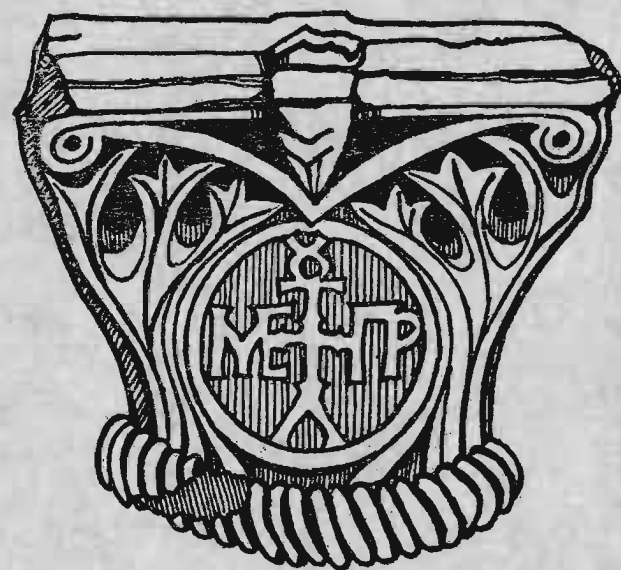

SISMANOGLIO
MEGARON

473

БІБЛІОТЕКА

АДМБ'

SISMANOGLIO
RICCARDO

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΥ Α΄.

ΤΟΥ ΑΠΟ ΣΙΝΑΙΟΥ ΑΟΙΔΙΜΟΥ

ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΚΑΙ ΣΥΓΓΡΑΦΑΙ ΑΙ ΕΛΑΣΣΟΝΕΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑ-
ΣΤΙΚΑΙ ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑΙ, ΚΑΙ ΤΙΝΕΣ
ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ,

ΕΞΕΔΟΘΗΣΑΝ ΜΕΤΑ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΟΣ ΑΔΕΙΑ ΚΑΙ ΕΓΚΡΙΣΕΙ
ΤΗΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΜΕΓΑΛΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΥΠΟ

ΘΕΟΔΩΡΟΥ Μ. ΑΡΙΣΤΟΚΛΕΟΥΣ

ΤΟΥ ΕΚ ΧΑΛΚΗΣ,

Τῇ φιλοκάλῳ προτροπῇ τοῦ Κυρίου

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΠΑΣΠΑΛΛΗ.

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ,

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΗΣ «ΠΡΟΟΔΟΥ.»

1866.

Δ73

ΕΓΚΡΙΝΕΤΑΙ

(Τ. Σ.)

+ Ο Κ. ΣΩΦΡΟΝΙΟΣ.

Ἀριθμ. Διεκ. 847.

Παναγιώτατε Δέσποτα!

Ἡ Κεντρικὴ Ἐκκλησιαστικὴ Ἐπιτροπὴ ἀναγροῦσα τὴν ὑπὸ τῆς Ὑμετέρας Θειοτάτης Παραγιότῃτος διαβιβάσθεισαν αὐτῇ ἀναφορὰν τοῦ Κυρίου Θεοδώρου Ἀριστοκλέους, δι' ἧς οὗτος ἐξαιτεῖται τὴν Ἐκκλησιαστικὴν ἄδειαν, ὅπως τύποις ἐκδώσῃ Σύγγραμμά τι ἐπιγραφόμενον «Αἱ Ἑλλάσσορες Συγγραφαὶ τοῦ ἀπὸ Σιναιου ἀοιδίου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Κυρίου Κωνσταντίου Α' τοῦ Βυζαντίου,» διεξελθοῦσα δὲ αὐτὸ ἐπισταμένως καὶ μηδὲν ἀπᾶν εὐροῦσα πρὸς τε τὸ πνεῦμα τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ πρὸς τὰ καθεστῶτα τῆς Σεβαστῆς Κυβερνήσεως, ἐγκρίνει τὴν ἐκδοσιν αὐτοῦ· τὴν δὲ ταπεινὴν αὐτῆς γνῶμην ὑποβάλλει εἰς τὴν ἔγκρισιν τῆς Ὑμετέρας Θειοτάτης Παραγιότῃτος.

Τῇ 24 Φεβρουαρίου 1865.

Τῆς Ὑμετέρας Θειοτάτης Παραγιότῃτος
εὐπειθέστατοι.

Ὁ Πρόεδρος
ΛΙΝΟΥ ΓΑΒΡΙΗΛ.

ΤΑ ΜΕΛΗ

Ὁ Μέγας Πρωτοσύγκελλος.
Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος τῆς Ἱ. Σ. Ἰωακείμ.
Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος. Εὐστάθ. Κλεόβουλος.
Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος. Γερμανὸς Γρηγοράς.
Ὁ Μέγας Ἀρχidiaκονος.
Κωνσταντῖνος Ἱεροδιάκονος Βασιλάδης.

Ὅτι ἀκριβὲς ἀντίγραφον

(Τ. Σ.)

Ὁ Γραμματεὺς
ΔΟΣΙΘΕΟΣ ΙΕΡΟΔΙΑΚΟΝΟΣ.

+ Ὁ Πρόεδρος

ΛΙΝΟΥ ΓΑΒΡΙΗΛ.

Πᾶν ἀντίτυπον, μὴ φέρον τὴν ιδιόχειρόν μου ὑπογραφήν,
θεωρεῖται κλοπιμαῖον.

Θ. Ἀριζογιάν.

Τῷ ΦΙΛΟΓΕΝΕΣΤΑΤῷ ΚΑΙ ΦΙΛΟΜΟΥΣΟΤΑΤῷ

ΚΥΡΙῷ ΚΥΡΙῷ

ΔΗΜΗΤΡΙῷ ΠΑΣΠΑΛΛΗ,

ΤΗΝ ΒΙΒΛΟΝ ΑΝΑΤΙΘΗΣΙΝ

Ο ΕΚΔΟΤΗΣ.

ΗΛΛΑΠΣΑΠ ΔΙΩΤΗΜΗΔ

Φιλογενέστατε καὶ Φιλομουσότατε "Ανερ

Κ. Δημήτριε Πασπαλλῇ!

ΘΥ μόνον ἡ ἐπὶ πάντας διαφοιτῶσα χρυσοπτέρυγος
φήμη, ἡ τὴν πληθὺν τῶν Σῶν ἀρετῶν εὐσήμως πάνυ δια-
σαλπίζουσα, ἱκανὴ ἐστὶ πρὸς εὐφημίαν πᾶσαν γλῶσσαν κι-
νεῖν τῶν ἀγλαῶν πλεονεκτημάτων Σου· νῦν γὰρ ὁ μὲν τὴν
πρὸς τὸ Θεῖον ἄκραν εὐσέβειάν Σου διακηρύττει, ὁ δ' αὖ πάλιν
τὸ φιλογενές καὶ φιλόμουσον διαφημίζει, ἄλλος δὲ τὸ
πρὸς πάντας ἐλευθέριον ὑπερθαυμάζει, καὶ πᾶς τις τὸν
ἐσμὸν τῶν ἄλλων Σου ἀρετῶν ἐνθεαστικῶς ἐκθειάζει· ἀλλὰ
καὶ ἐγὼ, ὁ μικρὸς τὴν ιδέαν, μικρὸς τὰ πάντα καὶ ἀσθενής,
ὁ παιδιόθεν γνωστός Σοι καὶ προσφιλής, καὶ ταῦτα πάντα
θαυμάζων, (καὶ ἀπέσω πᾶσα χαμερπῆς κολακεία, τὰ πράγ-
ματα λόγων οὐ χρήζει) τὸ ὑπερφυές πάνυ τῆς τοσοῦτων
εἰς ἐν ἀρετῶν συνδρομῆς ἄγαν ὑπεράγαμαι. Ἡ γὰρ ἀγαθὴ
ὄντως φύσις, θεωρίαν καὶ πράξιν καὶ τὴν ἄλλην ἐκμάθησιν
παραλαβοῦσα συνέριθον, διαπρεπῆ ἀξιοχρέως ἐν τοῖς ὁμο-
γενέσιν εἰς κλέος ὅσον παντὶ τῷ Ὀρθοδόξῳ Ἐθνει Σὲ ἀνε-
δείξατο, ἡλίου δίκην, πᾶσι χαρίτων αὐγάσμασι διαλάμποντα.

Διά τοι ταῦτα καὶ πᾶς τις εὐγενῶν καὶ γενναίων αἰσθη

μάτων ἀνὴρ, συνήδεται τοιούτῳ ἐπ' εὐκληρίᾳ σεμνυνόμενος περιπύστῳ ὁμογενεῖ αὐτοῦ. Καὶ ἡ φίλη δέ Σοι παιδεία, ἥ καὶ ὡς λίαν ἐνασμενίζῃ, Ἄνερ Μουσότροφε, οἷά γε πρὸς τῷ Σῷ Οἴκῳ εὐκλεῶς πάνυ ἐσαεὶ πελαζούσῃ, Προστάτην Σε διάπυρον κέκτηται. Ἀλλὰ δὴ καὶ αὐτὸς ὁ ἐνταῦθα Μουσικός Σύλλογος, ἐν Σοί, ὡς ἐνὶ τῶν αὐτοῦ ἰδρυτῶν ἐγκαυχώμενος, καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ τῆς Σῆς ἐλευθερίου καὶ γενναίας συνδρομῆς ὁσημέραι ἀπολαύων, χαίρει ἐπὶ Σοί τε καὶ τοῖς λοιποῖς τῶν μουσοφίλων Μελῶν τὰς ἐλπίδας αὐτοῦ σαλεύων.

Ταύταις οὖν ταῖς τὴν ἀγαθὴν Σου ψυχὴν καλλυνούσαις ἀρεταῖς κἀγὼ ἐνηδόμενος, τὴν Βιογραφίαν τοῦ Σοφωτάτου ἐν Πατριάρχαις ἀοιδίμου Κωνσταντίου Α΄. τοῦ ἀπὸ Σιναίου, μετὰ τῶν ἀνεκδότων καὶ τῶν κατὰ καιροὺς ἐκδοθεισῶν ποικίλων καὶ Σοφῶν αὐτοῦ Συγγραφῶν ἐν τῇδε τῇ Δέλτῳ διὰ τῆς Σῆς μεγαλοδωρίας ἐκδοῦς, ἐπαξίως Σοί τῷ φιλομουσοτάτῳ, ἀλλὰ καὶ ὀφειλομένως, ἀναθεῖναι τε καὶ προσφωνῆσαι ταύτην τεθάρρηκα, εὖ εἰδῶς, ὅτι ἅπασι τοῖς εὐγνώμοσι τῶν ἀναγνωστῶν δικαία τε καὶ ἀρμόζουσα λογισθήσεται ἡ ἀνάθεσις.

Ἄλλ' ἐν εὐμενείᾳ προσδέξαιο, Μεγάτιμε, τουτὶ τὸ κατ' ὀφειλὴν προσφωνούμενόν Σοι ἀνάθημα, κἀμὲ τὸν ἀνατιθέντα ἱλαρῶς ἀποδεξάμενος, τῆς Σῆς τιμαλφοῦς μοι ἀρχήθην φιλίας τε καὶ εὐνοίας διηνεκῶς ἀπολαύειν μὴ ἀπαξιώσεις.

Ἀπριλίου 14, 1865.

Ὁ τῇ Ὑμετέρᾳ Εὐγενείᾳ ἐσαεὶ εὐγνωμονῶν

ΘΕΟΔΩΡΟΣ Μ. ΑΡΙΣΤΟΚΛΗΣ.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΤΟΥ

ΕΚΔΟΤΟΥ.

ΤΟΥ περικλεοῦς ἐν Πατριάρχαις ἀοιδίμου Κωνσταντίου τοῦ Α΄, παρ' ᾧ ἐκ παίδων καὶ ἀνετράφη καὶ ἐξεπαιδεύθη, ἱκαναί τινες ἀνέκδοτοι Συγγραφαί, ἀλλὰ καὶ πολλαὶ τῶν προεκδοθεισῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐν Φυλλαδίοις καὶ Ἐφημερίσι, πρὸ πολλῶν ἤδη χρόνων ἐσώζοντο παρ' ἐμοί, ἀντιγεγραμμέναι, κατ' ἐντολὴν ἐκείνου, πᾶσαι σχεδὸν ὑπ' ἐμοῦ ἐξ αὐτοῦ τοῦ Αὐτογράφου, ὡς ἀντιγραφέως παρὰ τῇ Α. Παναγιότητι χρηματίσαντος πολλὰ κατὰ συνέχειαν ἔτη, τὰ μὲν ἐν τῇ νήσῳ Ἀντιγόνου, τὰ δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἔνθα πρὸς ἀντιγραφὴν ἀπέστελλέ μοι (1), ὅσα φιλοπόνως συνέγραψεν ὁ ἀκάματος.

Ταύτας οὖν τὰς ἀνεκδότους, πολλάκις, μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ ἀοιδίμου, προθέμενος ἐκδοῦναι εἰς φῶς, ὑπὸ πολλῶν διεκωλυόμην ἀσχυριῶν. Ἢδη δὲ καιροῦ δρᾶζάμενος, καὶ ἐκ τῶν προεκδοθεισῶν Συγγραφῶν, ὅσας καὶ αὐτὸς ἐγὼ εἶχον, καὶ ὅσας παρὰ τισι τῶν φίλων σωζομένας μόλις εὑρον (2), τὰς πλείους ὁρῶν σπανίας καὶ δυσευρέτους σχεδὸν καταστάσας, καθήκον ὀφειλόμενον τῷ ἀειμνήστῳ Γέροντί μου οἰόμενος ἐκπληροῦν, ἔσπευσα καὶ ταύτας διασῶσαι, ἵνα μὴ παντελῶς ἐκλείψωσι, καὶ τὰς ἀνεκδότους ἐκείνας ἐν ἐνὶ τεύ-

(1) Ἰδ. ἐν τῷ Παραρτήματι τὰς περὶ Ἀντιγραφῶν ἀποσταλείσας μοι κατὰ καιροὺς παρὰ τοῦ Συγγραφέως Ἐπιστολάς.

(2) Μεγίστην εὐγνωμοσύνην ὀφείλω τῷ εὐγενεστάτῳ καὶ φιλομούσῳ Κ. Σταυράκη Ἀριστάρχῃ, προθύμως ἐπιδόντι μοί τινας τῶν προεκδομένων Συγγραφῶν.

χει μετ' αὐτῶν συνεκδοῦναι πρὸς κοινὴν ἀπάντων τῶν ὁμογενῶν μου ὠφέλειαν. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτων τῶν ἐν τῇ Βίβλῳ ταύτῃ, καὶ ἄλλαι πολλαὶ σώζονται ἐν χειρογράφοις, ὡς εἶπέ μοι ὁ παρὰ τῷ Σεβασμιωτάτῳ Ἀγίῳ Σιναίου Ἀρχιμανδρίτης Κ. Γερμανὸς Ἀφθονίδης, ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ κατὰ τὴν Τζουβανίαν ἐν Αἰγύπτῳ Συναϊτικοῦ Μετοχίου, μετακομισθεῖσαι ἐκεῖ ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν νῆσον Ἀντιγόνου οἰκίας τοῦ Πατριάρχου, μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ.

Ὡνόμασα δὲ ταύτας ΕΛΑΣΣΟΝΑΣ, πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῶν ΜΕΙΖΟΝΩΝ, οἷον τῆς ἀρχαίας Ἀλεξανδρείας(1), τῆς Κωνσταντινιάδος(2) τῶν Αἰγυπτιακῶν (3), ἱερᾶς τινος Κατηχήσεως κατ' ἐρωταπόκρισιν, καὶ περὶ τῶν Ποντιφικῶν τῆς Ρώμης(4), ἀμφοτέρων ἀνεκδότων καὶ κειμένων ἐν τῇ ῥηθείσῃ Βιβλιοθήκῃ.

(1) Ἀρχαία Ἀλεξάνδρεια, ἥτοι ἱστορικὴ καὶ ἀρχαιολογικὴ περιγραφή τῆς πόλεως ἐκείνης, ἐξεδόθη ἐν Μόσχᾳ τῷ 1801 ἔτει Ἑλληνιστὶ καὶ Ῥωσιστὶ, μετὰ πολλῶν εἰκονογραφικῶν, ἀφιερωμένη τῷ Αὐτοκράτορι Ἀλεξάνδρῳ τῷ Α'. Τὸ Σύγγραμμα τοῦτο ἐκδοθὲν ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ Συγγραφέως ὑπὸ ἐπιστάταις καὶ τυπογράφοις ἀγνοοῦσι παντάπασι τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, τοσαύτων τυπογραφικῶν γέμει σφαλμάτων, ὥστε ἀληθῶς καταντᾷ δυσανάγνωστον, καὶ ὁ Συγγραφεὺς διὰ τοῦτο εἶχεν αὐτὸ ἀπόβλητον καὶ ἀποκήρυκτον.

(2) Κωνσταντινιάς παλαιὰ τε καὶ νεωτέρα ἐκδοθεῖσα ἐν Βενετίᾳ τῷ 1824 μετὰ ὠραίων χαλκογραφικῶν καὶ ἀκριβοῦς Τοπογραφικοῦ Πίνακος. Τὸ Σύγγραμμα τοῦτο, γεγραμμένον μετὰ πολλῆς ἀκριθείας, κρίσεως καὶ αἰσθήματος, θεωρεῖται ὡς ἐν τῶν ἀξιολόγων τοῦ εἶδους καὶ τῆς ὕλης ταύτης, ἔχον τὴν δύναμιν τοῦ κινεῖν τὸ διάφορον τοῖς ἀναγνώσταις καὶ μάλιστα τοῖς Ἕλλησιν, ὧν τὰ τιμαλφέστατα καὶ ἱερώτατα πάτρια διαγράφει μετ' ἀξιοπρεπείας καὶ σεβασμίας τινὸς μελαγχολίας. Τοῦ Συγγράμματος τοῦτο ἐγένετο καὶ δευτέρα ἐκδοσις ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1844 μετὰ τινων προσθηκῶν. Μετὰ δὲ δύο ἔτη ἐξεδόθη ἐν Κωνσταντινουπόλει ἡ γαλλικὴ αὐτοῦ μετάφρασις μετὰ τῶν Ἑλληνικῶν Πινάκων.

(3) Αἰγυπτιακὰ, ἥτοι Περιγραφή ἀπάσης τῆς Αἰγύπτου ἀρχαίας τε καὶ νεωτέρας, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1838. Σύγγραμμα ἐπίσης σπουδαιότατον, καὶ ὅσον μάλιστα παρὰ τοῖς νεωτέροις Ἕλλησιν οὐδεὶς συνέγραψε περὶ Αἰγύπτου ἀκριβέστερον καὶ πλατύτερον.

(4) Τὸ ἱστορικὸν τοῦτο Σύγγραμμα ἐγὼ αὐτὸς ἀντέγραψα καθαρῶς εἰς Ἀντιγόνου παρὰ τῷ ἀειμνήστῳ Συγγραφεῖ διατρίβων· ἀλλὰ μέχρι τοῦδε μένει ἀνεκδοτόν, σωζόμενον μετὰ καὶ ἄλλων πολλῶν, ὡς προεβρέθη, εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τῆς Τζουβανίας. Ἀπόκειται γοῦν τῷ Σ. Ἀγίῳ Σιναίου, ἵνα φροντίσῃ περὶ τῆς ἐκδόσεως καὶ τούτου τοῦ σπουδαιοτάτου Συγγράμματος καὶ τῶν λοιπῶν, εἴην, Περὶ τῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν Πολιτικῶν καὶ Ἐκκλησιαστικῶν συμβάντων. Περὶ τῆς λειτουργίας τῶν Παπῶν, καὶ ἄλλων.

Τὰς σοφὰς τοίνυν ταύτας Συγγραφάς, διηρημένας εἰς Ἐκκλησιαστικὰς καὶ Φιλολογικάς, μέλλοντι εἰς Τύπον ἐκδοῦναι, καὶ δίκαιον καὶ ἄφικτον ἔδοξέ μοι, ἵνα, χάριν καὶ τῶν εἰδόντων καὶ τῶν μὴ, πόθεν, τίς καὶ ὁποῖος ὁ Συγγραφεὺς αὐτῶν, προταχθῇ ἐκτενὲς Βιογραφία αὐτοῦ. Καὶ δὴ πόνων τε καὶ πολλῶν ἄλλων ἀσχολιῶν μου ἀφειδήσας, ἔδωκα πέρας εἰς τοῦργον, συντάξας αὐτὴν, εἰ καὶ μὴ λεπτομερῶς ἐξιστοροῦσαν πάντα τὰ καθ' ἕκαστα τῶν ἐνδόξων τοῦ ἀνδρὸς καὶ λόγων καὶ πράξεων καὶ τῶν ἄλλων αὐτοῦ πλεονεκτημάτων, μυριοσελίδου εἰς τοῦτο βίβλου χρηζόντων, ἀλλ' οὖν γε, ὡς οἶόν τε, ἐξακριβοῦσαν ἀληθῶς πάνθ' ὅσα καὶ αὐτὸς ἐγὼ εἶδον καὶ μέμνημαι, ὅσα τε παρ' αὐτοῦ τούτου διηγουμένου πολλάκις τὰ καθ' αὐτὸν ἤκουσα, καὶ ὅσα παρ' ἄλλων καὶ λογίων καὶ πάνυ σχετικῶν αὐτοῦ φίλων παρέλαβον, οἷον, παρὰ τε τοῦ Εὐγενεστάτου Κ. Ζαχαρίου Ζαχάρωφ, τοῦ ἀγαστοῦ μοι φίλου Κ. Ἡλίου Τανταλίδου καὶ τοῦ ἀγαπητοῦ συγγενοῦς καὶ φίλου Κ. Κωνσταντίνου τοῦ Ἡροφίλου. Ταύτην δὲ προτάξας τῶν Συγγραφῶν, προσέθηκα μετὰ τὸ τέλος αὐτῆς, γνώμη τῇ τοῦ Τανταλίδου, τοὺς δύο ἐκφωνηθέντας ἐν τῇ κηδεῖᾳ τοῦ Πατριάρχου Ἐπιταφίους λόγους, τὰ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Τανταλίδου εἰς τὸν ἀοίδιμον Ἐπιγράμματα, καὶ τὸν ἐν τῇ ἀνακομιδῇ τῶν λειψάνων αὐτοῦ ἐκφωνηθέντα λόγον.

Τὰς δὲ περὶ τῶν ἐν τῇ βιογραφίᾳ ἀναφερομένων Πατριαρχῶν σημειώσεις μου, ἐν αἷς καθιστορεῖται συνοπτικῶς ἡ τε ἐποχὴ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἐγκαθιδρύσεως καὶ τῆς ἀπ' αὐτοῦ ἀποχωρήσεως, καὶ τινὰ τῶν ἀξιολογωτέρων συμβάντων ἐπὶ τῆς Πατριαρχείας αὐτῶν, ἡρύσθην ἐκ τε τῆς Κωνσταντινουπόλεως(1) καὶ ἐξ ἄλλων πηγῶν. ἵνα δὲ μὴ, ἕνεκα πολλῶν ἐν τῇ Βιογραφίᾳ σημειώσεων, γίνηται συνεχὲς καὶ ἀλλεπάλληλος διακοπὴ τῆς ἀναγνώσεως, ταύτας καὶ τὰς περὶ τινων ἄλλων ἐπισήμων ἀνδρῶν συνεξέδωκα μετὰ τὸ τέλος τῆς Βιογραφίας, ἔνθα καὶ παραπέμπω τὸν ἀναγνώστην.

Τῶν δὲ Ἐπιστολῶν τὰς πλείους ἐπέδωκέ μοι ὁ παρὰ τῷ Συγγραφεῖ Γραμματεὺς χρηματίσας, ἀνωτέρω μνησθεὶς Κ. Κωνσταντῖνος Ἡρόφιλος, πρὸς δὲ καὶ ἐπιγράφονται, καὶ ὅστις, πολλὰ συν-

(1) Ἰδ. Κωνστ. Τόμ. Β'. Παράρτ. Γ'.

ειργάσατο καὶ συνετέλεσέ μοι εἰς τὴν ἔκδοσιν, ὃν καὶ ἐπόπτην αὐτῆς εὐαρεστοῦμαι καλῶν· ἀφ' ὧν δὲ παρέλαβον τὰς λοιπὰς, σημειοῦνται τὰ τούτων ὀνόματα. Ἀλλὰ, ἐκτὸς τούτων, πόσα ἄλλα λαμπρὰ τῆς διανοίας τοῦ μακαρίου Κωνσταντίου ἔργα, τεθησαυρισμένα εἰσὶν ἐν πολλαῖς ἄλλαις τῶν Ἐπιστολῶν, ἃς καθ' ἑκάστην γράφων ἐπέστελλε πρὸς πολλοὺς τῶν ἐπισήμων καὶ ὁμογενῶν καὶ ξένων, ἐκζητούντων, ὡς ἐξ ἀειρρόου πηγῆς ἱστορικῶν καὶ ἀρχαιολογικῶν παραδόσεων, ἀρύσασθαι γνῶσιν, καὶ λύσιν, ὧν ἠπόρουν, παρὰ τοῦ πολυῖδριος καὶ πολυμαθοῦς Πατριάρχου λαβεῖν; Πόσον ὀνήσιμον ἀληθῶς ἔσεται τῷ Ὀρθοδόξῳ πληρώματι, εἴπερ, οἱ ἐν ταῖς τιμαλφέσι ταύταις Ἐπιστολαῖς κατορωρυγμένοι τῶν ποικίλων ἐκείνων φιλολογικῶν ἐργασιῶν θησαυροὶ, ἀνεურισκόμενοι ἄλλοθεν ἄλλος, ἀπεθησαυρίζοντο εἰς τὸ τοῦ Τύπου κοινὸν Θησαυροφυλάκιον, ἔνθεν πᾶς τις ἀεννάως ἔχει καὶ αὐτὸς πλουτεῖν καὶ ἄλλους πλουτίζειν; Διὸ καὶ προτρέψαιμ' ἂν τοὺς φιλογενεῖς ἀναγνώστας καὶ λοιποὺς τῶν ὁμογενῶν, παρ' ὅσοις τυγχάνουσιν ἔτι σωζόμεναι οἰκισθῆναι ποτε ὕλης ἱστορικῆς, ἢ ἀρχαιολογικῆς, ἢ Θεολογικῆς περιεκτικαὶ ἐπιστολαὶ τοῦ ἀοιδίμου, ὅπως, μικροῦ τινος κόπου ἀφειδήσαντες, πέμψωσί μοι ἢ αὐτάς, ἢ ἀντίγραφον τούτων πρὸς ἔκδοσιν. Περιττὸν οἶμαι ἀποδεῖξαι, ὡς πασιδὴλον, ὅπόσον συντελὴς καθίσταται τῇ τε Καθόλου, τῇ Ἐκκλησιαστικῇ καὶ ἰδίως τῇ Ἐθνικῇ ἡμῶν ἱστορίᾳ ἡ συλλογὴ καὶ συνέκδοσις τῶν ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς ταύταις ἐγκεκρυμμένων γνώσεων, τῶν ἐκ τοῦ μνημονικωτάτου νοῦ τοῦ Πατριάρχου τούτου, ὡς ἐκ πολυχέυμονος ἄλλης πηγῆς, ἀπορρέουσιν. Οὐκ ἀποκρύψουσιν ἄρα, ὅσοι τοιαύτας τινὰς κατὰ καιροὺς ἐκομίσαντο παρ' αὐτοῦ πολυτίμους Ἐπιστολάς, ἀλλ' ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ Γένους κοινὰς καταστήσαντες, καὶ ἑαυτοὺς ὠφελήσουσι, κοινῆς τῆς διαδόσεως ἀπασῶν διὰ τοῦ Τύπου γενησομένης.

Διήρηται δὲ ἡ Βίβλος εἰς Μέρη πέντε· Καὶ πρῶτον μὲν ἐστὶν ἡ Βιογραφία τοῦ Συγγραφέως· δεύτερον, τὰ Ἐκκλησιαστικά· τρίτον, τὰ Φιλολογικά· τέταρτον, αἱ διαφόρου ὕλης Ἐπιστολαὶ· καὶ πέμπτον, τὸ Παράρτημα, περιέχον ἱκανὰ σπουδαῖά τε καὶ περίεργα, τὰ πλείω πρὸς αὐτὸν τὸν Κωνσταντῖον ἀφορῶντα.

Ἰστέον δὲ ὅτι, ἐπειδὴ ἐν τῇ « Περὶ τῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν ἐκ τοῦ

Κλήρου ἀρετῇ καὶ παιδείᾳ διαπρεψάντων » Συγγραφῇ, οὐδεμίαν μνείαν ποιεῖται καὶ περὶ ἄλλων τοιούτων Σοφῶν ἀνδρῶν, ἐρωτήσαντί μοι δι' ἐπιστολῆς (1) ἀπεκρίθη, ὅτι καταχωρηθήσονται ἄλλοτε καὶ οὗς παρέλιπε.

Ταῦτα πάντα τὰ τε ἀνέκδοτα καὶ τὰ προεκδοθέντα ἐν Φυλλαδίοις καὶ Ἐφημερίσι, καὶ γὰρ αὐτὸς ἐπωφελέστατα πᾶσι τοῖς Ὀρθοδόξοις ἡγησάμενος, καὶ ὑπὸ ἐλλογίμων ἀνδρῶν παροτρυνθεὶς πρὸς συλλογὴν καὶ συνέκδοσιν αὐτῶν, πρῶτον ἤδη τοῦτον φόρον εὐγνωμοσύνης τῇ Μητρὶ Ἐκκλησίᾳ τελῶν, ἐξέδωκα ἐγκρίσει καὶ ἀδείᾳ αὐτῆς, ἐν ὅλον Τεῦχος ἀπαρτίζοντα σὺν τῇ Βιογραφίᾳ καὶ τῷ Παραρτήματι, πρὸς τε κοινὴν ἀπάντων τῶν ὁμογενῶν μου ὠφέλειαν, καὶ μνήμην ἀείφατον τοῦ μεγάλου ἐν Πατριαρχαῖς καὶ ἀεισεβάστου τῆς Ἐκκλησίας Πατρὸς Κωνσταντίου τοῦ Α'.

Ὁ Ἐκδότης

ΘΕΟΔΩΡΟΣ Μ. ΑΡΙΣΤΟΚΛΗΣ.

(1) Ἰδ. ἐν τῷ Παραρτήμ. τὴν ἐμὴν περὶ τούτου Ἐπιστολὴν καὶ τὴν αὐτοῦ πρὸς με, ὡς καὶ τὰς ἄλλας περὶ τῶν Ἀντιγραφῶν.

« Σοφίαι αὐτοῦ διηγῆσονται λαοὶ, καὶ τὸν ἔπαινον ἐξαγγελεῖ
Ἐκκλησία. » Σοφ. Σειράχ. μδ'. 15.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΥ Α΄.

§. 1. **ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ Α΄**, Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, ἀπὸ Γενναδίου Σχολαρίου τοῦ πρώτου μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου. Ἄνὴρ σοφὸς τὴν τε θύραθεν καὶ τὴν ἔσω σοφίαν, βρίθων πολλῶν ἠθικῶν τε καὶ διανοητικῶν πλεονεκτημάτων. Εἰς τῶν ἐπισημοτάτων καὶ ἐνδοξοτάτων ἐν τῷ Κλήρῳ λογίων τοῦ ἔθνους ἡμῶν, τὰ μάλιστα διαπρέπων ἐν αὐτοῖς, ἔχων δὲ καὶ ἱκανὸν κεφάλαιον τιμῆς καὶ ὑπολήψεως, διὰ τε τὴν παιδείαν καὶ τὰς ἀρετάς, καὶ παρ' ἄλλοις ἔθνεσιν.

§. 2. Ἐγεννήθη, ἐν ἔτει Σωτηρίῳ 1770, ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκ Πατρὸς μὲν Κρητὸς, Μητρὸς δὲ Βυζαντίας, ὀνομασθεὶς διὰ τοῦ Θεοῦ Βαπτίσματος Κωνσταντῖνος, κατὰ τὴν ἐν Παλατᾷ Συνοικίαν τῆς Ευλοπόρτας, ἧς ἐν τῇ Σχολῇ καὶ τὰ Κοινὰ λεγόμενα γράμματα ἐξέμαθεν. Ὦν δὲ ἐκ φύσεως πεπροικισμένος ἐξ ὅλων τῶν πνευματικῶν πλεονεκτημάτων, ἔλαβεν ἐπομένως τὴν πρώτην αὐτοῦ ἀνατροφὴν ὑπὸ τὴν κηδεμονικὴν προστασίαν τοῦ πρὸς πατρός Θεοῦ αὐτοῦ Κυρίλλου (1) Ἀρχιεπισκόπου τοῦ Ὁρους Σινᾶ, ἀνδρὸς ἐν τοῖς τότε χρόνοις ἐπισήμου διὰ τε τὴν παιδείαν καὶ τὴν τοῦ ἥθους μελιχρότητα καὶ σεμνοπρέπειαν, ἐγκαίρως ἐπιδοθεὶς εἰς τὴν τῶν ἱερῶν γραμμάτων σπουδὴν. Εὐφυῆς δὲ εἰς ἄκρον καὶ ἐπιμελὲς ὑπάρχων, τάχιστα διήνυσεν ἐν τῇ Πατριαρχικῇ εὐκλεεῖ τοῦ Φαναρίου Σχολῇ,

(1) Περὶ τούτου καὶ τοῦ ἄλλου τοῦ πρὸς Μητρὸς Θεοῦ αὐτοῦ Παρθενίου, ὅρα ἔμπροσθ. ἐν τῇ «Περὶ τῆς Βυζαντινῆς Πατριαρχικῆς Σχολῆς καὶ τῶν ἐν αὐτῇ διαπρεψάντων Καθηγητῶν» Συγγραφῇ, §. 41, ἐνθα διηγεῖται ὁ ἴδιος, ὅτι καὶ οἱ δύο οὗτοι Θεῶι αὐτοῦ ἐξεπαιδεύθησαν παρὰ τινι διδασκάλῳ Ἰσαΐα, ἀκροατῇ Ἰακώβου Μάνου τοῦ Ἀργεῖου. Ὁρ. περὶ τοῦ Κυρίλλου καὶ ἐν τῇ «Περὶ τῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν ἐκ τοῦ Κλήρου διαπρεψάντων» Ἀριθμ. ΜΕΤ'.

ἤδη πρόσθετος ὢν, παρὰ τοῖς ἀειμνήστοις Διδασκάλοις τοῦ Γένους Ἀρσενίῳ Ἱερομονάχῳ ἐκ Σηλυβρίας τῷ ὕστερον Προικοννήσου Ἀρχιερεῖ, Ἡλίας τῷ Κυπρίῳ καὶ Σεργίῳ Μακραιῷ τῷ ἐξ Ἀγράφων (1), ὅλην τὴν σειρὰν τῆς Ἐγκυκλίου Παιδεύσεως, συνισταμένης τότε εἰς ἀκριβῆ καὶ λιπαρὰν ἐκμάθησιν τῆς Ἑλληνικῆς Φιλολογίας καὶ Γλώσσης, καὶ εἰς ἐπίμονον σπουδὴν περὶ τὴν Θεολογίαν καὶ Φιλοσοφίαν.

§. 3. Ἡ Φιλοσοφία αὕτη Ἀριστοτελίζουσα διετηρεῖτο μετὰ θρησκευτικῆς ἀκριβείας ἐν τῷ αὐτῷ σταθερῷ συστήματι, διεκδικουμένῳ ὑπὸ τῶν Κληρικῶν τῆς Μεγάλῃς Ἐκκλησίας ἔτι ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Πατριάρχου Γενναδίου τοῦ Σχολαρίου, Ἀριστοτελικοῦ φιλοσόφου καὶ καθιδρυτοῦ, ἢ μᾶλλον, ἀνακαινιστοῦ τῆς Πατριαρχικῆς ταύτης Σχολῆς. Ἐν τῷ αὐτῷ τῆς Φιλοσοφίας συστήματι, τῷ ἀπὸ Ματθαίου τοῦ Καμαριώτου, τοῦ πρώτου μετὰ τὴν ἄλωσιν ἀναλαβόντος τὴν Σχολαρχίαν, (διορισθέντος ὑπὸ τοῦ Γενναδίου, ὡς σοφοῦ ἀνδρὸς, Διδασκάλου τῶν τέκνων τῶν πενήτων) διατηρηθέντι εὐσταθῶς καὶ ὑπὸ τῶν μετ' αὐτὸν ἐν τῇ Σχολῇ Σχολαρχησάντων, Μανουὴλ τοῦ Κορινθίου, Ἰωάννου καὶ Θεοδοσίου τῶν Ζυγομαλάδων καὶ Φραγκίσκου Κόκκου, διέπρεψαν ἀκολούθως, ὡς Σχολάρχαι τῆς αὐτῆς σχολῆς, καὶ οἱ διασημότεροι τῶν μεταγενεστέρων σοφῶν Ἑλλήνων, ὅποιοι ὑπῆρξαν Θεόφιλος ὁ Κορυδαλεὺς (2), Ἀλέξανδρος ὁ Μαυροκορδάτος ὁ ἐξ ἀπορρήτων (ὅρ. ἐν τέλ. τῆς Βιογρ. Σημ. Α΄.) καὶ ἄλλοι πολλοί (3)· καὶ ὑπὲρ τοῦ αὐτοῦ συστήματος ἀντεπάλασε τότε (1763—1775) πρὸς τοὺς δι' Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως τὴν τῆς Σχολῆς εἰσοδὸν εἰσδιόζοντας νεωτερισμοὺς τῶν Λωκίων, Βακίωνων καὶ Καρτεσιῶν, Σαμουὴλ (4) ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, ἀνὴρ λίαν λαμπρὸς μὲν ἐκ τε τοῦ γένους, ὡς ὢν ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Χαντζερίδων, ἐκ τε τῆς βαθείας παιδείας τε καὶ πολιτικῆς συνέσεως, ἀλλ' ἀχωρίστως ταῖς τοῦ Ἀριστοτέλους δόξαις προσκείμενος, ὡς ἀκροατῆς Ἰακώβου τοῦ Ἀργείου, ἀπταίστους ταύτας πρεσβεύων.

(1) Ὅτι φοιτητὴς τούτων ὑπῆρξεν, αὐτὸς οὗτος ἀναφέρει ἐν τῇ «Περὶ τῆς Βυζαντινῆς Πατριαρχικῆς Σχολῆς Συγγραφῇ αὐτοῦ, λέγων ἐν §. 32, οὕτως:

«Τούτου μὲν τοῦ Ἀρσενίου καὶ τοῦ ἐπαναλαβόντος τὴν Σχολὴν Ἡλίας ἀκροάσθημεν καὶ ἡμεῖς· εἶτα δὲ παρὰ Σεργίου τῆς Λογικῆς. Κατὰ δὲ τὸ 1788 ἔτος, ἔτος τῆς ἡλικίας ἡμῶν ἀνύοντες τὸ δέκατον ὄγδον, τὰ τῆς πόλεως ἐρρῶσθαι λιπόντες, τῆς ἐπὶ ξένης φερούσης ἡψάμεθα, ὅπου ἐδιδάχθημεν ὑπὸ Ὁρθόδοξων Καθηγητῶν Λατινιστῶν τὰ μετὰ τὴν Λογικὴν, Ὀντολογίαν, Φυσικὴν τε Μεταφυσικὴν καὶ ἡθικὴν Φιλοσοφίαν, ἐφ' οἷς καὶ τὰ καθ' ἡμᾶς ἱερὰ τῆς Θεολογίας συνημμένης τῇ Δογματοπολεμικῇ.»

(2) Ἰδ. ἐμπροσθ. ἐν τῇ «Περὶ τῶν μετὰ τὴν ἄλ. ἐκ τοῦ Κλ. Ἀριθ. Ι΄.» καὶ ἐν τῇ «Περὶ τῆς Πατριαρχ. Σχολ.» §. 14.

(3) Ἰδ. αὐτόθι §. 15 καὶ ἐφεξῆς.

(4) Ἰδ. ἐν τῇ, μετὰ τὴν ἄλ. ἐκ τοῦ Κλ. Ἀριθ. ΜΑ΄. καὶ ἐν τῇ, Περὶ τῆς Πατριαρχ. Σχ. §. 27.

§. 4. Τελειώσας τὰς Ἐγκυκλίους αὐτοῦ σπουδὰς ὁ νέος Κωνσταντῖνος, χειροτονεῖται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ Διάκονος, Κωνσταντῖος μετονομασθεὶς. Εἶτα δὲ, ἀναγκαζόμενος ὁ Θεὸς αὐτοῦ, ἵν' ἀπέλθῃ εἰς Ἰάσιον τῆς Μολδαβίας ἐπ' ἐπισκέψει τῶν ἐκεῖσε Μοναστηρίων τοῦ Σινᾶ, συμπαραλαμβάνει μεθ' αὐτοῦ καὶ τὸν ἀδελφιδοῦν, τὸν νέον τοῦτον Λευῖτην τῆς χάριτος τῷ 1788 ἔτει. Αὐτόθι δὲ ἐν Ἰασίῳ τὰς διατριβὰς ποιούμενος ὁ Κωνσταντῖος, καὶ ὁσημέραι περὶ τὰ γράμματα ἐνασχολούμενος, μετ' οὐ πολὺ καὶ τὴν Γαλλικὴν ἐξέμαθε γλῶσσαν. Κατὰ δὲ τὸ 1789 ἔτος, καθ' ὃ τὰ Ῥωσικὰ στρατεύματα, ὧν Στρατάρχης ἦν ὁ περίφημος ἐκεῖνος Ῥομαντζῶφ, ἐκυρίευσαν καὶ τὰς Ἡγεμονίας, ἐπὶ τοῦ κατὰ τὸ 1787 κηρυχθέντος ὑπὸ Σουλτάν Ἀμπδ-ούλ-Χαμιδῆ κατὰ τῆς Ῥωσσίας πολέμου τοῦ διαρκέσαντος ἄχρι τοῦ 1791 ἔτους, ὁ Στρατάρχης οὗτος συσχετισθεὶς, διὰ τε τὴν παιδείαν καὶ τὰς ἀρετὰς, μετὰ τοῦ εἰς Ἰάσιον διατρίβοντος Ἀρχιεπισκόπου τοῦ Σινᾶ Κυρίλλου, εἰς τοσαύτην εὐνοίαν καὶ ἀγάπην ἔλαβε τὸν νέον Κωνσταντῖον, ὥστε διὰ τῆς προστασίας καὶ δι' ἐξόδων ἰδίων πέμπει αὐτὸν, πρὸς ἐπέκτασιν τῶν φιλοσοφικῶν καὶ θεολογικῶν αὐτοῦ γνώσεων, εἰς Κιαιβὸν ἐν Ῥωσσίᾳ, ἔνθα ὑπάρχει Μοναστήριον τῆς Ἀγίας Αἰκατερίνης, ὑποκείμενον εἰς τὴν Κυριαρχίαν τῆς Μονῆς τοῦ Θεοβαδίστου Ὁρους Σινᾶ, ἀφιερωθὲν ὑπὸ τῆς Αὐτοκρατορίσσης Αἰκατερίνης. Ἐν δὲ τῷ ἀποπέμπειν προεῖπεν αὐτῷ ὁ Στρατάρχης (ὡς πολλάκις αὐτὸς ὁ αἰοίδιμος Κωνσταντῖος διηγεῖτο) αὐτολεξεῖ οὕτω, «Σὺ θὰ γίνῃς Ἀρχιεπίσκοπος τοῦ Σινᾶ». Ἐκεῖ οὖν ἐν τετραετεί διαστήματι διήκουσε τακτικῶς ὅλην τὴν σειρὰν τῆς τε φιλοσοφίας καὶ τῆς Θεολογίας ἐν τῇ τοῦ Κιαιβίου πνευματικῇ Ἀκαδημίᾳ ὑπὸ τοῖς ἀρίστοις τῶν τότε Καθηγητῶν, διακριθεὶς ἐπὶ εὐφυίᾳ, φιλομαθείᾳ καὶ ἡθῶν κοσμιότητι. Τάχιστα δὲ, διὰ τῆς συντόνου καὶ παραδειγματικῆς αὐτοῦ φιλοπονίας, ἐγένετο ἐγκρατέστατος, πρὸς τὴν πατρίδα Ἑλληνικὴ γλῶσση, καὶ τῆς Λατινικῆς (ἥτις ἦν ἔτι ἡ σχολαστικὴ γλῶσσα τῆς Θεολογίας ἐν Ῥωσσίᾳ), καὶ δὴ καὶ τῆς ἀρχαίας Ἱεροσλαβωνικῆς καὶ αὐτῆς τῆς Ῥωσικῆς. Ἀλλ', ἔνεκα τῶν πανημέρων καὶ παννυχίων ἐν ταῖς μελέταις πόνων, ὑποπεσὼν εἰς αἰμοπτυσίαν δεινὴν, ἠναγκάσθη, προτρεπόμενος ὑπὸ τῶν αὐτόθι ἰατρῶν, ἵν' ἀπὸ τοῦ ψυχροτάτου ἐκεῖνου κλίματος μεταβῇ τὴν ταχίστην εἰς θερμότερον καὶ ὑγιεινότερον.

§. 5. Οὕτω τοίνυν ἐπανελθὼν αὐθις εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἤδη τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Σινᾶ Κυρίλλου καὶ Θεοῦ αὐτοῦ ἐν Ἰασίῳ, τῷ 1790 ἔτει, πρὸς Κύριον ἐκδημήσαντος, μεταβαίνει εἰς Αἴγυπτον τῷ 1795 ἔτει, ἔνθα γνωρισθεὶς πρὸς τοὺς ἐν Καίρῳ Σινάϊτας Πατέρας, καὶ μέλος τῆς Σιναΐτικῆς Ἀδελφότητος ἐγγράφει, ἀκολούθως ἀπέρ-

χεται καὶ εἰς αὐτὸ τὸ ἐν τῇ Πετραίᾳ Ἀραβίᾳ Ὄρος Σινᾶ, τὸ Μοναστήριον τῆς μετανοίας αὐτοῦ, εἰς προσκύνησιν τοῦ Θεοβαδίστου ἐδάφους, ἔνθα χειροτονηθεὶς, τῷ 1797 ἔτει, Ἱερομόναχος ὑπὸ τοῦ διαδεξαμένου τὸν Θεῖον αὐτοῦ Δωροθέου, μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ Ἀρχιμανδρίτης προχειρισθεὶς, ἀποστέλλεται τὸ δεύτερον εἰς Κιαιβόν, Ἡγούμενος τῆς ἐκεῖσε εἰρημένης Σιναϊτικῆς Μονῆς τῆς Ἀγίας Αἰκατερίνης. Ἐπὶ τῆς δευτέρας ταύτης εἰς Κιαιβόν ἀποδημίας αὐτοῦ, ἀποθανόντος τοῦ ἀγαπητοῦ αὐτοῦ φίλου καὶ προστάτου Στρατάρχου Ῥομαντζώφ, πρὸς ὃν μεγίστην ἐδείκνυεν εὐγνωμοσύνην, λαβὼν τὴν ἄδειαν παρὰ τοῦ Μητροπολίτου Κιαιβού, παρευρέθη εἰς τὴν κηδεῖαν. Ταύτας δὲ τὰς χερσαίας καὶ διαποντίους περιηγήσεις οὐ διήλθεν ὡς ἰδιώτης μοναχός, θηρεύων μόνον τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἐπιβεβλημένων αὐτῷ Μοναστηριακῶν ὑποθέσεων, ἀλλὰ, φιλόλογος ὢν καὶ τῶν ἀρχαίων ἐν τοῖς μάλιστα ἐραστής, οὐ διέλιπε σπουδάζων ἀεὶ καὶ φιλοπόνως μελετῶν ἐν τε βίβλοις καὶ ἐν τοῖς ἀποσπασθεῖσι μνημείοις τὴν ἀρχαιότητα τῶν τόπων, δι' ὧν διήρχετο, συλλέγων πανταχόθεν, ὡς ἄλλη τις σοφὴ μέλισσα, ὕλην ἀρχαιολογικὴν, καὶ ταμιεύων μέρος μὲν εἰς σημειώσεις, τὸ δὲ πλεόν εἰς τὸ εὐρὺ καὶ ἀχανές τῆς μνήμης αὐτοῦ θησαυροφυλάκιον. Ἐν τῷ διαστήματι τῆς ἐν Κιαιβῷ διαμονῆς αὐτοῦ, διὰ τε τῆς περινοίας, τῆς τῶν τρόπων ἀστυκότητος καὶ τῆς ἐπαγωγῆς καὶ διδασκτικῆς στωμυλίας ἐπεσπάσατο τὸ σέβας καὶ τὴν ἀγάπην πάντων, τιμήσας καὶ ἑαυτὸν καὶ τὸ Τάγμα καὶ τὴν πατρίδα αὐτοῦ, ἀξιοθεῖς τε καὶ τῆς ἐξειδικασμένης εὐνοίας πολλῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν τῆς Ῥωσσίας, καὶ μάλιστα Ἐκκλησιαστικῶν, ἐν οἷς ἦν καὶ Πλάτων ὁ περιώνυμος καὶ σοφώτατος Μητροπολίτης Μόσχας, καὶ ἄλλοι πολλοί.

§. 6. Ἐν Κιαιβῷ ἔτι διατρίβων, Δωροθέου τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Σιναίου πρὸς Κύριον ἐκδημήσαντος, κοινῇ ἐκλογῇ καὶ ψήφῳ τῶν Σιναϊτῶν Πατέρων, ἀνακαλεῖται ἐκ Ῥωσσίας ὑπ' αὐτῶν ὁ Κωνσταντῖος, ἵνα διαδεχθῇ τὸν τετελευτηκότα Ἀρχιεπίσκοπον, ἐφ' ᾧ καὶ δέχεται παρὰ δύνοντος ἤδη φωστήρος τῆς νέας Ἑλλάδος καὶ ἐν Πετροπόλει τότε εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Ἀγίου Ἀλεξάνδρου Νεύσκη ἐφησυχάζοντος Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρως (1), Ἀρχιεπισκόπου πρῶην Σλαβηνίου καὶ Χερσῶνος, Συγχαρητήριον καὶ προτρεπτικὴν ἅμα ἐπιστολὴν (2), τὴν ἀκόλουθον.

(1) Ἰδ. Ἀριθμ. ΑΗ'. «Περὶ τῶν μετὰ τὴν ἄλ. ἐκ τοῦ Κλ. διαπρεψάντων.»

(2) Ἐτυπώθη ἐν τῷ τέλει τῆς Β'. Ἐκδ. τῆς Κωνσταντινιάδος, ἔνθα καὶ ἔσται δῶν τοῦ αὐτοῦ Εὐγενίου, ἃς καὶ ἐκδίδομεν ἐν τῷ Παραρτήματι.

« Ἀδελφὲ ἀγαπητέ μοι λίαν καὶ Σεβάσμιε.

« Ἀλλ' οὐδ' ἡ παροῦσα ὀδυνηρά μου κατάστασις εἰς ὑπερβολὴν
» χωρήσασα, καὶ τὸ τέλος προσὶὸν ἀπειλοῦσα, σιγῆσαι νῦν ἐπιτρέ-
» πει μοι. Ἡ ἀγγελία τῆς περὶ ὑμᾶς ψήφου, ἣν φιλικώτατα διακοι-
» νόσασθαί μοι ἠξιώσατε, φαιδρύνασά μου τὸ πνεῦμα, ἐνισχύει με,
» καὶ γράφω. Δέξαι ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου τὴν καλὴν πρόσκλησιν
» ἐκ Θείας ἁνωθεν ὁμῆς φαίνεται ἡκουσα. Δημαίτητος εἶ, καὶ ἐκ
» Δήμου μάλιστα ποθούμενος, καὶ προσκαλούμενος κοινῇ τῇ ψήφῳ,
» ἐν ᾧ καὶ ἄλλοι, ὡς εἰκός, εἰσιν, οἱ καὶ ψηφισθῆναι, καθὼς καὶ
» τὴν ψήφον δοῦναι δυνάμενοι· καὶ σημειῶδες τὸ ψηφιστὰς γίνεσθαι
» τοὺς καὶ ψηφιστοὺς εἶναι ἔχοντας. Αὐτὸς δὲ καὶ τοῦτο ἔχεις
» ἐπίσημον, ὅτι καὶ παρὰ τὴν ἐν Σοὶ ἀρετὴν καὶ ἀξιοπρέπειαν,
» ἀριθμεῖς μετὰ τῶν μακαρίων Σῶν Προκατόχων, καὶ ἐκ τῆς
» πατρικῆς γενεᾶς Σου. Πέπαυσο τοίνυν ἐπὶ πλεόν τῇ ἐκλογῇ
» ἐνιστάμενος· πλείω γράφειν ἀδυνατῶ. Ὑποτάγηθι, ἀδελφὲ, τῷ
» Κυρίῳ, καὶ ἱκέτευσον αὐτὸν, ἵνα ὁ νομεὺς ὢν τῆς προτιθεμένης
» Ποιμεναρχίας, εἴη σοι καὶ νεμηθείσης προστάτης. Ἰκέτευε δὲ τὸν
» αὐτὸν καὶ ὑπὲρ ἐμοῦ, ὅπως με ἀξιώσῃ ἐκπερᾶναι τὸν ὑπόλοιπον
» χρόνον τῆς μικρᾶς μου παροικίας ἐν τῇ αὐτοῦ χάριτι. »

Ἐκ τῆς Νευσκιᾶδος Λαύρας, ἔτει 1802.

Μηνὶ Αὐγούστῳ 22.

Ὁ ἀναξίως ἐκλεχθεὶς τετάχθαι Ἀρχιεπίσκοπος

ΕΥΓΕΝΙΟΣ Ο ΒΟΥΛΓΑΡΙΣ. (4)

§. 7. Καί τοι πρότερον λίαν ἐνιστάμενος τῇ ἐκλογῇ ὁ Κωνσταντῖος, ὡς ἐκ τῆς ἐπιστολῆς δείκνυται, ἀλλὰ τὴν ἀδελφικὴν ταύτην προτροπὴν τοῦ παμφιλτάτου φίλου αὐτοῦ Εὐγενίου προσφιλῶς ἀποδεχθεὶς καὶ τέως ἐνδοὺς, ἀναχωρήσας ἐκ Κιαιβού ἀπαίρει διὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰς Ἱεροσόλυμα, δπόθεν ὤφειλε, κατ' ἔθος ἀρχαῖον, λαμβάνειν τὴν Ἀρχιερατικὴν χειροτονίαν αὐτοῦ, ὁ ἄλλως αὐτοκέφαλος Ἀρχιεπίσκοπος τοῦ Ὄρους Σινᾶ. Λαβὼν οὖν τὴν κανονικὴν χειροτονίαν τῷ 1803 ἔτει παρὰ τοῦ Ἀποστολικοῦ Πατριαρχικοῦ ἐκείνου Θρόνου, ἐπὶ Ἀνθίμου (2) τοῦ τῶν Ἱεροσολύμων Πατριαρχου, ὁ ἔκτοτε διάσημος Ἀρχιεπίσκοπος Σιναίου Κωνσταντῖος,

(1) Ἐν τινι μυστικῇ Ἐπιστολῇ (ὡς πολλάκις εἶπεν ἡμῖν) συνεβούλευεν αὐτὸν ὁ κλεινὸς Εὐγένιος, ἵνα μὴ ἀπέλθῃ εἰς Πετροῦπολιν, ἔνθα προσεκαλεῖτο τότε παρὰ τοῦ Αὐτοκράτορος πασῶν τῶν Ῥωσσιῶν Ἀλεξάνδρου Α'.

(2) Ἰδ. ἀριθμ. ΜΗ'. τῶν μετὰ τὴν ἄλ. ἐκ τοῦ Κλ. διαπρ.

κατέρχεται ἐκεῖθεν εἰς τὴν νῆσον Κύπρον, ἐνθα διατρίβει ὅλην ἐξαε-
τίαν ἐντὸς τοῦ ἐκεῖσε Σιναΐτικοῦ Μετοχίου, ἐντρύφων εἰς τὴν ἀνά-
γνωσιν τῶν τε θείων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν θύραθεν ἀρ-
χαίων σοφῶν, καὶ μάλιστα τῶν Ἱστορικῶν, πρὸς οὓς ἰδίαν κλίσιν
εἶχεν ἀείποτε. Φιλόπατρις δὲ ὢν, εἵπερ τις καὶ ἄλλος, καὶ τῷ δια-
καεῖ πόθῳ τοῦ γενεθλίου ἐδάφους φλεγόμενος, εὗρισκε παραμυθίαν
τῆς νοσταλγίας αὐτοῦ τὴν ἀδιάλειπτον μελέτην τῶν Βυζαντινῶν
Ἱστορικῶν χρονογράφων, ὧν ἐν ταῖς σελίσιν ἐνόμιζεν ὅτι ἀνευρίσκει
βαθείας τὰς ρίζας τῆς Ἐθνικῆς ζωῆς τοῦ ἑαυτοῦ Γένους, ἀπομυζή-
σας τὴν ζωογόνον ἱκμάδα δὺο Οἰκουμενικοτήτων τῆς Ὀρθοδοξίας
καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἐν τῷ διαστήματι τῆς ἐξαετοῦς ταύτης ἐν
Κύπρῳ διαμονῆς αὐτοῦ, ἐκδημήσαντος πρὸς Κύριον τοῦ Ἀρχιεπι-
σκόπου Κύπρου Χρυσάνθου, ἐξορίστου ὄντος πρὸ ἐνὸς ἔτους εἰς
Εὐβοίαν καὶ ἀποθανόντος ἐκεῖ, προσκληθεὶς ὑπὸ τῶν αὐτόθι Ἀρχιε-
ρέων ἐχειροτόνησε τὸν διάδοχον Κυπριανόν, Οἰκονόμον ὄντα τοῦ
Μοναστηρίου τῆς Μαχαιράδος.

§. 8. Ἐπανελθὼν δὲ ἐκ Κύπρου εἰς Κωνσταντινούπολιν τῷ 1814
ἔτει, τὸν μὲν χειμῶνα διέμενεν ἐν τῷ κατὰ τὸν Παλατᾶν Σιναΐ-
τικῷ Μετοχίῳ τοῦ τιμίου Προδρόμου· τὰς δὲ ἡμέρας τοῦ θέρους
καὶ φθινοπώρου, οἰκίαν πριάμενος ἐν τινι τῶν παρακειμένων τῇ
Κωνσταντινουπόλει νήσων τῇ καλουμένῃ τοῦ Ἀντιγόνου, διέτριβεν
αὐτόθι περὶ τὰς φίλας Μούσας ἐνασχολούμενος, καὶ συγγράφων
τὰς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀρχαιότητας, παρέχων δὲ καὶ τὴν
πρόθυμον αὐτοῦ χρηματικὴν τε καὶ διανοητικὴν συνδρομὴν πολλαῖς
κοινωφελέσι καὶ φιλολογικαῖς ἐπιχειρήσεσι τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ
Γένους. Τὸ Μετόχιον αὐτοῦ ὑπῆρχεν ἄλλο Μουσεῖον, οὕτως εἶπεῖν,
καὶ Ἀκαδημία τῶν λογίων τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐκεῖ ἔβλεπέ
τις ἀενάως συρρέοντας καὶ Πατριάρχας, καὶ Ἀρχιερεῖς, καὶ πολι-
τικούς Ἄρχοντας παντὸς Γένους καὶ κόμματος, καὶ τοὺς ἐπισημο-
τέρους λογίους καὶ Διδασκάλους καὶ Κληρικούς, τοὺς μὲν, ἢ ἀπο-
λαύσωσι τῆς γλυκείας αὐτοῦ ὁμιλίας, τοὺς δὲ, ἵνα ἀκούσωσιν ὠφε-
λίμους συμβουλὰς, καὶ ἄλλους, ἵνα λάβωσι σοφὰς καὶ ἀποχρώσας
λύσεις πολλῶν καὶ ποικίλων ἀποριῶν. Εἶχε δὲ παρ' ἑαυτῷ καὶ κα-
λοὺς συνεργάτας, ὡς τινὰς δορυφόρους, λογίους ἱερωμένους, οἷον τὸν
ἐκ Μαδύτου Ἀρχιμανδρίτην Χρυσάνθον (ἴδ. Σημ. Β'. ἐν τέλ. τῆς
Βιογρ.), τὸν ὑπὲρ τοὺς ἄλλους δὺο Γρηγόριον καὶ Χουρμούζιον (ἴδ.
Σημ. Γ'. αὐτ.) πολλὰ ὑπὲρ τῆς Μουσικῆς μοχθήσαντα, καὶ ἄλ-
λον Ἀρχιμανδρίτην καὶ μετὰ ταῦτα Μητροπολίτην Τορνόβου, τὸν
Κρήτα Ἰλαρίωνα, ἄνδρα ἱκανῶς πεπαιδευμένον, δξυνούστατον καὶ
τοῦ Ἑλλήνος λόγου ἐντριβέστατον. Ὅτε κατὰ τὸ 1818 ἔτος ἐξῆλθ.

παρὰ τῆς Ἀγγλικῆς Βιβλιακῆς Ἐταιρίας ὁ Ἀγγλαμερικανὸς ἱερεὺς
Κ. Πιγκερτὼν, ἵνα διαπραγματευθῇ μετὰ τῆς Μεγάλης Ἐκκλη-
σίας περὶ τῆς ἐν τῇ καθομιλουμένῃ γλώσσῃ μεταφράσεως τῆς Πα-
λαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης ἐπὶ συστάσει πολλῶν ἰσχυρῶν, τὸ μὲν
ἔργον τῆς μεταφράσεως ἀνέλαβεν ὁ Ἀρχιμανδρίτης Ἰλαρίων, (1) ὁ
δὲ Σιναίου Κωνστάντιος διωρίσθη παρὰ τῆς ἁγίας Συνόδου ἐπιθεω-
ρητής· ἀλλ' ἡ ἐπιχείρησις αὕτη ἐγένετο ἀκολούθως πολλῶν διχο-
νοιῶν ἀντικείμενον, καὶ ἡ τοιαύτη τῶν γραφῶν ἐκχυδάσις ἐξελεγ-
χθεῖσα ματαία καὶ ἀνωφελής, κατεκρίθη Συνοδικῶς, ὡς κατεκρίθη
δὶς καὶ ἐν τοῖς προλαβοῦσι χρόνοις, πρῶτον ἐπὶ τοῦ διαβοήτου
Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως (2) τῷ
1638—1642, καὶ δεύτερον τῷ 1703, ἐπὶ Γαβριήλ τοῦ Γ'. τοῦ
ἀπὸ Χαλκηδόνος.

§. 9. Ἐπὶ τῆς τρομερᾶς καταιγίδος τοῦ 1821, τρόμῳ συσχε-
θεὶς ὁ Κωνστάντιος, ἀναχωρήσας ἐκ τοῦ μετοχίου αὐτοῦ ἀπῆλθεν
εἰς τὴν νῆσον Ἀντιγόνου, ἐνθα κεκρυμμένῳ ὄντι, ἀπέστειλεν ἡ Βρετ-
τανικὴ Πρεσβεία τὸν γέροντα Σσαπὲρ, Α'. Διερμηνέα αὐτῆς, εἰπεῖν
αὐτῷ, ἵνα μὴ φοβῆται. Οὕτως οὖν ἐνθαρρυνθεὶς, μετὰ τὴν πρώτην
τοῦ κινδύνου ὁρμὴν, περιώρισεν αὐθις ἑαυτὸν ἐπὶ τινι ἔτη εἰς τὸ ἐν
Ἀντιγόνου ἡσυχαστήριον αὐτοῦ, ἐνασχολούμενος εἰς τὰς συνήθεις
φιλολογικὰς ἐργασίας.

§. 10. Μετὰ δὲ τὴν τῶν πραγμάτων ἀποκατάστασιν, ἐξωσθέν-
τας ἐκ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου τοῦ Πατριάρχου Ἀγαθαγγέλου
(ἴδ. Σημ. Α'.) καὶ γενομένης Συνοδικῆς καὶ Ἐθνικῆς διασκέψεως
περὶ τοῦ διαδεξομένου τὸν Θρόνον, ἐπειδὴ αἱ τοῦ Γένους καὶ τῆς
Ἐκκλησίας δεινὰι περιστάσεις ἀπῆλθον ὑπέρποτε Κυβερνήτην ἄξιον
καὶ πηδαλιούχον ἔμπειρον τοῦ παγκοίνου τῆς Ἐκκλησίας σκάφους,
οἱ πάντες ὁμοθυμαδὸν ἀπέβλεψαν εἰς τὸ τοῦ Σιναίου πρόσωπον, καὶ
μὴ φωνῇ ἐξελέξαντο καὶ ἀνηγόρευσαν αὐτὸν, καίτοι ἄκοντα, Ἀρ-
χιεπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως καὶ Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην τῇ
6 Ἰουλίου τοῦ 1830 ἔτους, ἐν ἡμέρᾳ Κυριακῇ.

§. 11. Ἡ Πατριαρχεῖα αὐτοῦ τέσσαρα μόνον ἔτη διαρκέσασα,
μνημονεύεται μέχρι τῆς σήμερον ὑπὸ πάντων τῶν Ὀρθοδόξων, ὡς
ἐποχὴ λαμπρότητος Ἐκκλησιαστικῆς κατὰ τοὺς τελευταίους τού-
τους χρόνους.

§. 12. Ἄμα ἀναβάντι εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριαρχικὸν Θρό-
νον, ὁ ἡμέτερος ἀείμνηστος Διδάσκαλος Νικόλαος ὁ Λογιάδης, περὶ

(1) ἴδ. ἀριθμ. ΝΑ'. τῶν μετὰ τὴν ἄλ. ἐκ τοῦ Κλ. διαπρ.

(2) ἴδ. αὐτόθ. ἀριθμ. ζ'.

τὸ τέλος οὗσης τῆς ἐκτυπώσεως τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδιδομένου Πονήματος «Παράλληλον φιλοσοφίας καὶ χριστιανισμοῦ» καλουμένου, πέμπει αὐτῷ, συστατικὴν τῆς Βίβλου, τὴν καλλιεπῆ ἐπιστολὴν τὴν δεῖ.

*Τῷ Παραγιωτάτῳ, Θειοτάτῳ, Σοφωτάτῳ τε καὶ Οἰκουμενικῷ
Πατριάρχῃ, Κυρίῳ Κυρίῳ Κωνσταντίῳ, τῷ Παρσεβάστῳ μοι
Δεσπότῃ.*

« Εὐθύς ἐκ φροιμίων εὐτυχῶν τῆς Ἰμετέρας Θεοδωρήτου Πατριαρχείας, εὐτυχοῦν μοι ἐφάνη τὸ παρὸν Πονημάτιον, καὶ κεχαρισμένον Θεῷ, *Παραγιώτατε Δέσποτα*. Ἦν γάρ μοι τότε πλησίον οἶον φερόμενον περίπου τὸν ὅρμον τῆς τελευταῖας, καὶ σχεδὸν τι κατὰ τῆς Μούσας, καὶ πείσματ' ἀνάπτει τῇ ἐκ τῶν τύπων ἀπαλλαγῇ. καὶ μὰ τὰς Μούσας, καὶ μὰ τὰς χάριτας, ἐκ μυχῶν καρδίας οὐχ ἤττον ἀνέπνευσα, ἢ οἱ Μινύαι ἐκεῖνοι πρὸς τὸ χρυσοῦν κῶας εἰς τὴν Κολχίδα κατάραντες, ἥκιστα μὲν λογιζόμενος τοὺς ἐκ τῶν πόνων ἀφροῦς, οὐδὲν δὲ εἰκὸς ὑποστῆναι μεταξὺ τοῦ πλοῦς· μάλιστα δ' ἐννοῶν τὴν τῶν ἐμῶν ἀγωγίμων διάθεσιν, ὡς ῥάων τε καὶ μεγαλέμπορος ἔσοιτο καὶ ταῖς τῶν κτησαμένων ψυχαῖς εὖ μάλα ὀνησιφόρος, ὑπὸ προσάτιδι καὶ συστάτιδι τῇ μεγάλῃ εὐνοίᾳ τῆς Ἰμετέρας Θεοσόφου *Παραγιώτατος*· φιλοῦσι γάρ, κατὰ λόγον τῶν συνιστώντων, οἱ ἄνθρωποι, τὸν νοῦν προσέχειν τοῖς πράγμασι, καὶ τὴν ἐκείνων ἀξίαν, οὐκ οἶδ' ὅπως, προσαναγράψαι τοῖς συναλλάγμασι· καὶ τοι γε, νῆ Δία, καὶ αὐτὰ καθ' αὐτὰ τὰ ἐμὰ, *Πάτερ*, ἀγωγίμα, οὐκ εἰσὶν ὅλως, εὖ οἶδ' ὅτι, ἀνάξια τῆς Ἰμετέρας μεγαλοδόξου συστάσεως, ὥστ' οὐκ ἂν καὶ εὐπρόσωπον τὸν συστήσαντα ἀναδείξαι, μήτοι γε δὴ καὶ καταισχύνειν, ὡς τὴν Σὴν φιλοσοφίαν πρεσβεύοντα, καὶ τοῦπίσημον ἀκραιφνὲς αὐτῆς φέροντα. Ταῦτ' ἄρα καὶ τοσοῦτον ἀπέχω ἐγὼ τὴν τούτων ποιότητα σκοπῶν ὑποστείλασθαι, ὥστε καὶ πεποιθότως θαρρήσαιμ' ἂν προσαγαγεῖν τε αὐτὰ, καὶ δέξαιο προφρόνως, *Παραγιώτατε Δέσποτα*, καὶ μεταδοὺς αὐτοῖς τῆς ἐθάρδος Σοι μεγαλυχρότητος, καὶ τῆς ἐκ τοῦ πνεύματος ζωῆς εὐλογίας καὶ χάριτος, κοινώσαι τοῖς χριστωνύμοις ὁμογενέσιν, εἰ μέλλοι τις ἐξ αὐτῶν ὠφέλεια ἐμοί τε καὶ κείνοις γενήσεσθαι· εἰδ' οὖν, ἀλλὰ τοῦτ' ἀπεύχεσθαι δίκαιον, καὶ μᾶλλον τῇ ἀποσιωπῇ παραδοτέον, ἐπειπόντα μόνον,

« Δίσχρόν τοι δηρὸν τε κάμνειν, κενεὸν τε νέεσθαι. »

κατὰ μικρὰν τινα παρῶδην τοῦ ποιήματος. Καὶ ταῦτα μὲν ταύτη, καὶ πέραν τοῦ δέοντος μηχανόντα, ἀποκναίειν τὸ εὐαφές τῆς αἰσθήσεως, οὔτε μὴν εὐλόγιστον, καὶ ἄλλως ἀξύμφορον.

Ἐπεὶ δὲ, τοῖς πόρρωθεν πλοῖζομένοις εὐγνώμοσι τῶν ἀνδρῶν, εἰκός ἐστι καὶ πρέπον δὲ ἅμα, μὴ κεναῖς, τὸ δὴ λεγόμενον, χερσὶν ἔχειν παρρησιαζομένοις τοῖς ἄρχουσι, φέρειν δὲ καὶ τι ὅτι ἂν ὁ καιρὸς διδῷ, ὅτε λόγος αἰρῇ, καὶ οἶόν τ' ἂν ἦ, ἰδοὺ Σοι καὶ γὰρ, τὰς ἀκινήτους χορδὰς τῆς διανοίας ἀνακρουσάμενος, κατὰ Πλάτωνα, προσάδω τάδε τὰ ἄμουσα τῆς ἐμῆς Καλλιόπης ἀπηχήματα·

Χαῖρέ μοι ὀπλοτέρῃ Ῥώμῃ, Βύζαντος ἔδεθλον,
ἣν κόσμησε μέγας Βασιλέων δῖων,
Κωνσταντῖνος, κόσμοισιν τε δόμοισι τε θεοῖς·
ἀλλ' οὐδὲ τὰ φύγον, φεῦ, δρέπανόν γε χρόνου
Ἀγκύλον, ἤριπε δ' ὥστε φερέσθιος ἄσταχυς αἶψα,
κεῖντο δ' ἄρ' ἀγνοίης ἡερόεντι δόμῳ.
Ἀλλὰ τὰ, σεῦ γεγάως Κωνσταντῖνος ἐκ ταμειῶν,
ἅ Πτόλις, ὀρθοῖ τ' αὖ, κοσμεῖ αὖτε λόγοις.
Τῷ τοι χαῖρε, Πτόλις Κωνσταντίνου, κλυτὸν ἄστυ,
αὐτὰρ καὶ τῷ δῇ, ὡς μάλ' ἐγὼν ἐρέω.
Κοσμεῖ νῦν σε ὁ, χερσὶ μετ' ἰσχῶν σκῆπτρα Θεοῦ,
εὖ Πατριαρχεῦν, Κρείττονος ἐννεσίη.
Τὸν δὲ ὀρῶντες Μουσάων χοροὶ, ἔκπαγλοι εἶπαν.
Πρῶτος δ' Γενναδίου, δεύτερος ἐσπόμενος.
Χαῖρε λειψ, τοιῷδ' ὑπὸ φωτὶ θεόντες ἀγαυῷ,
λειμῶνας πρὸς γε Χριστοῦ ἀκηρασίους.
Νικόλεω Λογάδου βαιὸν τόδ' ἄεισμα· ναί, ἀλλὰ
λευρῆς ἐκ κραδῆς ἔκθορε, νῆ γε Δία.

Ἐξαιτούμενος οὖν τὴν ἀνέκαθεν πρὸς με εὐνοίαν ἀλώβητον ἀποσώζειν καὶ ἀπαράτρωτον, καὶ τὰς ἐπιβροὰς τῶν ἀφθόνων εὐχῶν τε καὶ εὐλογιῶν ὑπεκδεχόμενος εὐλαβῶς, διατελῶ, ἕς τ' ἂν ἐπὶ γῆς ᾤ. »

Τῆς Ἰμετέρας Θειοτάτης, φιλολογωτάτης καὶ κριτικωτάτης
Παραγιώτατος.

αὐλ'. κατὰ μῆνα Ἰούλιον.

Ἐν τῷ Ἀνάπλῳ.

Λάτρις ταπεινός

Ν. ΛΟΓΑΔΗΣ.

§. 13. Πρώτη πράξις λαμπρά, μαρτυροῦσα τὸ εὐγενὲς τῶν αἰσθημάτων τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντίου ἦν, ὅτι ἀντέστη κατὰ τῆς ἐξορίας τοῦ Προκατόχου αὐτοῦ, καταργήσας πρῶτος τὸ βάρβαρον τοῦτο ἔθος, καὶ ἀνακαλέσας ἐκεῖνόν τε καὶ ἄλλους δύο ἐν τῇ ἐξορίᾳ εὕρισκομένους Πατριάρχας ἐκπτώτους, ἵν' ἐπανέλθωσιν εἰς τὰς

ἐαυτῶν ἐξίας, τὸν ἀπὸ Χαλκηδόνος Ἀνθιμον τὸν Γ'. (Ἰδ. Σημ. Ε.) καὶ τὸν ἀπὸ Σερρών Χρυσανθον (Ἰδ. Σημ. ΣΤ'). Ἐπὶ τῆς Πατριαρχείας αὐτοῦ, οὐ μόνον αἱ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἐκκλησίαι, ἀλλὰ καὶ ἐν διαφόροις Ἐπαρχίαις τοῦ Κράτους, ἄλλαι μὲν ἐκ βάθρων ἀνηγέρθησαν, ἄλλαι δὲ λαμπρῶς ἐπεσκευάσθησαν· καὶ ὁ ἱερὸς Κληρὸς ἀπήλαυε τοῦ ἀνήκοντος αὐτῷ σεβασμοῦ παρὰ τοῦ λαοῦ, καὶ οἱ Ἐκκλησιαστικοὶ τῆς δεούσης περιποιήσεως· ἐν γένει δὲ, καὶ τὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὰ τοῦ Γένους καλλίστην ἔλαβον διαρρύθμισιν καὶ διακόσμησιν. Ἐπειδὴ δὲ, ἕνεκα τῶν προλαβουσῶν δεινῶν ἐπηρεϊῶν καὶ περιστάσεων, καὶ πολὺ μᾶλλον ἕνεκα τῆς κακῆς διαχειρίσεως καὶ οἰκονομίας, τὸ χρέος τοῦ κοινοῦ κατέστη λίαν ὑπέρογκον, πρῶτιστον σκοπὸν προθέμενος ὁ Πατριάρχης τὴν ἐλάττωσιν καὶ κατὰ μικρὸν τελείαν αὐτοῦ ἐξόφλησιν, ἀναγκαῖον ἐνόμισεν, ἵνα διατηρήσῃ εἰς ἑαυτὸν τὰ ἐκ τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Συναίου Κυριαρχικά δικαιώματα, ἄλλως τε καὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Κανόνων ἀπαγορευόντων τοῖς Μοναστηριακοῖς τὴν ἀπὸ τῆς οἰκείας Ἀδελφότητος ἀποσκίρτησιν, ἵν' οὕτω διὰ τοῦ περισσεύματος τῶν προσόδων τῆς Μονῆς ταύτης ἐπαρκῆ ταῖς ἀνάγκαις καὶ ταῖς ἀπαιτήσεσι τοῦ νέου ἀξιώματος. Τοιοῦτοτρόπως ἅμα μὲν διὰ τῆς αὐστηρᾶς ἐπιτηρήσεως αὐτοῦ καὶ τακτικῆς διαχειρίσεως ἐν διαστήματι τεσσάρων ἐτῶν, ἐν οἷς ἐπὶ τοῦ Θρόνου διέπρεψεν, ἡλαττώθη ἐπαισθητῶς τὸ χρέος τοῦ Κοινοῦ (1), ἅμα δὲ καὶ παρῆχεν ἐκ τῶν οἰκείων πολλὰς ἐπιχορηγήσεις καὶ δωρεὰς πρὸς ὄφελος τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἔθνους. Καὶ τὸν Πατριαρχικὸν δὲ Ναὸν καὶ αὐτὴν τὴν Πατριαρχικὴν οἰκίαν διεκόσμησε καὶ ἐκαλλώπισε, τὸν μὲν, δι' ἱερῶν ἀμφίων καὶ ἄλλων κοσμημάτων, τὴν δὲ, δι' ἐπισκευῶν καὶ νέων ἐπιπλῶν. Πρῶτιστον δὲ μέλημα αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἡ δημόσιος ἐκπαίδευσις καὶ χριστιανικὴ ἀνατροπὴ τῆς ὁμογενοῦς νεολαίας. Διὸ καὶ πρῶτος συνέστησεν ἐν Κωνσταντινουπόλει τὰ Ἀλληλοδιδακτικά Σχολεῖα, καὶ ἰδίαις δαπάναις ἀνήγειρεν ἐκ βάθρων τὴν μέχρι τοῦδε σωζομένην ἐν Φαναρίῳ Ἀλληλοδιδακτικὴν τοῦ Γένους Σχολήν (2), ἣν καὶ μετὰ χρόνους ἐπεσκευάσε, καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ

(1) Ἰδ. ἔμπρ. Ἐπισ. 3.

(2) Ἐν τῇ Σχολῇ ταύτῃ σώζεται ἐπὶ Πίνακος γεγραμμένον τὸ ἀκόλουθον Ἐπίγραμμα, ἐν ᾧ ἀναφέρεται Κτίτωρ αὐτῆς ὁ Κωνσταντῖος.

Ἐμδαίνε, ὦ παῖ, καὶ σέβου Σταυροῦ τύπον,
ὥς πρὸς μάθησιν τῶν συνήθων γραμμάτων,
Ὅπως γράφῃς τε κἀναγινώσκῃς ἅμα,
Καὶ νοῦν καθαίρης καὶ ἰσάξης τοὺς τρόπους.
Ἑλληνικῶν ὦν ἄξιος μαθημάτων,
Μουσῶν τε εἴτα τῶν φρενοθρεπτηρίων.

διδάσκοντάς τε καὶ φοιτῶντας, ἐρχομένους εἰς τὸ ἐν Παλατᾷ Μετόχιον, ἐνθα τὸν χειμῶνα, μετὰ τὴν Πατριαρχείαν, ἐπὶ δύο ἢ τρεῖς μῆνας διέμενεν, ἵνα προσφέρωσιν αὐτῷ, ὡς ἰδρυτῇ, τὸν τῆς εὐγνωμοσύνης αὐτῶν φόρον, ἐν σκιρτώσῃ ὑπὸ χαρᾶς καρδίᾳ πλουσίως ἐβράβευε (2). Δείγμα δὲ τρανώτατον τοῦ ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν ὁμογενῶν διαπύρου ζήλου αὐτοῦ ὑπάρχει τὸ μέχρι τοῦ νῦν εὐκλεῶς ἀκμάζον ἐν τῇ κατὰ τὴν νῆσον Χάλκην Ἱερᾷ Μονῇ τῆς Θεοτόκου Φιλολογικῶν τῶν Ἑλλήνων Ἐμπόρων Φροντιστήριον, τὸ διὰ τῆς τελεσφόρου ἡθικῆς ἀρωγῆς καὶ τακτικῆς χρηματικῆς αὐτοῦ συνδρομῆς συστάν καὶ παγιωθὲν, καὶ ἐπὶ τῆς Πατριαρχείας αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτὴν διὰ τῶν ἀενάων προτροπῶν καὶ γενναιοτάτων αὐτοῦ συνεισφορῶν συντηρούμενον. Ὅτε δὲ, κατὰ τὸ 1848 ἔτος, μικρόψυχοί τινες τῶν Ἐφόρων ἀντιζηλῖαι προὔκάλεσαν τὴν διάλυσιν τοῦ κοινωφελεστάτου τούτου Καταστήματος, ὁ γηραιὸς Πατριάρχης τοσοῦτον καιρίως ἐλυπήθη, ὥστε ἔκλαιεν ὡς νηπίαχος παῖς· ἕως οὗ κάμψας οὐχ' ἤττον διὰ τῶν δακρύων, ἢ διὰ τῆς πλουσίας χρηματικῆς συνδρομῆς αὐτοῦ, τὰς πρὸς καιρὸν σκληρυνθείσας καρδίας, κατῴρθωσε τὴν ἐκ νέου σύστασιν τοῦ Φροντιστηρίου ἐπὶ ἀκραδαντοτέρων βάσεων. Τοῦ Φροντιστηρίου τούτου μεμνημένος ὁ ἀοίδιμος ἐν τῇ Κωνσταντινιάδι (Ἰδ. σελ. 146—150. Ἐκδ. Β'), ἐνθα ἐξιστορεῖ τὰ περὶ τῆς Πατριαρχικῆς Σχολῆς, ὡς καὶ περὶ τῶν λοιπῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὧδε πῶς λέγει καὶ περὶ τούτου.
« Ἀλλ' ὁ ζήλος τῶν μεγαλεμπόρων ὁμογενῶν ἐφάνη ἐσχάτως δια-
» καέστερος, οἵτινες μετὰ πολλῆς φιλοτιμίας, κατὰ τὸ 1832 ἔτος,
» ἀποκατέστησαν, ἀδεία τῆς Ἐκκλησίας, Φροντιστήριον τὸ κατὰ
» τὴν παρακειμένην τῇ Πόλει νῆσον τῆς Χάλκης κείμενον Μονα-
» στήριον τῆς Παναγίας Καμαριωτίσσης ἐπιλεγομένης, ὅπου ὑπὸ
» σεβασμῷ καὶ πολυμαθεῖ Ἀρχιδιδασκάλῳ καὶ Διευθυντῇ, καὶ ἀρί-
» στοις ἄλλοις Καθηγηταῖς, ἐκπαιδεύεται ἡ Νεολαία τόν τε Ἀττι-
» κὸν λόγον, Ποιητικὰ, Ἐπιστημονικὰ, τὴν Γαλλικὴν διάλεκτον,
» καὶ πρὸ πάντων κατηχεῖται τὴν Θεοσέβειαν καὶ τὴν τῶν ἡθῶν

Εὔχου δὲ Χριστῷ Δεσπότην ἀγνοῦ ὑπερ,
Οἰκουμένης στέφοντος ἡ σοφῶς σκάφος,
Κωνσταντίου κλείσμα τοῦ Βυζαντίου,
Ὅς τις πενήτων παιδοθρεπτόρων χάριν,
Αὐτοῦ ἐγείρει χρήμασι Σχολήν, ἅμα
Λίαν τε εὐπλουν καὶ κεχαυῖαν σφόδρα.

Χαίροις, ὦ Πάτερ ἐς μῆκος μέγ' ὄνειαρ ἅπασιν.

Ἦσε τὰ πασιχαρῆς Νικόλεως Λογάδης.

αὐλβ'. Αὐγούστου ιγ'.

(2) Ἰδ. ἐν τῷ Παραρτήμ. τὴν ὑπὸ Ἡ. Τανταλίδου πρὸς τὸν ἀοίδιμον Κωνσταντῖνον ψαλεῖσαν ὑπὸ τῶν μαθητῶν τῆς Σχολῆς ταύτης ῥοδὴν.

» κοσμιότητα, τὴν ρυθμίζουσιν πρὸς εὐζωίαν τὸν τῆς Εὐαγγελικῆς
» διδασκαλίας ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων ἀκροατήν.» Ἐφεξῆς δ' εὐχόμενος
ὁ φιλόθεος καὶ φιλογενὴς Πατριάρχης ἀδιάσειστον διατηρηθῆναι τῷ
Γένει ἡμῶν τὸ ἱερὸν τῆς παιδείας χρῆμα, «Εἴθε οὖν, λέγει, τὸ ἐν
» τοῖς Φροντιστηρίοις τούτοις διδασκόμενον ἱερὸν χρῆμα τῆς ἀγχι-
» θεοῦ σπουδῆς καὶ σοφίας διαφυλαχθεῖν ἀδιάσειστον καὶ ἀπαρά-
» θραυστον εἰς τὸ καθ' ἡμᾶς Γένος, οὗ γνῶρισμα πάσαι ὑπῆρχε
» βάθος Σοφίας, πλάτος Ἐπιστημῶν καὶ πλοῦτος Γνώσεων.»

§. 14. Σκοπιμώτερον δὲ ἐπεμελήθη τῆς παναρχίας καὶ σεβα-
σμίας Πατριαρχικῆς τοῦ Φαναρίου Σχολῆς, τὸν μὲν Ἱερομόναχον
Σχολάρχην αὐτῆς Σαμουήλ τὸν Κύπριον προβιβάσας εἰς τὴν Ἀρχι-
επισκοπὴν Προικοννήσου, ὅθεν μετετέθη εἰς τὴν τῆς Μεσημβρίας,
ἀναθέμενος δὲ τὴν Σχολαρχίαν εἰς τὸν πορρῆθέντα περίφημον Γραμ-
ματικὸν Νικόλαον τὸν Λογάδην, Συντάκτην τῆς Κιβωτοῦ τῆς Ἑλ-
ληνικῆς Γλώσσης (1), καὶ ἄλλων πολλῶν ἀξιολόγων Πονημάτων.
Ἐν τῇ Σχολῇ ταύτῃ ὁ φιλογενὴς Πατριάρχης ἐτήρει καὶ πολλοὺς
μαθητὰς ἰδίους ὑποτρόφους, ἀλλὰ καὶ Βιβλία πρὸς χρῆσιν τῆς νεο-
λαΐας ἐξέδωκεν, ἀλλὰ τε καὶ δὴ καὶ τὴν σοφὴν Κατήχησιν τοῦ
Πλάτωνος Μητροπολίτου Μόσχας, ἣν μεταπεφρασμένην πρόπαλαι
ὑπὸ τοῦ Ἑλλήνος φιλολόγου καὶ κριτικοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῆ ἐκ
τῆς Γερμανικῆς μεταφράσεως, παραβαλὼν ὁ Πατριάρχης πρὸς τὸ
Πρωτότυπον, καὶ διορθωσάμενος ἐξέδωκεν ἐκ νέου ἐν Κωνσταντι-
νουπόλει τῷ 1831 ἔτει. Ἐδίωκε δὲ εἴπερ τις καὶ ἄλλος τὴν Ἐκκλη-
σιαστικὴν εἰρήνην καὶ τὴν τῶν Ἐκκλησιαστικῶν σύμπνοιαν εἰς τὰ
καλὰ καὶ ἁρμονίαν, ἐξοικονομῶν τὰς περιστάσεις ἐπεικέστερον διὰ
τῆς φυσικῆς αὐτοῦ μετριοπαθείας καὶ ἡμερότητος, καὶ ἐκτρέπων
τὰ ἐπαπειλούμενα σκάνδαλα ἐπιδεξίως καὶ τὰς θρησκευτικὰς λογα-
μαχίας καὶ ἔριδας.

§. 15. Περὶ τὰ τέλη τῆς Πατριαρχείας τοῦ προκατόχου αὐτοῦ
Ἀγαθαγγέλου, ἐπειδὴ τὸ χρέος τοῦ Παναγίου Τάφου τὰ μέγιστα
ὑπερεξογκωθὲν κατέστη δυσοικονόμητον, ἡ μεγαλόδωρος χεὶρ τοῦ
φιλολάου Σουλτάν Μαχμουτ, ἐνδόξου Πατρὸς τοῦ νῦν εὐκλεῶς Αὐ-
τοκρατοροῦντος Σουλτάν Ἀπδ-οὐλ-Ἀζίζ, ἐδωρήσατο πρὸς ἐξόφλη-
σιν ἡμῖς ἑκατομμύριον γρόσια, καὶ συγχρόνως ὁ Αὐτοκράτωρ παν-
ταχοῦ τοῦ Κράτους Βασιλικὰς Ἐπιταγὰς ἐπέμψε συνοδευομένας
ὑπὸ Βασιλικῶν Ὑπαλλήλων καὶ Πατριαρχικῶν Ἐξάρχων ἐπὶ συνάξει

(1) Τοῦ μεγάλου τούτου Λεξικοῦ ἐξεδόθη μόνον ὁ πρῶτος Τόμος, ἐν Κωνσταν-
τινουπόλει τῷ 1819 ἔτει, ἀπὸ τοῦ Α' μέχρι τοῦ Δ', καὶ τοῦ δευτέρου ὅλον τὸ Ε'· τὰ
δὲ λοιπὰ στοιχεῖα σώζονται ἀνέκδοτα ἐν χειρογράφοις παρὰ τῇ Οἰκογενείᾳ τοῦ ἀι-
δίου Διδασκάλου ἡμῶν.

συνδρομῆς καὶ βοηθείας διὰ τὴν τελείαν ἐξόφλησιν τοῦ χρέους. Πα-
τριαρχεύσας οὖν ὁ αἰοίδιμος Κωνστάντιος, ἔτι φιλοτιμώτερον ἤψα-
το τοῦ πράγματος, ζήλῳ τε καὶ προθυμίᾳ καὶ ἀγῶνας ὅτι πλεί-
στους καταβάλων, καὶ ὅσον ἡδύνατο καὶ αὐτὸς συνεισενεγκὼν πρὸς
ἀπαλλαγὴν τοῦ Ζωοδόχου Τάφου ἐκ τοῦ βαρυτάτου ἐκείνου χρέους.

§. 16. Ὅτε τῷ 1831 ἔτει ἐξεδόθη ἐν Παρισίοις ὁ Ἱερατικὸς Συ-
νέκδημος, ἀνώνυμον Σύγγραμμα τοῦ Κοραῆ, γεγγραμμένον ὑπὸ τὰς
ἐμπνεύσεις τοῦ Προτεσταντισμοῦ ἐπὶ σκοπῷ θρησκευτικῆς τινος ἐν
τῇ Ἀνατολῇ μεταρρυθμίσεως, προτρεπόντων τινῶν, ἵνα καταδικάσῃ
ὁ Πατριάρχης Ἐκκλησιαστικῶς τό τε Σύγγραμμα καὶ τὸν Συγγρα-
φέα, οὐ μόνον τούτου ἀπέσχετο, μῆποτε δοθῇ ἐπιβλαβεστέρα ἐπι-
σημότης εἰς τὰς ξеноφονίας, ἀλλὰ καὶ μικρὸν ὕστερον ἀποθανόντος
ἐκείνου, ἔδωκεν ἄδειαν, ἵνα τελεσθῇ τὸ μνημόσυνον αὐτοῦ ἐν Κων-
σταντινουπόλει, ὅπως, ἔλεγεν, ὁ Θεὸς συγχωρήσῃ αὐτῷ καὶ ταύ-
την τὴν ἁμαρτίαν· διότι μακρὰν τοῦ ἔθνους καὶ τῆς Ἐκκλησίας
αὐτοῦ ἐπὶ ξένης γῆς ἐγκαταγερῶσας, οὐκ ἤδει, ἴσως, τί μέγα κακὸν
ἐποίει τῇ ἑαυτοῦ πατρίδι. Καὶ ὅτε πάλιν, τῷ 1833 ἔτει οἱ ἐν τῷ
ἀρτιπαγεῖ τότε Βασιλείῳ τῆς Ἑλλάδος εὐρισκόμενοι Ἀρχιερεῖς,
ὑποχωροῦντες ταῖς ἀναγκαστικαῖς ἀπαιτήσεσι τῆς κοσμικῆς ἐξου-
σίας καὶ τῶν διεπόντων τὴν τύχην τοῦ ἐν σπαργάνοις τότε ὄντος
ἐκείνου Κράτους, παρεδέξαντο νέον αὐτοῖς ἐπιβληθὲν Ἐκκλησια-
στικὸν διοικητικὸν Σύστημα ὑπὸ αὐτοκέφαλον Ἱεράν Σύνοδον, δίχα
τῆς συγκαταθέσεως τοῦ εἰς θὴν κανονικῶς ὑπέκειντο οἰκείου αὐτῶν
Πατριάρχου, πολλῶν προτρεπόντων, ἵνα ἐφαρμόσῃ αὐτοῖς τὰ τῶν
Κανόνων ἐπιτίμια καὶ τὰς πνευματικὰς ποινὰς, ὅσαι ἀνήκουσι τοῖς
οὕτως ἀπὸ τοῦ αὐτῶν Προέδρου ἀφηνιάζουσι Μητροπολίταις καὶ
Ἐπισκόποις, οὐκ ἔκρινε τοῦτο ὁ προορατικὸς οὗτος Πατριάρχης,
οὔτε ἐπάναγκας, οὔτε συμφέρον, πεποιθὼς ὅτι ὁ χρόνος ἐπανορθώσει
τὸ γεγονὸς εὐκταίως τε καὶ εἰρηνικῶς, ὃ δὴ καὶ γέγονε μετὰ ἑπτα-
καίδεκα ὅλους ἐνιαυτοὺς πρὸς εὐχαρίστησιν ἑκατέρων τῶν μερῶν
καὶ κοινὴν πνευματικὴν ἀγαλλίασιν.

§. 17. Τοιοῦτος μὲν ἦν περὶ τὰ κοινὰ τῆς Ἐκκλησίας ὡς Οἰκου-
μενικὸς Πατριάρχης, οὐχ ἥττον δὲ διέπρεπε καὶ περὶ τὰ Ἐπισκο-
πικὰ αὐτοῦ καθήκοντα. Ἐν τῇ μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, προϊστάμενος τοῦ
λαοῦ ἐν ταῖς Ἱεραῖς Ἀκολουθίαις, παρεῖχε διὰ τῆς ὀρθῆς στάσεως
αὐτοῦ, τῆς σεβασμίας πολιᾶς, τῆς τοῦ προσώπου γαλήνης τε καὶ
γλυκύτητος, καὶ διὰ τοῦ ἐμφαντορικοῦ τόνου τῆς φωνῆς, τῶν θεα-
μάτων καὶ ἀκουσμάτων τὸ κάλλιστον, ἐμπνέων ἐκ μόνης τῆς ὀφείας
τὸ σέβας καὶ τὴν εὐλάβειαν εἰς τοὺς ὀρῶντας· καὶ τοι δὲ θηρεύων
τὴν συντομίαν ἐν ταῖς Ἀκολουθίαις, ἡγάπα ὁμῶς ὑπερβαλλόντως

τὴν Μουσικὴν καὶ κατεκλεῖτο ὑπὸ τῆς ἡδυφωνίας. Διὸ καὶ ἐπὶ τῆς Πατριαρχείας αὐτοῦ ἠκμαζεν, οὕτως εἰπεῖν, καὶ ἐφημίζετο ὁ Πατριάρχικὸς Ναὸς ἐπὶ τοῖς ἁρίστοις καὶ ἡδυφωνοτάτοις Κανονάρχοις, ὥς πανταχόθεν τῆς τε Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν περιχώρων συνέρρεον ἐν αὐτῷ ἄπειρον πλῆθος λαοῦ, οὐκ ἐπ' ἀκροάσει μόνον τῶν ἱερῶν Ἀκολουθιῶν, ἀλλ' ἵνα καὶ εὐφρανθῶσι πνευματικῶς ἐπὶ τῇ θεᾷ τοῦ γαληνίου καὶ σεβασμίου προσώπου τοῦ Πατριάρχου, καὶ ἐμπλησθῶσι τῆς γλυκυτάτης φωνῆς καὶ μελωδίας τοῦ τε Μουσικοῦ τέττιγος τῆς Ἐκκλησίας ἀοιδίου Κωνσταντίνου Πρωτοψάλτου (ἴδ. Σημ. Ζ') καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ψαλτῶν τε καὶ Κανοναρχῶν. Ὡμίλει δὲ ἀπὸ τοῦ Θρόνου πρὸς τὸν λαὸν συνήθως ἐν ταῖς ἐνάρξεσιν ἐκάστης τῶν Νηστειῶν, ὥς καὶ ἐν ἄλλαις ἐκτάκτοις περιστάσεσιν. Οἱ δὲ λόγοι αὐτοῦ ἐν τῇ μεγαλοπρεπείᾳ τῆς Ἑλληνικῆς ἀκριβοῦς μυσῆως διέσωζον τὴν πνευματικὴν ἀφέλειαν, ἥτις χαρακτηρίζει τὰς ὁμιλίας τῶν ἀρχαίων τῆς Ἐκκλησίας Πατέρων. Πάντες οἱ μέχρι σήμερον ἐπιζῶντες ἐπιβεβαιῶσι τὰ εἰρημένα, αὐτόπται πολλάκις καὶ αὐτήκοοι γενόμενοι ἐν τῇ ἱερᾷ Πατριαρχικῇ μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ τῶν Θεῶν Ἱεροτελεστιῶν. Κατὰ τῷ 1833 ἔτος ἐκλελοιπότες τοῦ ἁγίου Μύρου, κατεσκευάσθη ἕτερον, οὗτινος τὴν περὶ κατασκευῆς, ἐφήσεως καὶ ἀγιασεως διατύπωσιν συνέταξεν ὁ ἀοιδίμος, καὶ ἐπετέλεσε τὴν θεῖαν καὶ ἱερὰν Λειτουργίαν τῇ μεγάλῃ Πέμπτῃ μετὰ τῶν ἐνδημούντων ἁγίων Ἀρχιερέων ἐπὶ καθαγιασεί αὐτοῦ. Ἀλλ' οὐδὲ τοῦ ἔργου τῆς συγγραφῆς παρημέλει ὁ ἀκάματος, καίπερ τοσαύτη ποικίλη πραγμάτων ζάλη, ὥς ἐκ τῆς θέσεως, περιεστοιχισμένος, ἀλλὰ καὶ τὰς ἡμέρας μὲν, εἴποτε εὐκαιρίας ἐτύγχανε, τὰς νύκτας δὲ μᾶλλον περὶ τὸ μελετᾶν καὶ συγγράφειν ἐνησχολεῖτο.

§. 18. Τελευταίαν βουλὴν ἐβουλεύσαντο γενναίαν, τὴν ἀνέγειρσιν τοῦ Σεβασμιωτάτου Ναοῦ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς (Βαλουκλή). Ὁ Ναὸς οὗτος κτισθεὶς ὑπὸ τῶν χριστιανῶν Αὐτοκρατόρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, κατεστράφη ἑκπαλιν καὶ οὐ περιεσώθη, εἰμὴ τὸ μικρὸν καὶ ὑπόγειον αὐτοῦ Παρακλήσιον, Προσκύνημα πολυσέβαστον, ἐν ᾧ ἦν καὶ ἡ Πηγὴ, κατακρημνισθὲν καὶ τοῦτο καὶ ἐρείπιον ὅλως καταστάν.

Σημειοῦμεν ἐνταῦθα, χάριν τῶν φιλομαθῶν ὁμογενῶν τῶν μὴ ἐχόντων τὴν Κωνσταντινιάδα, ὅσα ἐν αὐτῇ (σελ. 155. ἐκδ. Β') ἀναφέρει περὶ τοῦ θεῖου τούτου Ναοῦ.

« Ἐξω τῆς Πόλεως (λέγει) μακρὰν ὡς ἑξ στάδια κατὰ τὴν Προποντίδα ἥτο ποτε κτισμένος ὁ μεγαλοπρεπέστατος Ναὸς τῆς Πηγῆς, ἐπὶ δὲ καὶ Παλάτια περιφανέστατα Πηγαῖα καλούμενα. Ἡ εἰς τὸν Ναὸν τοῦτον, κατὰ τὴν θεῖαν χάριν τῆς Θεομήτορος, ἐπιβρέουσα εἰς τὸ ὕδωρ δύναμις, καὶ αἱ ἐντεῦθεν ἀνέκαθεν ἰάσεις εἰς τοὺς Πιστοὺς, δὲν ἔπαυσε μέχρι ταύτης. Τὰ

» θεῖα τῆς Πηγῆς τεράττια ἀξίως ἐξύμνησεν ἡ Ἀττικὴ ἐκείνη μέλισσα, Νικηφόρος ὁ Κἀλλιστος, καὶ μετ' αὐτὸν ἐνδόξως κατέμελψεν ὁ γλυκύφωνος τέττιξ, Ἰωάννης ὁ Εὐχαΐτων, καὶ ὁ φιλόμουσος Μανουὴλ ὁ Φιλῆς. Καὶ ὁ μὲν Ἰωάννης τοῖς δε τοῖς Ἰάμβοις.

» Ἐβλυζε καὶ πρὶν νᾶμα τῷ λαῷ πέτρα,
» Χριστὸν δὲ ταύτην μυστικοί φασι λόγοι,
» Ὁ καὶ ποτίζει νέκταρ πρὸς ἀφθαρσίαν.
» Μήτηρ δὲ Χριστοῦ, δευτέρα πάλιν πέτρα,
» Ζηλοῖ τὸν ὕδωρ, καὶ ῥέει ζωῆς ὕδωρ.
» Πάντες δέχεσθε συντρέχοντες τὴν χάριν.

Ὁ δὲ Φιλῆς οὕτως:

» Ζωῆς ἐγὼ βλέπω σε πηγὴν Παρθένε,
» Πᾶσαν φλόγα σβεννύεις παντὸς κινδύνου.
» Σὺ γὰρ ἀναψύχεις με τοῖς τεραστίοις,
» Αφθαρσίας φέρουσα τοῖς κόλποις φλέβα.

» Πρῶτος μὲν κτίτωρ τοῦ Ναοῦ τούτου, διὰ τὸ γεγονὸς πρὸς τὸν τυφλὸν θαῦμα, ἐγένετο Λέων ὁ Μέγας, ὁ καὶ Μακέλης (α). Μετὰ δὲ ταῦτα ὁ Ἰουστινιανὸς ἀπὸ τὰ περισσεύματα τῆς ἁγίας Σοφίας, ἀπὸ εὐκτήριον οἶκον εἰς μέγεθος καὶ κάλλος τὸν μετέφερε. Μετὰ δὲ διακοσίους χρόνους, ἐπειδὴ συνέβη ὑπὸ σεισμοῦ νὰ καταβληθῇ, ἐκτίσθη τρίτον πάλιν παρὰ Εἰρήνης τῆς Ἀθηναίας συζύγου Λέοντος τοῦ ἐκ Χαζάρας. καὶ τέταρτον ὡσαύτως τὸν θεῖον τοῦτον Ναὸν καταπεσόντα, Βασίλειος ὁ Μακεδὼν ἀνενεώσατο καὶ ἐκαλλωπίσατο ὑπὲρ τὸ πρότερον.

» Ἐπὶ Ῥωμανοῦ τοῦ Λακαπηνοῦ, Συμεὼν ὁ τῶν Βουλγάρων Βασιλεὺς, τὴν εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Πηγῶν Ῥωμαϊκὴν στρατιὰν τρέψας εἰς φυγὴν, τόσῳ τὸν Ναὸν αὐτὸν, ὅσῳ καὶ τὰ τῶν Πηγῶν Παλάτια, ὡς ἀφιλόκαλος Βούλγαρις, ἀπετέφρωσεν, ἀλλὰ φιλοτίμως παρευθὺς ἀμφοτέρω ταῦτα ἀνέκαινισεν αὐτὸς ὁ Λακαπηνὸς, καὶ τὴν ἐγγονὴν αὐτοῦ Μαρίαν, τὴν τοῦ Χριστοφόρου τοῦ υἱοῦ τοῦ θυγατέρα, μετὰ Πέτρου τοῦ Βασιλέως Βουλγάρων, υἱοῦ τοῦ προῤῥηθέντος Συμεὼν, εἰς τὸν Ναὸν τοῦτον γάμῳ συνέζευξεν. Εἰς αὐτὸν ὡσαύτως καὶ ὁ Καντακουζηνὸς τὴν θυγατέρα αὐτοῦ Ἑλένην ἐμνηστεύσατο μετὰ Ἰωάννου τοῦ παλαιολόγου, υἱοῦ Ἀνδρονίκου τοῦ Νεωτέρου, παρούσης τῆς Βασιλίσσης Ἀννης μητρός, καὶ πάντων τῶν Ἐπιφανῶν, καὶ μετὰ τὰ Βασιλικά παράσημα τὴν ἐστόλισε πανηγυρικώτατα... » Καὶ ἐν σελ. 158.

» Ἦδη δὲ (φησιν) ὅλα τὰ ἐκεῖ κτίρια ἐξέλιπον εἰς ἑδαφος καταβληθέντα, τῶν ὁποίων ἡ πλείστη καὶ καλλίστη ὕλη κατηναλώθη μετακομισθεῖσα ἀλλοῦ. Διήρκεσε δὲ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ἐκεῖ μόνος ὁ εὐκτῆριος ἀρχαῖος οἰκίσκος τῆς Πηγῆς, ὅστις ἐκεῖ ποτε κατὰ τὸ μέσον τῆς μεγάλης Μονῆς. Τὰ μὲν προοίμια τῆς καταστροφῆς τῆς Μονῆς ταύτης καὶ τοῦ θεῖου Ναοῦ, ἐπίσης καὶ τῶν λοιπῶν Πηγαίων Παλατίων συνέβησαν κατὰ τὸ 1423 ἔτος, ἐπὶ Ἀμουράτ τοῦ Β', ὅτε κατὰ τῆς Πόλεως, Βασιλεύοντος Μανουὴλ τοῦ Παλαιολόγου, ἐξεστράτευσε, καὶ τὰς σκηνὰς αὐτοῦ εἰς τὸν περίβολον τοῦ Ναοῦ τῆς Πηγῆς ἔστησε, κατὰ τὸν Ἱστορί-

(α) Ὠνομάσθη Μακέλης, ὡς ἀπὸ τοῦ Λατινικοῦ Μάκτω, ὅ ἐστι, Σφάττω, διότι Ἀσπαρά τινα καὶ Ἀρδαβούριον, ὡς Ἀρειανὸς ἀπέκτεινεν.

» κὸν Δουκαν· ἡ δὲ δευτέρα καὶ τελεία ἐπὶ τοῦ Β'. Μεχμέτ, ὅτε ἡ Πόλις
» ἐάλω (α).

» Κατὰ δὲ τὸ ἔτος 1833, χορηγηθείσης ὑψηλῆς ἀδείας πρὸς ἀνοικοδομήν
» τοῦ ἐρείπιον λυπηρὸν γενομένου Εὐκτηρίου τῆς Πηγῆς, καὶ καθαριζομέ-
» νου τοῦ πέριξ ταύτης τόπου, ἀνεφάνησαν ὅτε Προνάος ἐκ πλίνθων τοῦ
» πάλαι ἐπάνω κειμένου μεγίστου Ναοῦ τῆς Πηγῆς, ἡ κατὰ τὸ μέσον τῆς
» εἰς τὸν Ναὸν εἰσόδου ἐκ μαρμάρου λευκοτάτου καλλίστη Πύλη, τὴν ὁποί-
» αν ἐπὶ τῆς τελείας κατεδαφίσεως τοῦ Ναοῦ, καθ' ὃν χρόνον ἐκτίζετο τὸ
» τοῦ Παγιαζίτ Τέμενος, καὶ μετακομίσεως τῆς τῶν Πηγῶν ὕλης, μὴ δυ-
» νηθέντες νὰ ἐκβάλωσιν ὀλομελῆ, παρέλιπον τετραυσιμένην, καὶ ἐκ τῶν λοι-
» πῶν οὐδὲν ἄλλο, εἰμὴ μόνον τὰ θεμέλια (β), ἐπὶ τῶν ὁποίων ζήλῳ ὑπερ-
» βάλλοντι, φιλοτιμία πολλῇ καὶ δαπάνῃ ἀδρᾶ τοῦ Γένους, πηδαλιουχοῦντος
» τὰ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ ἀπὸ Σιναίου Κυροῦ Κωνσταντίου τοῦ Α', ἀνηγέρ-
» θη ὁ νῦν ὁρῶμενος μεγαλοπρεπέστατος Ναός· ἐπεσκευάσθη δὲ καὶ ὁ κάτω
» μικρὸς Εὐκτήριος, καὶ αὐτὴ ἡ Πηγὴ τῶν Ναμάτων, καὶ ἐκαλλωπίσθη εὐ-
» πρεπέστατα, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ ἀρυσόμενοι τοῦ θείου ὕδατος διὰ λιθίνων
» δύω ἤδη γενομένων βαθμίδων κατέρχονται ».

§. 19. Τούτου οὖν τοῦ ἐνδόξου Ναοῦ τὴν ἐκ βάθρων ἀνέγερσιν
εἰς νοῦν βαλόμενος ὁ φιλόθεος Πατριάρχης διεκοίνωσε τὴν πρόθεσιν
τῇ τε Ἱερᾷ Συνόδῳ καὶ τοῖς Προὔχουσι τοῦ ἔθνους. Ἐγκριθέντος
δὲ τοῦ σχεδίου, καὶ τῆς ἀδείας ληφθείσης παρὰ τῆς Κυβερνήσεως,
ἤρξατο μετὰ πολλοῦ τοῦ ζήλου καὶ τῆς δραστηριότητος ἡ οἰκο-
δομή. Μετὰ πόσης προθυμίας σπεύδων ἀπῆρχετο συνεχῶς ἐκεῖ ὁ
τῶν Πατρίων ἀρχαιολογικώτατος Πατριάρχης, καὶ ἡσπάζετο δα-
κρυῖον τὰ ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν ἀνακαλυπτόμενα ἐρείπια τοῦ ἀρ-
χαίου μεγαλοπρεποῦς Ναοῦ! Μόλις δὲ ἤδη περατουμένου τοῦ ἔρ-
γου, ληφθείσης δὲ καὶ προνοίας καὶ περὶ ἀνεγέρσεως εὐρυχώρου
Ἐθνικοῦ Νοσοκομείου, μέλλοντος συντηρεῖσθαι ἐκ τῶν προσόδων
τοῦ Ζωοδόχου Ἀγιάσματος, ἡ ἀκοίμητος κακεντρέχεια καὶ ῥαδιουρ-
γία εὔρε τὸν καιρὸν, ἵνα προκαλέσῃ τὴν παῦσιν αὐτοῦ ἐκ μέρους
τῆς ἐξουσίας, συμβῆσαν ὡς ἀκολούθως.

(α) Ἐπὶ Σουλτάν Ἀμουράτ τοῦ Α', τῷ 1732 ἔτει, ὁ τότε Ἐπίτροπος Καπᾶ Κου-
λάκης Ἱμπραγῆμ Πασᾶς ἔκτιζεν ἴδιον Τέμενος κατὰ τὰ ἔξ Μάρμαρα, ἀρχιτεκτο-
νοῦντος Ἀρμενίου τινός, ὅστις τῇ δυνάμει τοῦ Ἐπιτρόπου ἐκινήθη εἰς τὸ νὰ κατεξου-
σιάζῃ τὸ Ἀγίασμα τοῦτο τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς καὶ νὰ τὸ δώσῃ τοῖς Ἀρμενίοις, μὲ τὸ
νὰ ἔχωσι τρόπον τινὰ καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν ἐκεῖ πεδιάδα μνημεῖα. Ἐγένετο περὶ τούτου
πολλὴ ταραχὴ, καὶ τὸ πρᾶγμα ἀπῆντησε δυσκολίαν μεγάλην, καθότι διηγέρθη τὸ
ἐν τῇ Πόλει ἡμέτερον Γένος, δίδωκε δις λιθέλλους τῷ Ἀνακτι, καὶ οὕτω τῇ Βασι-
λείῳ ἐπιταγῇ συνεστάλη ὁ Ἐπίτροπος καὶ ἀνεγκρίσθη ἡ τοῦ Ἀρμενίου ὁρμή. Σημ.
τοῦ Συγγρ.

(β) Ὅτε ἀπῆλθεν ὁ αἰδίδιμος παρατηρήσων τὰ ἀναφανέντα ταῦτα θεμέλια καὶ τὰ
ἄλλα, συμπαρέλαβε μεθ' ἑαυτοῦ ἀπὸ τῶν Πατριαρχείων κάμει. Μέννηται οὖν ἀκού-
σας αὐτοῦ εἰπόντος τῷ Ἀρχιτέκτονι, ὅτι ἐνταυθοῖ (καὶ ἔδειξε τὸν τόπον) ἐντὸς τοῦ
Προνάου σκάψαντες βαθύτερον, εὐρήσετε τὸν τάφον τοῦ ἐκ νεκρῶν, θαύματι τῆς
Θεοτόκου, ἀναστάντος Θεσσαλοῦ, ὡς καὶ τῷ ὄντι ἀνευρέθη εἰς τὸ δεῖχθαι ὑπ' αὐ-
τοῦ μέρος.

§. 20. Παναγιώτης τις, Κόμισος τὸ ὀφθίκιον, χωλὸς τὸν πόδα,
ἀποσταλὴς παρὰ τοῦ αἰδίδιμου Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Ἀθανα-
σίου εἰς τὰς Ἡγεμονίας δι' ὑποθέσεις Μοναστηριακάς, καὶ ἐκεῖ ἐν
τρυφῇ διάγων, ὅπου καὶ ἐχολώθη, κατασπαταλήσας πανθ' ὅσα
ἔλαβεν, ἐπανελθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν, περιῆγε δυστυχῶν. Ἐλ-
κύσας δὲ εἰς ἑαυτὸν τὴν εὐνοίαν τοῦ ἐξοχωτάτου Περτέφ Πασᾶ,
μέγα ἰσχύοντος τότε παρὰ τῇ ὑψηλῇ Πύλῃ, κατώρθωσε δι' αὐτοῦ,
ἵνα λάβῃ δῶρον παρὰ τοῦ Αὐταρχοῦντος οἰκίαν τινὰ εἰς Θεραπείαν·
ἀλλ' εἰθισμένος ζῆν ἀνέτως καὶ τρυφηλῶς, ἀπορῶν δὲ πρὸς τοῦτο
 χρημάτων, ἠνώχλει καθ' ἑκάστην ἐπὶ χρηματισμῷ τὸν Πατριάρ-
χην Κωνστάντιον, ὅστις ἐξεκένου μὲν συνεχῶς εἰς χεῖρας αὐτοῦ τὸ
βαλάντιον, ἀλλὰ τὴν ἀπληστίαν αὐτοῦ πληρῶσαι οὐκ ἠδύνατο.
Οὗτος οὖν ὁ Κόμισος συναντήσας ποτὲ τῷ Κ. Ζαχαρία Ζαχάρωβ
λέγει πρὸς αὐτὸν οὕτως: « Εἰπέ, παρακαλῶ, εἰς τὸν Πατριάρχην
νὰ μὲ δώσῃ χρήματα διὰ νὰ ζήσω· ἡ βασιλεία μ' ἔδωκεν οἰκίαν,
ἀλλὰ τί μὲ χρησιμεύει ἡ οἰκία, ὅταν δὲν ἔχω γρόσια νὰ ζήσω; Εἰπέ
τον λοιπὸν ὅτι τὰ ἀπαιτῶ διὰ τὰς ἐκδουλεύσεις μου. » — « Πολὺ
καλὰ, ἀπαντᾷ ὁ Κ. Ζ. Ζ. θέλω τὸ εἰπῆ. » Μετὰ ταῦτα ἐλθὼν εἰς
ἐπίσκεψιν τοῦ Πατριάρχου, διότι πολλάκις ἐθάμιζε παρ' αὐτῷ, ὡς
ἀρχαῖος καὶ ἐπιστήθιος αὐτοῦ φίλος, διηγεῖται τὰς τοῦ Κομίσου
ἀπαιτήσεις, ἐφ' αἷς ἀηδιάσας τέως ὁ Κωνστάντιος, « Εἶπατε, λέγει,
πρὸς αὐτὸν, ὅτι δὲν ἔχει δικαίωμα ν' ἀπαιτῇ τίποτε. — Οὕτω νὰ
τὸν ἀποκριθῶ; ἐρωτᾷ ὁ Κ. Ζ. Ζ. — Μάλιστα, μάλιστα, λέγει ὁ
Πατριάρχης. » Τὴν τοιαύτην τοῦ Πατριάρχου ἀπάντησιν ἀκούσας
παρὰ τοῦ Κ. Ζ. Ζ. ὁ Κόμισος, θυμοῦ πλησθεὶς καὶ μένεα πνέων,
« Ἄς ἐνθυμηθῇ, λέγει, τοῦτο ὅπου μὲ εἶπεν ὁ Πατριάρχης, θὰ ἔλθῃ
καιρὸς διὰ νὰ μετανοήσῃ. » Κατ' αὐτὸν τὸν χρόνον, χηρευσάσης
τῆς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, διενήργει ὁ Κόμισος, ἵνα διαδε-
χθῇ αὐτὴν ὁ πρῶν Τορνόβου, εἶτα δὲ διάδοχος τοῦ Κωνσταντίου,
Κωνστάντιος ὁ Β'. (ἰδ. Σημ. Η'), ὃν ὁ Πατριάρχης ἐξώσας, ἅμ' ἐπα-
τριάρχευσε, τῆς ἐπαρχίας ἐκείνης, προεχειρίσατο Μητροπολίτην
αὐτῆς τὸν Ἀρχιμανδρίτην καὶ Ἡγούμενον τότε τοῦ Σιναιτίκου ἐν
Παλατᾷ Μετοχίου Ἰλαρίωνα τὸν Κρητᾶ. Ἀλλ' ἀποτυχόντος τοῦ
πρῶν Τορνόβου τούτου, διότι προσεβιάσθη εἰς τὴν Θεσσαλονίκην
ὁ μετὰ ταῦτα Κυζίκου καὶ ὕστερον Πατριάρχης Κωνσταντινουπό-
λεως γενόμενος Μελέτιος Γ'. (ἰδ. Σημ. Θ') προσέδραμεν ὁ Κόμισος
χερσὶ τε ποδὶ τε καὶ πάσῃ ὑποκλίσει εἰς τὴν προστασίαν καὶ ἰσχὺν
τοῦ εὐνοοῦντος αὐτὸν, ῥηθέντος Περτέφ Πασᾶ, λόγῳ μὲν, ἵνα χο-
ρηγήσῃ δῆθεν πόρον ζωῆς τῷ πτωχῷ πρῶν Τορνόβου, πράγματι
δὲ, ἵνα δι' ἐκείνου αὐτὸς ἑαυτὸν πλουτίσῃ. Ἐπιφυλάξας οὖν ἡμέραν

καὶ ὦραν κατάλληλον πρὸς καταμήνυσιν, παρουσιασθεὶς πρὸς τὸν ἐξοχώτατον Περτέφ, δέεται, ἵνα δέξηται ὑπὸ τὴν προστασίαν καὶ εὐνοίαν αὐτοῦ τὸν ἄπορον Τορνόβου. Τοῦ δὲ ὑποσχεθέντος, προτείνει λέγων « νὰ τὸν κάμωμεν Πατριάρχην — Καὶ γίνεται; ἐρωτᾷ ὁ Περτέφ — Μάλιστα, ἀποκρίνεται ὁ Κόμισος, ὅταν ἀποφασίσῃ ἡ Ὑ. Ἐξοχότης. » Οὕτω τοίνυν κατανεύσας ὁ ἰσχυρὸς Πασσᾶς, ἐνεργεῖ παρὰ τῷ Ἄνακτι τὴν τοῦ Κωνσταντίου πτώσιν ἐπὶ τῇ ἐφεξῆς δικαιολογίᾳ δῆθεν, « Ἐπειδὴ ὁ Πατριάρχης τῶν Ῥωμαίων γέρων ἐστὶ καὶ ἀσθενής, ἔτι δὲ καὶ ἀσυμφόρου ὄντος τοῦ διοικεῖν αὐτὸν, ἀνάγκη ἵνα δοθῇ αὐτῷ ἡ Αὐτοκρατορικὴ διαταγὴ τῆς παύσεως καὶ ἡ ἄδεια, ὅπως ἐφησυχάσῃ εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ. » Ἐξεδόθη γοῦν Σουλτανικὸν διάταγμα διαλαμβάνον οὕτως· « Ἐπειδὴ ὁ Πατριάρχης Κωνσταντίας ἐζήτησε νὰ παραιτηθῇ διὰ γῆρας, ἔστω παρητημένος, καὶ διαγέτω ὅπου ἐὰν θέλῃ ἐλεύθερος. »

§. 21. Ἦν Σάββατον, δεκάτῃ ὀγδόῃ Αὐγούστου τοῦ 1834 ἔτους, ἡ ἡμέρα τῆς παύσεως τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντίου· παρῆν ἐν τῷ Πατριαρχικῷ τῆς ὑποδοχῆς δωματίῳ ὁ ἀγαπητὸς αὐτοῦ Κ. Ζαχαρίας Ζαχάρωβ, ὅτε ἀγγέλλεται ἐλθὼν ὁ Ἡγεμὼν τῆς Σάμου Στέφανος ὁ Βογορίδης. Προὔπαντᾷ αὐτῷ ὁ Πατριάρχης ἱλαρῶ τῷ προσώπῳ, λέγων ἐντόνῳ, ὡς εἴθιζε, τῇ φωνῇ, « καλῶς ὀρίσατε Αὐθέντα. » Εἰσέρχεται ἀσπασθεὶς τὰς χεῖρας τοῦ Πατριάρχου ὁ Αὐθέντης, κάθηται σιωπῶν ἀντικρὺ τοῦ Κ. Ζ. Ζ. καὶ παρακλίνας τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ στηριζομένην χειρὸς, ἄρχεται κλαυθμηρίζων ἐν ἀγωνίᾳ καὶ λέγων « Σήμερον ἐδοξάσθητε Δεσπότη μου. » Ὁ Πατριάρχης ἀπορῶν, ὡς ἀγνοῶν, καὶ μὴ δυνάμενος κατ' ἀρχὰς συμβαλεῖν τὴν ἐννοίαν τοῦ λόγου τούτου καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐκφράσεως, « τί λέγετε, Αὐθέντα, ἐρωτᾷ, δὲν σᾶς ἐννοῶ. » Ἀλλὰ τοῦ Αὐθέντου ἐπαναλαβόντος τὸ αὐτὸ « Σήμερον ἐδοξάσθητε, » ὁ Κ. Ζ. μὴ ὑπομείνας τέως, « ἐξηγήθητε, λέγει, Αὐθέντα, τί τρέχει; διὰ τί δὲν ὁμιλεῖτε σαφῶς; » Τότε ὁ Παναγιώτατος ἐννοήσας τὸ πρᾶγμα, ἐρωτᾷ « μήπως ὑπάρχει ἐξορία; — Οὐχί, Παναγιώτατε, ἀλλὰ δὲν τολμῶ... Ἐν δὲ τούτῳ, ἀγγέλλεται ὁ ἐνδοξότατος Μέγας Λογοθέτης Κ. Ν. Ἀριστάρχης, ὅστις, ἅμα εἰσελθὼν καὶ προσβλέψας πρὸς τὸν Αὐθέντην, λέγει αὐτῷ « διὰ τί καταβασανίζετε τὸν Δεσπότην, καὶ δὲν ἐκφράζεσθε καθαρῶς; » Προχωρήσας δὲ μικρὸν καὶ ἀσπασάμενος τὴν δεξιὰν τοῦ Πατριάρχου εἰδοποιεῖ τὰ περὶ τῆς παύσεως· ὁ δὲ, μετὰ χαρᾶς ἀκούσας καὶ ἀποδεχθεὶς τοῦτο, ἱλαρῶς καὶ φαιδρῶς, « ἀλλ' ἐγὼ, ἔκραξε, πρὸ πολλοῦ ἐπεθύμουν τὴν προτέραν μου ἡσυχίαν, τὴν ὁποίαν πάλιν με ἠξίωσεν ἤδη ὁ Ὑψιστος· ἐν δὲ καὶ μόνον με λυπεῖ, ὅτι δὲν προέφθασα νὰ τελέσω, ὡς ἐπό-

θουν, καὶ τὰ ἐγκαίνια τοῦ Ναοῦ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς » (1) Καὶ ἀποτευνόμενος πρὸς τὸν Κ. Ζ. « Σήμερον, λέγει, 18 Αὐγούστου, συμπύπτει ἡ μνήμη τῶν ἐν ἀγίοις Πατέρων ἡμῶν, Πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως, Γεωργίου καὶ Ἰωάννου, οὗτινος οἱ ἱαμβοὶ ἔχουσιν οὕτω·

« Σκυθρωπὰ τὰ πρόσωπα τῆς Ἐκκλησίας,
Στέρησιν οὐ φέροντα τὴν Ἰωάννου. »

Καὶ παρευθὺς ἐγερθεὶς καὶ διατάξας, ἵνα καλέσωσι τὸν ἐκ παιδὸς ἀγαπητὸν καὶ φίλον αὐτοῦ ἐπιστήθιον καὶ ὁμοτράπεζον Κ. Α. Φωτιάδην, Ἀρχιεγγραμματέα τότε ὄντα τοῦ Κοινοῦ τῆς Μ. Ἐκκλησίας, κατέρχεται εἰς τὸν Πατριαρχικὸν Ναὸν, ψάλλει παράκλησιν ἀσπασάμενος τὴν ἱερὰν εἰκόνα τῆς Παμμακαρίστου καὶ τὰς λοιπὰς, διανέμει χρήματα εἰς πάντας τοὺς Πατριαρχικοὺς ὑπαλλήλους, καὶ ἀναβάς ἐπὶ τὸν ἵππον τοῦ μεγάλου Λογοθέτου, συνοδευόμενος ὑπὸ τε τῶν Πατριαρχικῶν ἐφημερίων τε καὶ Κλητῆρων καὶ πολλοῦ λαοῦ αὐθωρεὶ συρρέουσιντος, οὗς κεκυφὸτας καὶ θρηνοῦντας τὴν ἀποχώρησιν τοιοῦτου Πατρὸς καὶ Πατριάρχου αὐτὸς εὐλογῶν ἐν χαρᾷ καὶ φαιδρότητι, ἀπέρχεται εἰς τὸ κατὰ τὸν Παλατᾶν Συναϊτικὸν αὐτοῦ Μετόχιον μετὰ τοσαύτης πομπῆς καὶ δόξης ἐν τῇ ἀπὸ τοῦ θρόνου καταβάσει, ὅσης ἀπῆλαιυσεν ἐν τῇ εἰς αὐτὸν ἀναβάσει. Ἐκεῖ δὲ διέμεινε καὶ τὴν ἐπιούσαν Κυριακὴν, ὅπου συνέδραμον ἢ τε ἐνδημοῦσα τότε τῶν Ἀρχιερέων Σύνοδος, καὶ πάντες οἱ μακρὰν καὶ οἱ ἐγγὺς φίλοι καὶ γνωστοὶ εἰς προσκύνησιν καὶ ἀποχαιρετισμὸν διὰ τὸν ἀπ' αὐτῶν λυπηρὸν ἀποχωρισμὸν αὐτοῦ, οὗς ἐν ἀγαλλιάσει ψυχῆς ὑποδεχόμενος, τοὺς μὲν νῦλόγει καὶ παρεμυθεῖτο λέγων, ὅτι οὐ μακρὰν αὐτῶν ἄπεισι, πλησίον δὲ μάλιστα πάλιν ἐστὶν, ὥσπερ συνὼν αὐτοῖς καὶ συνδιαλεγόμενος· τοῖς δὲ τὴν πλουσίαν αὐτοῦ χεῖρα ἤνοιγεν, ἐπιχέων ἀφειδῶς τὰ δωρήματα, καὶ παρηγορῶν αὐτοὺς τεθλιμμένους διὰ τὴν στέρησιν τοῦ ἑαυτῶν προστάτου καὶ εὐεργέτου.

§. 22. Καὶ ὁ μὲν Θρόνος τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐστερήθη τοιοῦτου λαμπτήρος, αὐτὸς δὲ τὴν ἐπαύριον, ἡμέραν Δευτέραν, χαίρων καὶ ἀγαλλόμενος καὶ κατὰ τὸ σύννηθες αὐτῷ καγχάζων ἀπὸ καρδίας, ἀπῆλθεν εἰς Ἀντιγόνου ἀνευρὼν καὶ αὐθις τὰς πεφιλημένας αὐτῷ Μούσας καὶ τὴν ποθεινὴν, ἀφ' ἧς καὶ ἄκων ἀπέσπαστο, ἡσυχίαν. Ἐκτοτε διέμενεν ἐφησυχάζων ἐπὶ πέντε καὶ εἴκοσιν ἔτη,

(1) Μετὰ πέντε καὶ ἡμισυ μῆνας ἀπὸ τῆς παύσεως τοῦ αἰοδίου, τῇ 2 Φεβρουαρίου τοῦ 1835 ἐπετελέσθησαν τὰ Ἐγκαίνια τοῦ Ναοῦ τούτου παρὰ τοῦ διαδεξαμένου αὐτὸν Κωνσταντίου τοῦ Β΄.

οἷς ἐπέζησεν, ἐν τῇ μικρᾷ μὲν, ἐνδόξῳ δὲ διὰ τὸν Κωνσταντίνον ταύτῃ νήσῳ, συγγράφων ὁσημέραι, στηρίζων τοὺς Ὀρθοδόξους, εὐεργετῶν τοὺς προσιόντας αὐτῷ καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ, καὶ συντηρῶν καὶ συνεισφέρων πλουσίᾳ τῇ χειρὶ εἰς ἀνεγέρσεις καὶ συντηρήσεις Σχολείων καὶ ἄλλων φιλανθρωπικῶν καταστημάτων, ἰδίως δὲ εἰς τὴν ἐπὶ τῆς Πατριαρχείας αὐτοῦ, ὡς προσῆρθέη, συστηθεῖσαν ἐν Χάλκῃ Ἐμπορικῇ, καὶ τὴν ἐπὶ Γερμανοῦ τοῦ Δ' (ἰδ. Σημ. Ι.) ἀνεγερθεῖσαν αὐτόθι Θεολογικὴν τοῦ Γένους Σχολήν, (4) ἃς καὶ ἐτίμα διὰ τῆς σεβαστῆς αὐτοῦ παρουσίας ἐν ταῖς γενικαῖς ἐξετάσεσι. Ψυχὴ ἄκακος καὶ ἄδολος, νοῦς ὀξὺς καὶ διορατικὸς, μνήμη εὐρεῖα καὶ στεγανή, πάντοτε παρούσα καὶ ὑπὸ τοῦ γήρους ἀκαταδάμαστος, καρδίᾳ ἀπαλὴ καὶ εὐαίσθητος, ἦθους χαρακτήρ ἐλευθέριος, εἰλικρινής καὶ μετρίκιος, φρόνημα εὐσεβὲς Πατριωτικὸν καὶ Ἀρχαϊκόν, ζῆλος τοῦ καλοῦ ἀπερίτρεπτος καὶ ἀκαπλήλευτος, ῥοπή πρὸς τὸ εὐεργετεῖν προηγμένη μέχρι πάθους. Ἰδοῦ, ὁποῖος παρὰ πάντων ὁμολογεῖται ὁ Πατριάρχης Κωνσταντῖνος. Διὰ τοῦτο οὐδένα μὲν, ἢ σχεδὸν οὐδένα ἔσχεν ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ προσωπικὸν ἐχθρὸν, πάντων δὲ τῶν ἰδόντων καὶ εἰδόντων αὐτὸν ἐπεσπάσατο τὴν ἐγκάρδιον ἀγάπην, τὸ σέβας καὶ τὸν θαυμασμόν· διότι οὐδέποτε ἐφάνη βαρὺς καὶ πικρὺς, ἀλλ' οὐδὲ καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς οἰκέτας αὐτοῦ καὶ ἀκολουθούς ἐλάχιστον σημεῖον ὀργῆς καὶ θυμοῦ ἔδειξε πώποτε· εἶδεν καὶ ποτε, ὡς ἄνθρωπος, ἐπὶ μεγίστῃ, τυχόν, αἰτίᾳ ἐφαίνετο θυμούμενος, ἀλλὰ καὶ ὁ θυμὸς αὐτοῦ οὗτος συνεκρινάτο μακροθυμία καὶ πραότητι, διότι αὐθωρεῖ καὶ κατεπαύετο, εἰς τὴν προτέραν ἀταραξίαν καὶ γαλήνην τρεπόμενος. Πρὸς δὲ ταῖς ἀρεταῖς ταύταις, ταῖς τὴν ἱεράν αὐτοῦ καλλυνούσαις ψυχὴν, καὶ τὸ ἐν πᾶσι τοῖς ἔργοις καὶ λόγοις καὶ Συγγράμμασι μετριόφρον καὶ ταπεινὸν ἐνεφαίνετο. Διότι, καίτοι ἀληθοῦς καὶ δικαίας ἀπῆλαυνεν ἐπὶ σοφίᾳ καὶ πολυμαθείᾳ φήμης καὶ δόξης, εἰς μέγα ὕψος ἀξιωματῶν ἀρθεῖς,

(1) Καὶ τῆς ἱερᾶς ταύτης Σχολῆς μεμνημένος ὁ αἰδίδιμος ἐν Κωνσταντινιάδι, ἔνθα ἀναφέρει περὶ τῆς Μονῆς τῆς Ἁγίας Τριάδος, (σελ. 220. ἐν ὑποσημ.), εὐχεταὶ ὑπὲρ συντηρήσεως αὐτῆς καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς ἐκφεραμένων, ὡς κατ' ἔτος ἐρῶμεν, ἀγλαῶν Ἐκκλησιαστικῆς παιδείας καρπῶν, λέγων. «Τὴν Μονὴν ταύτην, ὡς ἀπωκισμένην τῆς Πόλεως μικρὸν καὶ ἔξω θορύβων, ἡ ἁγία Μήτηρ Ἀνατολικὴ μεγάλη Ἐκκλησία πρόνοιαν λαβοῦσα περὶ ἐκπαιδεύσεως καὶ κατάρτισεως, ὡς δεῖ, τοῦ Κλήρου, κατεστήσατο ὑπὸ Διδασκάλοις ἀρίστοις, Θεολογίας φροντιστήριον. Εἴθε συντηρηθεῖ, ἵδοιμεν πάντες καρπὸς παιδείας Ἐκκλησιαστικῆς δεύσης, καὶ ἀγθέντες οἱ ἐκ τοῦ ἱεροῦ Κλήρου μαθητευόμενοι προῶν διανοίας, μελέτῃ βαθυτάτῃ τῆς Θεολογίας, καὶ γνῶσει τῶν μυστηριωδῶν Δογμάτων, ἱερῶν Κανόνων, καὶ τῇ ἐκ τῶν Συγγραμμάτων τῶν Θεοπνεύστων Πατέρων διδασκαλίᾳ, διαπρέψαντες αὐτοὶ τέως ἐφ' αἷς ἂν ταχθεῖν θέσσαι, γενναίως ἀγωνιζόμενοι, τῇ διανομῇ τοῦ λόγου, ἀπ' Οὐρίθαντος ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας.»

καὶ διὰ τῆς παιδείας καὶ τοῦ πλούτου μεγάλων ὠφελημάτων πρόξενος ἐγίνετο τῇ τε Ἐκκλησίᾳ καὶ τῷ Γένει παντὶ, ἀλλὰ μετὰ τοσαύτης ταπεινοφροσύνης τὰ πάντα ἔπραττεν, ὥστε μὴδ' ἐν ταῖς λόγοις αὐτοῦ ἐμφαίνεσθαι τι φαντασιώδους ὑψηγορίας. Δεῖξις δὲ σαφὴς τὰ Συγγράμματα αὐτοῦ, ἅπερ ἀνωνύμως ἐπέγραψεν ἐκδοῦς, οὐχ ἥττον δὲ καὶ ἡ ὑπ' αὐτοῦ τούτου γραφεῖσα συντομωτάτη Βιογραφία αὐτοῦ αὕτη.

« Ἐγεννήθη κατὰ τὸ 1770 ἔτος ἐν Κωνσταντινουπόλει, διήλθε » τὰς πρώτας Ἐγκυκλίους αὐτοῦ σπουδὰς ἐν τῇ Πατριαρχικῇ τοῦ » Γένους Σχολῇ τῆς Πόλεως ταύτης, μέχρι τῆς Λογικῆς. Κατὰ δὲ » τὸ 1791 ἔτος, τὰξιν Ἱεροδιακόνου τηλικαῦτα ἔχων, ἀπὸ Ἰασίου » τῆς Μολδαυίας (Μολδοβίας) μετέβη εἰς τὴν ἐν τῇ Πόλει Κιόβου » τῆς Ῥωσσίας ἀρχαίαν ἐκεῖσε Ἀκαδημίαν, ἐν ᾗ ἠκροάσατο Ῥητο- » ρικὴν, Φιλοσοφίαν καὶ Θεολογίαν παραδιδόμενος Λατινιστῇ, καὶ » ἄλλας ἔτι Ἐπιστήμας Γαλλιστῇ μαθητευσάμενος. Ἐπεὶ δὲ τὸν » μοναστικὸν βίον τοῦ Ὄρους Σινᾶ ἐκ νεότητος αὐτοῦ ἠσπάσατο, » κατήλθεν εἰς Αἴγυπτον τῷ 1793 ἔτει, καὶ ἐκεῖθεν ὁδοιπορήσας » εἰς τὸ περὶ τοὺς πρόποδας τοῦ Ὄρους Σινᾶ καὶ Χωρίθ ἰδρυμένον » παρὰ τοῦ Ἀυτοκράτορος μεγάλου Ἰουστινιανοῦ ἐπίσημον Μοναστή- » ριον, παρὰ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου τοῦ Σιναίου Ὄρους Δωροθέου κε- » χειροτόνηται Πρεσβύτερος τῷ 1797 ἔτει, καὶ εἰς τὸ τῶν Ἀρχι- » μανδριτῶν Ὀφίκιον προεβιβάσθη. Τελευτήσαντος δ' εἴτα τοῦ Ῥη- » θέντος Ἀρχιεπισκόπου, κοινῇ ἐκλογῇ καὶ ψήφῳ τῆς τῶν Σιναϊτῶν » Ἀδελφότητος προήχθη ἐπὶ τὸν Ἀρχιεπισκοπικὸν τοῦ Σιναίου Ὄρους » Θρόνον τῷ 1803 ἔτει. Ἐν Κωνσταντινουπόλει δὲ παραπιδημῶν, » καὶ τοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Πατριαρχικοῦ Θρόνου χηρεύ- » σαντος, παρὰ τε τῆς Συνόδου καὶ τοῦ Γένους τῶν Ἀνατολικῶν » Ὀρθοδόξων παμφηφί ἤρθη ἐπὶ τοῦ Θρόνου τούτου, τῷ 1830 ἔτει. » Ἰθύνεν οὖν τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν ἐφ' ὅλοις χρόνοις τέσσαρσιν· » ἀλλ' ἔνεκα τῆς πολυφροντίστου καὶ πολυδύνου Θέσεως ταύτης, » ἀσθενήσας καὶ ἀπαυδῆσας, καὶ παραιτησάμενος, περιώρισεν ἑαυ- » τὸν ἐν μόνῃ τῇ προτέρᾳ Ποιμαντικῇ διοικήσει, διέπων μέχρι » τούτου τὰ τοῦ Σιναίου Ὄρους. » (1)

§. 23. Πολλάκις, μετὰ τὴν ἐκ τοῦ Θρόνου ἐκχώρησιν αὐτοῦ, ἡ Ἐκκλησία ἐπὶ διαφόρων πνευματικῶν ὑποθέσεων ἀναγομένων εἰς τὸ Κανονικὸν δίκαιον, εἰς τὰς Ἐκκλησιαστικὰς διατυπώσεις καὶ εἰς τὰ ἔκπαλαι κεχορηγημένα Προνόμια καὶ Κυριαρχικά δικαιώματα τῶν

(1) Τὴν ἐπιτομωτάτην ταύτην ἐξιστόρησιν τοῦ βίου αὐτοῦ ἔγραψεν αἰτήσῃ ἐπιμένῳ εὐσεβοῦς τινος γυναικὸς.

Πατριαρχικῶν Θρόνων τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, κατέφυγεν εἰς τὰ φῶτα, τὴν πείραν καὶ τὴν ἐτυμηνορίαν τοῦ συνετοῦ καὶ πολυτίστορος Γέροντος, οὗτινος τὰς σοφὰς ῥήτρας, ὡς ἄντινος Ὀμηρικοῦ Νέστορος, οὐδέποτε ἀθέρισε. Καὶ εἰς Συγκλήτους δὲ καὶ μεγάλας Ἐκκλησιαστικὰς Συνόδους, μετὰ τῶν ἄλλων Πατριαρχῶν προσκληθεὶς, ἀγαθῶν βουλευμάτων προΐστατο. Καὶ τῷ μὲν 1836 ἔτει, ἐν τῇ συγκροτηθείσῃ Συνόδῳ ἐπὶ τοῦ οὐχ ἤττον εὐκλεοῦς Γρηγορίου τοῦ σ' (ἰδ. Σημ. ΙΑ'), συγκατεδίκησε τὴν ἐκ τοῦ Ἑβραϊκοῦ γενομένην μετάφρασιν τῆς Παλαιᾶς Γραφῆς, ἐκδοθεῖσαν δαπάνῃ τῆς ἐν Ἀγγλίᾳ Βιβλικῆς Ἑταιρίας. Τῷ δὲ 1850 ἔτει ἐπὶ τῆς γενομένης Συνόδου, Πατριαρχεύοντος Ἀνθίμου Δ' τοῦ Βυζαντίου (ἰδ. Σημ. ΙΒ'), συνεβούλευσε τὴν ἀναγνώρισιν καὶ ἀνακήρυξιν τοῦ Αὐτοκεφάλου τῆς ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησίας, καὶ συνυπέγραψε τὸν Συνοδικὸν Τόμον (τῇ 30 Ἰουνίου, ἑορτῇ τῶν ἁγίων ἐνδόξων καὶ Πνευματοφόρων Ἀποστόλων), ὅς τις ἔκτοτέ ἐστιν ὁ Ἐκκλησιαστικὸς Κανὼν, ἐφ' οὗ στηρίζει τὸ κῦρος τῶν πράξεων αὐτῆς ἢ τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν ἐκείνην διοικοῦσα Ἱερά Σύνοδος.

§. 24. Ἀλλὰ καὶ μερικῶς πολλοὶ καὶ τῶν ὁμογενῶν αὐτοῦ καὶ τῶν ξένων, εἴτε ἀπόντες δι' ἐπιστολῶν, εἴτε παρόντες διὰ προφορικοῦ λόγου, ζητοῦντες ἐλάβανον ἕκαστος, ἄνευ ἀρνήσεως ἢ ἀναβολῆς, τὰς λύσεις πολλῶν ἀποριῶν. Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐξοχώτατος Πρέσβυς τῆς Ῥωσσίας, ὁ μέγας ἑξοχος πολιτικὸς ἀνὴρ, Κ. Βουτενιέφ, διορισθεὶς εἰς Ῥώμην Πρέσβυς, μετὰ τὴν ἐκείθεν αὐθις μετάκλησιν καὶ ἐπάνοδον αὐτοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀπελθὼν εἰς Ἀντιγόνου πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ αἰοιδίμου Κωνσταντίου, διηγεῖτο αὐτῷ ὅσα τε πολλὰ καὶ ἄλλα ἐν Ῥώμῃ ἐθεάσατο, πρὸς δὲ, καὶ τὴν τελετὴν τὴν γενομένην ἐπὶ τῆς ἐν τῷ Θρόνῳ ἐγκαθιδρύσεως Πίου τοῦ Θ'. ἐν ἣ παρευρέθη καὶ αὐτὸς μετ' ὅλων τῶν ἄλλων πρέσβεων προσκληθεὶς. Εἰς δὲ τὸ Καπιτώλιον περιηγούμενος, εἶδεν, ἔλεγε, μεταξὺ πολλῶν ἀξιοπεριέργων καὶ Εἰκόνας τινὰς Ῥωσικὰς. Ἦπόρει δὲ, πῶς ἄρα εὗρέθησαν ἐκεῖ αἱ Εἰκόνας αὗται. Αὐτίκα οὖν ἡ λύσις τῆς ἀπορίας εὗρέθη εἰς τὸ βαθύτατον ταμεῖον τῆς μνήμης τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντίου. «Ἐπὶ Δημοκρατίας, λέγει, τῆς Βενετίας, Ἠγούμενός τις ἐν Κεφαλληνίᾳ ἀπῆλθεν εἰς Ῥωσσίαν πρὸς σύναξιν ἐλεημοσύνης ὑπὲρ τοῦ Μοναστηρίου αὐτοῦ. Ἐκεῖθεν δὲ, ἐφωδιασμένος χρημάτων ἱκανὴ συλλογῇ, ἀμφίοις ἱεροῖς καὶ εἰκόσιν, ἐπανακάμπτων εἰς τὴν πατρίδα διὰ Κωνσταντινουπόλεως, προσβάλλεται ἐν αὐτῇ ὑπὸ τῆς πανώλους νόσου καὶ ἀποθνήσκει. Μαθὼν οὖν τοῦτο ὁ ἐν Ἑνετίᾳ ἀδελφὸς τοῦ μακαρίτου, ὅστις, ἵνα κατέχη θέσιν ὑψηλὴν ἐν τῇ Κυβερνήσει, ἐδέχθη τὸ δυτικὸν δόγμα, ἀποστείλας

μετεκόμισεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Ἑνετίαν πᾶσαν τὴν περιουσίαν τοῦ ἀποθανόντος Ἠγούμενου ἀδελφοῦ αὐτοῦ, καὶ αἱ Ἱεραὶ Εἰκόνας ἐξ Ἑνετίας εἴτα μετεκομίσθησαν εἰς Ῥώμην ἀποτεθεῖσαι ἐν τῷ Μουσείῳ.» Ἐν ταύτῃ τῇ ἐν Ῥώμῃ διαμονῇ αὐτοῦ ὁ Πρέσβυς εἶδε καὶ τὸν σοφώτατον ἐκεῖνον Καρδινάλιον Μεντζοφάντην, τὸν ἐπωνυμούμενον *Περτηκοστόν*. Ἀπεκρίθη οὖν ὁ αἰοιδίμος Κωνσταντίος πρὸς τὸν Ἐξοχώτατον, ἐρωτήσαντα περὶ τῆς ἐπωνυμίας ταύτης, «ὅτι τὸ ἐπώνυμον *Περτηκοστός*, ἐδόθη τῷ Καρδινάλιῳ τούτῳ, ὡς εἰδότε καὶ λαλοῦντι ἀκριβῶς πενήτηκοντα γλώσσας, ληφθείσης τῆς λέξεως ἐκ τῆς ἡμέρας τῆς *Περτηκοστῆς*, καθ' ἣν οἱ ἱεροὶ Ἀπόστολοι φωτισθέντες ὑπὸ τοῦ Παναγίου Πνεύματος κατελθόντες ἐν ταύτῃ ἐπ' αὐτοὺς ἐν εἶδει πυρίνων γλωσσῶν, ἐλάλουν ὅλας τὰς γλώσσας τῶν Ἑθνῶν.» Ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ Ἐξοχώτατος Πρέσβυς Κ. Οὐάις, περιηγούμενος τὴν Αἴγυπτον καὶ Ἀραβίαν, ἀνεκάλυψεν ἐκεῖ ἱκανὰς Ἑλληνικὰς Ἐπιγραφὰς, περὶ ὧν ἀπορίας ἔχων τινὰς, ἐλθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀπεστάλη παρὰ τοῦ Ἐξοχωτάτου ἐνταῦθα τότε Πρέσβεως τῆς Μεγάλης Βρεττανίας Λόρδου Ρεδκλίφ εἰς Ἀντιγόνου πρὸς τὴν ζῶσαν Ἀρχαιότητα (οὕτω δὴ ὠνόμαζε τὸν σοφώτατον Κωνσταντίον ἢ Ἀ. Ἐξοχότης), ἔνθα καὶ ἀπελθὼν, εὗρεν ἀμέσως, ὃν ἠπόρει, τὴν λύσιν.

§. 25. Οὐδὲν δὲ εὐαρεστότερον, ἢ τὸ ἀκροᾶσθαι αὐτοῦ λύοντος ἀπορίας, ἀποβλεπούσας ἢ τὸν προσδιορισμὸν ἀρχαίων τινῶν μνημείων καὶ τοποθεσιῶν, καὶ μάλιστα τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς, ἢ τὴν διαφώτισιν ἱστορικῶν τινῶν γεγονότων· ἐξόχως δὲ, ὅτε προὔκειτο περὶ ἀφηγήσεωςπραγμάτων τῆς Ἑθνικῆς αὐτοῦ ἱστορίας, τότε διὰ τῆς ἰσχυρᾶς αὐτοῦ μνήμης συνημμένης μετὰ ζωηρᾶς φαντασίας οὐκ ἐξιστόρει τὰ γεγονότα, ἀλλὰ διεζωγράφει, οὕτως εἰπεῖν, καὶ εἰδωλοποιεῖ τὰ ὑπὸ τῶν παλαιῶν ἀνιστορηθέντα, διατηρῶν τὴν τούτων ἀλληλουχίαν ἐν δραματικῇ ἐνότητι, καὶ μὴ παραλείπων μηδὲν τῶν γνωστῶν περιστατικῶν, οἶον, ἔτος, ἡμέραν, τόπον, τρόπον, κτλ. Τοσοῦτον μέγα μνημονικὸν εἶχεν ὁ αἰοιδίμος Πατριάρχης, ὥστε, πρὶν ἢ τελειώσῃ ὁ ἀπορῶν τὴν ἐρώτησιν, ἐτοιμὴν εἶχεν ἐκεῖνος παρευθὺς τὴν ἀπόκρισιν. Ἰδίως δὲ ἐν τοῖς μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ἐξαιρέτως τοῖς ἀπὸ Παναγιώτου Νικοσίου (ἰδ. Σημ. ΙΓ' περὶ τοῦ ἐξόχου τούτου ἀνδρός), τοῦ πρώτου γενομένου Μεγάλου διερμηνέως τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους, δόποθεν ἄρχεται ἡ ἐποχὴ τῶν Φαναριωτῶν, τοσοῦτον ἐναργῇ διακατεῖχεν εἰς τὴν μνήμην αὐτοῦ τὴν τῶν Πατρίων παράδοσιν, ὥσπερ ἂν εἰ ἔζη πρὸ διακοσίων χρόνων καὶ συνεγένετο καὶ συνωμίλησε καὶ συνεζωκειώθη τοῖς ἐν ἐκάστη γενεᾷ ἀκμάσασιν. Ἐχαιρε δὲ διηγούμενος περὶ ὅλων τῶν ἀρχαίων τῆς Κωνσταντινουπόλεως οἰκογενειῶν, ὡς περὶ

τῶν πλησιεστάτων αὐτοῦ συγγενῶν, ἐκφέρων ὅλας τὰς περὶ τούτων λεπτομερείας, τὰ ὀνόματα τῶν μελῶν ἐκάστης ἀρρένων τε καὶ θηλέων, τὰς πρὸς ἀλλήλους σχέσεις, ἢ διχονοίας, τὰς ἐπιγαμίας καὶ προικοδοτήσεις, τὰς οἰκίας, τὰς θέσεις αὐτῶν, καὶ τοὺς ἀλληλοδιδοχούς τούτων οἰκήτορας, πολλάκις δὲ καὶ τὴν προφορὰν καὶ τὸν τόνον τῆς φωνῆς τῶν ἱστορουμένων προσώπων μιμούμενος, ὥς εἶπερ ἂν ἤκουσεν αὐτοὺς λαλήσαντας.

§. 26. Ὅτε δὲ γέρων ἦδη οὗτος γερόντων παλαιότερων ἐπειράτο ἀπομιμήσασθαι τὸ ἦθος καὶ τὴν φωνήν, ὧ, τότε ἄτεχνως ἐφάνετο ἀναλαμβάνων τὴν νεανικὴν αὐτοῦ ζωηρότητα, θατέρου τοῦ γήρατος οὐδετεροῦντος τὸ ἕτερον. Ἀλλὰ καὶ τῶν συγχρόνων πραγμάτων ὑπῆρχε τὰ μάλιστα φιλοίστωρ, παρὰ πόδας τὴν τούτων σειρὰν ἀκολουθῶν, καὶ ἀναγινώσκων ἀδιαλείπτως τὰς τε Ἑλληνικὰς καὶ Γαλλικὰς Ἑφημερίδας, τακτικῶς ὦν τούτων συνδρομητῆς ἀπὸ τεσσαράκοντα καὶ ἐπέκεινα ἐνικυτῶν, ὅτε ὀλίγοι ἦσαν ἐν Κωνσταντινουπόλει οἱ τὴν περιέργειαν ταύτην ἔχοντες. Ἀλλὰ τὸ πάντων ἄπορον ἐκεῖνό ἐστιν, ὅτι καὶ ἐν ἐρημίᾳ ζῶντα, καὶ περὶ ὑψηλὰς καὶ σπουδαίας μελέτας σπουδάζοντα, οὐδ' αὐτὰ τὰ σμικρότατα οἰκειὰ καὶ πράγματα καὶ τῶν ἀπωτέρων αὐτοῦ γνωρίμων ἐλάνθανον αὐτόν, ἀλλ' ἅπαντα ἐμάνθανε καὶ διεξήρχετο ἀκριβῶς καὶ ῥήματα καὶ ἀνέκδοτα καὶ εὐάρεστα καὶ δυσάρεστα. Ὡμίλει δὲ περίτρανα καὶ στρογγύλα, παρενείρων πολλοὺς μεταξὺ αἰνιγμοὺς καὶ ἀλληγορίας, καὶ ἀείποτε ἐπισφραγίζων τὰς χαριεστάτας τῶν διηγήσεων διὰ ῥαγδαίου, ἀκορέστου καὶ διαπρυσίου καγχασμοῦ τε καὶ γέλωτος παρομιώδους ἐν Κωνσταντινουπόλει.

§. 27. Ἀλλ' ὁ προσιδιάζων τίτλος εἰς τὸν ἕξοχον τοῦτον ἄνδρα ἦν ὁ τοῦ ἐλεήμονος. Μετὰ τὴν ἀπὸ Κύπρου ἐπάνοδον αὐτοῦ εἰς Κωνσταντινουπόλιν, ἐν ὅλοις τεσσαράκοντα καὶ ἑπτὰ ἔτεσιν, οἷς ἐπέζησεν, ἡ ὀξυγράφος καὶ πολυγράφος αὐτοῦ δεξιὰ ὅτε τοῦ γράφειν ἐπαύετο, εἰς τὸ ἐλεεῖν ἐπανήρχετο, ἐκχέουσα πᾶσι τοῖς χρεῖαν ἔχουσιν ἀφθόγους τοὺς τῆς ἐλεημοσύνης κρουνοὺς. Ὅλας τοῦ Μοναστηρίου αὐτοῦ τὰς προσόδους, (διότι ἔξ χιλιάδας γρόσια, αἵτινες ἔμενον αὐτῷ, μετὰ τὴν Πατριαρχίαν, ἔδωκε μετὰ καὶ ἄλλων ιδίων εἰς κατασκευὴν ἐνὸς χρυσοῦφάντου Ἀρχιερατικοῦ Σάκκου, ὃν καὶ ἀπέστειλε δῶρον εἰς τὰ Πατριαρχεῖα) ὡς τὸ Κυριαρχικὸν δικαίωμα ἐπέτρεπεν εἰς τὴν ἐλευθέραν αὐτοῦ διαχείρησιν, ἐξαιρέσει τῶν εἰς τὴν διατήρησιν τῶν ἀδελφῶν τῆς Μονῆς ἀναγκαίων, τὰς λοιπὰς διένειμεν ἀφθόγῳ χειρὶ εἰς περίθαλψιν καὶ διατροφὴν πενήτων. Ἐκτὸς τῆς κατὰ μῆνα χρηματικῆς βοήθειας, ἣν τακτικῶς ἀπέστελλε πρὸς πολλὰς ἐκπεσούσας οἰκογενείας, ἀδιάλειπτοι ἦσαν καὶ οἱ προστρέ-

χοντες εἰς τὴν φιλανθρωπίαν αὐτοῦ ἐνδεεῖς, καὶ γῆραι, καὶ ὀρφανὰ, οἵτινες εὗρισκον πάντοτε πλήρη τὴν μὲν χεῖρα τῆς ἀναλόγου χρηματικῆς συνδρομῆς, τοὺς δὲ ὀφθαλμοὺς τῶν δακρύων τῆς συμπαθείας, τὸ δὲ στόμα, τῶν γλυκῶν ῥημάτων τῆς πατρικῆς παραμυθίας· καὶ ἤδευτο μὲν αὐτὸς μὴ διδοὺς, πολὺ δὲ πλέον εὐλαβείτο τὴν τῶν δεχομένων αἰδῶ· διὸ καὶ ἐν τῷ εὐεργετεῖν τοὺς ἄλλους οὕτω προσεφέρετο, ὥσανεὶ παρ' αὐτῶν εὐεργετείτο.

§. 28. Ἠλικὴν δὲ ἔλαβεν ἡ χεὶρ αὐτοῦ ἕξιν τοῦ διδόναι μαρτυρεῖ τὸ ἐξῆς ἀνέκδοτον. Συμμορία ληστῶν αἰμοχαρῶν εἰσδύντες λαθραίως τὴν ἐν Ἀντιγόνου οἰκίαν αὐτοῦ νύκτα τινὰ τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1852 ἔτους, καὶ ξιφῆρεις ἐπιπεσόντες κατ' αὐτοῦ ἐπὶ τῆς κλίνης τοῦ ὕπνου, ἀπέσπασαν ἀπὸ τοῦ δωματίου αὐτοῦ μικρὸν κιβώτιον, περιέχον ἄλλα τε πολλὰ πολύτιμα πράγματα, οἷον, Παράσημα Βασιλικὰ καὶ Ἐγκύλπια ἀδαμαντοκόλλητα, καὶ δὴ καὶ χιλιάδας τινὰς χρυσῶν νομισμάτων, ὅλην δηλαδή τὴν ἐνιαύσιον πρόσοδον τοῦ ἱεροῦ αὐτοῦ Καταστήματος, ἀρτίως πεμφθεῖσαν ἐκ τῶν ἐν Βλαχίᾳ καὶ Μολδαυίᾳ Μετοχιῶν, καὶ ἔφυγον ἀφέντες τὸν ἱερὸν Πρεσβύτερον γυμνὸν ἐν τῇ αὐλῇ τῆς οἰκίας κείμενον, ὑπὸ τοῦ φόβου ἡμιθανῆ καὶ ἄνευ ὀβολοῦ. Γενναία ὄντως καὶ Ἑλληνικὴ καρδιά ἡ τοῦ καρτεροῦ Κωνσταντίου, διότι, εἶπερ ἄλλω τινί, ἐν τοιαύτῃ ἡλικίᾳ πρεσβυτικῇ, οὕτω μονωτάτῳ, τυχόν, συνέβαινε τὸ δεινόν, ἐν ἀκαρεῖ πάντως ἐξέπνευσεν ἂν αὐτὸς ὑπὸ τοῦ δέους. Τὴν ἐπιούσαν ὁ τότε Πατριαρχεὺς Ἀνθιμος δ' σ' (Σημ. ΙΔ'). ἔπεμψε τὸν μέγαν Ἀρχιδιάκονον, ἵνα ἐρωτήσῃ περὶ τῆς ὑγείας αὐτοῦ, προσφέρων ἐκ τοῦ παραχρῆμα καὶ χίλια γρόσια διὰ τὰς προχείρους τῆς ἡμέρας ἀνάγκας. Συνέβρευσσε δὲ καὶ πλῆθος ἐνδεῶν, ἵνα δείξωσι διὰ τῶν δακρύων λύπην πρὸς τὸ φρικῶδες συμβάν, καὶ χαρὰν ἐπὶ τῇ ἀπροσδοκίῳ σωτηρίᾳ τοῦ εὐεργέτου αὐτῶν. Ὁ γηραιὸς Κωνσταντίος, μόλις δυνάμενος ὑπὸ τῆς ταραχῆς ὁμιλῆσαι, διένειμεν αὐτοῖς αὐθιμερὸν τὴν Πατριαρχικὴν βοήθειαν, παρακαλῶν, ἵνα δεχθῶσι ταῦτα, εἰ καὶ ὀλίγα, «ὅπως μὴ ἀπολέσωμεν, ἔλεγε, τὴν καλὴν συνήθειαν,» καὶ οὕτως ἔμεινε πάλιν κενὸς, ληστεύσας αὐτὸς ἑαυτόν (1).

§. 29. Ἀλλ' ὁ τοσοῦτον μεγαλόδωρος ἀνὴρ ἔζη καθ' ἑαυτὸν βίον λιτὸν καὶ ἀπέριττον, οἷον ἔζων οἱ Ἀπόστολοι, «ὡς πτωχοὶ, πολλοὺς δὲ πλουτίζοντες,» οὔτε θεραπείαν πολλὴν ἀπαγόμενος, οὔτε δειπνὸν παρασκευάζων καὶ τραπέζας πολυτελεῖς. Δύο μόνον ὑπη-

(1) Τὸ Σουλτανικὸν Παράσημον εὗρεθὲν, ὡς ἐλέγετο, ἐν Σμύρνῃ, ἄνευ τῶν ἀδαμαντίνων λίθων, μετεχομίσθη εἰς Κωνσταντινουπόλιν, ὅπερ ἰδίᾳ δαπάνῃ, καίτοι ἀντιτεινούσης εἰς τοῦτο τῆς Ἱ. Πύλης, ἐπεδιωρθώσατο ὁ ἀείδιμος, προσθεῖς ἅπαντα τὰ ἀφαιρεθέντα.

ρέτας εἶχεν ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ, μόνος ἀνεγίνωσκε τὰς Ἀκολουθίας, διότι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἔμενεν ἄνευ Διακόνου, μόνος διεκόσμει τὸ δωμάτιον καὶ τὴν κλίνην ἐστρώννυε, μόνος ἐξετέλει τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Γραφείου αὐτοῦ, διατηρῶν μακρὰν καὶ συνεχῆ πρὸς πολλοὺς ἀλληλογραφίαν ἄνευ τῆς βοηθείας Γραφέως. Ταῦτα δὲ καὶ ἄλλοι ἐσημείωσαν ἐν Περιηγητικαῖς Συγγραφαῖς, ἐν οἷς καὶ ὁ Κ. Α. Μωραβιώφ, ὑπασπιστὴς τοῦ Αὐτοκράτορος τῶν Ῥώσων καὶ Συγγραφεὺς διάσημος, ὅστις ἐπισκεφθεὶς αὐτὸν ἐθαύμασε πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὴν ἄκραν μετὰ τῆς φιλοκαλίας καθαριότητος τοῦ ἡσυχαστηρίου αὐτοῦ. Καὶ ἄλλης δὲ ὑψηλῆς ἐπισκέψεως ἡξιώθη ὁ Σεβασμιος Γέρων, τῷ 1844, τῆς τοῦ Μεγάλου Δουκὸς τῆς Ῥωσσίας Κωνσταντίνου Νικολαΐδου, ὅστις ἰδίως ἠπόρησε διὰ τὴν εὐκολίαν καὶ ἀκρίβειαν, μεθ' ἧς ὠμίλει τὴν Ῥωσικὴν γλῶσσαν ὁ Πατριάρχης μετὰ πεντήκοντα ἐτῶν ἀπουσίαν ἀπὸ τοῦ Ῥωστικοῦ ἐδάφους. Καὶ ὁ Ἐξοχώτατος δὲ Μεντζικώφ, ἐν τῇ εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸ τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου διατριβῇ αὐτοῦ, ἀπελθὼν εἰς προσκύνησιν τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, ἐν τῇ ἐπιστροφῇ κατῆλθεν εἰς τὸ Σιναΐτικόν Μετόχιον ἐπισκεψόμενος τὸν γηραιὸν Κωνστάντιον, ᾧ καὶ προσήνεγκε δῶρα παρὰ τοῦ Αὐτοκράτορος Νικολάου, ἐν Ἐγκόλπιον, ἐν ὠρολόγιον, καὶ τέτιον ἐντὸς μικροῦ Κιβωτίου, συνδιαλεχθεὶς μετ' αὐτοῦ ἱκανὴν ὥραν.

§. 30. Ἀλλὰ δὴ καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐνδόξου μνήμης Ἀνακτος Σουλτάν Ἀβδ-οὐλ-Μεδζίτ καὶ τῶν Ὑψηλοτάτων Πρωθυπουργῶν καὶ Ὑπουργῶν τὴν εὐνοίαν ἀπήλαυεν ὁ σοφὸς καὶ ἐνάρετος Κωνσταντίνος, φιλοφρόνως πάνυ ὑποδεχόμενος παρ' αὐτῶν, καὶ τοσοῦτον τιμώμενος διὰ τὴν σοφίαν, ὥστε, ὡςάκις ἡ Ὑ. Πύλη ἔγραψε πρὸς αὐτὸν, ὠνόμαζεν *Αἰὲμ Πατρίκ*, τουτέστι, *Σοφὲ Πατριάρχᾳ* τίτλος, ὅστις πρὸς οὐδένα ἄλλον τῶν πρὸ αὐτοῦ Πατριαρχῶν ἐδόθη παρὰ τῶν Ὑπουργῶν τῆς Ὑ. Πύλης. Ὅτε ἐτελοῦντο οἱ Γάμοι τοῦ Ὑψηλοτάτου Ἀλῆ Γαλίπ Πασᾶ (τοῦ ἔπειτα πνιγέντος ἐκουσίως ἐν τῷ Βοσπόρῳ), υἱοῦ τῆς Α. Ὑψηλότητος τοῦ Πρωθυπουργοῦ τότε Ῥεσσὶτ Πασᾶ, μετὰ τῆς Βασιλίδος Φατμᾶς, πρώτης θυγατρὸς τοῦ Ἀνακτος Σουλτάν Ἀβδ-οὐλ-Μεδζίτ, προσεκλήθη εἰς αὐτοὺς καὶ ὁ σεβασμιος Κωνστάντιος, ἀλλὰ μὴ δυνηθεὶς ἐλθεῖν, ὡς ἀσθενὼν τότε, ἔγραψε Γαλλιστὶ Συγχαρητήριον Ἐπιστολὴν (1), ἣν καὶ ἀπέστειλε διὰ τοῦ Ἐξοχωτάτου Ἰατροῦ Ἀθανασίου τοῦ Ἡροφίλου (Σημ. ΙΕ'). τῷ Αὐτοκρατορικῷ Γαμβέρῳ. Ὅτε δὲ ἀκολούθως κατέβη ἀπὸ τῆς νήσου εἰς τὸ ἐν Παλτᾶ-Λιμανίῳ Μέγαρον (2) τοῦ Ὑψηλοτάτου

(1) Ἰδ. ἔμπρ. Ἐπιστ. 20.

(2) Περὶ τοῦ Μεγάρου τούτου καὶ τῆς Βιογραφίας τοῦ Ῥεσσὶτ Πασᾶ, ἴδ Κωνσταντινουπ. Τόμ. Β. σελ. 134.

Ῥεσσὶτ Πασᾶ, ἵνα παρακαλέσῃ τὴν Α. Ὑψηλότητα περὶ ἐκδόσεως νέου Ὁρισμοῦ ὑπὲρ τῶν Προνομίων τοῦ ἐν Σινᾶ Μοναστηρίου, ὑπὲρ ὧν καὶ Ὑπομνηματικὴν ἐκθεσιν (1) δέδωκε τῷ Μεγαλειοτάτῳ Ἀνακτὶ, ἡ Α. Ὑψηλότης μετὰ μεγίστης φιλοφροσύνης ὑπεδέξατο τὸν Σεβαστὸν Πατριάρχην, καὶ ἐτίμησεν ἀξίως τῆς παιδείας καὶ τῶν ἀρετῶν αὐτοῦ, δύω ὥρας συνομιλήσας μετ' αὐτοῦ καὶ θαυμάσας τὸν μέγαν νοῦν τοῦ γηραιοῦ. Ἐν τῷ διαλόγῳ τούτῳ τῶν δύο τούτων σεβαστῶν προσώπων, γενομένου τοῦ λόγου καὶ περὶ τῶν ἐν ταῖς Ἡγεμονίαις Μοναστηριακῶν πραγμάτων, τελευταίαν γνώμην ἔδωκεν ὁ Πατριάρχης εἰπὼν, « ἐὰν θελήσητε νὰ ὑπερασπισθῆτε τὸ Ἐκκλησιαστικὸν τοῦτο δίκαιον, θέλετε πάντοτε ἐπιτύχει καὶ εἰς τὸ Πολιτικόν. » Δι' ὅπερ θαυμάσας ὁ Πρωθυπουργός, « πόσον ἐπεθύμουν, εἶπεν αὐτῷ, νὰ σὲ εἶχα πλησίον μου· ὁ Ἀναξ μου σὲ εὖνοεῖ καὶ ἐπιθυμεῖ νὰ σὲ ἴδῃ. » — « Εἶπατε τῷ Ἀνακτὶ, λέγει ὁ γηραιός, ὅτι ἐγὼ ἐρημοβιῶν ἐν τῇ νήσῳ εὐχομαι ὑπὲρ τῆς ὑγείας σου. » Ἀκολούθως ἐρωτᾷ ἡ Α. Ὑψηλότης τὸν Πατριάρχην, « διὰ τί τὰ Μοναστήρια ὀνομάζετε Γραικικά καὶ οὐχὶ Ῥωμαϊκά, ἢ κάλλιον Βυζαντινά; » Οὗτος δὲ ἐξιστορήσας αὐτῷ, ὅτι Γραικοὶ ἀρχαιοθὲν ἐκαλοῦντο οἱ Πελασγοὶ, οἱ ἀπὸ τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος φυγόντες καὶ κατοικήσαντες εἰς τὴν Ἡπειρον, καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἐνθα ἐπωνομάσθησαν ἔπειτα ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν τούτῳ τῷ ὀνόματι πάντες οἱ Ἕλληνες ἀπὸ Γραίκου υἱοῦ τοῦ Θεσσαλοῦ Βασιλέως τῆς Φθίας, ἐπιφέρει, « Ῥωμαϊκά μὲν οὐκ ὀνομάζομεν, ἵνα μὴ ἔχωμεν καὶ περὶ αὐτῶν διενέξεις μετ' ἄλλων, Βυζαντινά ὅμως, παραδέχομαι τὴν λέξιν. » Τότε δὲ ἡ Α. Ὑψηλότης « ἐγὼ οὐχὶ μόνον νομίζω, λέγει, καὶ δικαιοτέρον καὶ συμφερότερον εἰς ὑμᾶς, ἀλλὰ καὶ σᾶς συμβουλεύω νὰ ὀνομάζητε αὐτὰ *Ἐθνικά*, καὶ διὰ τῶν Μοναστηριακῶν προσόδων νὰ διατηρῆτε εἰς ὅλον τὸ Ὀθωμανικὸν Κράτος Σχολεῖα, Νοσοκομεῖα καὶ ἄλλα φιλανθρωπικά Καταστήματα, καὶ ὅταν γένῃ τοῦτο, ἡ Κραταιὰ Βασιλεία εἰς πᾶσαν περίπτωσιν ἀρπαγῆς ἐκ μέρους τῶν Δακῶν, δύναται καὶ μέχρι πολέμου νὰ καταντήσῃ πρὸς ὑπεράσπισιν καὶ διάσωσιν τῶν Ἐθνικῶν δικαιωμάτων τῶν πιστῶν αὐτῆς ὑπηκόων. » Ὁ δὲ ἀοίδιμος Πατριάρχης, ὑπερχαρῆς γενόμενος ἐπὶ τε τῇ γνώμῃ καὶ τῇ εὐλακρινεῖ συμβουλῇ τοῦ Ὑψηλοτάτου Πρωθυπουργοῦ, εὐχαρίστησεν ἀπὸ καρδίας αὐτῷ· ἀλλὰ, καίτοι πολλὰ μετέπειτα μογήσας πείσαι καὶ τοὺς ἄλλους τῶν Κυριαρχῶν εἰς τὸ παραδεχθῆναι τὴν γνώμην ταύτην καὶ ὀνομάσαι αὐτὰ *Ἐθνικά*, οὐκ ἴσχυσεν ὁμοῦς. Μετὰ ταύτας καὶ ἄλλας

(1) Ἰδ. Ἐπιστ. 28.

σπουδαιίας συνδιαλέξεις, ἡ Ἀ. Ὑψηλότης ὑπεχρέωσε τὸν Πατριάρχην Κωνσταντίνον, ἵν' ἀπέλθῃ καὶ εἰς τὸ Μέγαρον τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἀλῆ Γαλίπ Πασᾶ, γαμβροῦ τοῦ Μεγαλειοτάτου Ἀνακτος, ὅπως ἐπευ-
χρηθῇ αὐτῷ νεωστὶ τότε νυμφευθέντι. Καταβὰς ἀπὸ τοῦ Ὑψηλο-
τάτου εἰσῆλθεν εἰς τὸ ἐν τῷ αὐτῷ Μεγάλῳ δωμάτιον τοῦ Κ. Παύ-
λου Μουσούρου, ὃν ἐπεσκέφθη καὶ ὡς εὐνοοούμενον τῆς Ἀ. Ὑψηλό-
τητος, καὶ ὡς ἔχων μετ' αὐτοῦ οὐ μικρὰν ἀλληλογραφίαν διὰ τὰς
ὑποθέσεις τοῦ Μοναστηρίου αὐτοῦ. Αναχωροῦντι ἀπὸ τοῦ Μεγάλου
προσέφερεν ὁ πρωθυπουργὸς τὸ ἴδιον ἀτμόπλοιον, ἵνα δι' αὐτοῦ
ἀπέλθῃ εἰς τὴν νῆσον, ἀλλ' ὁ Πατριάρχης εἰπὼν, ὅτι οὐδέποτε εἰς
ἀτμόπλοιον εἰσέβη, διὰ τῆς ἥς ἦλθε πεντήρους (πές-τσιφτε) μετέβη
εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ Ὑψηλοτάτου Ἀλῆ Γαλίπ Πασᾶ, ὅστις, προαγγελ-
θείσης αὐτῷ παρὰ τοῦ Πατρὸς τῆς τοῦ Πατριάρχου ἐλεύσεως, κα-
ταβὰς μέχρι τῆς παραλίου πύλης τοῦ Μεγάλου, ὑπεδέξατο τὸν
Σεβασμιον γηραιὸν μετὰ μεγίστης φιλοφροσύνης, καὶ λαβὼν ἀπὸ
τοῦ βραχίονος ἀνῆλθε μετ' αὐτοῦ εἰς τὸ λαμπρότατον τῆς ὑποδο-
χῆς δῶμα, εἰπὼν, « ὁ πρὸς ἐμὲ οὗτος ἐρχομός σας, εἶναι δόξα μου·
εἴστε μεταξὺ τοῦ Κλήρου σας ὁ ἐξιδιασμένος· τὸ Δεβλέτι σᾶς ἀγα-
πᾷ· ὁ Ὑψηλότατος Πατὴρ μου καὶ ἐγὼ καὶ σᾶς ἀγαπῶμεν καὶ σᾶς
σεβώμεθα. » Ὁ δὲ Πατριάρχης « ἔρχομαι, λέγει, ἀπὸ τοῦ Ὑψηλο-
τάτου Πατρὸς σας, ὅς τις μὲ ὑπεχρέωσε νὰ ἔλθω εἰς ἐπίσκεψίν σας,
καὶ νὰ σᾶς δώσω τὰς ἐγκαρδίους μου εὐχάς. » Αἱ πρὸς τὸν γηραιὸν
Πατριάρχην παρὰ τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ τούτου Γαμβροῦ γενόμεναι
τότε πολλάι καὶ μεγάλαι φιλοφρονήσεις, ἀνώτεραι παντὸς λόγου
εἰσί. Τέλος, μετὰ σπουδαιολογίαν ἐφ' ἱκανὸν διαρκέσασαν, ἀπιόντα
αὐτὸν προῦπεμψεν ὁ Ὑψηλότατος μέχρις αὐτοῦ τοῦ πλοίου εἰπὼν,
« Εἰς ὅποιανδήποτε ἀνάγκην σας, ἔχω εὐχαρίστησιν νὰ μοὶ στέλ-
λητε εἰδήσιν διὰ τοῦ ἱατροῦ μου Ἀθανασίου Ἡροφίλου. »

§. 31. Πόσους δὲ ἀγῶνας κατέβαλεν ὁ φιλογενὴς Κωνσταντῖος,
πόσας λύπας καὶ θλίψεις ὑπέστη ὑπὲρ τοῦ πρὸ δέκα καὶ ὀκτὼ ἐτῶν
καὶ ἐπέκεινα ἀρξαμένου Μοναστηριακοῦ ζητήματος, καὶ πόσας
κινδυνεύοντα τὰ Μοναστήρια ἀρπαγῆναι ὑπὸ τῶν Δακῶν διέσωσε,
καὶ τὰς παρ' ἐκείνων γενομένας ψευδεῖς συκοφαντίας καὶ διαβολὰς
πρὸς τὴν Ὑ. Πύλιν κατὰ τῶν ἐκεῖσε Ἡγουμένων, γενναίως ἀντί-
κρουσεν, ἐκ τῶν πρὸς τὸν Κ. Κωνσταντῖνον Ἡρόφιλον ἐπιστολῶν (1)
αὐτοῦ καταφαίνεται. Ὅτι δὲ ἐν αὐτῇ αὐτοῦ τῇ ἀρχῇ ἠδύνατο λυ-
θῆναι τὸ πολὺπλοκον τοῦτο ζήτημα, εἰ μόνον τῇ γνώμῃ τοῦ ἀοι-
δίου συνεείποντο καὶ οἱ λοιποὶ τῶν Κυριαρχῶν, εὐχερῶς δείκνυται

(1) Ἰδ. ἔμπρ. ἐν ταῖς Ἐπισ.

ἐκ τοῦ ἐφεξῆς. Ὁ Ἐξοχώτατος Ἀχμέτ Βεκίφ Ἐφένδης, οὗ ὁ Πατὴρ,
(μέχρις διερχομένου τῆς Ὑ. Πύλης,) ὑπῆρχεν ἑκπαλαὶ ἄκρος φίλος τοῦ
Πατριάρχου Κωνσταντίου, τὴν πατρικὴν ταύτην φιλίαν κληρονο-
μήσας, καὶ τὰ μέγιστα τιμῶν καὶ σεβόμενος τὸν ἀοιδίμον διὰ τὴν
ἀρετὴν καὶ παιδείαν, ὡς πεπαιδευμένος καὶ αὐτὸς, ὅτε περὶ τὰς ἀρ-
χὰς τοῦ ζητήματος ἀπεστάλη παρὰ τῆς Ὑ. Πύλης εἰς Βλαχίαν Κο-
μισσάριος διὰ τὰ Ἡγεμονικὰ καὶ Μοναστηριακὰ πράγματα, ὡς ἔχων
συνεχῆ ἀλληλογραφίαν μετὰ τοῦ ἀοιδίου περὶ τῶν Μοναστηρίων,
παρεκλήθη ὑπ' αὐτοῦ, ὅπως διὰ παντὸς τρόπου διαπράξῃται τὴν
διόρθωσιν τῶν Μοναστηριακῶν διενέξεων καὶ συμβιβάσῃ τὰ πράγ-
ματα· ὁ δὲ, τὴν τοῦ σεβαστοῦ αὐτοῦ φίλου παράκλησιν ἀσμένως
ἀποδεχθεὶς, γράφει πρὸς αὐτὸν, ὅτι ἀπαιτεῖται, ἵνα κατ' ἔτος ἀπο-
φέρωσιν οἱ Κυρίαρχοι πρὸς τὴν ἐκεῖ Κυβέρνησιν φόρον τινὰ ἐκ
500,000 γροσίων δι' ὅλα ἐν γένει τὰ Μοναστήρια, ὅπερ καὶ ἐνέ-
κρινεν ὁ Πατριάρχης. Πρὸς δὲ, καὶ ὅτι, τούτου ἀποφασισθέντος,
ἔμελλεν ἡ Ἀ. Ἐξοχότης, συνωδᾷ καὶ τῇ τοῦ Κωνσταντίου γνώμῃ,
ἐκδοῦναι Ὑψηλοῦς Βασιλικούς Ὁρισμούς ἰσχυροτάτους, καὶ συνθή-
κας ποιῆσαι μεταξὺ τῆς Ὑ. Πύλης καὶ τῆς Βλαχιτικῆς Κυβερνήσεως,
ἵνα διαπαντὸς μένωσιν ἀνεπηρέαστα τὰ Μοναστήρια καὶ ἀναπόσπα-
στα ἀπὸ τοῦ Κυριαρχικοῦ δικαιώματος. Ὁ δὲ γηραιὸς Πατριάρχης,
χαρᾶς ὅλος πλησθεὶς, μόλις μετὰ πολλοὺς μόχθους καὶ κόπους ἔπει-
σε καὶ τοὺς λοιποὺς τῶν Κυριαρχῶν ἐνδοῦναι εἰς τὴν κατ' ἔτος
ἀπότισιν τοῦ φόρου τούτου· ἀλλὰ, καίτοι ἀποφασίσαντες ἐκεῖνοι
τοῦτο, προὔτεινον ὅμως, ἵνα πληρόνωνται τὰ χρήματα εἰς νόμισμα
τῆς Πόλεως καὶ οὐχὶ Βλαχικόν, ἐφ' ᾧ καὶ δυσανασχετήσαντες ἀμ-
φότεροι ὅτε Ἐξοχώτατος Ἀχμέτ Βεκίφ Ἐφένδης καὶ ὁ Πατριάρχης
Κωνσταντῖος, μετὰ πολλῆς ἀδημονίας καὶ λύπης παρητήσαντο.
Ὡστε, εἰ τότε πεισθέντες τῷ Πατριάρχῃ οἱ Κυρίαρχοι, ἔσπευδον,
ἄνευ τινὸς ἐπὶ τῶν νομισμάτων παρατηρήσεως, τὸν μικρὸν τοῦτον
φόρον κατ' ἐξακολουθήσιν ἐτησίως ἀποφέρειν πρὸς τὴν Βλαχικὴν
Κυβέρνησιν, καὶ τὸ ζήτημα ἀμέσως ἐλύετο, καὶ οὐδαμῶς ποτε οἱ
Δάκοι ἐτόλμων χεῖρα ἐκτείνειν ἄρπαγον, ἐξησφαλισμένων ὄντων
τῶν Μοναστηρίων διὰ συνθηκῶν, καὶ προστατευομένων ὑπὸ ἰσχυ-
ροτάτων Ὑψηλῶν Βασιλικῶν Ὁρισμῶν. Καὶ ἄλλοτε δὲ, ὅτε ἐπὶ τοῦ
Κριμαϊκοῦ πολέμου ἀπεστάλησαν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐκ μὲν
Μολδαβίας ὁ ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ὑπουργὸς Κ. Ραλέτος, ἐκ
δὲ Βλαχίας ὁ Κ. Νέγρης, ἐνεκα τοῦ Μοναστηριακοῦ ζητήματος,
κατέβη καὶ ὁ γέρων Κωνσταντῖος εἰς τὸ Ἀγκιάμι Ἀτλιε (Κοιτήριον
τῆς Ἐπικρατείας τῆς δικαιοσύνης,) παρόντων τοῦ τε Μακαριωτά-
του Πατριάρχου τῶν Ἱεροσολύμων καὶ τῶν ἐπιτρόπων τοῦ Ἀγιο-

νόμου Ὁρους, ἔνθα ὑποδεχθεὶς φιλοφρόνως ὑπὸ τῶν Ὑψηλοτάτων Ὑπουργῶν τοῦ Κράτους, διηγήθη αὐτοῖς ὅλην ἐξ ἀρχῆς τὴν ἱστορίαν τῶν Μοναστηρίων καὶ τὰ προνόμια αὐτῶν· ἐφ' ᾧ, θαυμάσαντες οἱ Ὑπουργοὶ τὸ μέγα μνημονικὸν τοῦ Πατριάρχου, οὐ μόνον ἐτίμησαν αὐτὸν μεγάλως καὶ ἐπευφήμισαν, ἀλλὰ καὶ, τοῖς λόγοις αὐτοῦ πεισθέντες, ἀμέσως ἀπήλλαξαν ἀπὸ τῶν ἀρπακτικῶν χειρῶν τῶν Δακῶν τὰ Μοναστήρια, ἅτινα ἐπὶ τῆς τότε σφοδρᾶς, ἕνεκα τοῦ πολέμου, καταιγίδος τῶν πραγμάτων, μικροῦ δεῖν Μυσῶν λεία ἐγένοντο.

§. 32. Καὶ ἐπὶ διαφορῶν δὲ σοβαρῶν ὑποθέσεων ἀφορωσῶν τῷ Γένει, ἡ Ὑ. Πύλη ἐξήταξε τὴν γνώμην τοῦ σοφοῦ γηραιοῦ. Πατριάρχης τις κατετρέχετο σφοδρῶς· ἡ δὲ Ὑ. Π. ἀποστείλασα ὑπάλληλόν τινα αὐτῆς εἰς τὴν νῆσον, ἠρώτησε τὸν Κωνσταντῖον μαθεῖν βουλομένη, εἰ δικαίως ἀπαιτεῖ τὸ ἔθνος αὐτοῦ τὴν τοῦ Πατριάρχου πτώσιν· ὁ δὲ, καίτοι ταραχθεὶς ἐπὶ τῇ ἐρωτήσει, ἀλλὰ σκερθεὶς ἔδωκε τοὺς ἀποχρῶντας περὶ τῆς πτώσεως λόγους.

§. 33. Ὅτε δὲ προὔκειτο περὶ τῶν ἐκ τοῦ ἱεροῦ Κλήρου λογίων, πολλάκις ἠκούσαμεν αὐτοῦ, ἐγὼ τε καὶ ὁ Κ. Κωνσταντῖνος Ἡρόφιλος, ἐκθειάζοντες καὶ ἐπαινοῦντες ἄλλους τε πολλοὺς, ἐξόχως δὲ τὸν Ἱεροσοφολογιώτατον Ἀρχιμανδρίτην Κ. Νεῖλον, τὸν ἤδη πληρεξούσιον Ἀντιπρόσωπον τοῦ Ἀγιωνύμου Ὁρους, ὃν τοσοῦτον ὑπελήπτετο, ὑπερηγάπα καὶ ἐτίμα διὰ τὴν παιδείαν, τὸ ποικίλον τῶν γνώσεων καὶ τὰς ἀρετάς, ὥστε μετὰ πόθου πολλοῦ ἔλεγεν· « Ἡὐχόμεν καὶ ἐπεθύμουν νὰ ἔχω ἓνα Νεῖλον, ὥς τὸν Ἀγιορείτην Ἐσφιγμένιτην· ἠθέλησα νὰ σπουδάσω νέους, ἵσως τις αὐτῶν Νεῖλος ἄλλος γένηται, ἀλλ' ἀπέτυχον μὴ ἀξιωθεὶς τοιούτου τινός, διὰ νὰ τὸν ἀφήσω καὶ διάδοχον μου. Εἶναι μέγας ὁ ἀνὴρ διὰ τὴν παιδείαν, τὴν μεγίστην κρίσιν καὶ τὸ εὐγενὲς τῶν αἰσθημάτων του· εἶναι τὸ καύχημα τοῦ ἁγίου Ὁρους καὶ τὸ κλέος τοῦ ἡμετέρου Κλήρου, καὶ παρὰ τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ καὶ παρὰ τῷ ἔθνει χαίρει εὖνοιαν· καὶ ἐπειδὴ εἶναι ὁ μονώτατος σχεδὸν, ὅστις γνωρίζει ἀκριβῶς τὰς μεταξὺ τῆς Ὑ. Πύλης καὶ τῶν ἄλλων Βασιλειῶν συνθήκας περὶ τοῦ Μοναστηριακοῦ ζητήματος, ὡς εἰδήμων γλωσσῶν καὶ γνώσεις ἔχων πολλὰς, ἀείποτε μεταξὺ τῶν διωρισμένων ἀντιπροσώπων καὶ Πρέσβειων τῶν ξένων Δυνάμεων φέρει τὰ πρῶτα εἰς τὰς ἐπὶ τοῦ ζητήματος συζητήσεις, καὶ διὰ τοῦτο φημίζεται, ὥς ἀνατρέπων πάντοτε, διὰ τῶν ἐμβριθῶν καὶ πειστικῶν λόγων του, τὰς τῶν ἐναντίων ὁρμὰς. Οἱ Δάκοι, καίτοι κατατρέχουσιν αὐτὸν ὑπερμαχοῦντα καὶ ἀγωνιζόμενον ὑπὲρ τοῦ Μοναστηριακοῦ ζητήματος, ἄλλως ὁμῶς καὶ σέβονται καὶ τιμῶσι καὶ ἀγαπῶσιν αὐτὸν διὰ τὸ ἑξοχὸν πνεῦμά του,

τὰς γνώσεις του, τὴν ὀρθὴν κρίσιν καὶ τὸ σεμνόβιον τοῦ Καλογηρικοῦ Κοινοβιακοῦ πολιτεύματός του, ὡς μοὶ ἔγραφεν ὁ Ὑψηλότατος Ἡγεμὼν Μιχαὴλ Στούρζας, ἐπαινῶν τὸν ἐνθερμον ὑπὲρ τῶν Μοναστηρίων ζῆλόν του. Οὗτος καὶ τὰ ἐν Δακίᾳ Γραικικὰ Μοναστήρια ἐκόσμησε. Φαίνεται δὲ (ἔλεγεν ὁ ἀοίδιμος), ὅτι ἐκ θείας προνοίας ἦτον νὰ ζήσῃ ὁ ἀνὴρ, διὰ νὰ γένηται μετὰ ταῦτα προσάτης καὶ ὑπέρμαχος τῶν Μοναστηρίων· διότι, ἔφηθος ὢν, ἐπειδὴ ἔπασχεν ὑπὸ φθίσεως ἐν τῇ Ἱερᾷ Μονῇ, ἀπεστάλη ἐκεῖθεν εἰς Σμύρνην πρὸς θαραπείαν, ἀλλὰ καίτοι ἀπεγνωσμένος ὑπὸ τῶν ἐκεῖ ἰατρῶν, ἀνέβρωσεν ὁμῶς θεῖα συνάρσει σωθεὶς ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ ἔθνους. Τοιοῦτοί εἰσιν οἱ Καλλιπολίται, ἄνθρωποι φιλογενεῖς. » Τοιαῦτα καὶ πλεῖστα ἄλλα ἐγκώμια ἐξυφαίνων ἔπλεκε συνεχῶς ὁ ἀείμνηστος Κωνσταντῖος τῷ Ἱεροσοφολογιώτατῳ τούτῳ φιλομούσῳ, φιλογενεῖ καὶ ἐναρέτῳ ἀνδρὶ, ἅπερ δικαίως τε καὶ ἀληθῶς πρέπουσιν αὐτῷ, ὡς τὰ μάλιστα διακεκριμένῳ κατὰ τε τὴν πολυμαθειαν, τὰς πολυειδεῖς γνώσεις καὶ τὰς ἀρετάς, καὶ παρὰ πᾶσι τοῖς τε ἐκ τοῦ ἱεροῦ Κλήρου καὶ μὴ, λίαν σεβαστῷ καὶ διαπρέποντι ἐν αὐτοῖς. Διὰ τοῦτο ἐσχάτως, κατ' ἐγκρίσιν πάντων τῶν Κυριαρχῶν, ὡς μόνος ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἀρμοδιώτατος καὶ ἱκανώτατος, ἀπεστάλη εἰς Παρίσιους, ἔνθα καὶ κλέος ἦρατο μέγα καὶ ἐπευφημίσθη ἕνεκα τῶν γνώσεων καὶ τῆς ὀρθῆς κρίσεως αὐτοῦ, τῆς ἱστορίας ἐπὶ τῶν ἁγίων Τόπων, τῶν ξένων γλωσσῶν καὶ ἰδεῶν καὶ τοῦ χρηστοῦ πολιτεύματος, οὐ μόνον ὑπὸ τῶν Πολιτικῶν ἐν Παρίσις ἀνδρῶν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν ἐκεῖ Πρέσβειων τῆς Ὑ. Πύλης. Πρὸ ἱκανῶν ἤδη ἔτων ὁ μακαρίτης ἱατρὸς Ἀθανάσιος ὁ Ἡρόφιλος ἀπελθὼν εἰς Ἀντιγόνου πρὸς ἐπίσκεψιν ἅμα καὶ προσκύνησιν τοῦ ἀοιδίμου Πατριάρχου, ἐμακάρισεν ἑαυτὸν ἐπὶ τῇ Ἱερωτάτῃ, ἣ ἔτυχεν ἐκεῖ συνεντεύξει· διότι εὗρεν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ σοφωτάτου Κωνσταντίου τετράδα σεπτῶν θεηγόρων ἀνδρῶν, σύλλογον ἱερὸν ἐκ τῶν εἰς ἄκρον σοφίας ἐλληλακώτων ἀπρητισμένον, αὐτὸν δὴ τὸν Κωνσταντῖον, δύο ὁμωνύμους αὐτῷ, τὸν ἀοίδιμον Κωνσταντῖνον Μέγαν Οἰκονόμον τῶν ἐξ Οἰκονόμων, τὸν τὴν Θεολογικὴν ἐν Χάλκῃ τοῦ Γένους Σχολὴν πάνυ εὐκλεῶς ἐπὶ πολλὰ ἔτη Διευθύναντα Ἀρχιδιδάσκαλον, Σεβασμιώτατον Σταυρουπόλεως Κ. Κωνσταντῖνον Τυπάλδον, καὶ τὸν τότε Ἀρχιμανδρίτην, εἴτα Μητροπολίτην Ἀθηνῶν καὶ Πρόεδρον τῆς ἐν Ἑλλάδι Ἱερᾶς Συνόδου ἀοίδιμον Μισαὴλ Ἀποστολίδην. Ἡ Ἱερὰ αὕτη τετράς, τὰ σεπτὰ ταῦτα τῆς τε θύραθεν καὶ τῆς ἔσω σοφίας μεγάλα δοχεῖα, ἤρξαντο τότε θεηγορεῖν, εἰς τὰ βάθη τοῦ ἀχανοῦς τῆς Θεολογίας πελάγους εἰσδύοντες. Ὅποια πνευματικὴ εὐφροσύνη καὶ ἀγαλλίασις κατέλαβε τῇνικαῦτα τὸν ἱατρὸν Ἡρόφιλον, ὁρῶντα τὰ γεγραπὰ καὶ

σεβάσμια ἐκείνα πρόσωπα καὶ ἀκούοντα τὰς ὑπὲρ μέλι γλυκυτέρας γλώσσας αὐτῶν, φθεγγομένας τὰ θεῖα ῥήματα καὶ καλλιεπούσας τὰς περὶ Θεολογίας ὑψηλοτάτας καὶ εὐσεβαστάτας γνώσεις αὐτῶν. Πλήρης ἐνθέου θαυμασμοῦ καὶ ἀνεκλαλήτου θυμηδίας, ἐν σκιρτώσει ὑπὸ χαρᾶς καρδίᾳ ἀνέκραξεν εἰπών. « Ἐπρεπεν ἤδη κατ' αὐτὴν τὴν στιγμήν, ἵνα ὑπάρχη παρὼν ἐνταῦθα Δυτικός τις Ἀρχιερεὺς, ὅπως ἴδῃ καὶ ἀκούσῃ, πόσον ὁ Κληρὸς ἡμῶν περὶ τὴν Θεολογίαν διαπρέπει ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ τούτου συλλόγου ὑμῶν εἰς μόνος λείπει Καλόγηρος, Νεῖλος ὁ Ἀγιορείτης, ἵνα συμπληρωθῇ ἡ πεντάς. » Καὶ πάντες ἐψευφήμησαν τὴν γνώμην τοῦ ἱατροῦ.

§. 34. Πολλάκις, μετὰ τὴν Πατριαρχίαν αὐτοῦ, καὶ τὸ Γένος καὶ ἡ Ἰ. Πύλη καὶ πολλοὶ τῶν ξένων ἰσχυρῶν ἐπιστήμων ἀνδρῶν, προὔτειναν καὶ ἠνάγκασαν καὶ παρεκάλεσαν αὐτὸν ἀναλαβεῖν καὶ αὐθις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Σκάφους τοὺς οἴκους, ἀλλ' ὁ αἰοίδιμος καὶ εἰς μόνον τὸ ἄκουσμα τὰ μέγιστα ἐταράττετο, ὥς γίνεται δῆλον ἐκ τοῦ ἐφεξῆς. Ἐπὶ τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου, ὅτε ὁ Αὐτοκράτωρ πασῶν τῶν Ῥωσσιῶν Νικόλαος, ζῶν ἔτι, ἐκήρυξεν, ὅτι ἔμελλε παρουσιασθῆναι εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης μετὰ τοῦ Σταυροῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐξωσμένος τὴν Βυζαντινὴν Αὐτοκρατορικὴν Σπάθην, ὁ Ὑψηλότατος Πρωθυπουργὸς Ρεσσὶτ Πασᾶς ἐπεμψεν εἰς Ἀντιγόνου πρὸς τὸν Κωνστάντιον ἐρωτῶν περὶ τοῦ πῶς εὐρέθησαν εἰς Ῥωσσίαν αὐτά· ὁ δὲ Πατριάρχης ἀπέστειλεν αὐτῷ τὴν ἀπόκρισιν Γαλλιστὶ, καὶ ὁ Πρωθυπουργὸς τῷ Ἐξοχωτάτῳ Πρεσβευτῇ τῆς Μ. Βρεττανίας Λόρδῳ Ρεδκλίφ, ἣν ἀναγνούς καὶ θαυμάσας τὸν μέγαν νοῦν τοῦ ἀνδρός, διεμήνυσε τῇ Ἀ. Ὑψηλότητι, « ὅτι πρέπει νὰ γίνῃ Πατριάρχης ὁ Κωνστάντιος. » Τοῦτο μαθὼν ὁ αἰοίδιμος, οὐκ ὤκνησεν, ἀλλὰ τὴν ἐπιούσαν κατελθὼν ἀπὸ τῆς νήσου εἰς τὸ κατὰ τὸν Βόσπορον Μέγαρον τοῦ Ὑψηλοτάτου, λέγει πρὸς αὐτὸν αὐταῖς λέξεσιν « ἕως τώρα σὰς κυχόμεν, εἰς τὸ ἐξῆς ὅμως θὰ σὰς καταρῶμαι. » Αὐτὰ ταῦτα ἐμήνυσε καὶ πρὸς τὸν Ἐξοχώτατον Λόρδον Ρεδκλίφ. Πολλάκις δὲ καὶ αὐτὸς ἤκουσα τὸ αἰοιδίου λέγοντος, « ἰδρῶς με περιχεῖται, ὅταν εἰσέρχωμαι εἰς τὰ Πατριαρχεῖα, προσκαλούμενος εἰς τὴν Σύνοδον δι' ὑποθέσεις Ἐθνικάς. »

§. 35. Τοιοῦτος ὁ εὐκλεὲς οὗτος Πατριάρχης Κωνσάντιος ὁ Α', οὐτινος ἀμυδρὰν εἰκὼνα ἐπειράθημεν διαγράψαι· αἰδέσιμος καὶ σεβαστὸς παρὰ πᾶσι, πολύτιμος εἰς τὸ ἔθνος αὐτοῦ, ὥς τοσαύτας ἐκδουλεύσεις προσενεγκὼν εἰς τὴν θρησκείαν καὶ εἰς αὐτὸ, ἔργῳ τε καὶ λόγῳ καὶ ταῖς παλυσιδέσι σοφαῖς αὐτοῦ Συγγραφαῖς. Τοιοῦτον δ' ἐπεγίνωσκον αὐτὸν καὶ οἱ ξένοι οἱ τε ἰδιῶται καὶ ἄρχοντες, τιμῶντες, ὥς εἶδομεν, τὴν ἀξίαν αὐτοῦ καὶ τὰς ἀρετάς. Νεώτερος

ἐτιμήθη ἐν Ῥωσσίᾳ ὑπὸ τε τῆς ἐκεῖ Κυβερνήσεως καὶ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου διὰ Σταυρῶν καὶ Ἐγκολπίων. Καὶ γέροντα ἐσχάτως, διὰ τε τὴν σοφίαν αὐτοῦ καὶ τὰς ἀρετάς, πρῶτος ὁ περικλεῶς Σουλτανεύσας Σουλτὰν Ἀπδ-οὐλ-Μεδζιτ ἐτίμησεν αὐτὸν διὰ τοῦ Παρασήμου τοῦ Νισὰν Ἰφτιχάρ. Ἐπειτα δὲ καὶ ὁ αἰοίδιμος Αὐτοκράτωρ Νικόλαος, ὥς προεβρέθη, διὰ τοῦ Ἐξοχωτάτου Μεντζικῶφ προσήνεγκεν αὐτῷ δῶρα· ἀκολούθως δὲ καὶ ὁ Μεγαλειότατος ἤδη Αὐτοκράτωρ πασῶν τῶν Ῥωσσιῶν Ἀλέξανδρος ὁ Β', ἀπέστειλεν αὐτῷ πρῶτου βαθμοῦ Παράσημον τοῦ Ἁγίου Ἀλεξάνδρου Νεύσκη μετὰ ταινίας καὶ Αὐτογράφου Ἐπιστολῆς. Καὶ ὁ πρῶτος Βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος Ὁθὼν Α', ὅτε ἦν ἔτι ἐκεῖ, ἐπεμψεν αὐτῷ τὸν Σταυρὸν τοῦ Σωτῆρος. Ἡ δ' ἐν Ἀθήναις ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρία ἀνεγνώρισεν αὐτὸν μέλος ἐπίτιμον. Παρὰ δὲ τοῖς εἰλικρινέσι τῶν Σοφῶν Εὐρωπαϊῶν ἐκαλεῖτο, ὁ Φιλόσοφος Ἱεράρχης. Ὡς Συγγραφεὺς δὲ κατεῖχε θέσιν ἀξιόλογον ἐν τῇ Γραμματολογίᾳ τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος.

§. 36. Ἀλλ' ἔδει τέως, ἵνα δύσῃ ποτὲ, ὥς περ ἅπαντες οἱ βροτοί, καὶ οὗτος ὁ τοῦ δεκάτου ὀγδόου καὶ ἐνάτου αἰῶνος λαμπρὸς τῆς Ἐκκλησίας φωστήρ. Καὶ δὴ, πρὸς τῷ τέλει τοῦ 1858 ἔτους, ἀσθενήσαντα ἐν τῇ νήσῳ μετεκόμισαν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐν τῷ παρὰ τῇ πύλῃ τοῦ Σιναιτικῷ Μετοχίῳ συγγενικῷ αὐτοῦ οἴκῳ, ἵνα ἐκ τοῦ πλησίον ἐπισκέπτονται αὐτὸν οἱ ἱατροί· ἀλλ' ὑπέργηρος ἤδη ὢν, καὶ δεινῶς πάσχων, οὐδεμίαν ἐλπίδα παρεῖχε ζωῆς. Διὸ καὶ ἐν ἡμέραις κοσμοσωτηρίαις καὶ χαρμοσύναις, ἐν αἷς ἔχαιρεν ἑορτάζων τὴν τοῦ Χριστοῦ Γέννησιν ὁ Ὁρθόδοξος ἅπας λαὸς, αἴφνης τὴν χαρὰν αὐτοῦ διεδέχθη λύπη, διαδοθείσης ἀπανταχοῦ τῆς λυπηρᾶς ἀγγελίας τοῦ πρὸς θάνατον ἀσθενοῦντος ἱερωτάτου τούτου Πατρὸς, τοῦ ὑπὸ παντὸς τοῦ Ὁρθοδόξου πληρώματος ἐκ πολλῶν χρόνων ἀγαπωμένου διὰ τὴν σοφίαν καὶ τὰς ἀρετάς. Τότε δὴ ἔβλεπέ τις συντρέχοντας ἀλλεπαλλήλως πάντας τοὺς γνωστούς τε καὶ φίλους, Πατριάρχας καὶ Ἀρχιερεῖς, ἄρχοντας καὶ ἰδιώτας, ἵνα τὸ τελευταῖον ἐπισκεφθέντες τὸν γεράσμιον ἀσθενῆ λάβωσι τὴν εὐλογία αὐτοῦ, θς φαιδρῶ καὶ ἱλαρῶ τῷ προσώπῳ ὑποδεχόμενος πάντας ἡσπάζετό τε καὶ κηλύγει ἐψυχόμενος τὰ κρείττονα. ἔχων δὲ ἔτι σώας τὰς αἰσθήσεις, ἐννοήσας πάντως, ὅτι μετ' οὐ πολὺ προσεγγίζει τὸ τέρμα τοῦ βίου αὐτοῦ, πρῶτιστα ἐφρόντισεν, ἵνα διατάξῃ τὰ κατ' αὐτὸν, καὶ ἐκπληρώσῃ τὸ πανύστατον, ἀλλὰ καὶ ἱερώτατον αὐτοῦ καθήκον. Διὸ καὶ πρὸ πέντε ἡμερῶν τοῦ θανάτου αὐτοῦ, κατὰ τὴν πρώτην Ἰανουαρίου τοῦ 1859 ἀρχαμένου ἔτους, ἱεουργήσαντος τοῦ Μακαριωτάτου Πατριάρχου τῶν Ἱεροσολύμων Κ. Κυρίλλου ἐν τῷ Σιναιτικῷ ἱερῷ Ναῷ τοῦ τιμίου Προδρόμου, μεταλαμβάνει τῶν

θείων καὶ ἀχράντων Μυστηρίων, καὶ ἔτοιμος περιμένει τὴν ὥραν τῆς παρὰ τοῦ Κυρίου προσκλήσεως εἰς τὰ ἄνω βασίλεια. Καὶ ἐν ταῖς ὑστάταις δὲ ταύταις ἡμέραις τῆς ζωῆς αὐτοῦ, ἐθαύμαζε τις βλέπων αὐτὸν, καίτοι εἰς ληθαργίαν ἕνεκα τῆς νόσου βυθιζόμενον, αἰφνης ἀναλαμβάνοντα πάλιν τὰς αἰσθήσεις καὶ τὸ μνημονικόν, καὶ συνδιαλεγόμενον μετὰ τῶν ἐπισκεπτομένων αὐτὸν, ὡς καὶ πρότερον. Ἀλλ' ἰδοὺ τέλος πλησιάζει ἡ στιγμή τῆς ἀποσβέσεως τοῦ πρὸ μικροῦ φωτοβολοῦντος τούτου λύχνου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας· αὕτη δὲ ἦν ὁ ὀρθρος τῆς πέμπτης Ἰανουαρίου, καθ' ὃν ἐν τῷ ὁμιλεῖν ἔτι τοῖς παρ' αὐτῷ οὖσι, γαλήνιος καὶ φαιδρὸς παρέδωκε τὴν μακαρίαν αὐτοῦ ψυχὴν εἰς χεῖρας τοῦ Αἰωνίου, πλήρης μακρότητος ἡμερῶν, κατὰ τὸ ἱερὸν λόγιον, ὁ γδοηκοστὸν ἔννατον τελεῶν τῆς ἡλικίας ἔτος, καταλιπὼν πένθος μὲν τῷ ἡμετέρῳ Γένει ἀπαρμύθητον, ὄνομα δὲ ἐν ταῖς σελίσιν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας περιελθεὶς καὶ περίπυστον.

§. 37. Ἡ ἀνατολὴ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἄγγελος πενθοφόρος ἐγένετο εἰς ἅπασαν εὐθὺς τὴν Κωνσταντινουπόλιν καὶ τὰ ἐγγὺς καὶ μακρὰν αὐτῆς· ἀλλὰ δὴ καὶ εἰς Εὐρώπην καὶ ἀλλαχοῦ τηλεγραφικῶς αὐθωρεὶ ἀπεστάλη ἡ θλιβερά ἀγγελία τῆς ἀποβιώσεως τοῦ παρὰ πᾶσι γνωστοῦ ἐναρέτου καὶ Σοφωτάτου Πατριάρχου Κωνσταντίου· ἅμα δὲ καὶ σμῆνος λαοῦ πανταχόθεν συρρέουσιν ἐντὸς τοῦ Σιναΐτικοῦ Μετοχίου, διακαῶς ἐπόθουν τὴν τοῦ ἱεροῦ Ποιμένος κατασπᾶσθαι δεξιάν, καὶ τὸ τελευταῖον ἐμφορηθῆναι τῆς θεᾶς τοῦ σεβασμίου ἅμα καὶ γελανοῦς προσώπου αὐτοῦ. Καὶ τὸ μὲν Σκῆνος τοῦ Πατριάρχου κηδευθὲν κατ' ἀρχὰς ὑπτιον, βαθυμηδὼν ἀπεψύγη· ἄνωτέρας δ' εἶτα διαταγῆς ἐλθούσης, ἵνα ἐνθρονισθῇ ὁ νεκρὸς, οὐ πάνυ ῥαδίως κατώρθωσαν αὐτό. Καὶ τοῦτο δὲ πρώτιστον γεγονός ἐηγούμεναι καὶ μοναδικὸν εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Πατριαρχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὸ ἐνθρονον ἐνταφιασθῆναι πρῶτην Πατριάρχην, μόνῳ τῷ ἐν τῇ Πατριαρχείᾳ ἀποθνήσκοντι τῆς τιμῆς ταύτης ἀνηκούσης· ἀλλὰ διὰ τὸν Κωνσταντίνον τὰ πάντα μοναδικὰ καὶ πανένδοξα, ὡς ὁψόμεθα.

§. 38. Ὅλην τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ τὴν ἐπελθοῦσαν νύκτα ἐν τῷ μέσῳ τῆς Ἐκκλησίας διαμείναντος τοῦ ἱεροῦ νεκροῦ ἐν ἀπάσῃ τῇ Ἀρχιερατικῇ λαμπροτάτῃ στολῇ ἐπὶ Θρόνου καθημένου, τῶν ἱερέων ἐκάστου ἀλληλοδιαδόχως ἀναγινωσκόντων τὰς συνήθεις προσευχάς, τῷ πρωτῷ, ἡμέρᾳ τῶν Θεοφανείων, ἑορτῆς φωτοφόρου, συνελειτουργήσαν τρεῖς τῶν Ἀρχιερέων εἰς μνημόσυνον τοῦ αἰοδίου Πατριάρχου. Καὶ ἦν ὁραὶν τότε, ἐν τῷ καιρῷ μάλιστα τῷ πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ Εὐαγγελίου, Πανήγυριν ἐξαισίαν καὶ μεγαλοπρεπῆ, χα-

ρᾶς ἀλήκτου καὶ πνευματικῆς ἀγαλλιάσεως πλήρη, ἔνθεν μὲν τὸν σεβασμίον νεκρὸν ἐπὶ τῆς ἑδρας λαμπροστόλιστον ἐν τῷ μέσῳ τοῦ Ναοῦ, ἔνθεν δὲ τοὺς Ἀρχιερεῖς καὶ Ἱερεῖς καὶ Ἱεροδιακόνους παρ' αὐτῷ, ὡσεὶ ζῶντι, ἐν εὐλαβείᾳ ἵσταμένους, καὶ τὸν Ναὸν αὐτὸν ἐκλάμποντα ὅλον καὶ ἀστράπτοντα τῇ φωταυγείᾳ, τὸν δ' εὐσεβῆ λαὸν προθυμούμενον καὶ ποθοῦντα, τίς ἄλλος ἄλλοθεν πρῶτος θεάσεται τὸ λαμπρὸν καὶ σπάνιον τοῦτο πανευαγὲς θέαμα. Ἔωθεν μὲν οὖν ἐξ ἀπάσης τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν πέριξ αὐτῆς, πληθὺς ἀμετρήτου λαοῦ ἀπαύστως συρρέοντες ἐπλήρωσαν τὰς οἰκίας καὶ τὰς ὁδοὺς, ἀπὸ τοῦ Πατριαρχικοῦ Ναοῦ ἄχρι τοῦ Σιναΐτικοῦ, καταπύκνων ὄντων καὐτῶν ὑπὸ τοῦ πλήθος, περιμένοντος τὴν ἐνδοξον τοῦ ἱεροῦ νεκροῦ προπομπήν.

§. 39. Διανεμηθέντων δὲ, ὡς ἔθος, κηρίων εἰς ὅλον τὸν λαὸν, περὶ τὴν μεσημβρίαν ἤρξατο ἡ μετακόμισις τοῦ σεβασμίου λειψάνου, ἐν λαμπρᾷ προελεύσει μετὰ τῶν Βασιλικῶν Παρασήμεων, ἀπὸ τῆς τοῦ Μετοχίου Ἐκκλησίας εἰς τὴν Μεγάλην τοῦ Πατριαρχείου, συνοδευόντων ταύτην τοῦ τε Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου μετὰ τῆς ἐνδημούσης ἱερᾶς Συνόδου, τῶν Μακαριωτάτων Πατριαρχῶν Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων, τῶν Ἐπισκόπων, Ἱερέων καὶ Διακόνων ὅλων τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τοῦ Μεγάλου Λογοθέτου, ὅλου τοῦ προσωπικοῦ τῆς Ῥωσικῆς καὶ Ἑλληνικῆς Πρεσβείας καὶ πολλῶν ὁμογενῶν τε καὶ ξένων ἐπισήμων, ὧν ἀπάντων προσπορεύοντο οἱ Ἱεροψάλται ὅλων τῶν ἱερῶν Ναῶν, ψάλλοντες κατὰ σοίχους ἐν μικρᾷ ἀπ' ἀλλήλων ἀποστάσει, ἐν μέσῳ λαοῦ πεπυκνωμένου, συνωθουμένου, καὶ παρεμποδίζοντος ἐπὶ τοσοῦτον τὴν πορείαν καὶ τὴν προσήκουσαν ἐν τῇ κηδείᾳ τάξιν, ὥστε τὴν εἰς τὸν Πατριαρχικὸν Ναὸν ἄγουσαν ταύτην ὁδὸν, καίτοι οὐ πολὺ ἀπέχουσιν, μία ὥρα καὶ ἐπέκεινα οὐκ ἤρκεσε διερχομένοις. Οὕτω δὲ βραδέως, ἀλλὰ καὶ ἐν παρατάξει λαμπρᾷ μετακομισθέντος τοῦ νεκροῦ καὶ τεθέντος ἐν τῷ μέσῳ τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας ἐπὶ Θρόνου, ὡς ἦν, ἐψάλη ἡ νεκρώσιμος Ἀκολουθία, μεθ' ἣν ὁ Ἀρχιμανδρίτης καὶ Ἱεροκέρυξ Νικηφόρος ὁ Γλυκᾶς ἐξεφώνησε Λόγον ἐπιτάφιον πάνυ σοφὸν καὶ τῷ προκειμένῳ νεκρῷ ἀληθῶς πρέποντα (1). Ἀδυνάτου δὲ ὄντος, μετὰ τὴν Ἀκολουθίαν, ἐκφέρειν τοῦ Ναοῦ τὸν Κωνσταντίνον, διὰ τὸν συρρέοντα ἀδιακόπως λαὸν πρὸς ἀσπασμὸν τῆς ἱερᾶς αὐτοῦ δε-

(1) Τὸν Λόγον τοῦτον συνεξεδώκαμεν, ὡς ἀναγκαίως ἐφεπόμενον τῇ συνεχείᾳ τῆς Βιογραφίας ταύτης τοῦ αἰοδίου, καθὼς καὶ τὴν ἐκφωνηθέντα ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου Δεβρῶν ἐν τῷ Ναῷ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, ἐπίσης δὲ καὶ τὰ ὑπὸ Ἡ. Τανταλίδου ποιηθέντα εἰς τὸν μακαρίτην ἐπιγράμματα, ὡς καὶ τὸν ἐν τῇ ἀνακομιδῇ τῶν ὁσίων αὐτοῦ ἕτερον λόγον.

ξιάς, ἐδέησε, κατ' ἔγκρισιν, ἵνα μέχρι τῆς αὔριον διαμείνῃ ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, ἐνθα οὐκ ἐπαύσαντο ἕως ἑσπέρας προσερχόμενοι καὶ ἀσπαζόμενοι αὐτὸν νέοι καὶ γέροντες, ἰδιῶται καὶ ἄρχοντες, γυναῖκες καὶ παῖδιά σχεδὸν ὑπομάζια.

§. 40. Τῷ δὲ πρώτῃ τῆς ἐβδόμης Ἰανουαρίου, μετὰ τὴν ἱερὰν Λειτουργίαν τελεσθεῖσαν ὑπὸ τριῶν καὶ αὐθις Ἀρχιερέων ἐν τῷ Πατριαρχικῷ Ναῷ, τῇ αὐτῇ, ὡς χθές, παρατάξει, ἀπείρου πάλιν συνδραμόντος λαοῦ, συνοδευθεὶς ὁ νεκρὸς μέχρι τοῦ Συναίτικου Μετοχίου, προὔπεμψθη ἐκεῖθεν δι' ὀχήματος εἰς τὸν Ναὸν τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς. Ἐκεῖνο δὲ ἐστὶ λίαν περίεργον, ὅτι, διερχομένου τοῦ ὀχήματος τὴν συνοικίαν τῶν Ἰουδαίων, καὶ αἱ ὁδοὶ αὐτοῖς ἦσαν καθάριοι, κατὰ διαταγὴν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, καὶ τὰ ἐργαστήρια αὐτῶν κεκλεισμένα. Τόσον καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς ἐχθροῖς τιμᾶται ἡ παιδεία καὶ ἡ ἀρετή. «οἶδε γὰρ καὶ πολέμιος ἀρετὴν θαυμάζειν.» Καὶ ἡ ἱψηλὴ δὲ Πύλη, τιμῶσα καὶ μετὰ θάνατον τὰς ἀρετὰς τοῦ σεβασμίου Πατριάρχου, ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας ἀπέστειλε στρατιώτας πρὸς τε παράταξιν καὶ διατήρησιν τῆς ἡσυχίας καὶ τάξεως, συνοδεύσαντας τὸν νεκρὸν μέχρι τοῦ Ναοῦ τῆς Πηγῆς, ἐνθα μετὰ τὸ ψαλὲν Τρισάγιον, ἐξεφώνησεν ἐπίτομον μὲν, ἀλλὰ σπουδαῖον Ἐπιτάφιον Λόγον ὁ Μητροπολίτης Δεδρών Γεννάδιος. Μετὰ δὲ τοῦτο, μὴ δυνηθέντες ἐνταφιάσαι τὸν Πατριάρχην διὰ τὸ ἀπειράριθμον τοῦ συνδραμόντος καὶ ἐκεῖ λαοῦ, ἀφῆκαν αὐτὸν ἐντὸς τοῦ Ναοῦ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ἕως οὗ ἀπέλθῃ τὸ πλῆθος.

§. 41. Πανευδαίμων οὖν ἡ Πόλις τοῦ Κωνσταντίνου, ὅτι ὁ Κωνστάντιος καὶ νεκρὸς, ὡσεὶ ζῶν, τρεῖς ὅλας ἡμέρας κλύδῳ Σὲ τὴν πεφιλημένην αὐτοῦ Πατρίδα, τὴν μὲν ἐν τῷ Ναῷ τοῦ Συναίτικου Μετοχίου, ὡς κηδεμὼν αὐτοῦ καὶ Πρόεδρος ἐνδοξος, τὴν δ' ἄλλην, ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, ὡς Πατριάρχης λαμπρότατος, καὶ τὴν τρίτην, ἐν τῷ Ναῷ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, οὗτινος Κτίτωρ ὑπῆρξεν ὁ πρώτιστος.

§. 42. Τὴν στέρησιν τοῦ σοφοῦ Πατριάρχου Κωνσταντίου, μέσσην τὴν καρδίαν ἀλγῶν καὶ ὁ γηραιὸς καὶ σεβάσμιος τῆς Κωνσταντινουπόλεως Συγγραφεὺς, ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς νήσου Ἀντιγόνου (1), δακρυστάκτῳ γραφίδι οὕτως πενθεῖ λέγων· «Τὴν λυπρὰν μὲν, ἀλλ' ἀθόρυβον ταύτην νῆσον εἶχεν ἐκλέξει ὡς ἐνδιαίτημα ἐφ' ἡμῶν ὁ αἰμυνηστος Πατριάρχης Κωνστάντιος ὁ Α', ὁ ἀπὸ Σιναίου, καὶ ἐν αὐτῇ συνὼν ἑαυτῷ τε καὶ τῷ Θεῷ, καὶ φιλοσοφῶν ἐν ἀνέσει, μακρὰν τῆς τύρβης καὶ τῶν βιωτικῶν πραγμάτων, παρηγόρει τὴν

(1) Ἰδ. Κωνσταντινουπ. Τόμ. Β'. σελ. 296.

μοναξίαν αὐτῆς διὰ τῆς ἱερᾶς παρουσίας του. Ἀλλ' ἡ μειλίχιος τοῦ σεβαστοῦ ἱεράρχου φωνὴ δὲν ἀκούεται πλέον ἐντὸς τοῦ ἀσύλου του. Ὁ δὲ τὴν Ἀντιγόνην ἐπισκεπτόμενος παρέρχεται σκυθρωπὸς τὴν οἰκίαν τοῦ γερασμίου καὶ σοφοῦ Πατριάρχου, μεταβάντος εἰς τὴν αἰωνιότητα καὶ αὐξήσαντος τὸν ἀοίδιμον χορὸν τῶν ἐκ Βυζαντίου Πατριαρχῶν, τῇ ὧ Ἰανουαρίου τοῦ παρελθόντος ἔτους, εἰς ἡλικίαν 95 ἔτων, ἀφ' οὗ ἐκόσμησε διὰ τῆς φήμης τῶν ἀρετῶν του τὸν μὲν Οἰκουμενικὸν Θρόνον ἐπὶ τετραετίαν (1830—1835), τὸν δὲ τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς τοῦ Σινᾶ ἐπὶ τεσσαρακονταετίαν καὶ ἐπέκεινα, ἀφελὲς τῇ μὲν Ἐκκλησίᾳ καὶ τῇ φιλολογίᾳ μνήμην ἀθάνατον, τοῖς δὲ εὐτυχήσασιν νὰ τὸν συναναστραφῶσι πόθον ἀπλετον, καὶ τοῖς εὐαγγελικῶς ἀντικρυς εὐεργετούμενοις ὑπὸ τῆς ἐλεήμονος καὶ μεγαλοδωροῦ αὐτοῦ δεξιᾶς λύπην ἀπαρηγόρητον. Ἀλλ', ἐὰν τὴν στέρησιν τοῦ κοινοῦ Πατρὸς ἐπένθησε πᾶν τὸ χριστῶνυμον πλήρωμα, ὁ τὰς σελίδας ταύτας χαράττων ἡσθάνθη ταύτην ἀνεπιλήστως, διότι, τὴν Κωνσταντινιάδα τοῦ σοφοῦ γέροντος προστησάμενος ὁδηγὸν, καὶ ὑπὸ τῆς προτροπῆς καὶ τῶν συμβουλῶν αὐτοῦ θαρρύνόμενος, ἤλπιζε νὰ θέσῃ ὑπ' ὄψιν τοῦ γεραροῦ Ποιμένου καὶ τὸ δεύτερον τοῦτο μέρος, ἴσως δὲ καὶ τὸ τρίτον, τῆς ἑαυτοῦ Κωνσταντινουπόλεως, καὶ νὰ τύχῃ καὶ ἐπὶ ταύτης τῆς εὐλογίας αὐτοῦ, καθὼς ἔτυχεν αὐτῆς καὶ διὰ τὸ πρῶτον Μέρος· ἀλλὰ τῇ θεῇ βουλήσῃ ἔδοξεν ἄλλως: Αἰωνία ἡ μνήμη τοῦ μακαρίου Πατρὸς! καὶ ἔστι καὶ ἔσται.»

§. 43. Ὁ ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου καὶ Ἱεροκλήρυκος Νικηφόρου τοῦ Γλυκᾶ ἐκφωνηθεὶς Ἐπιτάφιος Λόγος.

«Ἐν ἡμέραις αὐτοῦ ἐστερέωσε τὸν ναόν.» (Σοφ. Σειράχ. ν'. 1.)

Ὅποιων καὶ ὁπόσων ἡμερῶν ἐνδοξος Ἱστορία πρόκειται σήμερον πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν, Πατέρες καὶ ἀδελφοὶ ἐν Χριστῷ, τὸ ἱερὸν καὶ αἰδέσιμον σκῆνος τοῦ μακαρίου Πατριάρχου! Ἱστορία ἀγώνων, καὶ Ἱστορία στεφάνων· Ἱστορία πραγμάτων, καὶ Ἱστορία κατορθωμάτων· Ἱστορία τοῦ ἔθνους ἡμῶν, καὶ Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν. Συνεπλήρωσε μὲν τὰς εὐκλείας ἡμέρας τῆς ζωῆς αὐτοῦ ὁ νέος οὗτος τῆς Ἐκκλησίας Πατὴρ καὶ φωστήρ, ὁ δὲ ἀρράγῃς τῆς πίστεως σύλος, ὅστις ἐν ὅλαις τὰς ἡμέραις αὐτοῦ ἐστερέου τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ, τὴν τῶν πιστῶν Ἐκκλησίαν, ἰδοὺ πρόκειται κατηδαφισμένος ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας τὴν ὁροφὴν. Ἀλλ' οὐδὲ αἱ ἡμέραι αὗται τῆς καταπτώσεως ἀπολείπονται τῶν ἄλλων αὐτοῦ ἡμερῶν κατὰ τὴν λαμπρότητα· ἀλλ' ὅπερ ἐστὶ θαυμαστὸν, καὶ καταπεσὼν ὁ στύλος, οὐ μόνον καταδεικνύει πρὸς ἡμᾶς ὅλον αὐτοῦ τὸν ὄγκον καὶ τὸ μεγα-

λείον, ἀλλὰ καὶ οὕτω στηρίζει ἔτι μᾶλλον καὶ ἐν ταῖς ἐσχάταις αὐτοῦ ἐπὶ γῆς ἡμέραις τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ· « ἐν ἡμέραις αὐτοῦ ἐστερέωσε τὸν ναόν. »

Ἡ τί ἄλλο συμβαίνει, ἀγαπητοί, εἰς τὸ ξένον τοῦτο καὶ μοναδικόν, καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἀπαραδειγμάτιστον φαινόμενον τῆς τοσαύτης συγκινήσεως ὅλων τῶν κατοίκων τῆς Κωνσταντινουπόλεως; Ἰδοὺ ὁ μέγας ἐν Πατριαρχαῖς Κωνστάντιος, ἐν τῷ μέσῳ τῆς Μεγάλης αὐτοῦ Ἐκκλησίας, ἦν ἐπὶ τοσοῦτον ἐλάμπρυνε καὶ ἐδόξασε διὰ τῆς σοφίας αὐτοῦ καὶ τῆς ἀρετῆς, οὐκ ἔτι μὲν τελεσιουργῶν, ὡς ἄλλοτε, τὰ θεϊότατα, ἀλλ' ἄσμασιν ἐνταφίους καὶ ἱλαστηρίοις προσευχαῖς κηδεύμενος, οὐκ ἔτι διδάσκων, ὡς ἄλλοτε, καὶ κηρύττων τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' αὐτὸς ὑπόθεσις λόγου προκείμενος. Σύμπασα δέ, οὕτως εἰπεῖν, ἡ ὀρθοδοξία, ἀντιπροσωπευμένη ὑπὸ τῶν παρόντων, περιέστηκε τὴν ἱεράν αὐτοῦ λάρνακα, καὶ εὐλαβῶς ἐπισπένδει τὸ δάκρυον τῆς συντριβῆς καὶ τῆς κατανύξεως· διότι, εἰς ὃν βαθμὸν ἀνύψωσεν αὐτὸν ἡ σοφία καὶ ἡ ἀρετὴ, οὐ μόνον ὡς Πατριάρχης ἀπλῶς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, οὐδὲ ὡς πατὴρ μόνον καὶ προστάτης τοῦ Θεοβαδίστου Ὁρους Σινᾶ, ἀλλ' οἰκουμενικὸν ἀπάσης τῆς ὀρθοδοξίας σέμνωμά τε καὶ σέβασμα ἐλογίζετο. Διὰ τοῦτο, καὶ μετὰ τοῦ ὁσίου κηδεύοντος αὐτὸν Παναγιωτάτου Πατρὸς ἡμῶν καὶ Δεσπότη, συνυπουργοῦσι τὸ φιλάδελφον τοῦτο λειτούργημα καὶ οἱ κατ' εὐδοκίαν Θεοῦ ἐνδημοῦντες Μακαριώτατοι Πατριάρχαι Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων, καὶ μετὰ τῶν πενθούντων Συναϊτῶν ἀμφιπονοῦνται τὸν μοναχὸν Πατριάρχην καὶ πᾶσαι αἱ μοναχικαὶ καὶ Ἱεραρχικαὶ ἀδελφότητες· « *κυκλόθεν αὐτοῦ στέφανος ἀδελφῶν, ὡς βλάστημα κέδρου ἐν τῷ Λιβάνῳ, καὶ ἐκύκλωσαν αὐτὸν ὡς στελέχη φοινίκων, καὶ πάντες οἱ υἱοὶ Ἀαρῶν ἐν δόξῃ αὐτῶν* » (αὐτ. 13—14). Ἀλλὰ καὶ οὗτοι καὶ πάντες ἡμεῖς, ἀδελφοί, ἐν ᾧ οὕτω κατεπέσαμεν τὰς ψυχὰς ὑπὸ τοῦ κοινῆς πάθους, οὐχ ἥττον οἰκοδομούμεθα ἐν τῇ πίστει ἐνώπιον τοῦ μεγάλου τούτου νεκροῦ, καὶ ἐκ μόνης τῆς ὀψεως αὐτοῦ, πολλὴν καρπούμεθα τὴν ὠφέλειαν, καὶ ἀποβαίνει ἄρα καὶ ἡ κηδεῖα αὐτοῦ ἐξαίσιόν τι ἱστορικὸν γεγονός, προσθήκη μὲν δόξης εἰς τὴν μνήμην αὐτοῦ, διηνεκὲς δὲ μαρτύριον τῆς εὐσεβείας τοῦ πιστοτάτου λαοῦ. Οὕτω, καθὼς ἐν πάσαις ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ, καὶ σήμερον, καὶ νεκρὸς ἀποβαίνει στήριγμα τῶν πιστῶν ὁ μακάριος καὶ αἰνιδίμος « ἐν ἡμέραις αὐτοῦ ἐστερέωσε τὸν ναόν. »

Τί ἔτι χρεῖαν ἔχομεν λόγων ἐπιταφίων; Ἐκαστος ἐξ ἡμῶν διὰ τὸν Πατριάρχην Κωνστάντιον ὑπάρχει καὶ ἐγκωμιαστής καὶ πανηγυριστὴς δεξιώτατος. Σύμπασα δὲ ὁμοῦ ἡ μεγαλοπρεπὴς καὶ

κατανευυγμένη δμήγουρις ἀποτελεῖ τὸν λαμπρότερον καὶ ὑψηλότερον ἐπιτάφιον λόγον, ὅστις ἤρμοζεν εἰς τηλικούτου ἀνδρὸς ἐκφοράν. Καὶ ὅμως τὸ πλεόν τῆς εὐφημίας τοῦ αἰοδίου Πατριάρχου ἀπόκειται καθ' αὐτὸ εἰς τὸν χρόνον καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν, καθ' ὅσον ὁ οὐχ ἥττον ἱστορικὸς ἢ πολυῖστωρ οὗτος ἀνὴρ ἀνήκει ἐπίσης καὶ εἰς τὸ ἔθνος καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ὧν ἀμφοτέρων ὑπῆρξε κόσμος καὶ καύχημα· « *τὴν σοφίαν αὐτοῦ διηγῶνται λαοὶ, καὶ τὸν ἔπαινον αὐτοῦ ἀναγγελεῖ Ἐκκλησία.* » Ἐὰν δὲ ἀπέκειτο εἰς ἐμὲ, ἵνα ἐξυμνήσω τὸν βίον καὶ τὰς πράξεις τοῦ αἰοδίου, οὐδέποτε σπουδαιότερα ὑπόθεσις διεκινδυνεύετο ἐν στενοτέρῳ χρόνῳ, εἰς ἀδεξιωτέραν γλῶσσαν τε καὶ διάνοιαν. Καὶ ὅμως οὐ μόνον ἐγὼ τολμῶ τι εἰπεῖν, ἀλλὰ καὶ ὑμᾶς προτρέπω μετὰ προθυμίας ἀκοῦσαι, ἀδιστακτως πιστεύων, ὅτι ὁ περὶ τοιοῦτου ἀγιωτάτου πατρὸς, οἷος ὁ Πατριάρχης Κωνστάντιος, οἷοςδήποτε λόγος ἀγιάζει καὶ τὴν γλῶσσαν τοῦ λέγοντος καὶ τὰ ὦτα τῶν ἀκουόντων.

« *Ἐν ἡμέραις αὐτοῦ ἐστερέωσε τὸν ναόν.* » Ἐπήνεσέ ποτε ὁ Σοφὸς Σειράχ τὸν ἱερέα τὸν μέγαν, Σίμωνα τὸν Ὀνίου, ἐπισκευάσαντα καὶ ἀνακαινίσαντα τὸν ναὸν τοῦ Σολομῶντος κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἀρχιερατείας αὐτοῦ· « *ὅς ἐν ζωῇ αὐτοῦ ὑπέρβραψεν οἶκον, καὶ ἐν ἡμέραις αὐτοῦ ἐστερέωσε τὸν ναόν* »· ἀλλ' ὁ νόμος τῆς χάριτος, ὑψηλότερος τοῦ νόμου τῆς σκιᾶς, διδάσκει ὅτι ὁ ὕψιστος οὐκ ἐν χειροποιήτοις ναοῖς κατοικεῖ. Ναὸς δὲ τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος ἀχειροποίητος, πρῶτον μὲν ἐστὶν ἕκαστος ἐξ ἡμῶν τῶν πιστῶν, κατὰ τὸν θεσπέσιον Παῦλον, τὸν λέγοντα· « *ὕμεῖς ἐστε ναὸς Θεοῦ ζῶντος.* » (Β'. Κορινθ. γ'. 16.)· δεύτερον δέ, τὸ σύνολον τῶν εἰς Χριστὸν πιστευόντων, τὸ ἀπαρτίζον τὸ μέγα τῆς Ἐκκλησίας οἰκοδόμημα, κατὰ τὸν αὐτὸν Ἀπόστολον· « *ἐποικοδομηθέντες ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν Ἀποστόλων καὶ Προφητῶν, ὅντος ἀκρογωνιαίου αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐν ᾧ πᾶσα ἡ οἰκοδομὴ συναρμολογουμένη, αὖξει εἰς ναὸν ἅγιον ἐν Κυρίῳ· ἐν ᾧ καὶ ὑμεῖς συνοικοδομεῖσθε εἰς κατοικητήριον τοῦ Θεοῦ ἐν Πνεύματι* » (Ἐφ. β'. 20—22.). Καθὼς δὲ οἱ χειροποίητοι οὗτοι Ναοὶ ὑπόκεινται εἰς διαφόρους περιπετείας, οὕτω καὶ ὁ ἀχειροποίητος τῆς Ἐκκλησίας ναὸς προσβάλλεται καὶ οὗτος ὑπὸ τῶν προσβολῶν τοῦ χρόνου καὶ τῶν καιρικῶν περιστάσεων, οὐ μόνον τῶν ἐξωτερικῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐσωτερικῶν, καὶ ἐπομένως ἀπαιτεῖται σοφός τις ἀρχιτέκτων, ἵνα ἐπανορθώσῃ μὲν τὰ πεπονηκότα, στηρίξῃ δὲ τὰ σαλευόμενα, καὶ οὕτω στερεώσῃ τὴν ὅλην οἰκοδομήν. Αἰσθάνεται ἕκαστος ἐξ ἡμῶν, ἀδελφοί, καὶ μάλιστα εἰ τις ἀσθενέστερος ἐν ἡμῖν, καθ' ἡμέραν τοιοῦτους κλονισμοὺς τοῦ ἰδίου ναοῦ τοῦ σώματος αὐτοῦ· ἀλλὰ μετὰ μειζόνων κινδύνων

ἡσθάνθη τούτους κατὰ καιρούς, καὶ καθ' ἐκάστην αἰσθάνεται καὶ τὸ μέγα σῶμα τῆς Ἐκκλησίας. Καθὼς δὲ ἐκάστοτε ἡ πρόνοια τοῦ Θεανθρώπου αὐτῆς δομήτορος καὶ θεμελιωτοῦ ἀνέστησε τοσούτους καὶ τηλικούτους σοφοὺς ἀρχιτέκτονας, τοὺς θεσπεσίους τῆς Ἐκκλησίας Πατέρας καὶ Ἱεράρχας, οὕτως ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν πατέρων ἡμῶν καὶ ἡμῶν ἤγειρε τὸν σοφὸν Πατριάρχην, οὗτινος σήμερον θρηνοῦμεν τὴν στέρησιν, καὶ ἐνέπλησεν αὐτὸν, ὡς ἄλλον Βεσσελεὴλ «Πνεῦμα θεῖον σοφίας καὶ συνέσεως καὶ ἐπιστήμης ἐν παντὶ ἔργῳ διανοεῖσθαι καὶ ἀρχιτεκτονῆσαι» (Ἐξόδ. λα'. 2.). ὅστις ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἐστερέωσεν ἀληθῶς τὸν οἶκον τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἐστερέωσε τοῦτον διττῶς, διὰ τε τῆς σοφίας αὐτοῦ καὶ τῆς ἀρετῆς. Δεῦτε λοιπὸν καὶ θεωρήσωμεν διὰ βραχέων ἀμφοτέρως ταύτας αὐτοῦ τὰς μεθόδους, ἵνα καὶ ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων σιγμῶν νέον λάβωμεν σφριγμὸν εἰς τὴν πρακτικὴν καὶ τὴν θεωρητικὴν πίσιν.

Διττὴν οἶδε τὴν σοφίαν, ἀγαπητοί, ἡ τῶν πραγμάτων ἀλήθεια· σοφίαν τὴν ἐν λόγοις, καὶ σοφίαν τὴν ἐν ἔργοις· ἐκάτερον δὲ τῆς σοφίας τὸ εἶδος διαλάμπει πραγματικῶς ἐν τῷ βίῳ τοῦ Πατριάρχου. Καὶ κατὰ μὲν τὸ πρῶτον ὁ Κωνσταντῖος ὑπάρχει εἰς τῶν ἐπισημοτάτων καὶ ἐνδοξοτάτων λογίων τοῦ ἔθνους ἡμῶν, ὡς διδάξας ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἀδιαλείπτως καὶ διὰ τοῦ λόγου καὶ διὰ τῶν Συγγραμμάτων αὐτοῦ. Γέννημα προσφιλὲς τῆς βασιλευούσης ταύτης τῶν πόλεων, ἐκ πατρὸς μὲν Κρητὸς, μητρὸς δὲ Βυζαντίας, καὶ εὐμοιρήσας ἐκ φύσεως ὅλων ἐκείνων τῶν πνευματικῶν πλεονεκτημάτων, ὅσα ἐξ ἀνάγκης προαπαιτοῦνται εἰς τὸν μέλλοντα διανύσειν τὸν δόλιχον τῶν μαθήσεων δίαυλον, ἐγκαίρως ἐπεδόθη εἰς τὴν σπουδὴν τῶν ἱερῶν γραμμάτων, ἐπισημοτάτου τυχὸν προστάτου, τοῦ ἰδίου πατροθείου αὐτοῦ, Κυρίλλου Ἀρχιεπισκόπου Σιναίου, ἀνδρὸς ἐν τοῖς τότε χρόνοις διαπρέποντος ἐπὶ συνέσει καὶ σοφίᾳ καὶ ἀρετῇ καὶ τῇ τοῦ ἥθους γλυκύτητι.

ὑπὸ τοιούτῳ ἀξιολόγῳ κηδεμόνι ἀνατρεφόμενος καὶ διαπαιττόμενος τὴν ψυχὴν ἐπὶ τὸ ἐκκλησιαστικώτερον, τάχιστα διήνυσεν διὰ τῆς εὐφυΐας καὶ ἐπιμελείας αὐτοῦ τὴν πρώτην ἑλληνικὴν ἐγκύκλιον παιδείαν ἐν τῇ ἐνταῦθα Πατριαρχικῇ Σχολῇ, λιπαρώτερον τότε καὶ σκοπιμώτερον διδασκομένην, καὶ ἤδη πρόσητος ἐδιδάχθη τὴν κατ' Ἀριστοτέλην φιλοσοφίαν καὶ τὰ τῆς φυσικῆς ἀκροάσεως παρὰ τῷ ἀειμνήστῳ διδασκάλῳ τοῦ Γένους Σαργίῳ τῷ Μακρσίῳ. Ἐπειτα δὲ Διάκονος ὑπὸ τοῦ θεοῦ αὐτοῦ χειροτονηθεὶς, καὶ Κωνσταντῖος ἀπὸ Κωνσταντίνου μετονομασθεὶς, συναπῆλθε μετ' αὐτοῦ, ἀπαίροντος διὰ μοναστηριακὰς ὑποθέσεις εἰς ἱάσιον τῆς Μολδαβίας, ἐλλόγιμος καὶ σεμνοπρεπὴς λευίτης τῆς χάριτος, καὶ σπουδαῖος

συνέκδημος τηλικούτου περιφανοῦς ἀποδήμου. Αὐτόθι δὲ διατρίβων καὶ καταγινόμενος διηνεκῶς εἰς τὰ γράμματα, ἐξέμαθεν ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ καὶ τὴν Γαλλικὴν γλῶσσαν. Πρὸς ἐπέκτασιν δὲ τῶν φιλοσοφικῶν καὶ θεολογικῶν αὐτοῦ γνώσεων ἀποστέλλεται μετ' οὐ πολὺ εἰς τὴν ἐν Κιόβῳ Ἀκαδημίαν, ὅπου ἐν τετραετεί διαστήματι, μετὰ συντόνου καὶ παραδειγματικῆς φιλοπονίας, ἐδιδάχθη πάσας τὰς ἐν αὐτῇ διδασκόμενας ἐπιστήμας ὑπὸ τοῖς ἀρίστοις τῶν τότε Καθηγητῶν, καὶ ἐξέμαθεν ἐντελῶς τὴν Λατινικὴν καὶ Ῥωσσικὴν γλῶσσαν· ἀλλ' ἀφειδήσας ἑαυτοῦ ἐν τοῖς πνημέροις πόνοις, καὶ ταῖς παννυχίαις μελέταις, καὶ ὑποπεσὼν εἰς αἰμοπτυσίαν δεινὴν, ἠναγκάσθη, κατὰ προτροπὴν τῶν ἐκεῖ ἰατρῶν, ἵνα μεταβῇ ὅσον τάχιον εἰς κλίμα εὐκραέστερον καὶ θερμότερον.

Ἐπανερχεται λοιπὸν αὖθις εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἤδη πρὸς Κύριον τοῦ αἰοδίου θεοῦ αὐτοῦ ἐκδημήσαντος, μεταβαίνει εἰς Αἴγυπτον, καθεῖθεν εἰς τὸ ὄρος Σινᾶ, τὸ μοναστήριον τῆς μετανοίας αὐτοῦ, ὅπου χειροτονηθεὶς ὑπὸ τοῦ διαδεξαμένου τὸν θεῖον αὐτοῦ Δωροθέου Ἱερομόναχος, μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ Ἀρχιμανδρίτης προχειρισθεὶς, πέμπεται αὖθις εἰς Κιόβον, ἡγούμενος τοῦ ἐκεῖσε Σιναϊτικοῦ Μοναστηρίου. Ἐκτοτε δὲ καὶ μέχρι τέλους τῆς ζωῆς αὐτοῦ οὐ διέλειπεν ὁ αἰοδῖμος καταγινόμενος εἰς τὰς φίλας Μούσας, φερόντως μελετῶν, καὶ τὸν θεῖον λόγον κηρύττων, ὅπου γῆς περιῆλθε, καὶ συγγράφων παντοίας ὕλης συγγράμματα, ἰδίως ἱστορικὰ καὶ ἀρχαιολογικά, καὶ μάλιστα πᾶσι εἰς τὴν Ἑθνικὴν ἡμῶν ἱστορίαν ἀναφερόμενα. Ἐν ἅπασιν δὲ τούτοις ἀναφαίνεται ὁ σοφὸς χριστιανὸς, ὁ Βυζαντινὸς Συγγραφεὺς, πανταχοῦ διαλάμπει τὸ πνεῦμα τῆς εὐσεβείας, πανταχοῦ ἐπανθεῖ τῆς Ἑλληνικῆς εὐγλωττίας καὶ καλλιπεΐας ἢ χάρις, τὰ πάντα μαρτυροῦσι τὸν ἔρωτα τοῦ καλοῦ, τὴν εἰς τὰ πάτρια ἀφοσίωσιν, τὸν ζῆλον ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς δόξης τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ. Καὶ δικαίως· διότι, «ἀρχὴ σοφίας φόβος Κυρίου» (Παροιμ. α'. 7.)· οὕτω λοιπὸν διὰ τῆς προφορικῆς καὶ ἐγγράφου διδασκαλίας ἐστερέωσε τοὺς ὁμογενεῖς, ἐνισχύων αὐτῶν τὸ φιλομαθές, τὸ φιλογενές, τὸ φιλόθεον· ἀλλὰ πολλῶ μᾶλλον ἐσερέωσε καὶ ἐστήριξε τὴν Ἐκκλησίαν διὰ τῆς ἐν πράγμασι σοφίας αὐτοῦ καὶ συνέσεως.

Ἐτι ἐν Κιόβῳ διατρίβων, πρὸς Κύριον τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Σινᾶ ἐκδημήσαντος, ἐκλέγεται διάδοχος ὁ Κωνσταντῖος· ὅθεν ἐπανελθὼν αὖθις ἀπαίρει εἰς τὴν ἁγίαν Πόλιν Ἱερουσαλὴμ, καὶ λαμβάνει τὴν κανονικὴν χειροτονίαν αὐτοῦ ἐκ τοῦ Ἀποστολικοῦ ἐκείνου Θρόνου, κατὰ τὰ ἀρχῆθεν νενομισμένα, καὶ γίνεται ὁ ἑκτοτε διάσημος Ἀρχιεπίσκοπος Σιναίου, καὶ τοιοῦτος μεταβαίνει εἰς Αἴγυπτον. Ἀνα-

θαίνει τὸ δεύτερον εἰς Σινᾶ (1), κατέρχεται εἰς Κύπρον, διατρίβει ἐκεῖ ὅλην δεκαετίαν (2), καὶ τελευταῖον ἐπάνεισιν εἰς Κωνσταντινούπολιν, πανταχοῦ διαλάμπων ταῖς χάρισι, πανταχοῦ διδάσκων, συμβουλευὼν καὶ νοουθετῶν, πανταχοῦ τιμώμενος ἐξίσου καὶ ἀγαπώμενος.

Τοιοῦτον ὑψηλὸν καὶ διάσημον πρόσωπον, τοιοῦτος σοφὸς καὶ περικλεὲς Ἀρχιερεὺς, ἐφελκῶν εἰς ἑαυτὸν ἀπάντων τὴν προσοχὴν, οὐκ ἠδύνατο, ὥς εἰκὸς, μένειν πολὺ ἐν τῇ ἀπράγμονι διαίτῃ τοῦ σπουδαστηρίου αὐτοῦ. Ὅθεν, ὅτε δειναὶ περιστάσεις τοῦ Γένους καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἀπήτησαν ὑπὲρ ποτε τὸν ἄξιον ἰθύντορα καὶ πηδاليούχον τοῦ παγκοίνου σκάφους τῆς Ἐκκλησίας, οἱ πάντες τότε μιᾷ ψυχῇ καὶ καρδίᾳ ἀπέβλεψαν πρὸς τὸν Συναίου Κωνσταντίνον, καὶ ἄκοντα καὶ ἀπαναινόμενον ἀποσπῶσιν αὐτὸν ἀπὸ τῶν φίλων αὐτῷ διανοητικῶν ἀσχολήσεων καὶ ἀνυψοῦσιν ἐπὶ τῆς ἀνωτάτης, ἀλλὰ καὶ πολυταράχου τῆς Ἐκκλησίας περιωπῆς. Ὡ μακαρία ἐκείνη καὶ ἀξιομνημόνευτος ἡμέρα, καθ' ἣν ὁ Θρόνος τοῦ Γρηγορίου καὶ Χρυσοστόμου εἶδεν ἀναβαίνοντα τὸν ἄξιον διάδοχον τῶν Φωτίων καὶ Γενναδίων, φέροντα ἐπὶ τῆς ἱερᾶς κεφαλῆς τὸν αὐτὸν τῆς θείας καὶ ἀνθρωπίνης σοφίας στέφανον καὶ ἐν χερσὶ τὴν ράβδον τῆς ποιμαντορικῆς ἐπιστήμης! Ἰδοὺ λοιπὸν ἐκπληροῦται καὶ ἐπ' αὐτὸν ἡ φωνὴ τοῦ Ἱερεμίου, ἡ λέγουσα· « καὶ δώσω ὑμῖν ποιμένας κατὰ τὴν καρδίαν μου, καὶ ποιμανοῦσιν ὑμᾶς ποιμαίνοντες μετ' ἐπιστήμης » (γ'. 15.). Τίς οὐ μνημονεύει τὴν λαμπρὰν ἐκείνην καὶ ἑνδοξὸν τῆς Ἐκκλησίας περίοδον; ὦ Μεγάλῃ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία! ἀντηχεῖς ἔτι τὰς μακαρίας καὶ διατόρους τοῦ σοφοῦ Πατριάρχου φωνάς, καὶ ὅτε ἀπὸ τοῦ θείου τούτου βήματος ἀνέπεμπε πρὸς τὸν Θεὸν μετὰ κατανύξεως τὰς ἱλαστηρίους δεήσεις ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοημάτων, καὶ ὅτε ἀπὸ τοῦ Χρυσοστομικοῦ τούτου Θρόνου χρυσοστομικὰς ἐκφωνῶν ὁμιλίας ἐστήριζε τὸν λαὸν ἐν τῇ πίστει. Καὶ ἔσω καὶ ἔξω τοῦ ἁγίου τούτου Ναοῦ βλέπομεν ἔτι τηλαυγῇ τὰ σύμβολα τῆς περὶ τὴν εὐπρέπειαν τῆς Ἐκκλησίας φιλοτιμίας τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντίου.

Ἀλλὰ τί δεῖ μακρηγορεῖν; Ἐπὶ τῆς Πατριαρχείας αὐτοῦ τὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐν γένει διεκοσμήθησαν· ὁ ἱερὸς Κλῆρος κατέστη ὑπὲρ ποτε σεβαστὸς, οἱ Ἐκκλησιαστικοὶ ἔτυχον τῆς δεούσης περιθάλψεως·

(1) Ἀπαξ ἀνέβη εἰς Σινᾶ, ὅτε καὶ ἐχειροτονήθη Πρεσβύτερος ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Δωροθέου, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς ἐπιτόμου Βιογραφίας αὐτοῦ. 18. σελ. 21. Σημ. Εκδ.

(2) Ἐξ ἑτη μόνον, ὡς ὁ ἴδιος γράφει ἐν ἐπιστολῇ τινι πρὸς τὸν Κ. Ἡρόφιλον 18. Ἐπιστ. 12. Σημ. Εκδ.

αἱ Ἐκκλησίαι τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἄλλαι μὲν ἐκ βάθρων ἀνεκαίνισθησαν, ἄλλαι δὲ ἐπεσκευάσθησαν, πᾶσαι δὲ ἀνεκτῆσαντο τῆς κανονικῆς διατυπώσεως τὴν ἀρχαίαν μεγαλοπρέπειαν, κατὰ τὸν ὑπ' αὐτοῦ ἐμψυχωθέντα λαμπρὸν ὑπογραμμὸν τῆς Μεγάλῃς Ἐκκλησίας. Τὰ τοῦ Γένους κάλλιψα διεῖρρυθμίσθησαν, τῶν συμφερόντων καὶ τῶν παθῶν αἱ παλῖρροι κατευνάσθησαν, ὑπὸ τῆς τοῦ Πατριαρχικοῦ προσώπου αἰδεσιμότητος καὶ γλυκύτητος δυσωπούμεναι, ἀγάπη δὲ ἀδελφικὴ ἐν ταῖς καρδίαις πάντων ἐβασίλευε. Τὸ χρέος τοῦ Κοινοῦ ἡλαττώθη ἐπαισθητῶς, ἡ δημόσιος παιδεία εὔρε τὸν ἑαυτῆς Μουσηγέτην, καὶ τὰ γράμματα ὑπὸ προλαβουσῶν περιστάσεων νοσήσαντα, αὐθις ἀνεζωπυρήθησαν τε καὶ ἐτιμήθησαν. Πρῶτος οὗτος συνέζησεν ἐν Κωνσταντινουπόλει τὰ Ἀλληλοδιδασκτικὰ Σχολεῖα, καὶ τούτων τὸ πρωτότυπον ἰδίαις δαπάναις ἀνήγειρε, καὶ μετὰ τὴν Πατριαρχεῖαν αὐτοῦ τὸ δεύτερον ἀνεκαίνισεν. Ἀλλ' ὅπερ ἴσταται δεῖγμα μέγιστον τῆς ὑπὲρ τοῦ φωτισμοῦ τῶν ὁμογενῶν μερίμνης αὐτοῦ, ἐστὶ τὸ ἐν τῇ νήσῳ Χάλκῃ φιλολογικὸν Φροντιστήριον τῶν ὁμεγενῶν ἐμπόρων, ὅπερ ὀφείλει κατὰ μέγα μέρος καὶ τὴν σύστασιν καὶ τὴν συντήρησιν αὐτοῦ εἰς τὸν ζῆλον, εἰς τὰς διηνεκεῖς προτροπὰς καὶ εἰς τὰς μέχρι τέλους ἀδιαλείπτους καὶ γενναίας χρηματικὰς συνεισφοράς τοῦ φιλογενοῦς Πατριάρχου. Ὅταν δὲ ἀσθένειαι ἀνθρώπων ἐπήγαγον, μετὰ τὴν Πατριαρχεῖαν αὐτοῦ, λυπηρὰν διάλυσιν τοῦ ἔθνωφελους τούτου Καταστήματος, ὦ! πόσα κατέρρευσαν δάκρυα ἐκ τῶν ὁμμάτων αὐτοῦ, καὶ διὰ ποίων καὶ πόσων ἐγκαρδίου ἄλγους φωνῶν ἴσχυσεν ἐπὶ τέλους ὑπομαλάξαι τῶν καρδιῶν τὴν σκληρότητα, ἕως οὗ αὐθις ἀποκατέστησε τὴν Σχολὴν ἐπὶ βάσεων ἐδραιοτέρων. Πρῶτος συνέλαβε τὴν ιδέαν, καὶ πρῶτος καὶ μεῖζων πάντων συνετέλεσε καὶ εἰς τὴν ἀνέγερσιν τοῦ πανσεβάστου καὶ περικαλλοῦς Ναοῦ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, καὶ τοῦ Νοσοκομείου τοῦ Γένους· αὐτὸς παρὼν εἰς τὴν ἐργασίαν, αὐτὸς προτρέπων, αὐτὸς χορηγῶν. Καὶ ἐνίσχυε μὲν αὐτὸν εἰς τοὺς τότε κόπους πνεῦμα πίστεως, καὶ ἅμα ἡ περὶ τὰς ἱερὰς ἀρχαιότητας ἀρχαία αὐτοῦ κλίσις, ἀλλὰ σήμερον, ὁπότε μετὰ πομπῆς ὑπάγει ἐνταφιασθόμενος εἰς τὸν αὐτὸν τοῦτον Θεοδόξαστον Ναὸν, καὶ τεθῇ νεκρὸς παρὰ τὴν Πηγὴν τῆς Ζωῆς, ὡς τὸ ξύλον, τὸ πεφυτευμένον παρὰ τὰς διεξόδους τῶν ὑδάτων, οὐ φαίνεται ὅτι προϋπῆρχεν ἐν τῷ ζήλῳ ἐκείνῳ προαίσθημά τι, ὅτι τὸ εὐαγέστατον ἐκεῖνο ἴδρυμα ἔμελλεν εἶναι διὰ παντὸς ἡ μεγαλοπρεπὴς στήλη τοῦ τάφου αὐτοῦ; Αὐτὸς καὶ εἰς τὴν ἐξόφλησιν τοῦ χρέους τοῦ Παναγίου Τάφου καὶ προσθυμήθη, καὶ ἠγωνίσθη, καὶ συνεισένεγκεν ὅσον ἠδύνατο, ὅσια καὶ κάλλιστα ἀποδιδούς τὰ χειροτονητήρια. Ἐπὶ πᾶσι δὲ καὶ μάλιστα ὑπερησπίσθη τὴν πατρώαν

εὐσέβειαν ἐκ λύκων λυμαινομένων αὐτήν, ἀντιτάττων ὅπλα δικαιοσύνης, ὡς ἐπιδέξιος τῆς ὀρθοδοξίας Ἀρχιστράτηγος, « *φροντίζων τοῦ λαοῦ αὐτοῦ ἀπὸ πτώσεως, καὶ ἐνισχύσας πόλιν ἐμπολιορκῆσαι* » (Σειρ. ἡ. 4.). Ἀλλὰ καὶ ἐν μέσῳ τοσαύτης ζάλης πραγμάτων καὶ θορύβων τῆς θέσεως, καὶ μεθ' ὅλης τῆς ἐκ τούτου σωματικῆς αὐτοῦ νοσηλείας, οὐδὲ οὕτως ἀφῆκε τὸ ἔργον τῆς συγγραφῆς, ἀλλὰ τὰς μὲν ἡμέρας ὠκοδόμει τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ἐσπερέου τὸν Ναὸν τοῦ Θεοῦ ἐν ἔργοις, τὰς δὲ νύκτας ἐν λόγοις καὶ διὰ τοῦ καλάρμου. Ἀλλὰ καὶ ὅτε μετὰ τετραετίαν ἀπεχώρησε τοῦ Οἴκου μενικῶ Ὁρόνου, ἐπὶ τέσσαρα καὶ εἴκοσιν ὅλα ἔτη ἐφησυχάζων εἰς τὸ μικρὸν τῆς Προποντίδος νησιδίου, τὴν ἐνδοξον ἤδη διὰ τὸν Κωνσταντῖον Ἀντιγόνην, διετελεῖ ἔκτοτε καὶ μέχρι χθὲς καὶ πρόην στηρίζων τοὺς ὀρθοδόξους καὶ συντρέχων εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ Γένους καὶ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ διὰ συμβούλων, καὶ διὰ χρημάτων, καὶ διὰ φιλολογικῶν ἐργασιῶν.

Οὕτως « *ἐν ἡμέραις αὐτοῦ ἐστερέωσε τὸν ναόν,* » διὰ τῆς ἐν λόγοις καὶ ἔργοις σοφίας αὐτοῦ· ἀλλ' οὐχ ἦττον, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, ἐστερέωσε τὸν ναόν, ὡς προέφημεν, καὶ διὰ τῆς ἀρετῆς αὐτοῦ.

Ὁ χριστομίμητε ἱεράρχα τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντίε! Καὶ τίς δύναται ἐπαξίως ἐξυμνῆσαι τὰς ἀρετάς, δι' ὧν ἐξέλαμψας ἐν τῷ σκότει τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ ἐδόξασας ἐν τοῖς ἔργοις σου τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ; Ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων ὀδηγηθεὶς ὁ μακάριος εἰς τὴν μόνην καὶ ἀληθινὴν τοῦ Θεοῦ σοφίαν, ἣτις ἐστὶν ὁ Χριστὸς, ἀπεμάξατο ἐξ αὐτῆς τοὺς θεῖους ἐκείνους χαρακτῆρας, καθ' οὓς οἱ ἀληθεῖς μιμηταὶ αὐτοῦ διανύουσι τὴν ὁδὸν τῆς προσκαίρου ταύτης ζωῆς, περιπατοῦντες ἀκριβῶς, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, μὴ ὡς ἄσοφοι, ἀλλ' ὡς σοφοί. Ἦκουσεν ἀπὸ στόματος τῆς ἐνυποστάτου τοῦ Θεοῦ Σοφίας τὸ οὐράνιον ἐκεῖνο μάθημα· « *μάθετε ἀπ' ἐμοῦ ὅτι πραῖός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ,* » καὶ ὅτι « *ἐλεήμων ἐστὶν ὁ Κύριος καὶ οἰκτιρῶν.* » Διὰ τοῦτο ἐκ νεότητος αὐτοῦ, καὶ ἕως γῆραις καὶ πρεσβείου, τρεῖς ταύτας μεγάλας χριστιανικὰς ἀρετὰς ἐξῆσκει διὰ παντός ὁ αἰόδιμος, τὴν πραότητα, τὴν ταπεινότητα, τὴν ἐλεημοσύνην.

Γλυκὺς καὶ μελίχιος πρὸς πάντας ἀνθρώπους, ἐδέχετο ἐπίσης καὶ τὸν μέγαν καὶ τὸν μικρὸν, καὶ τὸν πλούσιον καὶ τὸν πένητα, μετὰ τῆς αἰέποτε ἐπικαθημένης εἰς τοὺς ὀρθόκλινους αὐτοῦ πραϊότητος, καὶ τῆς ἐπὶ τῶν χειλέων αὐτοῦ χάριτος καὶ φιλοφροσύνης. Πρόχειρον εἶχε πρὸς ἅπαντας τὸν λίαν περήγορον γέλωτα τοῦ φίλτρου καὶ τῆς στοργῆς. Οὐδέποτε ἐν τῷ ὕψει τοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ ἐφάνη βαρὺς καὶ πικρὸς, οὐδὲ πρὸς τοὺς οἰκέτας καὶ ἀκα-

λούθους αὐτοῦ ἐδειξε πώποτε σημεῖον θυμοῦ καὶ ὀργῆς. Πρὸς δὲ τοὺς ξένους, οἵτινες πολλοὶ καὶ ἐπίσημοι ἔτρεχον ἄλλοθεν ἄλλος, ὡς εἰς ἀκένωτον πηγὴν ἱστορικῶν παραδόσεων, ἵνα ἀντλήσωσι γνῶσιν, καὶ λάβωσι λύσιν τῶν ἀποριῶν αὐτῶν, μετὰ τοσαύτης ἐπικείας καὶ Νεστορείου γλυκύτητος διελέγετο, καὶ οὕτως εὐγενῆ ἀπεδείκνυε συμπεριφορὰν, ὥστε πάντες ἐξήρχοντο καταγεγοητευμένοι οὐχ ἦττον ὑπὸ τῆς πραότητος, ἢ ὑπὸ τῆς πολυμαθείας τοῦ Ἑλληνος Πατριάρχου, ὅστις κατὰ τοῦτο Μωϋσῆς ἄλλος ἢ Δαβὶδ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ὀφθεῖς, ἀποθαίνει ἀναντιρρήτως ἄξιος τοῦ θείου μακαρισμοῦ. « *Μακάριοι οἱ πραεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν* » (Ματθ. ε'. 5).

Ἀλλ' ὁ μακάριος συνῆπτε μετὰ τῆς ἀρετῆς τῆς πραότητος καὶ τὴν ταπεινοφροσύνην. Τοσαύτης ἡξιώθη καὶ ἀληθῶς δικαίας φήμης ἐπὶ σοφία καὶ πολυμαθεία, τοσαύτας ἐτησίως διεχειρίζετο χρηματικὰς τῶν Μοναστηριακῶν προσόδων ποσότητας κυριαρχικῶς καὶ αὐτοδικαίως, εἰς τοσοῦτον ὕψος ἤρθη ἀξιώματων ἐν ὅλῳ τῷ ἔθνει ἡμῶν, καὶ ἐν ὅλῃ τῇ Ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ, τοσαῦτα καὶ διὰ τῆς σοφίας, καὶ διὰ τοῦ πλούτου, καὶ διὰ τῆς δυνάμεως κατώρθωσε πρὸς εὐκλειαν τοῦ Γένους καὶ ἑαυτοῦ, καὶ πρὸς στερέωσιν τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, καὶ ὁμῶς μακρὰν τύφου καὶ οἰήσεως καὶ τῆς ἄλλης ματαιόφρονος φαντασιοπληξίας, ἐταπείνου ἑαυτὸν ὡς ἀρτιγέννητον βρέφος, ἐν μόνον ἔχων πάντοτε καύχημα, τὸ εἶναι δοῦλος Κυρίου πιστὸς, καὶ ὄργανον οἰονδήποτε τῶν ὑπὲρ τῆς ἀγίας πίστεως κριμάτων τῆς θείας Προνοίας, ἐκτελῶν οὕτω τὴν Προφητικὴν ἐντολήν· « *μὴ καυχᾶσθω ὁ σοφὸς ἐν τῇ σοφίᾳ αὐτοῦ, καὶ μὴ καυχᾶσθω ὁ δυνατὸς ἐν τῇ δυνάμει αὐτοῦ, καὶ μὴ καυχᾶσθω ὁ πλούσιος ἐν τῷ πλούτῳ αὐτοῦ, ἀλλ' ἢ ἐν τούτῳ καυχᾶσθω ὁ καυχώμενος, ἐν τῷ συνιεῖν καὶ γινώσκειν τὸν Κύριον* » (Α', Βασιλ. β'. 40). Καὶ οὐδέποτε μὲν ἐπεδίωξε τὴν παρὰ τῶν ἀνθρώπων δόξαν, ἀλλ' ἡ δόξα πάντοτε κατόπιν τρέχουσα, κατελάμβανε τὸν δραπετήν αὐτῆς. Ἀωννύμως πάντοτε ἐξέδιδε τὰ πολλὰ καὶ γενναῖα ἔργα τῆς διανοίας αὐτοῦ· καὶ ὁμῶς τίς οὐ γινώσκει καὶ οὐ θαυμάζει τὸν ἀνώνυμον Συγγραφέα τῆς Κωνσταντινιάδος καὶ τῶν Αἰγυπτιακῶν, καὶ τοσοῦτων ἄλλων ἀρχαιολογικῶν καὶ θεολογικῶν αὐτοῦ Πραγματειῶν καὶ Διατριβῶν; Οὕτως ἐν τῷ βάθει τῆς ταπεινώσεως αὐτοῦ ἀνεφαίνετο ὅλον αὐτοῦ τὸ ὕψος, καὶ, εἴ τις ἕτερος, ἐκτῆσατο καὶ ὁ Πατριάρχης οὗτος τῇ ταπεινώσει τὰ ὑψηλὰ, τῇ πτωχείᾳ τὰ πλούσια· διότι ὅσον ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται, τοσοῦτον ταπεινοῖς δίδωσι χάριν ἐκεῖνος, « *οὗ ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ ἡ κρίσις αὐτοῦ ἤρθη* ».

Ἀλλ' ἡ μεγάλη καὶ ἐξάρετος ἀρετὴ τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντίνου ὑπῆρχεν ἡ ἐλεημοσύνη. Ἀλλ' ἐνταῦθα... τίς ὁ πολὺς οὗτος θρήνος καὶ ὁ κοπετὸς ὁ μέγας, ὁ κλονῶν καὶ σαλεύων σήμερον τὰς ἀγυῖας καὶ ῥύμας σου, ὦ Πόλις τοῦ Κωνσταντίνου ἁγία καὶ βασιλεύουσα; Κλαυθμὸς οὗτος πενήτων, καὶ ὀδυρμὸς ὀρφανῶν καὶ χηρῶν, οἵτινες κλαίουσιν ἑαυτοὺς καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν, στερηθέντες σήμερον τοῦ μεγάλου αὐτῶν προστάτου καὶ ἀντιλήπτορος. Ἐάν τις, ἀγαπητοί, ἐν τοῖς καταλόγοις τῶν ἀρχαίων ἁγίων μνημονεύηται διὰ τῆς ἐπικλήσεως τοῦ ἐλεήμονος, οἷος ὁ ἅγιος Ἰωάννης Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, ὁ ἅγιος Φιλάρετος, καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ Ἐκκλησίᾳ ὁ Πατριάρχης Ἀβραάμ, καὶ ὁ δίκαιος Ἰώβ, ἀναντιρρήτως τοιοῦτος ἐλεήμων ἀνεφάνη ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ὁ Πατριάρχης Κωνσταντίνος. Τεσσαράκοντα καὶ τρία ἔτη, ἀφ' οὗτου διαρκῶς διέμεινεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ τρισμακάριος, ἐν ὧν τούτῳ τῷ χρόνῳ ἡ ὀξυγράφος ἐκείνη καὶ ἀκάματος δεξιὰ, ἦν σήμερον ἀσπαζόμεθα ἀκίνητον καὶ ψυχράν, ὑπῆρχεν ἐν ἀγνοίᾳ τὸ πλεον τῆς ἀριστερᾶς, αἰετῆρος κρουνὸς ἐλεημοσύνης ἀφθόνως ἐκρέων εἰς πάντας τοὺς χρεῖαν ἔχοντας. Λιτὸς αὐτὸς καὶ ἀπέριττος ἐξεκένου τὰ ἴδια εἰς τοὺς πένητας, ζῶν, καθὼς ἔζων οἱ μακάριοι Ἀπόστολοι, « ὡς πτωχοὶ, πολλοὺς δὲ πλουτίζοντες » (Β'. Κορινθ. γ'. 10). Ποσάκις ἡ ἀπαλὴ ἐκείνη καὶ εὐσυνπάθητος καρδίᾳ ἐξεχέετο εἰς δάκρυα, πρὸς τὴν ταλαιπωρίαν τῶν πτωχῶν καὶ τὸν στεναγμὸν τῶν πενήτων! Ἡλέει δὲ μετὰ τῆς συνήθους πάντοτε πραότητος καὶ ταπεινώσεως, εὐλαβούμενος τὸ φιλότιμον τῶν ἐλεουμένων, καὶ ὡς εἰ αὐτὸς μᾶλλον ὑπ' ἐκείνων ἤλεετο, εὐεργέτης ἀγαπητὸς καὶ κεχαριτωμένος, ὁποῖον ἀπαιτεῖ ὁ Θεὸς τὸν χριστιανὸν εὐεργέτην « *ἰλαρόν γὰρ δότιν ἀγαπᾷ ὁ Θεός* » (αὐτ. Θ'. 7).

Οὕτως, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, ὁ σεβάσμιος οὗτος Πατὴρ καὶ ἱεράρχης, οὕτως εὐηργέτησε καὶ χειρὶ, καὶ γλώσσῃ, καὶ φωνῇ, καὶ φρεσὶ, καὶ ἐν μεγάλοις καὶ ἐν μικροῖς, καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ, καὶ πλουσίους καὶ πένητας, καὶ πεπαιδευμένους καὶ ἀμαθεῖς, καὶ ἅπαν συλλήβδην τὸ Γένος καὶ τὸ λοιπὸν χριστιανικὸν ὀρθόδοξον πλῆρωμα, τοσαύτας προσήνεγκεν ἐκδουλεύσεις καὶ εἰς τὴν θρησκείαν, καὶ εἰς τὴν ἐπιστήμην καὶ εἰς τὴν ἀνθρωπότητα· οὕτω καὶ διὰ τῆς σοφίας καὶ τῆς ἀρετῆς « *ἐν ἡμέραις αὐτοῦ ἐστερέωσε τὸν ναὸν* » λαμπρὸν ἀρετῆς παράδειγμα προστησάμενος ἑαυτὸν, καὶ τοῖς λογίοις τοῦ ἔθνους, καὶ ταῖς ἱεράρχαις τῆς Ἐκκλησίας.

Τοιοῦτον δὲ γενόμενον τὸν αἰοίδιμον, ἐτίμα μὲν δεόντως ὅλον τὸ Γένος, διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν παγγενοῦς εὐλαβείας, ἐτίμησαν δὲ καὶ τῶν ξένων σοφῶν ὅσοι ἠξίωσαν ἐπιβλέψαι εἰς τὴν διανοητικὴν

τοῦ Γένους ἡμῶν κατάστασιν, ἐπαινέσαντες αὐτὸν ἐν Συγγράμμασι πολυτίμοις. Ἦδη δὲ καὶ Θρόνοι βασιλικοὶ καὶ Κυβερνήσεις ἐπεκύρωσαν τὴν πάνδημον περὶ αὐτοῦ γνώμην, τιμήσαντες τὸν ἄνδρα διὰ τιμαλφῶν παρασῆμων. Καὶ πρῶτον μὲν ἡ Αὐτοκρατορικὴ Κυβέρνησις τοῦ τρισεβάστου ἡμῶν Σουλτάνου Ἀπδοῦλ-Μετζίτ, ἔπειτα δὲ καὶ ἡ τοῦ Μεγαλειοτάτου Αὐτοκράτορος πασῶν τῶν Ῥωσσιῶν Ἀλεξάνδρου τοῦ Β'. καὶ ἡ τοῦ Μεγαλειοτάτου Βασιλέως τῆς Ἑλλάδος Ὁθωνος τοῦ Α'. Καὶ οὗτοι οἱ βασιλικοὶ κόσμοι, μετὰ τῆς περιβολῆς τῆς δόξης τοῦ ἱεραρχικοῦ ἀξιώματος, γίνονται σήμερον εἰς αὐτὸν κόσμοι Ἐπιτάφιοι, δι' ὧν οὗτος παρίσταται ἐν τῷ μέσῳ ἡμῶν, κατὰ τὸν σοφὸν Σειράχ, « *ὡς σκεῦος χρυσοῦ ὁλοφύρητον κεκοσμημένον κατὰ λίθον πολυτελεῖ* » (ν'. 10). Οὕτως ἐδόξασεν ἐπὶ γῆς ὁ τῆς δόξης Θεὸς τὸν ἀντιδοξάσαντα αὐτὸν ἱεράρχην. Ὅτε δὲ ἠυδόκησεν ἵνα καλέσῃ τὸν ἐκλεκτὸν αὐτοῦ θεράποντα εἰς τὴν γῆν τῶν προάων, ἐξαπέστειλε πρὸς αὐτὸν ἄγγελον εἰρήνης, πιστὸν προπομπὸν εἰς τὰ ἄνω βασίλεια, τὸν ἄγγελον τῆς Μητρὸς τῶν Ἐκκλησιῶν, τὸν Μακαριώτατον Πατριάρχην Ἱεροσολύμων, ὅστις ἐξετέλεσε πρὸς τὸν ἀποδημοῦντα πρεσβύτερον ἀδελφὸν καὶ πατέρα πάντα τὰ χρεῖα τῆς εὐσεβείας, ὅσα ἡ πίστις καὶ τὸ φιλάδελφον ὑπηγόρευσαν. Καὶ δὴ δεξάμενος εὐλαβῶς δι' αὐτοῦ τὸν ἀρραβῶνα τῆς αἰωνίου ζωῆς, καὶ εὐλογήσας ἐξ ὅλης ψυχῆς πάντας τοὺς ἀγαπητοὺς ἀδελφοὺς Πατριάρχας τε καὶ Ἀρχιερεῖς, καὶ ὅλην τὴν Συναίτικὴν ἀδελφότητα, καὶ ἐπευξάμενος τὰ κρείττονα εἰς τε τὴν περιλημμένην αὐτῷ Κωνσταντινούπολιν, εἰς ὅλον τὸ Γένος καὶ εἰς ὅλην τὴν Ὀρθοδοξίαν, ἀναπεσὼν ἐκοιμήθη καὶ ὑπνώσεν ἐν εἰρήνῃ τῶν δικαίων τὸν ὕπνον ὁ σοφός, ὁ ἐνάρετος, ὁ ἐλεήμων Πατριάρχης. Ἡ δὲ πολὺ αὕτη καὶ αἰδέσιμος κεφαλὴ, καὶ τὸ σεβάσμιον τοῦτο εἶδος καὶ σχῆμα καταβιβάζονται μετὰ μικρὸν εἰς τὸν τάφον, ὅπου συνάπτεται μετ' αὐτοῦ διὰ παντὸς τοιοῦτος ἀνεκτίμητος θησαυρὸς ἱστορικῶν καὶ ἐθνικῶν ἡμῶν παραδόσεων. Μακαρισθεῖη ἡ ψυχὴ σου ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ, ἡ δὲ εὐχή σου εἴη μεθ' ἡμῶν.

Ἀδελφοὶ καὶ Πατέρες, καὶ σύμπασα ἡ καθ' ἡμᾶς γενεὰ, ἡ δμογενὴς καὶ δμοδόξος. Ἐκλείπει λοιπὸν σήμερον ἐκ μέσου ἡμῶν ὁ Παναγιώτατος Πατριάρχης Κωνσταντίνος· αἶρεται ἐκ μέσου ἡμῶν τὸ πολύτιμον τοῦτο καὶ μόνον ἱσως λείψανον τῶν λογίων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ὁ φίλος καὶ συμφράδμων τῶν μεγάλων ἀνδρῶν Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρως καὶ Νικηφόρου τοῦ Θεοτόκη. Ἐπεσεν ὁ παλαιὸς οὗτος στύλος, τὸ τῆς ἱεραρχίας ἐδραῖωμα, ὃν οἱ πατέρες ἡμῶν ἐθαύμασαν νέον, καὶ ἡμεῖς ἐσεβάσθημεν γέροντα, καὶ ἤδη θρηνοῦμεν νεκρόν. Ἡ ἡμέρα αὕτη ὑπάρχει ἡμέρα πένθους διὰ τὸ

Γένος καὶ τὴν Ἐκκλησίαν· « ἡγοούμενος μέγας πέπτωκεν ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ ἐν τῷ Ἰσραὴλ » (Β'. Βασιλ. γ'. 38). Ἡ θέσις αὐτοῦ ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς κοινωνίᾳ χηρεύει· τίς δύναται ἀντικαταστήσαι αὐτόν; μή τις τῶν ἐνθάδε παρόντων; μή τις τῶν γεραιτέρων; μή τις τῶν νεωτέρων; Ἐπέρχεται μοι ἀναβοῆσαι τὸ τοῦ φωστῆρος τῶν Νυσσάων· « ἰδοὺ βουλής καιρός, καὶ ὁ συμβουλευὼν σιγῇ πόλεμος ἡμᾶς περιστοιχισται, πόλεμος αἰρετικὸς, καὶ ὁ στρατηγὼν οὐκ ἔστι· κἀνταὶ ταῖς ἀβρώσταις τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τὸν ἱατρὸν οὐχ' εὗρίσκομεν » (Λόγ. εἰς τὸν ἁγ. Μελέτ).

ὦ Κύριε, σῶσον δὴ, ὦ Κύριε! Ἡμεῖς οὐδόλως διστάζομεν εἰς τὴν ὑπὲρ τῆς ἀγίας σου Ἐκκλησίας αἰώνιον πρόνοιαν· πιστεύομεν ὅτι « σὺ μεθ' ἡμῶν εἰπάσας τὰς ἡμέρας, ἕως συντελείας τοῦ αἵωνος » (Ματθ. κη'. 20)· οἶδαμεν ὅτι « ἐξουσία γῆς ἐν χεὶρί σου, καὶ τὸν χρησίμον ἐγερεῖς εἰς καιρὸν ἐκ' αὐτῆς » (Σειρ. ι'. 4)· ἐμάθομεν δὲ ἐκ μακρῶν χρόνων πείρας, ὅτι ἐν οὐδεμιᾷ ἀνάγκῃ καὶ περιστάσει ἐκλείψουσί σοι στρατιῶται. Καὶ νῦν, δεῖξον ἡμῖν, Κύριε, τὰ ἀρχαῖα ἐλέη σου, καὶ χρίσον ἐν τῇ γενεᾷ ταύτῃ ἐκ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν, ἀντὶ τοῦ ἀναλαμβανομένου σήμερον Ἡλιοῦ, ἑτερόν τινα Ἐλισσαιῆ εἰς προφήτην σου. Καὶ τοῦτον μὲν τὸν ὁσιόν σου μετὰ τοῦ Πατριάρχου Ἀβραάμ συναρίθμησον, τὴν δὲ ἀγίαν καὶ ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν σου, Αὐτὸς, Πανάγαθε, κράτυνον, στερέωσον ἐπὶ τὴν πέτραν τῆς ἀμωμῆτου πίστεως, τὴν δὲ Πόλιν σου ταύτην παραμύθησον Αὐτὸς ἄνωθεν ἀπὸ τῆς ἡδὴ καταλαβούσης αὐτὴν ἐδύνης καὶ θλίψεως. Ἡμᾶς δὲ πάντας ἐπισυνάγαγε εἰς τὴν βασιλείαν σου τὴν οὐράνιον. Ἀμήν.

§. 44. Ὁ ὑπὸ τοῦ Πατριωτάτου Μητροπολίτου Δεβρῶν

Κ. Γερραδίου ἐκφωνηθεὶς Λόγος ἐν τῷ Ναῷ τῆς

Ζωοδόχου Πηγῆς τῇ ζ'. Ἰανουαρίου.

« Ἐδωκεν αὐτῷ ἱερατεῖαν λαοῦ, ... καὶ περιέζωπεν αὐτὸν περιστολὴν δόξης. » (Σοφ. Σειρ. μέ. 7.)

Τὸν κλεινὸν καὶ φερώνυμον τῆς περιφανοῦς ταύτης Πόλεως βλαστὸν, τῆς τῶν Σιναϊτῶν ἀδελφότητος τὸν ἐνδοξον Προστάτην καὶ Πρόεδρον, τῶν ἀλλοδαπῶν σοφῶν περιηγητῶν τὸ φιλόσοφον εὐρημα, τῶν ἡμεδαπῶν λογίων τὸ χαριέστατον ἐντρύφημα, τὸν ἀντιλήπτορα τῶν πτωχῶν, τὸν πολλάκις ψυχὰς ἀπόρων ἐκ τοῦ στόματος τοῦ ἄδου ἀναρπάσαντα, τῆς ἀγίας ἡμῶν πίστεως τὸν γενναῖον πρόμαχον, τῶν ἐθνικῶν ἡμῶν μελετημάτων τὸν περιού-

στατον σύμβουλον, τοῦ δεκάτου ἐννάτου αἵωνος τὸν πολυίστορα Φώτιον, τοῦ καθ' ἡμᾶς ἱεροῦ Κλήρου τὸ ἐξάκουστον σέμνωμα, τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας τὸν τρισόλβιον Πατριάρχην Κωνσταντῖον, ἐν τῷ Πατριαρχικῷ Ναῷ χθὲς ἡ μυριάνδρος καὶ ἐκπληκτικὴ ἐκείνη πληθὺς, διὰ γλώσσης ἱεροδιδασκαλικῆς δεάντως ἐξύμνησε, καταδείξασα πῶς ὁ προσφιλέστατος καὶ ἀνεπίδους καὶ διάδοχος τοῦ αἰοδίου Ἀρχιεπισκόπου Σιναίου Κυρίλλου, ὁ νέος τότε Κωνσταντῖνος, τῆς πολλῆς αὐτοῦ εὐσεβείας γολισμὸν τὴν παιδείαν κεκτημένος, καὶ αὐξανόμενος σωματικῶς τε καὶ ἠθικῶς παρ' ἐκείνῳ « ὡς τὸ ἐόλον τὸ πεφυτευμένον παρὰ τὰς διεξόδους τῶν ὑδάτων, » ἐγένετο ἐγκρατὴς τεσσάρων γλωσσῶν φιλολογικῶν· τῆς Ἑλληνικῆς, τῆς Λατινικῆς, τῆς Γαλλικῆς καὶ τῆς Ῥωσικῆς, καὶ πῶς ἐξ αὐτῶν ἐσχημάτισε πυρῆνα γνώσεων παντοδαπῶν, ἐξ οὗ ἀνεβλάστησε δένδρον μέγα καὶ ὑψίκομον, δένδρον εὐθαλὲς καὶ πολύκαρπον, τοῦ ὁποῦ τοῦ γλυκασμὸν τὰ τετραπέρατα τῆς οἰκουμένης ἐνετρύφησαν, καταδείξασα, εἶπον, πῶς ὁ μακάριος Κωνσταντῖος, τὸν σταυρὸν τῆς αὐταπαρνήσεως ἐπ' ὤμων ἀράμενος, τὸν ἄρραφον χιτῶνα τῆς ἱερωσύνης ἡμφιεσμένος, καὶ τὴν ῥάβδον τῆς ἀνωτάτης πνευματικῆς ποιμαντορίας ἐγκεχειρισμένος, διήνυσεν τὸ εἰς τὸν οὐρανὸν αὐτοῦ προορισμὸν· καὶ ἀναδειχθεὶς δούλος ἀγαθὸς καὶ πιστὸς, εἰσέρχεται ἐνδοξος εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου αὐτοῦ Σαβαώθ Παντοκράτορος, ὃς ἔδωκεν αὐτῷ ἱερατεῖαν λαοῦ, ... καὶ περιέζωπεν αὐτὸν περιστολὴν δόξης.

Τὴν στέρησιν αὐτοῦ ἐθρήνησαν χθὲς πάντες· συγγενεῖς ὁμοῦ καὶ φίλοι, ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου, ἀπὸ πτωχῶν ἕως μεγιστάνων, ἅπαν τὸ χριστεπώνυμον πλήρωμα « πᾶς ἐκλεκτὸς Ἰσραὴλ. » Πλὴν τί λέγω; ἡ θλίψις ἐπηνέχθη τόσῳ βαρεῖα, ὥστε καὶ σεβαστῶν Κυβερνήσεων τὰ σύμβολα, παράσημα ἀδαμάντινα, ἐστεμμένων κεφαλῶν δωρήματα, καὶ τὴν ὑψηλὴν αὐτῶν εὐμένειαν ἀντιπροσωπεύοντα, τὸ σκῆνος τοῦ αἰοδίου ἐν σκυθρωπότητι προέπεμψαν, καὶ σημαῖαι δὲ ἐκ τῶν νηῶν τὸ αἰδέσιμον αὐτοῦ λείψανον κεκυφῆσαι ἀπεχαιρέτησαν. Ἡ δὲ Μήτηρ ἡμῶν ἀγία τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, ἡ ἐν εὐσήμερις ἡμέραις συνάγουσα τὰ τέκνα, « ὡς συνάγει ὄρνις τὰ νοσσία ὑπὸ τὰς πτέρυγας ἐαυτῆς, » ἵνα παραθῇ αὐτοῖς τὸ οὐράνιον Μάννα τῶν ἐδεσμάτων, τῆς εἰκονικῆς τοῦ Ἰορδάνου Κολυμβήθρας τὰ καθηγιασμένα ὕδατα μετὰ πικρῶν δακρύων συνέμιξε. Καὶ ταῦτα μὲν ἡ χθεσινὴ κηρύττει πανήγυρις, πανήγυρις ἐνδοξος μὲν καθ' ἑαυτήν, τιμητικὴ δὲ καὶ τῆς ἐκφορᾶς τοῦ ἐνδόξου νεκροῦ τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντίου. « Ἐδωκεν αὐτῷ ἱερατεῖαν λαοῦ... καὶ περιέζωπεν αὐτὸν περιστολὴν δόξης. » Σήμερον δὲ ὁ περί-

βλεπτος οὗτος Ναός, ὁ βασιτάζων ἐπὶ τῶν νώτων αὐτοῦ τὸ μέγα κλέος σου τοῦ μεγάλου ἱεράρχου, ὦ Σεβάσμιε Πάτερ! τὸ Θεομητορικὸν τοῦτο τέμενος, ὃ ἡρετίσω αὐτός, ἔτι ζῶν, εἰς κατοίκησιν τοῦ ἱεροῦ σκήνους σου, τὸ ἀντηχῆσαν τοσάκις εἰς τὴν μελισσταγῇ φωνὴν σου, νῦν δὲ μέλλον νὰ καλύψῃ ὑπὸ τὰ ψυχρά, φεῦ! ἐδάφη τὸν ἐνθερμον αὐτοῦ ζηλωτὴν καὶ κτίτορα, ἄφωνον, ἄλαλον, νεκρὸν ἐν σκοταίνῳ τάφῳ κείμενον, κατηφὴς καὶ αὐτὸς σὲ προπέμπει καὶ περίλυπος. Ἐν δορυφορίᾳ πολυπληθεστάτῃ τὸ λείψανόν σου κηδεύει, ἀντὶ τῶν πολλῶν σου ὑπὲρ αὐτοῦ ἐγκωμίων· δάκρυ σοὶ προσφέρει, ἀνθ' ὧν σὺ ἔχυσας ἰδρώτων· στεναγμοὺς αὐτὸς ἐκπέμπει, ἀνθ' ὧν ὑπέστης σὺ ἀγώνων· πένθος σοὶ ἀποδίδει, ἀνθ' ὧν ἐδαπάνησας μελάνης· φιλόξενον τάφον, ἀντὶ τῆς διὰ σοῦ καλλιτέχνου οἰκοδομῆς του· κυπάρισσον μαύρην, ἀντὶ τῆς μεγαλουργοῦ σου γραφίδος· λευκὴν μαρμάρου πλάκα, ἀντὶ τῆς χρυσῆς σου Κωνσταντινιάδος. Ἡμεῖς, ἀδελφοί, οἱ ἐν τῇ εὐκλείᾳ αὐτοῦ τιμὴν αἰδίου εὐρόντες, εὐχὰς ἱκετηρίους πρὸς τὸν ζῶντα καὶ θανάτου τὴν ἐξουσίαν ἔχοντα ὑπὲρ αὐτοῦ ἀναπέμφωμεν.

Θεὲ καὶ Κύριε τοῦ ἐλέους καὶ πάσης παρακλήσεως! Ἐπάκουσον τῆς φωνῆς τοῦ περιστῶτος λαοῦ σου! Τὸν ἐξ ἡμῶν μετastάντα Κωνσταντῖον Πατριάρχην ἐν τόπῳ φωτεινῷ, ἐν τῇ χορείᾳ τῶν ἀπ' αἰῶνος δικαίων καὶ ἱεραρχῶν κατὰτάξον, ἐνθα ὁ τῶν ἐορταζόντων ἦχος ὁ ἀκατάπαυστος, καὶ συγχώρησον αὐτῷ πᾶν πλημμέλημα ἐκούσιόν τε καὶ ἀκούσιον. Ἡμᾶς δὲ τῆς ἐναρέτου αὐτοῦ πολιτείας μιμητὰς ἀνάδειξον, καὶ ἐν μετανοίᾳ καὶ ἐξομολογήσει παράλαβε, πρεσβείαις τῆς Παναχράντου Μητρὸς σου, τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, καὶ πάντων σου τῶν Ἁγίων, ὡς ἐλεήμων Θεός. Ἀμήν.

§. 45. Τὰ ὑπὸ Ἡ. Ταρταλίδου Ἐπιγράμματα.

Α'.

Τῷδε σοφοῦ Πατρὸς Κωνσταντίου Ἀρχιεράρχου
Σήματι, ὡς βωμῷ, εὐχεο θεὸς τὸ γόνυ.

Β'.

Ἐν Πατριαρχαῖς εἷς, Κωνσταντῖος αὐτὸς ἐκεῖνος,
Ἡ Κωνσταντινιάς ζῶσα καὶ ἀθανάτη,
Ἐμψυχὸς λαλέουσα νοήμοσι βιβλιοθήκη.
Φῶτιος ἐν μελέταις, Γεννάδιός τε νέος,
Κλίνειν ὁ γηραλέην στεφανηφόρον ἐνθάδε κόρην,
Φαίδιμος ἐκ βιότου, φαίδιμος ἐκ σοφίης·

Αἰθέριος δ' ἀναβάς ἡγήσεται αὖθις ἐν ὄρφνῃ,
Ὡς τε πυρὸς στῦλος, τάξις ἡμετέρης,
Ἀτραπὸν οὐρανίην πολυπλάγκτοις ἄμμι φασίνων.
Ἰλάσκων τε Θεὸν, ρυόμενός τε Πάτρην.

Γ'.

Τοῦ Πατριάρχου εὐκλεοῦς Κωνσταντίου
Σκήνος μὲν ἐν γῇ τῇδε νῦν ἀμπαύεται·
Πηγῆς δὲ Ναός, οὗ δομήτωρ ἦν ὁδὸς,
Τυμβῆρές οἱ ἔστηκε σῆμα κειμένον.
Τοῦ δὲ κλέους ἑκαυλὶς ἔσται πᾶς τόπος·
Σινᾶ μεσηγὺς ἡδὲ ῥωσσίδος χθονός.
Καὶ κλαύσεται μὲν πᾶς πένης τὸν προστάτην,
Μοῦσαι τε πενθήσουσι τὸν μουσηγέτην,
Φρούραρχον αὖτε πίστεως Ἐκκλησίᾳ.
Αὐτὸς δ' ἐν οὐρανῷ κρείσσων μετὰ,
Πόνων ἀμοιβὰς πρὸς Θεοῦ κομίζεται.

Δ'.

Ὅρξας τὸν μέγαν τῆς Πηγῆς Ναόν, ὦ ξένε, τοῦτον;
Ὁ τῇδε κατακείμενος ἀνήγειρε τοιοῦτον.
Βλέπεις ἐκεῖ τὴν πολὺν τὴν βασιλίδαν Πόλιν;
Ταύτης βλαστὸς, ταύτης Ποιμήν, ταύτην ἱστόρησ' ὅλην.
Ἀκούεις ὄρος τὸ Σινᾶ; Αὐτὸς ἦν ὁ Σιναιῶν
Λαμπρὸς Ἀρχιεπίσκοπος, ἀρχαῖκός ἀρχαῖου.
Εἰς Ἑλλήν; εἰς ὀρθόδοξος; Αὐτὸς, αὐτὸς βεβαίως
Τῆς πίστεως ἦν ἔρεισμα, τοῦ Γένους ἡμῶν κλέος.
Τιμᾶς σοφίαν, ἀρετὴν; Τὴν μνήμην σέβου θείου
Σοφοῦ καὶ ἐλεήμονος Πατρὸς — τοῦ Κωνσταντίου.
Τοιοῦτοις κόσμοις ἑαυτὸν τυμβεύσας εἰς αἰῶνας
Ὁ Πατριάρχης, τῆς ζωῆς εἰσέδου τοὺς πυλῶνας.

Σοῦ παιδὸς οἱ δὲ πενθίμου στόνοι, Πάτερ·
Μέλος τόδ' ἀντίμολπον, ὧν γ' ἐμοῦ πάρος
Ἦκουες ἐστὼς ἐν Θρόνῳ Χρυσοστόμου.
Νῦν δὲ στένω σε, καὶ λιβάς τις ὡς πέτρα
Θερμοῖσι τέγγω δάκρυσι ζεστόν λίθον,
Ὁφλημα πικρὸν καρδίας εὐγνώμονος.
Σὲ δ' οὐ τι σαίνει ὀξέων κωκυμάτων
Φθογγὴ βεβῶτα θανασίμῳ πεσσίματι·
Τοιγὰρ διπλά σε μύρομαι, ὦ Δέσποτα,
Ἄσπεκτον ἐν στέρνοισι τὴν φλόγα τρέμων
Φίλτρων παλαιῶν, οἷσι μ' ἐθρεφάς ποτε,
Κ' ἀζωμμάτωσας σοῖς λόγοις ἐμὰς φρένας·
Κ' ὠφθαλμὸς αὖθις ἦσθα πηρωθέντι μοι.
Τί ταῦτα θρηνῶ κἀποδύρομαι μάτην;
Πάντ' οἴχεται νῦν, πάντα μοι ζόφος βαθύς.

Πατρός δ' ἄτερθεν ἐν σκότιν ἠλάσκομεν.
 Σὺ γὰρ κεκευθὼς ἐν τάφῳ, τοῦμόν φάος,
 Κεῖσαι σιωπῶν, καίπερ ὦν πολλῶν ἴδρις,
 Ὡς ἐκλελοιπὸς τῶν σοφῶν χρηστήριον.
 Ἄλλ' εἴτις αἰσθησίς γε τοῖς νέρθε βροτοῖς,
 Ψυχῶν τε κηδὸς τοῖς ἄνω τῶν ἐνθάδε,
 Ἄγ', ὦ Πάτταρχον πᾶσι τιμῆν κἀρα,
 Βυζαντίων μὲν χαρμονή, Κωνσταντίε,
 Ἑσθλὸν δὲ σέμνωμ' εὐσεβοῦς οἰκουμένης,
 Παραστατῶν νῦν τοῖς Θεοῦ θρόνοις πέλας,
 Ψυχῆς πρὸς αὐτὸν κάμψον ἱκτῆρ' αὐχένα,
 Ὑπὲρ τε Πόλεως τῆς δε, τοῦ λεῶ θ' ἄμα.
 Εὐξαι δὲ κάμοι (σὸς γὰρ υἱὸς τυγχάνω)
 Λύσιν τιν' εὔρεῖν κ' ἀνακούφισιν πόθων,
 Θᾶπτον μολόντι, ἔνθα δὴ ναίεις ἄνω.
 Ὡς δ' ἐκ βλέποντος τυφλός, αὐτως ἐκ τυφλοῦ
 Ψυχῆς καθαρμοῖς τῶν δεδορκότων μετὰ,
 Αὐτοῦ γενοίμην νοῦς ὁρῶν τὸν Δεσπότην.

§. 46. Μετὰ παρέλευσιν δὲ ἑπτὰ ἐτῶν ἀπὸ τῆς ἀποβιώσεως τοῦ γερασίου Πατριάρχου, ἦτοι τῇ 19 Σεπτεμβρίου τοῦ 1865 ἔτους, ἐν ἡμέρᾳ Κυριακῇ, ἱεουργήσαντος τοῦ Σεβασμιωτάτου ἁγίου Σιναίου Κ. Κυρίλλου μετὰ τῶν Πανιερωτάτων ἁγίων Πρ. Λιτίσης καὶ Γορτύνης ἐν τῷ ἱερῷ Ναῷ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, ἐτελέσθη ἡ ἀνακομιδὴ τῶν ἱερῶν ὁσίων τοῦ αἰοιδίου Πατριάρχου μετὰ τῆς ἀπαιτουμένης Ἐκκλησιαστικῆς παρατάξεως, ἔνθα μετὰ τὸ Κοινωνικόν, ὁ Δευτερεύων κ. Κ. Γαζῆς ἀπήγγειλε λόγον κατάλληλον, συγκινηθέντος τοῦ λαοῦ μέχρι δακρύων. Μετὰ τὴν ἱεροτελεστείαν ταύτην μετηνέχθησαν τὰ τοῦ αἰοιδίου ὁσία εἰς τὸ ἐν Παλατῇ Συναϊτικὸν Μετόχιον, καὶ ἀκολούθως ἐκείθεν ἡ Α. Σεβασμιότης μετακόμισεν αὐτὰ μόνος εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Θεοβαδίστου ὁρους Σινᾶ, ἔνθα, κατ' ἀρχαῖον ἔθος, κατατεθέντα συναναπαύονται μετὰ τοσούτων ἄλλων ἱερῶν ὁσίων τῶν προὑπαρξάντων Ἀρχιεπισκόπων Σιναίου.

§. 47. Ὁ ἐν τῇ ἀνακομιδῇ τῶν ἱερῶν ὁσίων τοῦ αἰοιδίου ἐκφωνηθεὶς λόγος.

« Καὶ ὤρκισεν Ἰωσήφ τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ, λέγων, ἐν τῇ ἐπισκοπῇ, ἣ ἐπισκέπεται ὁ Θεὸς ὑμᾶς, καὶ συνανοίσετε τὰ ὁσία μου ἐντεῦθεν μεθ' ὑμῶν. » Γενέσ. Ν'. 25.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ ὁ αἰοιδίμος τῆς Κωνσταντινουπόλεως Πατριάρχης, ὁ σοφὸς καὶ γενναῖος τῆς Ὁρθοδοξίας προασπιστής, ὁ εὐκλής τοῦ Θεοβαδίστου ὁρους Σινᾶ Ἀρχιεπίσκοπος, μεταστὰς πρὸ ἐξ ἡδὴ ἐτῶν εἰς τὴν μακαρίαν τῶν δικαίων λήξιν, πρόκειται ἡμῖν καὶ πάλιν

ἀφορμὴ θλιβερᾶς καὶ συγκινητικῆς πανηγύρεως. Σήμερον, Σεβασμιώτατε Δέσποτα, ἀγαπητοὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφοί, συνήλθομεν, ἵνα θρηνήσωμεν τὴν τελείαν ἀφ' ἡμῶν στέρησιν τοῦ ἀειμνήστου Πατριάρχου Κωνσταντίου, ἵνα ἐπιτελέσωμεν ἱεροπρεπῶς τὴν ἀνακομιδὴν τοῦ ἱεροῦ αὐτοῦ λειψάνου ἐκ τοῦ Ναοῦ τούτου τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, ἔνθα ἀναπεσὼν ἐπανεπαύετο. Ἀλλ' ἦτο ἄρά γε ἀνάγκη καὶ πανηγυρικοῦ τινος λόγου, ὅπως ἐξυμνηθῶσι δι' αὐτοῦ αἱ παντοῖαι ἀρεταὶ καὶ τὰ κατορθώματα τοῦ σοφοῦ Πατριάρχου, καὶ παρακινήθωμεν οὕτως εἰς τὴν δυνατὴν αὐτῶν μίμησιν; Τῶν μὲν ἀρετῶν καὶ τῆς σοφίας αὐτοῦ ὁ ἔπαινος πρεπωδέστερον ἐξυφάνθη ἄλλοτε διὰ ῥητορικῆς γλώσσης ἐμπείρων τοῦ θείου λόγου ὑπηρετῶν· οἱ δὲ ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἔθνους γενναῖοι αὐτοῦ ἀγῶνες καὶ τὰ παλαίσματα, αἱ πρὸς τοὺς χρεῖαν ἔχοντας πολυειδεῖς αὐτοῦ εὐεργεσίαι εἰσὶν ἐκ πολλοῦ τοῦ χρόνου ἐγκεχαραγμέναι εἰς τὴν μνήμην παντὸς χριστιανοῦ· πάντα δὲ ταῦτα διαιωνισθήσονται ἐν τῇ αἰετολῇ ἐκκλησιαστικῇ καὶ πολιτικῇ ἱστορίᾳ. Ἡδὴ δὲ οὐδὲν ἄλλο λείπεται, εἰμὴ ἀπλῆ τις καὶ ἀπαράσκευος ἀφήγησις τοῦ σκοποῦ τῆς παρούσης ἱερᾶς πανηγύρεως, καθαγιαζούσα καὶ τὴν τοῦ λέγοντος γλῶσσαν καὶ τὰς τῶν ἀκροωμένων ἀκοάς.

Θρῆνος καὶ στεναγμοὶ καὶ κατήφεια κατεῖχε τότε τὸν πληθὺν ἐκείνον λαὸν ἐπὶ τῆς μεγαλοπρεποῦς ἐκφορᾶς τοῦ ἀειμνήστου Πατριάρχου. Αὐτῇ καὶ συνοχῇ καρδίας ζωγραφεῖται καὶ σήμερον εἰς τὰ πρόσωπα τῶν περιεστώτων ἐπὶ τῇ παραστάσει τῆς αὐτῆς συγκινητικῆς πράξεως. Τότε ἔκειτο ὁ νεκρὸς ἐν τῷ μέσω τοῦ ἱεροῦ Ναοῦ τοῦ Πατριαρχικοῦ θρόνου, οὗτινος ἐπὶ τετραετίαν ὅλην ἦν ὁ πνευματικὸς Κυβερνήτης καὶ Ἰθύντωρ, ἥδη κεῖται ἡ σορὸς τῶν λειψάνων αὐτοῦ ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ Ναοῦ τῆς Ζωοδόχου πηγῆς, οὗτινος ὁ αὐτὸς ἦν θεμελιωτὴς καὶ δομῆτωρ. Τότε ἐκάθητο ἐπὶ τοῦ Ἀρχιερατικοῦ θρόνου, περιβεβλημένος τὴν χρυσοῦφαντον αὐτοῦ περιβολὴν καὶ κληροδοτῶν τὴν εὐλογίαν αὐτοῦ εἰς τὸν ἀπαραμύθητον ἐκείνον λαόν· ἥδη ἀναπαύεται ἐντὸς ἱερᾶς καὶ μεγαλοπρεποῦς λάρνακος ἐν χρώματι ἡλεκτροφαιῖ, πληρὼν μύρου εὐωδίας τὰς ψυχὰς τοῦ περιεστώτος λαοῦ. Ἐκεῖ χορεῖται Πατριαρχὸν, Ἐπισκόπων καὶ ἱερέων κηδεύουσαι τὸν Πατριάρχην καὶ Ἀρχιεπίσκοπον καὶ Ἀρχιερέα, πρόεμπον αὐτὸν μετὰ θρήνων εἰς τὸν τάφον, ἐνταῦθα δὲ ἄλλαι χορεῖται Ἀρχιερέων καὶ ἱερέων ἐπιτελοῦσαι ἱερὸν ὑπὲρ ἀναπαύσεως αὐτοῦ μνημόσυνον, ὑποδέχονται αὐτὸν μετὰ θρησκευτικῆς εὐλαβείας ἐκ τοῦ αὐτοῦ τάφου. Ἀλλὰ πόσον διαφέρουσιν αἱ ἀφορμαὶ τῆς παρούσης ἀκείνης τῆς τελετῆς! Ἐλυπήθημεν, ναί! ἐθρηνήσαμεν καὶ τότε ἐπὶ τῷ πικρῷ θανάτῳ τοῦ σοφοῦ καὶ ἐναρέτου Πατριάρχου

Κωνσταντίου, ἀλλ' εἶχομεν τοῦλάχιστον τὴν μικρὰν μὲν, ἀλλὰ γλυκίσαν παραμυθίαν, ὅτι κατέχομεν τὸ ἱερὸν καὶ σεβάσμιον αὐτοῦ λείψανον ὡς κειμήλιον πολύτιμον, ὡς θησαυρὸν ἀνεκτίμητον, ὡς καύχημα διηνεκές· σήμερον ὁμῶς, ὁπότε ὅλως ἀφαιρεῖται ἀφ' ἡμῶν καὶ ἡ τελευταία αὕτη παρηγορία, δικαίως λογιζόμεθα τὴν στέρησιν ἀνεπανόρθωτον, τὴν λύπην ἀπαραμύθητον, ἀκαταλόγιστον τὴν ζημίαν!

Ἀλλὰ ἐν τούτοις παρατηρῶ, ἀδελφοί, ἀφ' ἑτέρου, ὅτι ἡ σήμερον γινομένη μετακομιδὴ τοῦ ἱεροῦ αὐτοῦ λειψάνου εἰς τὴν ἱεράν τῆς μετανοίας αὐτοῦ Μονὴν, ἀποδεικνύει ἐτι λαμπρότερον τὴν μεγάλην τοῦ Κωνσταντίου ἀρετὴν, καὶ μάλιστα τὸν ἀφιλόδοξον καὶ ταπεινὸν αὐτοῦ χαρακτήρα. Ὁ θεόπτης ἐκεῖνος καὶ προφήτης Μωϋσῆς, ὁ μεγάλης χάριτος παρὰ Θεοῦ ἡξιωμένος, καίτοι εὐμοίρησεν ἀνατρέφεσθαι νηπιόθεν ἐντὸς βασιλικῶν παλατίων ἐν τῷ μέσῳ πάντων τῶν ἐπιγείων ἀγαθῶν, ἠρνήθη ὁμῶς πᾶσαν πρόσκαιρον δόξαν καὶ ἀνάπαυσιν καὶ τρυφήν ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ, τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, προτιμήσας, ἵνα συνδιαιτᾷται μετ' αὐτῶν ταλαιπωρούμενος· «*μαλ' ἂν ἐλόμενος συγκακουχεῖσθαι τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ, ἢ πρόσκαιρον ἔχειν ἀμαρτίας ἀπόλαυσιν.*» Ἐβρ. ΙΑ'. 25. Εἰ καὶ τὸ παράδειγμα τοῦτο τοῦ θεόπτου Μωϋσέως ὑπάρχει ὁμολογουμένως μέγα καὶ δυσέφικτον, ἀλλ' ὁμῶς νομίζω, ὅτι ὑποφαίνεται τις ἀπομίμησης αὐτοῦ ἐν ὅλῃ τῇ ἐπιγείῳ ζωῇ τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντίου ἀπὸ τῆς γεννήσεως μέχρι τοῦ τάφου. Ἰφ' ὧσιν καὶ οἷων ἐπιγείων ἀγαθῶν δὲν περιεκυκλοῦτο ὁ ἀείμνηστος! ἄλλοι ὁμῶς παρὰ τὸν Κωνσταντίον ἐγκουχόμενοι περὶ πολλοῦ ποιοῦνται καὶ πατρίδος ἐνδόξου περιφάνειαν, καὶ γονέων ἐπισήμων λαμπρότητα, καὶ Πατριαρχικῶν θρόνων περίβλεπτον δόξαν, καὶ κραταιῶν Κυβερνήσεων ὑψηλὴν εὐμένειαν καὶ δωρήματα, καὶ ἀνάπαυσιν καὶ πλοῦτη καὶ τρυφήν, καὶ πᾶσαν τὴν τοῦ κόσμου κενόσπουδον ματαιότητα, τῷ δὲ ἀειμνήτῳ Κωνσταντῷ ἐνὸς μόνου πρὸ πάντων ἔμελλε δι' ὅλου τοῦ βίου, τοῦ κατὰ Θεὸν πολιτεύεσθαι· ἐπὶ τούτῳ πεδιόθεν μὲν ἐξελέξατο αὐτοθελήτως τὸν μοναστικὸν βίον, ἐγγράφεις τῇ τῶν Σιναϊτῶν ἱερᾷ ἀδελφότητι, μετὰ δὲ ταῦτα ἐμπειπιστευμένος ἕνεκα τῆς ἀρετῆς αὐτοῦ καὶ συνέσεως τὴν πνευματικὴν κυβέρνησιν τῆς αὐτῆς Κοινοτήτος, κύριον αὐτοῦ μέλημα διὰ παντὸς εἶχε τὴν πρόοδον καὶ τὴν εὐκλειαν αὐτῆς, ὥστε καὶ ἐπὶ τῆς ἀνωτάτης περιωπῆς τοῦ Πατριαρχικοῦ θρόνου ἀνυψωθείς, ἀναμέσον ποσούτων φροντίδων, οὐδέποτε διέλιπε μεριμνῶν καὶ τῆς πεφιλημένης αὐτῷ Μονῆς, ἧς Πατὴρ καὶ Κηδεμὼν καὶ Προστάτης καυχώμενος ὑπεγράφετο. Ἀλλ' ὅτε πλέον, καμπτόμενος μᾶλλον ὑπὸ τῶν πολυειδῶν αὐτοῦ ἀγώνων ἢ

τῆς πολυετοῦς ἡλικίας, ἔμελλε καταλιπεῖν τὴν ἐφήμερον ταύτην ζωὴν, καὶ μεταβῆναι εἰς τὴν ἀγήρω ἐκείνην μακαριότητα, συγκαλεσάμενος τοὺς συνασκουμένους αὐτῷ ἀδελφούς, ὡς ἄλλος Πατριάρχης Ἰωσήφ, ἐξητήσατο παρ' αὐτῶν ταύτης τῆς τελευταίας ἐπιθυμίας αὐτοῦ τὴν ἐκπλήρωσιν, τὸ μετακομίσαι τὸ θνητὸν αὐτοῦ σκῆνος, κατὰ τὸ ἀνέκαθεν εὐσεβὲς ἔθος, εἰς τοὺς τάφους τῶν προκεκοιμημένων αὐτοῦ Πατέρων καὶ Προκατόχων, εἰς τὴν ἐν Σιναίῳ τῷ ὄρει ἱεράν αὐτοῦ Μονήν, ἐν ᾗ ἰσόβιον ἠΐξαστο ἐκ νεότητος τὴν ἑαυτοῦ μετάνοιαν, εἰς τὴν ἱεράν αὐτοῦ Μονήν, ἣν μετὰ ζήλου καὶ πάσης θυσίας μέχρι τέλους κυβερνῶν, διετέλει ὡς ἰδίαν πατρίδα καὶ φιλῶν καὶ τιμῶν καὶ σεβόμενος. «*Καὶ συνανοίσεται τὰ ὅσα μὲν ἐκτεῦθεν μεθ' ὑμῶν.*» Ἐπὶ τούτῳ καὶ γεραρὸς Ἰσράρχης, ὁ ἐπάξιος τοῦ θρόνου καὶ τῶν ἀρετῶν ἐκείνου διάδοχος, σήμερον τὰ θεϊότατα μυστήρια τελεσιουργῶν, μετ' ἄλλης σεβαστῆς χορείας, ἐπιτελεῖ ἱερὸν μνημόσυνον ὑπὲρ τῆς μακαρίας ἐκείνου ψυχῆς, καὶ ἐκπληροῖ ἐν τῇ ἀνακομιδῇ τῶν ἱερῶν τούτων ὁστέων ἑαυτοῦ μὲν χρέος σεβαστὸν καὶ ὀφειλόμενον, τοῦ δὲ μεταστάντος τελευταίαν ἐντολήν καὶ ἐπιθυμίαν· «*καὶ ἔσται ὁ θεὸς σου μετὰ σοῦ διαπαντός· καὶ ἐμπλησθήσῃ καθάπερ ἐπιθυμεῖ ἡ ψυχὴ σου, καὶ τὰ ὅσα σου πιαθήσεται.*» (Ἠσαϊ. ΝΗ. 14.)

Ἀλλὰ τὴν στιγμὴν ταύτην, ἀγαπητοί, εἰς τὰ ἱερὰ ταῦτα ὅσα συγκινητικῶς ἀποβλέποντι ἐπέρχεται μοι ἡ θεία ἐκείνη ὄρασις τοῦ θεοπνεύστου Προφήτου Ἰζεκιήλ, καθ' ἣν προορατικῶς προεφήτευσεν ἐπὶ τὰ ἐν τῷ πεδίῳ ἐκείνῳ ὁστέα, περὶ τῆς κοινῆς ἀναστάσεως. «*Τιὲ ἀνθρώπου προφήτευσον ἐπὶ τὰ ὅσα ταῦτα καὶ ἐρεῖς αὐτοῖς· τὰ ὅσα τὰ ξηρά, ἀκούσατε λόγον Κυρίου... Ἴδου ἐγὼ φέρω ἐφ' ὑμᾶς πνεῦμα ζωῆς, καὶ δώσω ἐφ' ὑμᾶς νεῦρα, καὶ ἀνάξω ἐφ' ὑμᾶς σάρκα, καὶ ἐκτενῶ ἐφ' ὑμᾶς δέρμα, καὶ δώσω πνεῦμά μου εἰς ὑμᾶς, καὶ ζήσεσθε, καὶ γνῶσεσθε, ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος.*» (ΑΖ'. 3—6). Οὕτως ἀδελφοί, ἀναστήσονται τότε «*ἐν φωτὶ Ἀρχαγγέλου καὶ ἐν σάλπιγγι Θεοῦ*» πάντες οἱ ἀπανταχοῦ ἀπ' αἰῶνος κεκοιμημένοι, καὶ παραστήσονται ἐνώπιον τοῦ ἐρχομένου «*κρῖναι τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, κρῖναι λαοὺς ἐν εὐθύτητι.*» Οἱ δὲ τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἐπὶ τῆς γῆς ἀγωνισάμενοι ἐγερθήσονται, ἵνα λάβωσιν ἐκ χειρὸς Κυρίου τέλειον τὸν ἀποκείμενον αὐτοῖς στέφανον τῆς δόξης. Ταύτης οὖν τῆς ἀγαθῆς μερίδος δεηθῶμεν ὅπως καταξιώσῃ καὶ ἡμᾶς ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ὁ δίκαιος Κριτὴς, ὁσίως καὶ δικαίως καὶ ἀμέμπτως βιοῦντας, κατὰ τὸν Ἀπόστολον. Ἢδη δὲ ἀποδόντες τὸν προσήκοντα τελευταῖον ἀσπασμὸν τῇ προ-

κειμένη Σορῶ, δεῦτε καὶ ἀναβοήσωμεν μετὰ πόθου καὶ υἱικῆς στοργῆς ἐκ τρίτου ὑπὲρ τοῦ μεταστάντος.

Αἰωνία σου ἡ μνήμη αἰμνῆστε Πατριάρχα Κωνστάντιε! Αἰωνία σου ἡ μνήμη! Αἰωνία σου ἡ μνήμη!

§. 48. Τοιοῦτος ὑπῆρξεν ὁ βίος, λαμπρὸς καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ καὶ ἐν τῷ τέλει λαμπρότατος· τοιαῦται αἱ πράξεις τε καὶ οἱ λόγοι, λυσιτελεῖς πάνυ τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ τῷ Γένει παντί· τοιαύτη καὶ ἡ τελευτὴ καὶ ἡ κηδεία τοῦ σοφωτάτου, τοῦ ἐναρέτου καὶ τρισολβίου Πατριάρχου Κωνσταντίου Α΄. τοῦ ἀπὸ Σιναίου, κηδεία μεγαλοπρεπεστάτη, κηδεία ἐνδοξοτάτη, κηδεία μοναδικὴ πάντως διὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν· λαμπρὰ δὲ καὶ ἡ ἀνακηρυχθεῖσα τῶν ἱερῶν ὁστέων αὐτοῦ καὶ ἡ ἐντεῦθεν ματακομιδὴ αὐτῶν εἰς Σίναιον. Καὶ ζῶν μὲν ἠγαπάτο καὶ ἐτιμᾶτο διὰ τὴν σοφίαν καὶ τὰς πολλὰς καὶ μεγάλας αὐτοῦ ἀρετὰς οὐ μόνον παρὰ Βασιλέων, Ἡγεμόνων καὶ ἄλλων διασήμεων ἀνδρῶν ὁμογενῶν τε καὶ ξένων, ἀλλὰ καὶ παρ' αὐτοῦ τοῦ Ὀρθοδόξου λαοῦ, μεγίστην πρὸς αὐτὸν εὐλάβειαν ἀνέκαθεν δεικνύοντος, καὶ θεωροῦντος αὐτὸν, ὡς σεπτὸν τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὅλου τοῦ ἔθνους εὖχος καὶ σέμνωμα· καὶ μετὰ θάνατον δὲ, τὰς αὐτὰς ἀπῆλαυσε τιμὰς καὶ δόξας ὁ Φιλόσοφος οὗτος Ἱεράρχης, καὶ αἰωνίως ἀπολαύσει διὰ τῶν πολυειδῶν ἀθανάτων αὐτοῦ Συγγραμμάτων, ὧν καταλέλοιπεν ἐπ' ὠφελείᾳ καὶ εὐκλείᾳ παντὸς τοῦ Ὀρθοδόξου πληρώματος.

Ἐγγραφον ἐν Κωνσταντινουπόλει, τῇ 13 Δεκεμβρίου 1865.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ Μ. ΑΡΙΤΣΟΚΛΗΣ.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΕΝ Τῇ ΒΙΟΓΡΑΦΙΑΙ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΥ Α΄.

ΣΗΜΕΙΩΣΙΣ Α΄. Σελ. 2 τῆς Βιογρ.—Περὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μαυροκορδάτου.

Τὴν ἐν τῷ Β΄. Τόμῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως (σελ. 112) ὑπὸ τοῦ σοφοῦ Συγγραφέως αὐτῆς Κ. Σκαρλάτου Δ. τοῦ Βυζαντίου ὑποσημειουμένην βιογραφικὴν Πραγματείαν τοῦ ἐξ ἀπορρήτων Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου (καὶ συγγνωστὸς εἶην παρὰ τῷ σεβαστῷ Συγγραφεῖ, ὡς συγγενεῖ μου), νομίζω καλὸν ἐνταῦθα ἐκδοῦς, χάριν τῶν μὴ ἐχόντων τὴν Κωνσταντινούπολιν.

« Ἀλέξανδρος ὁ Μαυροκορδάτος, ὁ τοῦπικλιν ἐξ ἀπορρήτων, ἐγεννήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1635 (;). Ὁ πατὴρ αὐτοῦ τοῦνομα Παντελῆς, χῆος τὴν πατρίδα, ἔμπορος μεταξωτῶν τὸ ἐπάγγελμα, κατώρθωσε νυμφευθῆναι Ῥωζάνδραν, τὴν πλουσιωτάτην ἐπικληρον θυγατέρα τοῦ περιφήμου Ἰζελέπη (προβατεμπόρου) ἡ Τσελεμπῆ (εὐγενοῦς) Σκαρλάτου, τοῦ προξενούντος παρὰ τῇ Ὑψ. Πύλῃ τῶν Ἡγεμόνων Δαχίας (ᾧθεν καὶ ἐν τοῖς Τουρκικοῖς διπλώμασι, καθὼς καὶ ἐν τῷ τοῦ Αὐτοκράτορος Λεοπόλδου, ὀνομάζεται πατρωνυμικῶς Ἰσκερλέτ-ζαδὲς, ὡς ἂν εἴποι τις Σκαρλατίδης), ἣν ὁ τότε Ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας, Ἀλέξανδρος, ὁ τοῦ Ῥάδουλ Γ΄, ἡγεμονεύοντος συγχρόνως (1623-1626) ἐν Μολδαβίᾳ, υἱὸς, νυμφευθεὶς ἀθέατον, καθὰ λέγεται, τελεσθέντων τῶν γάμων ἐν Τεκουτσίῳ τῆς Μολδαβίας, ἀπεπέμψατο πρὶν ἢ γνῶναι, ὡς πεπηρωμένην ὑπ' εὐλογίας τὸν ἕτερον τῶν ὀφθαλμῶν. Ἐπιμελῶς δὲ ἐκπαιδευθεὶς ἐν τε τῇ Κωνσταντινουπόλει καὶ Ἰταλίᾳ, ἰδίως δὲ ἐν τῷ τοῦ Παταβίου Πανεπι-

στήμιον, όπου καὶ Δόκτωρ τῆς Ἰατρικῆς καὶ Φιλοσοφίας ἀνηγορεύθη, ἐπανήλθεν εἰς τὴν ΚΠ, καὶ ἐξασκῶν τὸ ἐπάγγελμα αὐτοῦ εὐδοκίμως ὡς ἱατρὸς, ἐσχολάρχει συγχρόνως καὶ τῆς ἐν Φαναρίῳ Πατριαρχικῆς λεγομένης Σχολῆς. Ἡ δὲ Μεγάλη Ἐκκλησία τὸν ἐχειροθέτησε Μέγαν αὐτῆς Λογοθέτην. Ἀπολαύων δὲ τῆς εὐνοίας τοῦ περιφήμου Βεζίρη Ἀχμέτ-Κιοπρουλή-Ζαδὲ, οὐπερ ἦν ἱατρὸς, προήχθη τῷ 1681 εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ Μεγάλου Διερμηνέως, ὅπερ, μετὰ τὸν θάνατον Παναγιώτου τοῦ Νικασίου, κατεῖχεν ὁ Πολωνὸς Μπομπόσκης καὶ Μάρκος-Ἀντώνιος Μαυμουκῆς ὁ Δέλλα-Τόρρε, καὶ ὡς τοιοῦτος παρευρέθη τῷ 1683 μετὰ τοῦ Βεζίρη Καρά-Μουσταφᾶ εἰς τὸ παρὰ τὴν Βιέννην στρατόπεδον. Μετὰ δὲ τὴν καταστροφὴν τοῦ Βεζίρη τούτου, κατατρεχθεὶς ὑπὸ τοῦ διαδόχου τοῦ Καρά-Ἡβραήμ, μόλις ἐλύτρωσε μεσιτείᾳ τοῦ Κιοπρουλή-Μουσταφᾶ-Πασσᾶ τὴν ζωὴν του, θυσιάσας ὅλην τοῦ τὴν περιουσίαν, ἀφ' οὗ κατεβασανίσθη. Διεδέχθη δὲ αὐτὸν, ὡς Μέγας Διερμηνεὺς, ὁ Οὐνεβετὸς ἀρνησίθρησκος Σεφέρ-ἀγάς. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀναγόρευσιν Σουλεϊμᾶν τοῦ Β', τῷ 1685, ἀνακτησάμενος τὴν προτέραν αὐτοῦ καὶ ἰσχὺν καὶ θέσιν, ἐστάλη μετὰ τοῦ Ζουλφικάρ-Ἐφένδη πληρεξούσιος εἰς Βιέννην πρὸς διαπραγματεύσεις τῆς εἰρήνης, καὶ διέμεινεν ἐκεῖ ἐπὶ τριστὶν, ἔγκλειστος ἐν τοῖς φρουρίαις τοῦ Πόττενδὸρφ καὶ Κομμόρν, ἀποτυχούσης τῆς διαπραγματεύσεως, ἄχρι τοῦ θανάτου ἄλλου του ἐχθροῦ, τοῦ Ἐλμάς-Μεχμέτ-Πασσᾶ, φονευθέντος ἐν τῇ διαβάσει τοῦ ποταμοῦ Θέις τῷ 1697. Σταλὲς δὲ μετὰ τοῦ Ρεῖζ-Ἐφένδη Ραμῆ εἰς τὸ Κάρλοβιτς, ὑπῆρξεν ὁ αἰτιώτατος τῆς ἐκεῖσε γενομένης εἰρήνης, ὅτε καὶ τὸν σωζόμενον Λατινιστὴ ἐξεφώνησε Λόγον, καὶ ἔκτοτε διατέλει πράττων τὰ κυριώτατα τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῆς ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Τότε ἔλαβε καὶ τὸν τίτλον Ἐξ ἀπορρήτων (μουχάρ-ρέμ-ὑ-εσράρ) τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, καὶ παρὰ μὲν τῆς ὀθωμανικῆς Αὐλῆς τὸν τοῦ Πρίγκηπος τίτλον (Μπέη-Παγεςι) καὶ τὴν τιμὴν τοῦ προσφωνεῖσθαι ἐκλαμπρότατος (Illustrissimus), παρὰ δὲ τοῦ Αὐτοκράτορος Λεοπόλδου τοῦ Β', ὠνομάσθη Κόμης ἡ Πρίγκηψ τῆς Αὐτοκρατορίας. Ἀποτελῶν δὲ, μετὰ τοῦ τελευταίου τῶν Κιοπρουλήδων καὶ τοῦ Ρεῖζ-Ἐφένδη Ραμῆ, τὴν ὑπὸ τῆς μετρίας πολιτικῆς ἐνεργοῦσαν τότε τριανδρίαν τῆς Τουρκίας, ἥτις ὁμως ἠναγκάζετο νὰ κλίνη ὑπὸ τὴν ὀλεθρίαν πολιτικὴν ἐπιρροὴν τοῦ φιλοδοξοτάτου τῶν πώποτε Μουφτήδων Φεῖζ-ὀὺλ-λάχ-Ἐφένδη, γαμβροῦ τοῦ περιφήμου χότζα Βανῆ, καὶ διδασκάλου τῶν Σαχζαδέδων Μουσταφᾶ καὶ Ἀχμέτ, μόλις διέφυγε τὸ νὰ γίνη καὶ αὐτὸς θυμὰ τῆς τῶν ἀποστατῶν μανίας, ἐπὶ τῆς κατὰ τοῦ Σουλτάν-Μουσταφᾶ τοῦ Β' στάσεως τῶν 1703, διασωθεὶς μετὰ τοῦ υἱοῦ του

εἰς Σωζούπολιν παρὰ τοῖς ἐκεῖ συγγενέσι του· ἡ δὲ οἰκία του ἐλαφραγωγῆθη καὶ κατεκαή. Κατευνασθείσης δὲ τῆς πολιτικῆς λαίλαπος, ὑπὸ τοῦ Σουλτάν-Ἀχμέδ, καὶ τῶν πραγμάτων αὐτὸν ποθούντων, ἐπανήλθεν ἐνδοξότερος ἑαυτοῦ, καὶ διεβίωσε τιμώμενος καὶ ἰσχύων ἄχρι τοῦ 1709, ὅτε καὶ ἐτελεύτησεν, ἀποποιηθεὶς, καθὰ λέγεται, τὴν τῆς Οὐγγροβλαχίας Ἡγεμονίαν προσενεχθεῖσαν αὐτῷ, ἀφ' οὗ τῷ 1689, διὰ τὸ συνέχον αὐτὸν ποδαλγικὸν νόσημα, εἶχε παραιτηθῇ τῆς Μεγάλης Διερμηνείας ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ του Νικολάου. Ἐγήμε δὲ Σουλτάναν τὴν ἐγγόνην τοῦ Ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας Ἀλεξάνδρου τοῦ Ἡλιάση, ἐκ τῆς ἀρχαίας τῶν Ράρες γενεᾶς, ὑπὲρ ἧς, ἁώρως θανούσης, διωλύγιον κατατείνει αὐτὸς τὸν λόγον, Βλασίῳ τῷ τότε Μεγάλῳ Σκευοφύλακι ἐπιστέλλων. « Τὸ μὲν γὰρ » γένος, λέγων, ἐκ μητρὸς μὲν ἤλαυνεν ἐκ Μολδαυίας τὸ Βασσα- » ραδικόν, ὃ πολλοὺς ἔδωκε τοῖς Μυσοῖς Ἡγεμόνας· ἐκ πατρὸς δὲ, » τὸ ἐν Βυζαντίῳ περίφημον τῶν χρυσοσκουλαίων. » Ἐκ δὲ τῶν τριῶν αὐτοῦ υἱῶν, ὁ μὲν Σκαρλάτος προαπέθανε τοῦ πατρὸς ἄτεκνος· ὁ δὲ Νικόλαος, ἀναπληρώσας τῷ 1689, ὡς μέγας Διερμηνεὺς τὸν πατέρα αὐτοῦ, ἀπόντα εἰς Κάρλοβιτς, προήχθη, μετὰ θάνατον ἐκείνου, τῷ μὲν 1709 (διαδεξαμένου αὐτὸν εἰς τὸ τῆς Διερμηνείας ἀξίωμα τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἰωάννου, τοῦ ὠραιότερου τῶν κατ' αὐτὸν ἀνδρῶν, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Καντεμίρη), εἰς τὴν Ἡγεμονίαν τῆς Μολδαυίας, καὶ ἐξωσθεὶς ὑπὸ τοῦ Καντεμίρη (1), ἐπανε-

(1) Ὑποσημασμένον ἐνταῦθα, χάριν τῶν φιλομαύσων, τὴν παρὰ τοῦ αὐδύμου Κωνσταντίνου συγγραφεῖσαν συνοπτικὴν Βιογραφίαν τοῦ Καντεμίρου. Ἰδ. Κωνσταντινάδ. σελ. 248. (Σημ. Εκδ.)

« Δημήτριος ὁ Καντεμίρης, Ἡγεμονίδης, υἱὸς Κωνσταντίνου Βασιλῆος τῆς Μολδαυίας, ἐγεννήθη τῷ 1673 ἔτει, ἐστάλη νέος ἔτι, κατὰ τὸ τότε ἔθος, εἰς ἑσὸν αἰ Ἡγεμόνας τῆς Βλαχμολδαυίας ἦσαν ἐντόπιαι, ὡς ἐνέχυρον εἰς Βασιλεύουσαν, ὅπου παρέμεινε μέχρι τοῦ 1691, καθ' ὃν χρόνον ἀπεσταλὲς παρὰ τοῦ πατρὸς του ἀντ' αὐτοῦ ὁ πρεσβύτερος ἀδελφὸς του Ἀντίοχος, προσελήθη αὐτὸς νὰ ἐπανακάμψῃ εἰς Μολδαυίαν. Μετὰ δὲ δύο χρόνους τῆς ἀφίξεώς του ἐκεῖσε, ἐτελεύτησεν ὁ Αὐθέντης πατὴρ του, ὅθεν ἀποτυχὼν, κατὰ τὴν καινὴν πρὸς αὐτὸν ἐκλογὴν καὶ ψήφον τῶν εὐγενῶν καὶ λογάδων τῆς Μολδαυίας, τῆς Ἡγεμονίας, παρεγένετο εἰς Βασιλεύουσαν, καὶ συνῆλθε μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του σπουδάζων τὰς Ἀσιατικὰς γλώσσας, εἰς τὰς ὁποίας μεγάλως ἐπέδωκεν, εἰς ᾧ καὶ ἐτιμᾶτο διαφερόντως παρὰ τῶν Κρατούντων. Ἀπῆλθε καὶ αὐθις εἰς Μολδαυίαν μετὰ τοῦ Ἀντίχου ἀδελφοῦ του γενομένου διὰ συνδρομῆς τοῦ Αὐθέντου, οὗτινος ἐξωσθέντος, ἐπανήλθε μετ' αὐτοῦ τὸ τρίτον εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου περὶ τὸ 1710 ἔτος ψηφισθεὶς Ἡγεμὼν Μολδαυίας, ἐπὶ τῆς ῥήξεως τοῦ πολέμου μεταξὺ τῆς Ὑψηλῆς Πόρτας καὶ Ρωσσίας, παρεγένετο εἰς Ἰάσιον τὴν καθέδραν του· καταναγκασθεὶς δὲ ὑπὸ περιστάσεων, συνήνθη τῷ στρατοπέδῳ τοῦ μεγάλου Πέτρου, καὶ γενομένης παρὰ τῷ ποταμῷ Ἰερασφ (Προφύτῳ) τῆς εἰρήνης ἐκείνης, ἀπῆλθεν εἰς Ρωσίαν τῷ 1711· ἐκεῖθεν δὲ συνηκολούθησε τῷ μεγάλῳ Πέτρῳ, περὶ τὸ 1720 εἰς τὴν κατὰ Περσῶν ἐκστρατείαν του, καὶ τῷ 1723 ἔτει, καταδυναζόμενος ὑπὸ μιᾶς νευρίτιδος μετὰ πυρετοῦ ἀσθενείας,

λαβε πάλιν αὐτὴν μετὰ ὀκτὼ μῆνας· τῷ δὲ 1742 μετατεθεὶς εἰς τὴν τῆς Βλαχίας Ἡγεμονίαν, ἀπήχθη τῷ 1746 αἰχμάλωτος εἰς Αὐστρίαν, ἀνάρπαστος γενόμενος ὑπὸ Σέρβων στρατιωτῶν ἀπὸ τοῦ Βουκουρεστίου· ὅθεν διεδέχθη αὐτὸν τῷ 1747 ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἰωάννης. Ἰδοὺ δὲ πῶς διηγεῖται τὰ κατ' αὐτὸν καὶ τὴν οἰκογένειάν του ὁ ἄξιος οὗτος διάδοχος καὶ τῶν ἀρετῶν καὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἐξ ἀπορρήτων. « Τὸ δέκατον δὲ καὶ ὄγδοον ἔτος ἐλαύνοντες, εἰς » τὴν βασιλείαν αὐλὴν εἰσῆχθημεν, καὶ τῷ τῆς γενικῆς ἐρμηνείας » ἐκοσμήθημεν ἀξιώματι. Ἐξ ὅτου δὴ, ἅμα τῇ ἡλικίᾳ, καὶ τὰ τῆς » εὐκληρίας ἐπεδίδου... τιμῶν προσθήκη καὶ προσόδων εὐροῖα τοῦ » ἡμετέρου οἴκου περιῖρομένου, καὶ μονονουχὶ πλημμυροῦντος. Ὁ » γὰρ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει ἡμέτερος γεννήτωρ... τὸ κλέος τοῦ » καθ' ἡμᾶς αἰῶνος... εἰς τοσοῦτον ἀνηρτημένους εἶχεν ἑαυτοῦ, οὐ » μόνον τοὺς ἐν τῇ Ὄθωμανῶν Βασιλείᾳ τῶν ὅλων προεστηκότας, » ἀλλὰ καὶ τοὺς πλείονας τῶν ἐν Εὐρώπῃ Βασιλέων, ὥστε παρὰ » μὲν τῶν, δαψιλεῖς ἐπιφοιτᾶν ὁσημέραι τὰς εὐφημίας, παρὰ δὲ » τῶν Ὄθωμανῶν οὐ μόνον ἐξαισίους ἐπαίνους ἀπαντᾶν, ἀλλὰ καὶ » πολυτελεῖς δίδοσθαι χορηγίας. » Τῶν δὲ θυγατέρων αὐτοῦ τὴν ἑτέραν ἐνυμφεύθη ὁ Γρηγορίου τοῦ Γκίκα υἱὸς καὶ Γεωργίου τοῦ Α' Γκίκα ἐγγονὸς, Ἡγεμόνων ἀμφοτέρων τῆς Δακίας, Ματθαῖος Γκίκας. Ἐκ τῶν διαφορῶν δὲ αὐτοῦ Συγγραμμάτων, ἡ μὲν περὶ χρήσεως καὶ κινήσεως τῶν πνευμόνων διατριβὴ αὐτοῦ, καίτοι μετατυπωθεῖσα πολλάκις, καὶ ὑπὸ τοῦ Ἄλλερ μεταξὺ τῶν Ἐκλεκτῶν διατριβῶν, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν. Pneumaticum istrumentum circulandi sanguinis, sive de motu et usu pulmonum, dissestratio Philosophica-Medica, auctore Alexandro Maurocordato Constantinopolitano Philosophiae Doctore, εἶναι σπανιωτάτη. Τὰ δὲ Μυσικὰ προσεφώνησε Κωνσταντίνῳ Βασσαράδᾳ τῷ Ἡγεμόνι Οὐγγροβλαχίας, καὶ σώζεται αὐτῶν ἡ προσφωνητικὴ μόνον (:) ἐπιστολή. »

ἥτις τῷ προῤῥένησε τὸν Διαθέτην, καὶ μὴ δυνάμενος νὰ ὑποφέρῃ περαιτέρω τὰς ἐκ τῆς ἐκστρατείας κακουχίας, ἐπανεκκέρψεν ἀδείᾳ Αὐτοκρατορικῇ εἰς τὰ κατὰ Ῥωσσίαν κτήματά του, ὅπου τῇ 13 Αὐγούστου ἀπέθανεν. Ἦτον εἰδήμων τῆς Ἑλληνικῆς, Λατινικῆς, Αραβικῆς, Περσικῆς, Τουρκικῆς, Ἰταλικῆς, Ῥωσσιτικῆς, Γαλλικῆς καὶ Μολδαβικῆς διαλέκτου· συνέγραψεν εἰς τὴν Λατινικὴν καὶ εἰς τὴν πατριὸν του γλῶσσαν διάφορα, ἐξ ὧν ἡ ἀπὸ τὸ 1224 μέχρι τοῦ 1714 ἔτους εἰς βιβλία τέσσαρα Ὄθωμανικά, ἡ Ἀλτισμάν, Λατινιστὶ συνταχθεῖσα καὶ μεταφρασθεῖσα εἶτα Γαλλιστὶ ἱστορία του, εἶναι τὸ ἀξιολογώτερον τῶν λοιπῶν Πονημάτων του· ἡρανίσθη ὅμως αὐτὴν ἐκ διαφορῶν τοῦ περὶ οὗ γράφει ἔθνους ἱστορικῶν, διὸ καὶ εἰς πολλὰ σφάλλει. »

ΣΗΜ. Β'. Σελ. 6.—Περὶ Χρυσάνθου Ἀρχιμανδρίτου.

Οὗτος ἦν εἰς τῶν τριῶν ἐφευρετῶν τῆς νέας Μεθόδου τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς, ἐγκρατὴς τῆς τε Ἑλληνικῆς καὶ Γαλλικῆς Γλώσσης καὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Μουσικῆς. ἔτι δὲ καὶ τινος φωνητικοῦ ὄργανου Πλαγιαύλου (Φλάουτον) καλουμένου. Συνέγραψε καθ' ὁδηγίαν τοῦ ἀειμνήστου Κωνσταντίου τὸ Μέγα Θεωρητικὸν τῆς Μουσικῆς καὶ ἄλλα τινὰ τῆς αὐτῆς ὕλης, ἐκδοθέντα τὰ μὲν ἐν Βουκουρεστίῳ, τὰ δὲ ἐν Παρισίοις, τὰ δὲ ἐν Τεργέστη καὶ Κωνσταντινουπόλει. Ἐν τῇ συστηθείσῃ κατὰ τὸ 1845 ἔτος Μουσικῇ τοῦ Γένους Σχολῇ (1), ἐπὶ Κυρίλλου τοῦ ς', αὐτὸς μὲν ἐδίδασκε τὸ θεωρητικόν, οἱ δὲ ἄλλοι δύο Γρηγόριος καὶ Χουρμούζιος τὸ πρακτικόν μέρος· εὐδοκίμησάντων δὲ τῶν μαθητῶν ἐν ταῖς γενομέναις τότε ἐξετάσεσι, παρόντων τοῦ τε Πατριάρχου καὶ ἄλλων ἐπιστήμων τοῦ Γένους, εἰς πάντα τὰ κατὰ τὴν νέαν Μέθοδον παραδοθέντα αὐτοῖς Μαθήματα, ἡ Ἐκκλησία ἀνταμείβουσα τοὺς κόπους τῶν Διδασκάλων, τὸν μὲν Ἀρχιμανδρίτην Χρυσάνθον ἐχειροτόνησε Μητροπολίτην Δυρράχίου, τῷ δὲ Χουρμουζίῳ ἐδωρήσατο δέκα χιλιάδας γρόσια, τιμήσασα αὐτὸν καὶ τῷ τίτλῳ τοῦ Χαρτοφύλακος τῆς Μ. Ἐκκλησίας. Ὁ δὲ ἀοίδιμος Χρυσάνθος ἐκ Δυρράχίου Μητροπολίτης ἔπειτα Σμύρνης ἐγένετο, καὶ ὕστερον Προύσης, ἔνθα καὶ πρὸς Κύριον ἐξεδήμησεν. Εἰς τοῦτον ἐποίησεν Ἡλίας ὁ Τανταλίδης τὸ ἐπίγραμμα τὸδε:

Πότμον ἀγακλυμένου Χρυσάνθου Ἀρχιερέως
Ἐκλαυσαν Μοῦσαι σχασάμεναι κιθάρας·
Ὅς ποτε ἁρμονίης μελέων σοφὰ τέθμια εὐρῶν,
Ῥηϊδίην μολπῆς πᾶσι παρέσχε τέχνην.
Αὐτὰρ ὁ καὶ πτολίεθρα ἐκόσμησ' ἐμμελέως δὴν,
Δυρράχιον, Σμύρναν, Προῦσαν ἀπ' ἐκ Μαδύτου·
Νῦν δ' ἄρ' ἐπουρανίησι χοροστασίησι χορεύει.
Τὸν Θεὸν ἱλάσκων ἄσμασιν ἡδυτέροις.

1849. Μαΐου 30.

ΣΗΜ. Γ'. Σελ. 6.—Περὶ Γρηγορίου καὶ Χουρμουζίου.

Καὶ τούτων τῶν δύο ἐφευρετῶν τῆς νέας Μεθόδου τῆς Μουσικῆς, ὁ μὲν Γρηγόριος Πρωτοψάλτης τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἦν Βυζάντιος τὴν πατρίδα, μαθητῆς τοῦ ἀειμνήστου Διδασκάλου Γεωργίου

(1) Ἡ οἰκία τῆς Σχολῆς λιθόκτιστος σώζεται ἔτι, ὀλίγον ἀπέχουσα ἀπὸ τῶν Κελλίων τῆς μεταξὺ Φαναρίου καὶ Παλατᾶ καιμένης Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Σταφάνου.

τοῦ Κρητός, καὶ ἐγκρατὴς τοῦ ὄργανου Ταμπουρίου τουρκιστὶ λεγομένου, διάδοχος τοῦ κατὰ τὸ 1819 Ἰουνίου 21 ἀποθανόντος Μανουὴλ Πρωτοψάλτου, τρία μόλις ἔτη διαπρέφας ἐν τῇ Πρωτοψαλτίᾳ καὶ ἀποθανὼν τῷ 1822 ἔτει. Μετέφρασεν εἰς τὴν νέαν τῆς Μουσικῆς Μέθοδον ὅλας τὰς νεωστὶ πεποικημένας μελωδίας, ἦτοι τὰ Παπαδικὰ ἐμελοποίησε τρεῖς στάσεις Χερουβικῶν καὶ μίαν Κοινωνικῶν, *Λιγεῖτε* ἅπαντα τὰ τοῦ ἐνιαυτοῦ Κοινωνικά, Μαθήματα ἄλλα διάφορα, Πολυελέους, Δοξολογίας κτλ.

Ὁ δὲ Χουρμούζιος ὁ Χαρτοφύλαξ, ὁ τοῦπίκην Γιαμαλῆς, ὡς ἔχων περὶ τὸν κρόταφον μέλαν τι κρεατῶδες ἐξόγκωμα, γέννημά ἐστι τῆς νήσου Χάλκης· ἐμαθήτευσεν δὲ παρὰ τῷ ἀοιδίμῳ Ἰακώβῳ τῷ Πρωτοψάλτῃ. Εὐφυὴς δὲ εἰς ἄκρον ὢν καὶ ἐπιμελέστατος, ἐγένετο ἐγκρατέστατος τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησιαστικῆς κατὰ Ἰωάννην Κουκουζέλην Μουσικῆς, μεταφράσας ἅπαντα τὰ εἰς αὐτὴν Ἐκκλησιαστικά Βιβλία κατὰ τὴν νέαν Μέθοδον, καὶ διορισθεὶς μετὰ τοῦ Γρηγορίου, Λαμπραδρίου τότε ὄντος, διδάσκαλος τοῦ πρακτικοῦ τῆς Μουσικῆς Μέρους ἐν τῇ τοῦ Γένους Σχολῇ, ἐν ᾗ καὶ παρέδωκεν ἐξ κατὰ συνέχειαν ἔτη, ἀπὸ τοῦ 1815 μέχρι τοῦ 1821 ἔτους. Ἐχοροστάτησεν ἀρκετοὺς χρόνους ἐν τῇ τῶν Ταταούλων Ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου δεξιόθεν, ἔπειτα εἰς τὴν κατὰ τὸν Γαλατᾶν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου καὶ εἰς τὴν τοῦ Συναϊτικοῦ Μετοχίου, καὶ πάλιν εἰς Ταταῦλα. Ἐμελοποίησεν ὅτι πλεῖστα Μαθήματα, οἷον τὸ Μακάριος ἀνὴρ, Ῥόδον τὸ ἀμάραντον ὀκτάηχον, ὁ Εὐσχήμων Ἰωσήφ, Δοξαστᾶριον τῶν Ἀποστίχων κατὰ μίμησιν τοῦ Ἰακώβου, (ἐκδοθὲν τῷ 1859), Πολυελέους, Δοξολογίας, Τυπικά, Στιχολογίαν κατ' ἦχον, Ἀντίφωνα κατ' ἦχον, Καταβασίας, Χερουβικά, Κοινωνικά τῶν Κυριακῶν καὶ τοῦ ἐνιαυτοῦ, Κρατήματα καὶ ἄλλα, τὰ πάντα τεχνικώτατα· ἔτι δὲ καὶ δύο χερουβικά εἰς ἦχον β' καὶ Λέγετον, ἅπερ εἰσὶν ἀνέκδοτα, σώζόμενα παρ' ἐμοί· ἐσχάτως δὲ καὶ τὸ, Εἶδομεν τὸ φῶς, ὀκτάηχον, ὅτε ἦν ἐν Χάλκῃ, κατ' αἴτησιν τοῦ ἀοιδίμου Ἀβραμίου Ὁμηρόλου, Διευθυντοῦ τότε τῆς ἐκεῖ ἐν τῇ Μονῇ τῆς Παναγίας Ἐμπορικῆς Σχολῆς, ὅπερ καὶ ἐδωρήσατό μοι ὁ μακαρίτης μελουργός, ὡς δημοπατρίῳ αὐτοῦ. Τὰ δὲ ἐξηγηθέντα παρ' αὐτοῦ ἐκ τῆς παλαιᾶς Μουσικῆς Βιβλίας εἰσὶ τὰ ἐξῆς. Ἀναστασιματᾶριον ἀργὸν τοῦ Χρυσάφου, Δοξαστᾶριον ἀργὸν Ἰακώβου Πρωτοψάλτου, τὸ τοῦ Πέτρου Μπερεκέτου βιβλίον λεγόμενον Παλαιὰ Παπαδική, τὰ δύο ἀργὰ Στιχηράρια Παλαιῶν Πατρῶν, καὶ Χρυσάφου, τὸ εἰς Μερβράνιν παλαιὸν Στιχηράριον, τὸ Οἰκηματᾶριον, τὸ Κρατηματᾶριον καὶ τὸ Μαθηματᾶριον, ἅπερ σώζονται ἐν τῇ τοῦ Ἀγιοταφίτικοῦ ἐνταῦθα Μετοχίου Βιβλιοθήκῃ, ἀγορασθέντα παρὰ τοῦ ἀοιδίμου

Πατριάρχου τῶν Ἱεροσολύμων Ἀθανασίου, τῷ 1838 ἔτει. Ἐξέδωκε δῖτομον Ἀνθολογίαν κατὰ τὸ 1824 ἔτος, τὸ ἀργὸν καὶ σύντομον Εἰρηολόγιον τῶν Καταβασίων, καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ ἐξ Ἑβραίων Νεοφύτου Ἀνατροπῆν τῆς Ἑβραϊκῆς ὀρησκείας τῷ 1834 ἔτει. Ἀπέθανεν ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ Χάλκῃ ὁ ἐμπειρότατος οὗτος Διδάσκαλος τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν Μουσικῆς, πλήρης ἡμερῶν, μικρά τινα ἔχων ὅσον ἀποζῆν, ὁ πολλὰ μοχθήσας, καὶ μεγάλας ὠφελείας παρασχὼν τῷ Γένει ἡμῶν διὰ τε τῆς μεταφράσεως ἁπάντων τῶν ἀρχαίων Μαθημάτων, καὶ τῶν πολυειδῶν καὶ τεχνικωτάτων αὐτοῦ μελουργημάτων. Καὶ εἰς τοῦτον τὸν ἀοιδίμον Διδάσκαλον ἡ καλλιεπὴς Τανταλίδειος Μοῦσα, γοῶσα τε μυρομένη τε, πεποίηκε ταυτί.

Τὴς Χουρμούζιου οὗδε τάφον τινὰ τοῦ μελοποιῦ;

Ὡ Χάλκη, Χάλκη, ποῦ στήσανον σὸν ἔχεις;

Ἄγρὸς ἀκτερέιστος, ἄτομβος κένος ὁ κλεινός!

Φεῦ, ὡς οὐδὲ θανεῖν ἄξιον εἶν' ἀσέφους!

1848. Ἰουνίου 21.

ΣΗΜ. Δ'. Σελ. 7.—Περὶ Ἀγαθαγγέλου Πατριάρχου.

Ἀγαθάγγελος, ὁ πρῶτος Βελιγραδίου, εἶτα χαλκηδόνος, καὶ Πατριάρχης ὕστερον Κωνσταντινουπόλεως τῷ 1826 ἔτει γεγονώς, τὴν πατρίδα Ἀδριανουπόλιν ἦν. Ἀνὴρ μέτοχος μὲν Ἐκκλησιαστικῆς παιδείας καὶ κόσμιος ἱκανῶς· ἀλλ' ἐπειδὴ ἦν λίαν αὐστηρὸς καὶ ἑτεροκίνητος, ἐλκύσας καθ' ἑαυτοῦ τὴν δυσαρέσκειαν τῶν πολλῶν, ἐξώσθη Πατριαρχεύσας ἔτη τέσσαρα, ἐξορισθεὶς εἰς Καισάρειαν· εἶτα ἐπὶ τῆς Πατριαρχείας τοῦ ἀοιδίμου Κωνσταντίου, κατορθώσαντος παρὰ τῇ Ἐξουσίᾳ τὴν κατάργησιν τῆς ἐξορίας τῶν ἐκπιπτόντων τοῦ Θρόνου Πατριαρχῶν, ἀπῆλθεν εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν, ἔνθα ἀποθανὼν κατέλιπεν, ὡς ἐλέγετο, ἱκανὸν πλοῦτον. Ἐπὶ τῆς Πατριαρχείας αὐτοῦ ἐγένετο ἡ παντελής ἐκείνη ἐξορία τῶν ἐκ τοῦ Κλήρου. Ἐπὶ τούτου καὶ ὁ ἐνδόξου μνήμης Σουλτᾶν Μαχμουὺτ ὁ Β', ἐδωρήσατο εἰς τὸ Ταμεῖον τοῦ Παναγίου Τάφου τὸ σημαντικώτατον ἐκεῖνο χρηματικὸν ποσόν, πρὸς ἐλάφρυσιν τοῦ ὑπερόγκου χρέους αὐτοῦ. Οὗτος ἐχειροτόνησε καὶ τὸν ἐξ Ἀρχιμανδρίτου προδιεβασθέντα εἰς τὸν Πατριαρχικὸν τῶν Ἱεροσολύμων Θρόνον Ἀθανάσιον.

ΣΗΜ. Ε'. Σελ. 10.—Περὶ Ἀνθίμου τοῦ Γ'.

Ἀνθίμος ὁ Γ', τὴν πατρίδα Πελοποννήσιος, Μητροπολίτης Σμύρνης καὶ εἶτα Χαλκηδόνος. Προεδιβάσθη εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν Θρόνον τῷ 1822 ἔτει. Ἀνὴρ μικρᾶς μὲν παιδείας, χρηστὸς ὅμως καὶ

προσηνῆς τοὺς τρόπους καὶ εὐάρεστος εἰς τὸν λαόν. Μετὰ Πατριαρχίαν δὲ δύο μόλις ἐτῶν, ἐκβλήθεις τοῦ Θρόνου, ὡς ἀνίκανος, καίτοι δυσαρεστηθέντος τοῦ λαοῦ, ὡς ἀγαπῶντος αὐτὸν, καὶ ἐξορισθῆς εἰς Καισάρειαν, ἕνεκα τῆς γενομένης τότε ὑπὲρ αὐτοῦ ὀχλαγωγίας, ἐκεῖθεν μετὰ ἑπτὰ ἔτη, ἀδεία τῆς Ἱψηλῆς Πύλης, ἐνεργήσαντος τοῦτο, ὡς προσῆρθε, τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντίου, ἀνεκλήθη καὶ ἐλθὼν κατέκνησεν εἰς Σμύρνην, ὅπου τιμώμενος παρὰ πάντων καὶ σεβαζόμενος διήνυσσε τὸ λοιπὸν τοῦ βίου, καὶ πλήρης ἡμερῶν γενόμενος, ἀπεδήμησε πρὸς Κύριον. Περίεργος ἡ τοῦ Πατριάρχου τούτου ὑπογραφή, μεγάλη καὶ παχεῖα, διότι συνήθως πάντοτε διὰ χρωστήρος ὑπεγράφετο.

ΣΗΜ. ΣΤ'. Σελ. 10.—Περὶ Χρυσάρθου Πατριάρχου.

Ὁ πρότερον Βερρόϊας, καὶ εἶτα Σερρῶν, ἀναβὰς εἰς τὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως Θρόνον τῷ 1824 ἔτει, κατὰ Ἰούνιον, εἰς ἣν καὶ οὗτος τῶν ἐλλογίμων, φιλοτιμίας μεστὸς καὶ δραστηριότητος· ἀλλ' ἐκ τοῦ ἐναντίου, λίαν φίλαρχος ὢν καὶ ἀγέρωχον χαρκατῆρα δεικνύων, ἐπεσπάσατο καθ' ἑαυτοῦ τὸ μῖσος τῶν πολλῶν· διὸ καὶ διαβλήθεις παρὰ τῇ Ἱψηλῇ Πύλῃ, ἐξεβλήθη τοῦ Θρόνου οὐκ ἐντίμως, καὶ ἐξορισθῆς εἰς Καισάρειαν, ἐπανέκαμψε καὐτὸς ἔπειτα καὶ κατέκνησεν εἰς τὴν ἐν τῇ νήσῳ Πριγκήπῳ οἰκίαν αὐτοῦ, ἐνθα ἐγκαταβίωσας μετέστη πρὸς Κύριον ὑπέργηρως, καὶ ἐτάφη εἰς τὸ ἐκεῖ Μοναστήριον τοῦ Χριστοῦ.

ΣΗΜ. Ζ'. Σελ. 14.—Περὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πρωτοψάλτου.

Οὗτος ἦν τὴν πατρίδα Βυζάντιος, ἐκ πατρὸς μὲν Χίου, μητρὸς δὲ Κωνσταντινουπολίτισης. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἀπέθανε νέος, καταλιπὼν τὴν εἰκοσαετῇ σύζυγον αὐτοῦ κυφοροῦσαν τὸν Κωνσταντῖνον, ἥτις, ὡς κακόμορον ἴσως νομίζουσα τὸ ἔμβρυον, ἔτυπτε συνεχῶς τὴν κοιλίαν αὐτῆς, ἀλλὰ νοθετηθεῖσα καὶ ἐπιπληχθεῖσα μάλιστα ἐπὶ τούτῳ ὑπὸ τινος πεπαιδευμένου ἱερέως Ἰσραεμίου, φίλου τῆς οἰκογενείας, ἐπαύσατο τέως τῆς θανατηφόρου ταύτης πράξεως. Γεννηθεὶς οὖν ὁ Κωνσταντῖνος τῷ 1777 ἔτει, καὶ καλῶς ἀνατραφεὶς ὑπὸ τῆς χήρας μητρὸς αὐτοῦ, παιδιόθεν οὐκ ἔλειπε καθ' ἑκάστην φοιτῶν εἰς τὸν Ναὸν τοῦ Θεοῦ, τὰ τε ἱερὰ γράμματα μανθάνων καὶ περὶ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Μουσικὴν ἀσχολούμενος. Διὸ καὶ Κανονάρχης τῆς τοῦ Συναίτιχοῦ Μετοχίου Ἐκκλησίας γενόμενος, συγχρόνως ἐδιδάσκετο καὶ τὴν Μουσικὴν παρὰ τῷ ἀοιδίμῳ Διδα-

σάλῳ Γεωργίῳ τῷ Κρητῇ, εἶτα δὲ ἐκ Κανονάρχου διωρίσθη δεύτερος καὶ ἀκολούθως πρῶτος ψάλτης τῆς αὐτῆς Ἐκκλησίας. Κατὰ δὲ τὸ 1800 ἔτος, Ἀπριλίου 23, Νεόφυτος ὁ Πατριάρχης παρέλαβεν αὐτὸν εἰς τὴν Μεγάλῃν Ἐκκλησίαν δεύτερον Δομέστικον, ἐπὶ ἱακώβου Πρωτοψάλτου. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τούτου, πρῶτος Δομέστικος γενόμενος, συνέψαλλε μετὰ Μανουὴλ τοῦ Πρωτοψάλτου, μέχρι τοῦ 1849 ἔτους, οὗτινος τὸ σοβαρὸν καὶ ἐμβριθὲς Ἐκκλησιαστικὸν ὕφος εἰς ἄκρον ἐμμήθη ὁ ἡδυμελὶφθογγος οὗτος Κωνσταντῖνος. Τῷ δὲ 1824 ἔτει, Δεκεμβρίου 23, ἀποθανόντος Γρηγορίου τοῦ Πρωτοψάλτου, διεδέχθη αὐτὸν τῇ ἐπαύριον 24, κελευσθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀπὸ Ἰκονίου προβιβάσθεντος εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν Θρόνον Εὐγενίου, καὶ ἔκτοτε διέπρεψε ψάλλων ἄχρι τοῦ 1855 ἔτους, καθ' ὃ, μὴ δυνάμενος χοροστατεῖν, ἕνεκα τῆς ἐπισυμβάσης αὐτῷ ποδαλγίας, ἐφησύχασεν εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ μελοποιῶν καὶ ἐκδιδούς τὰ μελισταγῇ αὐτοῦ ἄσματα. Κατὰ δὲ τὸ 1862 ἔτος μεταβὰς ἐπ' ἀλλαγῇ ἀέρος εἰς τὴν νήσον Χάλκην, μεταξὺ εὐλογῶν καὶ νοθετῶν τὰ ἑαυτοῦ τέκνα, παρέδωκεν ἡσύχως τὸ πνεῦμα εἰς χεῖρας Θεοῦ τῇ 30 Ἰουνίου, ὀγδοηκοστὸν πέμπτον ἔτος τῆς ἡλικίας ἄγων, καὶ ἐνεσταφιάσθη ἐνδόξως, ὡς ἀνῆκεν αὐτῷ, ἐξῶθεν τῆς ἐκεῖ Μονῆς τοῦ ἀγίου Γεωργίου τοῦ Κρημνοῦ, ἐξυμνηθεὶς ἀξίως δι' ἐπιταφίου Λόγου ὑπὸ τοῦ Ἀρχιμανδρίτου Κ. Γρηγορίου Γώγου. (1). Ἐπὶ πεντήκοντα οὖν καὶ πέντε ἔτη ἐχοροστάτησεν ὁ ἀοιδίμος ἐν τῷ Πατριαρχικῷ Ναῷ, ψάλλων μετ' εὐλαθείας καὶ θερμῆς πίσεως, καὶ κατανύγων τοὺς Ἐκκλησιαζομένους διὰ τῆς γλυκείας αὐτοῦ φωνῆς καὶ τοῦ θαυμασίου καὶ σεβαστοῦ ἐκείνου Ἐκκλησιαστικοῦ ὕφους (τοῦ κατ' ἀλληλοδιάδοχον μίμησιν ἔκπαλαι διασωζομένου ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, καὶ τοῖς ἐν αὐτῇ ψάλλουσιν ἐξαιρέτως προσιδιάζοντος), ὅπερ ἀπέσταζεν ἐκ τοῦ μελιρρύτου αὐτοῦ στόματος, μὴ κινουμένου ἐν τῷ ψάλλειν οὐδενὸς τῶν μελῶν τοῦ σώματος, οὐδ' αὐτῆς αὐτοῦ τῆς κεφαλῆς παντελῶς, μόνον δὲ τῶν χειλέων. Τοιοῦτον δ' ἐκ φύσεως ἀξιόλογον, καὶ ἰδιάζον αὐτῷ μόνῳ, προτέρημα εἶχεν ἡ εὐλύγιστος καὶ ἡ δύφθογγος αὐτοῦ φωνή, ὥστε μεταξὺ τῶν φωνῶν καὶ ἄλλων πολλῶν συμπαλλόντων, ἡ τοῦ Πρωτοψάλτου φωνὴ διεκρίνετο καθαρῶς ἀκουομένη. Καὶ πολλοὶ ἔτι ἐπιζῶντες αὐτήκοοι ὑπῆρξαν, καὶ αὐτὸς ἐγὼ, ὡς ἐπὶ τετραετίαν τὰ τῆς Κανοναρχίας παρ' αὐτῷ τελῶν σὺν Ἡ. τῷ Τανταλίδῃ καὶ Β. τῷ Καλλίφρονι, ἐπὶ τῆς Πατριαρχείας τοῦ ἀοιδίμου Γεροντός

(1) Ἰδ. τὸν Λόγον αὐτὸν ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀναστασιματαρίου τοῦ Πρωτοψάλτου!

μου Κωνσταντίου, ὅστις τοσοῦτον ὑπερηγάπα τὸν Πρωτοφάλτην, ὡς φιλομουσικώτατος, διὰ τε τὸ Ἐκκλησιαστικόν, ὡς ἐρρέθη, ὕψος καὶ τὸ προσιδιάζον αὐτῷ ἡδὺ τῆς φωνῆς καὶ μελίρρυτον, ὥστε, ὅτε ἐπαύσατο τοῦ χοροστατεῖν, πολλάκις ἤκουσα τοῦ Πατριάρχου λέγοντός μοι οὕτως: « Ἄν ἤμην Πατριάρχης, ἐσχόπευον νὰ ὕψη- » λώσω τὸ κάθισμα τοῦ στασιδίου τοῦ Πρωτοφάλτου, καὶ διὰ τοῦ » φορείου νὰ τὸν φέρω νὰ ψάλλῃ, ἔστω καὶ κατ'ἡμέρας. » Ἐσχά- » τως, μὴ δυνάμενος ὁ ἀοιδίμος Κωνσταντῖος ἵνα ἴδῃ προσωπικῶς τὸν Πρωτοφάλτην, εὐχαριστήθη μόνον ἰδὼν τὴν εἰκόνα αὐτοῦ. Ἐμε- » λοποίησεν εἰς τὴν ἀρχαίαν τῆς Μουσικῆς μέθοδον, κατὰ τὴν γρα- » φὴν Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου, καὶ ἐξέδωκε μετενεχθέντα εἰς τὴν » νέαν ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Στεφάνου Λαμπαδαρίου, τὰ ἐξῆς: Ἀνθο- » λογίαν δίτομον (1). Δοξαστάριον ἀργουσύντομον. Τυπικὸν τῆς Με- » γάλῃς Ἐκκλησίας δις, τὸ αὐτὸ καὶ εἰς Σλαβικὴν γλῶσσαν ἔμελ- » λεν, ἀλλ' οὐκ ἔφθη καὶ τρίτον ἐκδοῦναι αὐτὸ, πεπλουτισμένον » πολλαῖς ἔτι ἐπιδιορθώσεσι παρὰ τε τοῦ ἀειμνήστου Κωνσταντίου » καὶ ἄλλων. Τὸ δὲ Ἀργουσύντομον Ἀναστασιματάριον, καλλωπισθὲν » ὑπ' αὐτοῦ, ὡς ψάλλεται ἐν τῇ Μ. Ἐκκλησίᾳ, μετὰ προσθήκης πολ- » λῶν ἄλλων ἀναγκαίων ἀνεκδότων, ἐξεδόθη μὲν μέχρι τοῦ βαρέος » ἡχου, τῷ 1863 παρὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Νικολάου καὶ τοῦ μακαρίτου » χ. Γ. Παπαδοπούλου, διενεμήθη δὲ μέχρι τῆς ἀρχῆς τοῦ Πλ. Ἀ. » Σώζονται ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ ἀοιδίου Πρωτοφάλτου ἀνέκδοτα » μελουργήματα αὐτοῦ, Εἴρηαι Καλοφωνικοί, ὕμνοι εἰς Πατριάρχας » καὶ ἄλλους, καὶ διάφορα ἄλλα.

ΣΗΜ. Η'. Σελ. 17.—Περὶ Κωνσταντίου τοῦ Β'.

Οὗτος δ' ἀπὸ πρώην Τορνόβου, συνεργεῖα τοῦ Παναγιώτου Κο- » μίσιου, ὡς ἐν τῇ Βιογραφίᾳ ἐρρέθη (σελ. 18,) εἰς τὸν Οἰκουμενικόν

(1) Εἰς τὴν Ἀνθολογίαν ταύτην ἐποίησεν Ἡ. ὁ Τανταλιδὴς τοδὶ τὸ Ἐπίγραμμα:

Ὀρφεὺς μὲν καὶ Ἀμφίονες, Ἀρίονες καὶ Λῖνοι,
Καὶ τῶν λοιπῶν σιγάτωσαν μέλοποιων τὰ σμήνη·
Ἰδοὺ γὰρ ἐντετάσσεται κιθάρα σιωνίτις,
Εἰς ἧς ἐκχέετ' ἄφατος, οὐράνιος, γλυκύτης,
Οὐ θῆρας τιθασσεύουσα, οὐ λίθων κηλοῦσα,
Ἀλλὰ ψυχὰς εἰς οὐρανὸν ἐκ γῆς ἀνακαλοῦσα.
Τὰς δὲ νευρὰς συνήρμαχεν οὐ Τέρπανδρος, οὐ Λῖνος,
Ἀλλ' ἀοιδῶν ὁ φέριστος ἀπάντων Κωνσταντῖνος.
Πᾶσα λοιπὸν μελίγηρυς σειρὴν τῆς Ἐκκλησίας
Ὑμνολαγείτω τὴν Θεὸν διὰ μολπῆς γυνήϊας.

Θρόνον ἀναβάς, ἦν ἄνθρωπος τᾶλλα μὲν ἀγαθὸς καὶ εὐλαβὴς, ἀλλ' » ἀμαθὴς, ἄπειρος καὶ ἀνίκανος εἰς τὴν ὑψηλὴν ταύτην πηδαλιου- » χίαν. Ἐπὶ τῆς Πατριαρχείας αὐτοῦ, περατωθείσης τῆς οἰκοδομῆς » τοῦ Θεοῦ Ναοῦ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, ἐτελέσθησαν τὰ ἐγκαίνια » αὐτοῦ τε καὶ τοῦ ὑπογείου Εὐκτηρίου οἴκου παρ' αὐτοῦ τοῦ Πατρι- » ἀρχου, τῷ 1835 ἔτει, Φεβρουαρίου 2: ἡμέρα τῆς Ὑπαπαντῆς τοῦ » Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν. Πρῶτος αὐτὸς ὁ Πατριάρχης ἡξίωται » καὶ τοῦ Βασιλικοῦ Παρασήμεου, ὅπερ ἔκτοτε ἀφαιρούμενον ἀπὸ τοῦ » ἐκθρονιζομένου Πατριάρχου, δίδεται τῷ νέῳ παρὰ τῆς Ὑψηλῆς Πύ- » λης ἐπὶ τῆς ἐγκαθιδρύσεως εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν Θρόνον. Μετὰ Πα- » τριαρχεῖαν δὲ δεκαπέντε μηνῶν, δυσάρεστος τοῖς πᾶσι γενόμενος, » ὡς ὄργανον τοῦ Κομίσου, ἐξεβλήθη τοῦ Θρόνου, παρεπιδημοῦντος » τότε ἐν Κωνσταντινουπόλει τοῦ ἡγεμόνος τῆς Σερβίας Μιλόση, » ὅστις ἐγνωστοποίησε τὰ κατ' αὐτὸν τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ, καὶ ἀπῆλθεν » εἰς τὴν ἐν τῷ Μεγάλῳ Ρεύματι οἰκίαν αὐτοῦ, ἔνθα μετὰ τινος χρό- » νους ἐξεδήμησε πρὸς Κύριον.

ΣΗΜ. Θ'. Σελ. 17.—Περὶ Μελετίου τοῦ Γ'.

Ὁ ἀπὸ Κυζίκου Πατριάρχης οὗτος ἦν Κεῖος τὴν πατρίδα, ἐκ τῶν » εὐπατριδῶν. Μετὰ λαμπράν, ἀλλὰ καὶ δραστήριον, ἐπτάμηνον Πα- » τριαρχεῖαν, μετέστη πρὸς Κύριον, τῇ 28 Νοεμβρίου τοῦ 1845 » ἔτους, ὁ ἐλευθέριος καὶ μεγαλοπρεπὴς οὗτος ἀνὴρ, ἐν ἡλικίᾳ ἑβδο- » μήκοντα καὶ τριῶν ἐτῶν, ἐφ' οὗ πολλὰ τῷ ὄντι ἡλπίζοντο τῷ Γέ- » νει καλὰ, καὶ ἐνεταφιάσθη ἐν τῷ Προαυλείῳ τοῦ Ναοῦ τῆς Ζωοδό- » χου Πηγῆς πλησίον Ἀνθίμου τοῦ Ε'. Οὗτος ἔπεισε τὸν Πατριάρχην » τῶν Ἀρμενίων, ἵνα μετατρέψῃ τὸ κάλυμμα τῆς κεφαλῆς τῶν ἱερέων » εἰς τὸ ἥδη δρώμενον σχῆμα, καὶ καταργήσῃ τὸ ἀνάρμοστον ἐκεῖνο » παρ' αὐτοῖς ἔθος τοῦ φορεῖν τοὺς Διακόνους ἐν ταῖς ἱεροπραξίαις » τὴν τοῖς Ἀρχιερεῦσι μόνοις ἀνήκουσαν μίτραν· ἀλλ' αὐτοὶ ἐπανῆλ- » θον πάλιν εἰς τὸ αὐτὸ ἔθος. Ἐλεῆμων δὲ εἰς ἄκρον ὁ ἀοιδίμος ὢν, » ἀκτῆμονα διῆγε βίον, διανέμων ἀφθόνως πᾶν ὅ τι ἀπελάμβανε τοῖς » χρεῖαν ἔχουσι καὶ αἰτουμένοις αὐτὸν. Διὸ καὶ ἀποθανόντι, οὐ μόνον » οὐδ' ὀβολὸς εὐρέθη παρ' αὐτῷ, ἀλλ' οὐδ' ἐνδύματα πλείονα, ὢν συ- » νήθως ἐφόρει· διότι, ὅτε χρημάτων ἠπόρει πρὸς εὐποιάν, εἰς τὴν » τῶν ἐνδυμάτων αὐτοῦ κατέφευγε χορηγίαν. Οὗτος διὰ Πατριαρχι- » κοῦ Συνοδικοῦ Γράμματος ἀπηγόρευσε, τὴν ἱερὰν Μυσταγωγίαν » τελῶν ἐν τῇ κατὰ Χάλκην Μονῇ τῆς Ἀγίας Τριάδος, τοῦ μηδένα » τῶν πρώην Πατριαρχῶν, ἢ Μητροπολιτῶν, ἢ οἰωνδήποτε ἄλλων, » ἔχειν τὴν ἄδειαν κατοικεῖν διαρκῶς εἰς τὴν Μονὴν ταύτην, ὡς κα-

θιερωμένην οὖσαν μόνως εἰς Σχολήν. Ἐπὶ τούτου τοῦ Πατριάρχου, Αὐλάρχου ὄντος τοῦ ἱψηλοτάτου Ριζᾶ Πασᾶ, ἐξεδόθη Αὐτοκρατορικὸν Διάταγμα, δι' οὗ ἀνενεώθη τὸ ἀπὸ Γενναδίου τοῦ Σχολαρίου ἀρξάμενον, καὶ μετὰ τὸν δι' ἀγχόνης θάνατον Παρθενίου τοῦ Γ', καταργηθὲν ἔκτοτε ἔθος τοῦ ἐμφανίζεσθαι τὸν νέον Πατριάρχην ἐνώπιον τοῦ Ἀνακτος, καὶ λαμβάνειν παρὰ τῶν ἰδίων χειρῶν τὸ Παράσημον τῆς Πατριαρχείας. Πρῶτος οὖν αὐτὸς ἀξιώθεις τούτου, ἐν τῷ παρουσιάζεσθαι πρὸς τὸν Μεγαλειότατον ἐνδόξου μνήμης Σουλτάν Ἀπδ-οὐλ-Μετζίδ, ἐξεφώνησε κατάλληλον εὐχαριστήριον πρὸς τὸν Ἀνακτα εὐχὴν, λαβὼν καὶ Παράσημον ἀνώτερον τῶν πρὸ αὐτοῦ Πατριαρχῶν, καὶ τὴν ἄδειαν τοῦ χρῆσθαι διέππῳ ὀχήματι καὶ πλοίῳ μεγαλοπρεπεῖ ἐξ ὀκτὼ κωπηλατῶν. Πρῶτος οὗτος μεταβάς κατόκησε μετὰ τῆς Πατριαρχικῆς ὑπαλληλίας ἐν τῷ ἑαρινῷ κατὰ τὴν Ξηρὰν Κρήνην Πατριαρχικῷ Οἴκῳ, τῷ μετὰ ταῦτα ἀποτεφρωθέντι.

ΣΗΜ. Γ'. Σελ. 20.—Περὶ Γερμανοῦ τοῦ Δ'.

Γερμανὸς Δ'. ὁ ἀπὸ Δέρκων, οὗ πατρὶς ἡ τοῦ Βύζαντος, ἀνὴρ ἥπιος καὶ ἱλαρὸς, Ἀρχιερεὺς ἐνάρετος καὶ ἀγαθώτατος, Πατριάρχης φιλογενῆς καὶ φιλόμουσος, εἰ καὶ ὀλίγης παιδείας μετασχών. Δις Πατριαρχεύσας, τῷ 1845 ἔτει καὶ τῷ 1852, κατέλιπεν ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ ἱστορίᾳ εὐκλεῆς καὶ αἰωνίου μνήμης ὄνομα. Καὶ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ Πατριαρχείᾳ, βλέπων τὴν τοῦ Κλήρου ἀμάθειαν, δι' ἔλλειψιν Σχολῆς, κορυφουμένην καὶ αὐξοῦσαν, ὑπὸ διακαοῦς φιλομούσου ζήλου φλεγόμενος προέλαβε τὴν διόρθωσιν τοῦ κακοῦ. Διὸ σπουδῇ καὶ δαπάνῃ αὐτοῦ τε καὶ πάντων τῶν ὑπὸ τὸν Οἰκουμενικὸν Θρόνον τελούντων ἁγίων Ἀρχιερέων, ἀνωκοδόμησεν ἐκ βάθρων τὴν ἐν τῇ νήσῳ Χάλκη Μονὴν τῆς Ἀγίας Τριάδος, πυρποληθεῖσαν τῷ 1821 ἔτει, καθιερώσας αὐτήν, ὡς ἐπόθει, εἰς Σχολὴν Θεολογικὴν, ἐξ ἧς πολλοὶ ἐβλάστησαν καὶ βλαστήσουσι, Θεοῦ εὐδοκούντος, τῆς Ἐκκλησίας ἱεροὶ βλαστοὶ, εἰς μέγα δένδρον εὐθαλὲς καὶ εὐκαρπον αὐξάνομενοι. Ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ, ὠκοδόμησε τὸ ἔξωθεν τοῦ Ἐπταπυργίου Ὀρφανοτροφεῖον τοῦ Γένους, ἐν ᾧ οὐ μόνον οἱ ὀρφανοὶ τῶν παίδων, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἐνδεῶν γονέων συνδικαιτῶνται, διδασκόμενοι τὰ τε ἱερὰ γράμματα καὶ διαφόρους τέχνας. Πατριαρχεύσας δ' ἐν αὐτῇ μῆνας δέκα καὶ ἡμέρας δεκατέσσαρας ὁ περικλεῆς, φιλόχριστος, φιλογενῆς καὶ φιλόμουσος οὗτος Πατριάρχης, ἀπῆλθεν εἰς τὰς οὐρανίους μονὰς τῇ 17 Σεπτεμβρίου τοῦ 1853 ἔτους, ἐν γῆρᾳ καλῷ.

ΣΗΜ. ΙΑ'. Σελ. 22.—Περὶ Γρηγορίου τοῦ ΣΤ'.

Γρηγόριος ὁ ΣΤ', τὴν πατρίδα Βυζάντιος, Μητροπολίτης πρότερον Πελαγονίας καὶ εἶτα Σερρών, ἤρθη κατὰ τὸ 1835 ἔτος, ἐν μηνὶ Αὐγούστῳ, εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν Θρόνον εἰς ἡλικίαν τεσσαράκοντα δύο μόλις ἐτῶν. Ἀνὴρ νοημονέστατος, πεπαιδευμένος, καὶ πηδालιοῦχος ἄριστος, ἀνατραφεὶς τε καὶ ἐκδιδαχθεὶς τῇ προστασίᾳ τοῦ διὰ μαρτυρικοῦ τέλους μεταστάντος τῶν τῇ δε Γρηγορίου τοῦ Δέρκων, οὗ καὶ Διάκονος ἐχρημάτισεν. Ἐπὶ τῆς Πατριαρχείας τοῦ συνετοῦ τούτου ἀνδρός, ἀνεγερθέντων ἐκ βάθρων δαπάναις τοῦ ἔθνους τῶν ἔξωθεν τοῦ Ἐπταπυργίου Νοσοκομείων, ἤρξατο ἀνακαινίζεσθαι, ἁδεῖα Αὐτοκρατορικῇ, καὶ ὁ Πατριαρχικὸς Ναὸς· ἀλλ' ὁ ἰσχυρὸς τότε Περτέφ Πασᾶς, ὁ ἐπονομασθεὶς Μουλκιὲ Ναζιρῇ, ἐχθρὸς τοῦ Πατριάρχου ὄν, κατέπαυσε τὴν οἰκοδομήν, ὅπερ οὐ μικρὸν κρότον ἐνεποίησε τῇ Εὐρώπῃ· ἀλλ' ἡ Α. Παναγιότης ὑπερισχύσασα διὰ συνετοῦς καὶ φρονίμου ἐπιμονῆς, ἤγαγε τέως εἰς πέρας τὰ τῆς ἀνοικοδομῆς. Καίτοι δὲ πολέμιος ἄσπονδος τοῦ Γρηγορίου ὁ Περτέφ, ἐθαύμαζεν ὅμως τὸν μέγαν νοῦν τοῦ ἀνδρός. Ἀλλὰ καὶ ἡ πτώσις τοῦ Σεβασμίου καὶ γεραροῦ τούτου Πατριάρχου ἀξία μνήμης, καὶ δόξαν αἰώνιον περιποιεῖ τῷ ὑπερμάχῳ τούτῳ τῆς Ἐκκλησίας ἱεράρχῃ. Ὁ ἱψηλότατος Ῥεσίτ Πασᾶς, λίαν τιμῶν αὐτὸν καὶ μέγα εὐνοῶν διὰ τε τὸ πρὸς τὴν Κραταιὰν Βασιλείαν πιστὸν αὐτοῦ καὶ τὸ μεγαλεπήβολον τοῦ νοός, ἐπιποθῶν καὶ θέλων ἵνα διατηρήσῃ αὐτὸν ἐπὶ τοῦ Θρόνου, καταδιωκόμενον ἀπείροις ψευδέσι κατηγορίαις ὑπὸ τε τοῦ ἀμειλίκτου ἐχθροῦ Περτέφ Πασᾶ καὶ ἄλλων, συνβούλευεν αὐτῷ, ἵνα παύσῃται καταδικάζων τὰ τῶν Προτεσταντῶν βιβλία καὶ δόγματα· ἀλλ' ὁ εὐσεβέστατος, ὁ θεοφιλὴς, ὁ καλὸς Ποιμὴν καὶ φύλαξ πιστὸς καὶ ὑπερασπιστὴς τῶν ἀληθινῶν δογμάτων τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, «προτιμῶ, ἔλεγεν, οὐ μόνον τὴν πτώσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν δι' ἀγχόνης θάνατον, ἡ τὴν παράβασιν, ἔστω καὶ ἐλαχίστην, τῶν ἱερῶν Καθηκόντων μου.» Ἀπαιτῆσαι οὖν τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ ὑπερισχυσάντων, διεδικάσθη ὁ Πατριάρχης ὑπὸ τοῦ Καδρι ἐφένδη, μεγάλου Καζασκέρου, οἰκοῦντος ἄνωθεν τοῦ Πατριαρχείου εἰς Τσαρσαμπᾶ Παζᾶρ, ὅστις ἀπεφῆνατο τέως, ὅτι οὐδεμίαν βλέπει αἰτίαν τῆς πτώσεως, διότι εὔρεν, εἶπε, τὸν Πατριάρχην πιστότατον καὶ εἰς τὴν Βασιλείαν καὶ εἰς τὸ θρησκευμα αὐτοῦ. Ἀλλ' ὅμως, ἕνεκα πολιτικῶν συμφερόντων, καὶ διότι δυσηρέστησε τοῖς ἀγγλίζουσιν, ὡς ἀποδοκιμάσας καὶ μὴ ἐγκρίνας τὸν τότε εἰσυχθέντα εἰς τὸ Ἰόνιον Κράτος Ἐκκλησιαστικὸν Κανονισμόν, ὅστις πρὸς ταῖς πολλαῖς καὶ ἄλλαις καινοτομίαις,

καὶ εἰς τὰ περὶ Γάμου ἐνεωτέρειζε, κατέστη ἀναγκαία ἡ πτώσις αὐτοῦ, καίπερ ἄνευ τῆς θελήσεως τῆς Ὑψηλῆς Πύλης. Ὅθεν, μετὰ Πατριαρχεῖαν ἔνδοξον τεσσάρων καὶ ἡμίσεος ἐτῶν, ἐκβλήθεις τοῦ Θρόνου τῷ 1840 ἔτει Φεβρουαρίου 21, ὁ εὐκλεέστατος οὗτος Πατριάρχης, ἀπῆλθεν εἰς τὴν κατὰ τὴν Ξηρὰν Κρήνην οἰκίαν αὐτοῦ, ὅπου καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἐφησυχάζει ἐνασχολούμενος εἰς τὰς φίλας αὐτῷ Μούσας καὶ ὑπὸ πάντων σεβαζόμενος καὶ τιμώμενος. Καίτοι δὲ πολλάκις ἢ τε ἱερὰ Σύνοδος καὶ τὸ ἔθνος προὔτεινεν αὐτῷ, ἵνα ἀναλάβῃ καὶ δεύτερον τοὺς τῆς Ἐκκλησίας οἶακας, ἀλλ' ἡ Α. Παναγιότης, ἀπεποιεῖτο αἰείποτε καὶ ἀπέκρουε τὴν πρότασιν, ἐπιποθῶν τὴν ἡσυχίαν μᾶλλον τῆς προσκαίρου καὶ πλήρους ἀπείρων τύψεων καὶ φροντίδων δόξης.

ΣΗΜ. ΙΒ'. Σελ. 20.—Περὶ Ἀρθίου τοῦ Δ'.

Ὁ ἀπὸ Νικομηδείας οὗτος εἰς τὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως προβιβασθεὶς Θρόνον, τῷ 1840 ἔτει, Φεβρουαρίου 29, τὴν πατρίδα Βυζάντιος, ἀνὴρ παιδείας οὐκ ἄμοιρος, καὶ ἀγαπητὸς παρὰ πᾶσι διὰ τε τὸ πρᾶον καὶ γλυκὺ τοῦ ἥθους καὶ τὰς περικοσμούσας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἄλλας ἀρετὰς, ἐπατριαρχευσεν δις, τὸ πρῶτον μῆνας τέσσαρας πρὸς τοῖς δέκα, καὶ ἐπαύθη τῷ 1841 ἔτει κατὰ τὴν 6 Μαΐου, καὶ τὸ δεύτερον, κατὰ τὸ 1848 ἔτος, ἐπὶ τέσσαρα ἔτη καὶ δεκαοκτὼ ἡμέρας, καὶ παυθεὶς, ἕνεκα γήρωος, ἀπελθὼν κατῴκησεν εἰς τὴν ἐν τῇ νήσῳ Πριγκήπῳ οἰκίαν αὐτοῦ, ἔνθα καὶ μέχρι τῆς σήμερον ἐφησυχάζει παρὰ πάντων φιλούμενος καὶ τιμώμενος. Ἐπὶ τῆς πρώτης Πατριαρχείας αὐτοῦ ἀνηγέρθη τὸ πρὸ χρόνων κατηρειπωμένον παράλιον ἑαρινὸν Πατριαρχεῖον, ὅπερ καὶ αὖθις ἀπετεφρώθη. Ἐπὶ δὲ τῆς δευτέρας ἀνεγνωρίσθη Συνοδικῶς τὸ Αὐτοκέφαλον τῆς ἐν Ἑλλάδι Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ὡς εἴρηται ἐν τῇ *Βιογραφίᾳ*.

ΣΗΜ. ΙΓ'. Σελ. 25.—Περὶ Παναγιώτου τοῦ Νικοσίου.

Τὰ περὶ τοῦ ἐξόχου καὶ σοφοῦ τούτου ἀνδρὸς ἀντεγράψαμεν, χάριν τῶν Φιλιστόρων ὁμογενῶν, ἐκ τοῦ ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Βαρθολομαίου τοῦ Κουτλουμουσιανοῦ ἐκδοθέντος Ἱπομνήματος ἱστορικοῦ τῆς κατὰ Χάλκην Μονῆς τῆς Θεοτόκου, καθ' ἣν δέδωκεν αὐτῷ σημείωσιν ὁ ἀοίδιμος Κωνσταντῖος, ὡς ὁ ἴδιος ἐπιστέλλων (1)

(1) Τὴν ἐπιστολὴν ταύτην, τὴν ἐν τοῖς Προλεγομ. τοῦ Β'. Τόμου τῆς ΚΠ. Σελ. 5'. ἐν ὑποσημείωσει, ἐξεδώκαμεν καὶ ἡμεῖς ἐν τῷ παρόντι Τεύχει, ὡς Συγγραφὴν αὐτοῦ τοῦ Κωνσταντίου. Ἰδ. Ἐπιστ. 3.

ἔγραφε πρὸς τὸν πολυμαθέστατον γέροντα Συγγραφέα τῆς *Κωνσταντινουπόλεως Σκαρλάτον Δ.* τὸν Βυζάντιον. Λέγει γοῦν ἐν τῷ Ἱπομνήματι σελ. 20.

§. 26. «Παναγιώτης ὁ Νικόσιος ὑπῆρχεν υἱὸς Γουνάρεως, γεννηθεὶς ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1613 ἔτει, ὃν, κομιδῇ νέον ὄντα, παρέλαβεν ὁ σοφὸς ἐκεῖνος Διδάσκαλος τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, Μελέτιος Συρίγου ὁ Κρῆς, καὶ ἐξεπαίδευσεν ὑπὸ Διδασκάλοις. Ἀγχινοὺς δὲ ὢν, ἐγκρατὴς ἐγένετο τῆς Ἑλληνικῆς, Ἀραβικῆς, Περσικῆς καὶ Τουρκικῆς Διαλέκτου, εἶτα, ἐν Παταύῳ, καὶ τῆς Λατινικῆς καὶ Ἰταλικῆς γλώσσης, καὶ δι' αὐτῆς τῶν Μαθηματικῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς Ἀστρονομίας. Ἐπανακάμψας εἰς Βασιλεῦσαν, ἐχρημάτισε κατ' ἀρχὰς μὲν Διερμηνεὺς τοῦ Πρέσβεως τῶν Γερμανῶν 25 ἔτη μετὰ δὲ ταῦτα, καὶ τῶν λοιπῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων καὶ τῆς Πόρτας ἐν ταύτῳ· καὶ τέλος, ὑπατεύοντος τοῦ περιφήμου Κιουπρουλῆ Ἀχμέτ Πασσᾶ, προεχειρίσθη καθ' αὐτὸ μέγας Διερμηνεὺς τοῦ Ὄθωμανικοῦ Κράτους. Καὶ ἔκτοτε ἀφοσιωθείς ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν δούλευσιν αὐτοῦ, συνεξεστράτευσεν μετὰ τοῦ Ἱπάτου τούτου Κιουπρουλῆ κατὰ τῆς Κρήτης, καὶ διέμεινε μετ' αὐτοῦ ἕως τῆς ἀλώσεως ταύτης. Ἐκτελὼν δὲ τὰ τοῦ Διερμηνέως ἔργα, ἐπὶ τῶν Σουλτάνων Ἰμπραχίμ τοῦ Α' καὶ Μεχμέτ τοῦ Δ', ἔλαβε παρ' Ὄθωμανοῖς, διὰ τε τὴν ἑαυτοῦ πολυμάθειαν καὶ τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ φρονήσεως τὸ βάθος, τοσαύτην ὑπόληψιν, ὅσην ποτὲ παρ' Ἑβραίοις ὁ Ἀχιτόφελ, καὶ παρ' Ἕλλησιν ὁ Ὀδυσσεύς.»

§. 27. «Περὶ τοῦ Διερμηνέως τούτου Παναγιωτάκη ὁ κλεινὸς Εὐγένιος, ἐν ἀρχῇ τῆς Λογικῆς αὐτοῦ, ἐν τῷ περὶ τῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν ἐπὶ σπουδῇ καὶ παιδείᾳ διαπρεψάντων, λέγει ταῦτα. «Τούτοις ἅπασι συγκαταλεχθήτω καὶ Παναγιωτάκης, ὁ παρὰ τῆς Ὄθωμανοῖς τὰ τοῦ Μεγάλου Ἑρμηνέως τελῶν, καὶ ἐν τῇ πρὸς Βανλῆτινα Ἐφένδην συστάσῃ διαλέξει, ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ τότε Ἱπατεύοντος, ἴσον τῷ πολιτικῷ φρονήματι τὸ φιλόσοφον ἐνδειξάμενος. Ἐν δὲ τῇ πρὸς Ἀθανάσιον Κιρκέρων Ἐπιστολῇ, τῇ περὶ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ὁβελίσκου, τὸν περιόντα οἱ (αὐτῷ) τῆς ἐπιστήμης καὶ πολυμαθείας πλοῦτον στήσας κατάδηλον.»

§. 28. «Ὁ δὲ Ἱεροσολύμων Δοσίθεος (Βιβλ. ΙΒ'. κεφ. Δ'. §. Β'.) λέγει, ὅτι ἐπὶ τῆς πρώτης Πατριαρχείας Παρθενίου τοῦ Δ', τοῦ ἐπονομαζομένου Μογγιλάλου, περὶ τὸ 1658 ἔτος, «διὰ δαπάνης καὶ ἐπιμελείας Παναγιωτάκη τοῦ Ἑρμηνέως, ἔψησαν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἅγιον Μύρον.»

§. 29. «Ὁ αὐτὸς Δοσίθεος ἱστορεῖ (Βιβλ. ΙΑ'. κεφ. ΙΑ'. §. δ'.), ὅτι ἐπὶ τῆς Πατριαρχείας Μεθοδίου (ὀρθότερον, ἴσως, Διονυσίου τοῦ

Γ'), ἐν ἔτει 1662, ὁ μέγας Ἑρμηνεὺς τῆς Κραταιᾶς τῶν Ὁθωμανῶν Βασιλείας Παναγιωτάκης ἐνήργησε, καὶ ἐτυπώθη ἐν Ὀλλανδίᾳ τὸ βιβλίον τὸ καλούμενον Ὁρθόδοξος ὁμολογία. Οὐ μόνον δὲ τὴν τύπωσιν τοῦ βιβλίου τούτου ἐνήργησεν ἀπλῶς, ἀλλὰ καὶ δωρεὰν προσέθηκεν αὐτὸ εἰς τοὺς εὐσεβεῖς, ὡς ὁ Ἱεροσολύμων Νεκτάριος (1), ἐν τῇ πρὸς τοὺς ἐντευξομένους Ὁρθοδόξους Ἐπιστολῇ αὐτοῦ πλατύτερον διηγεῖται λέγων. « Ἀλλὰ ταύτην (τὴν βίβλον) τύπῳ μὲν πρὸ πολλοῦ οἱ Ῥώσσοι τῇ σφῶν διαλέκτῳ ἐξέδωκαν· παρὰ δὲ Γραικοῖς ἐν χειρογράφοις καὶ μόναις δέλτοις τέως ἀνεγινώσκετο. Ὁ δὲ σοφώτατος, οὐχ ἥττον δὲ καὶ θεοσεβέστατος καὶ ὀρθοδοξότατος Ἑρμηνεὺς τοῦ Ἀνατολικοῦ καὶ Δυτικοῦ Κράτους τῶν Αὐτοκρατόρων, Κύριος Παναγιώτης, οἶα τοῦ ἡμετέρου τῶν Γραικῶν Γένους εἰς ἄκρον ζηλωτῆς, καὶ τοῦ Ὁρθοδόξου ἡμῶν δόγματος διάπυρος ὑπερασπιστῆς, πρὸς τοῖς ἄλλοις αὐτοῦ μεγαλοπρεπέσιν ἔργοις, καὶ τοῦργου τούτου γενέσθαι προστάτης οὐκ ὤκνησε, τῷ τύπῳ δηλαδὴ, καὶ κατὰ τὴν ἡμῶν τε καὶ τῶν Λατίνων φωνὴν (καίπερ πολιτικαῖς φροντίσιν ὅσαι ὦραι ἐνειλούμενος), οἰκείοις ἀναλώμασι ταύτην ἐκδοῦναι, ἵν' ἕκαστος τῶν εὐσεβεῖν βουλομένων δίχῃ δαπάνης (ἀμισθὶ γὰρ πᾶσι τὰς βίβλους δίδοσθαι παρεσκεύασε) κτᾶσθαι ταύτην δύναίτο... Ὀφείλομεν δὲ ἅπαντες μεγάλας καὶ ἀθανάτους τὰς χάριτας εἰδέναι τῷ ἀνδρὶ, προξένῳ ἡμῖν γενομένῳ τοῦ τοιούτου καλοῦ, ἐκλιπαρεῖν τε τὸ Θεῖον ἀνταποδοῦναι πλουσίως αὐτῷ, καὶ ἀθανάτους τὰς ἀμοιβὰς ἐν τῇ τῆς ἀνταποδόσεως ἡμέρᾳ (Ὁρθόδ. Ὁμολ. σελ. 3-4). »

§. 30. « Ἐπὶ πᾶσι δὲ καὶ ὁ παλυμαθὴς Γερμανὸς Ἄμμερ, ὁ τὴν Ἱστορίαν τῆς Ὁθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας συγγραψάμενος, τοιαῦτα ἐγκώμια πλέκει εἰς τὸν Παναγιωτάκην τοῦτον, λέγων περὶ αὐτοῦ, ὅτι ὑπῆρχεν « ἐκπληρωτῆς διαπραγματεύσεων δεξιώτατος, πολιτικὸς δξυδερκέστατος, ἀνὴρ εὐθύτατος, καὶ τῶν στασιωδῶν ὁ ἐχθρὸς καὶ ὁ τρόμος. Ὑπερασπιστῆς τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἐνεργητικώτατος, χάριν τῆς ὁποίας συνῆψε πρὸς Βανλῆντινα Ἐφένδην (Καθηγητὴν τοῦ τότε Σουλτανεύοντος Μεχμέτ τοῦ Δ') συνδιαλέξεις σοφίας καὶ συνέσεως μεστὰς (2). Αὐτὸς κατώρθωσε τὴν ἀπόδοσιν (εἰς τοὺς ἡμετέρους δηλ.) τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις (ἀρπαγέντων) ἁγίων Τόπων· καὶ τέλος, ἂν οἱ Γραικοὶ ἔχαιρον ἐπιρροήν τινα παρὰ τῇ Ὑψηλῇ Πόρτᾳ, εἰς τὸν ἄνδρα τοῦτον ὤφειλον αὐτήν. »

(1) Περὶ τούτου καὶ τοῦ προῤῥηθέντος Διονυσίου. Ἰδ. ἀριθμ. ΙΒ' καὶ ΚΕ, τῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν ἐκ τοῦ Κλήρου διηρηθέντων. Σημ. Ἐκδ.

(2) Περὶ τῶν διαλέξεων τούτων Ἰδ. Ν. Πανδῶρ. Τόμ. ΙΑ. Φυλλάδ. 247. Σημ. Ἐκ.

§. 34. « Ὁ τοιοῦτος λοιπὸν καὶ τηλικούτος ἀνὴρ, Παναγιωτάκης ὁ Νικόσιος, ὁ διὰ τὰ προτερήματα αὐτοῦ ταῦτα πρῶτος ἐκ χριστιανῶν Μέγας Διερμηνεὺς χρηματίσας παρ' Ὁθωμανοῖς, καὶ, ὡς ἐκ τῆς τοιαύτης αὐτοῦ θέσεως, μεγάλως εὐεργετήσας τὸ Γένος ἡμῶν καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν, οὗτος, πρὸς τοῖς ἄλλοις αὐτοῦ εὐεργετήμασιν, ἀνήγειρε καὶ τὴν ἐν Χάλκῃ Μονὴν τῆς Θεοτόκου πυρποληθεῖσαν, καὶ πᾶσαν σχεδὸν ἐκ νέου ἐποίησεν. Ὁ δὲ χρόνος τῆς πυρπολήσεως ἀπαντᾶται εἰς σημείωσιν ἐν χειρογράφῳ τινὶ τῆς Μονῆς, λέγουσαν οὕτω ῥητῶς « 1672, ἐν μηνὶ Αὐγούστῳ 6, ἐκάη τὸ Μοναστήριον, ἡ Παναγία, καὶ τὸ ἀνεκαίνισεν ὁ Παναγιωτάκης..... »

Καὶ παρακατιῶν ἐν τῷ αὐτῷ Ὑπομνήματι ὁ αἰοίδιμος Βαρθολομαῖος·

§. 34. « Τὸν ἀπαρτισμὸν (φησὶ) τοῦ σεβασμίου τούτου Ναοῦ, διὰ τῆς ἀναπληρώσεως τῶν εἰς αὐτὸν ἐλλειπόντων, καὶ ὅλην τῆς Μονῆς τὴν ἀνακαίνισιν ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου Παναγιωτάκη, ἐδείκνυε ποτε καὶ Εἰκὼν, ἣτις ἐπὶ κεφαλῆς οὖσα τοῦ τότε Ἐστιάτοριου, ἐζωγραφημένου ὄντος καὶ αὐτοῦ, παρίστανε τὸν Κτίτορα τοῦτον, ἐνδεδυμένον τὴν τοῦ Μεγάλου Διερμηνέως στολὴν, ὑψηλὸν μὲν ἔχοντα τὸ ἀνάστημα, μικρὰν δὲ καὶ ὑπόξανθον τὴν ὑπὴν· εἰς δὲ τὰς χεῖρας κρατοῦντα τὸ σχῆμα τοῦ Ναοῦ, καὶ προσφέροντα τοῦτον τῇ Θεομήτορι, διὰ τῶν ἐξῆς στίχων:

Πρὸς τοῖς ἄλλοις πέφυκε καὶ τοῦτο χρέος·
 Λασμὸν Θεῶ Σωτῆρι Παναγιώτης τελεῖ,
 Ὁ τῶν Σεκρέτων Ἑρμηνεὺς τοῦ Κρατοῦντος,
 Κτίσας λαμπρῶς Μονὴν τὴν πυρποληθεῖσαν.

§. 35. « Ἀλλὰ τὸν εὐσεβεῖ τοῦτον ἄνδρα καὶ εὐεργετικόν, μόλις ἐξηκονταετῇ γεγονότα, ἀρπάσας ὁ θάνατος, ἀνέκοψε τῆς εὐεργετικῆς αὐτοῦ διαθέσεως τὴν δρμὴν. Καθότι εὐρισκόμενος ἐν τῷ κατὰ τὴν Σάξαν ἢ Σάκτσαν (πόλιν Παραδουνάβιον πρὸς τὸν Εὐξείνιον Πόντον) στρατοπέδῳ τῶν Ὁθωμανῶν ἐπὶ τῆς ἐκστρατείας αὐτῶν κατὰ τῶν Πολωνῶν, ἐπλήρωσε τὸ κοινὸν χρέος τῷ 1673 ἔτει, Σεπτεμβρίου 22. Διὰ δὲ τὰς πολλὰς καὶ μεγάλας αὐτοῦ ἐκδουλεύσεις πρὸς τὴν Βασιλείαν, ἐδόθη ἄδεια δι' ἐντάλματος Βασιλικοῦ, ἵνα βαλσαμωθὲν αὐτοῦ τὸ σῶμα (διὸ καὶ νομίζεται ἄλυτον τρόπον τινὰ) μεταχομισθῇ ἐκεῖθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς ἐνταφιασμὸν. Ἐπὶ τούτῳ ἔδωκεν ἐπιταγὴν ὁ ἐν τῷ Στρατοπέδῳ Ὑπάτος, Φαζίλ Πασᾶς, υἱὸς τοῦ προῤῥηθέντος Κιοπρουλή, διὰ τοῦ ἐν τῇ Βασιλευούσῃ Ἀνθυπάτου, εἰς τὸν τότε Πατριάρχην (ἦν δὲ οὗτος Διονύσιος

δ Δ' (1), ὁ ἐπωνυμούμενος Μουσελίμης), ἵνα μετὰ πάσης μεγαλοπρεποῦς παρατάξεως ἐνταφιασθῇ τοῦ Παναγιωτάκη ὁ νεκρὸς, ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ κτισθέντι Μοναστηρίῳ, κατὰ τὴν αὐτοῦ τελευταίαν θέλησιν. »

§. 36. «Κατὰ ταύτην λοιπὸν τὴν ἐπιταγὴν, προσκληθέντες πάντες οἱ ὁμογενεῖς, καὶ αὐτοὶ προσέτι οἱ τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων Πρέσβεις, συνέδραμον εἰς τὴν μετὰ μεγάλης πομπικῆς ἐκφορᾶς διὰ θαλάσσης γενομένην κηδεῖαν, ἐν ταύτῃ τῇ Μονῇ τοῦ ἀοιδίμου Κτίτορος αὐτῆς· καὶ δείκνυται ὁ τάφος αὐτοῦ ἐν μέσῳ τοῦ Νάρθηκος εὐθὺς εἰσελθόντων τὴν Πύλιν αὐτοῦ. Τὸ δὲ ἐπὶ τοῦ Τάφου αὐτοῦ ἐπιτύμβιον ἔχει οὕτως αὐτολεξεί.

ΤΩ ΣΠΙ ΘΕΩ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ.

Ἐνθάδε κεῖται Παναγιώτου δέμας,
Ἑρμηνέως Ἀνακτος ἀρίστου λίαν,
Μέγα διαπρέψαντος ἐν σοφῶν λόγοις,
Καὶ Βασιλείας ἀξίαν εἰληφότος,
Λελοιπότης φῶς, πρὶν τὸ γῆρας προφθάσῃ·
Ψυχὴ δ' ἀπέπτη χῶρον ἐς Μακαρίων.

αχογ'. Σεπτεμβρίου κβ'.

Ἄνωθεν δὲ τοῦ ἐπιτυμβίου τούτου, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ μαρμάρου, κεῖται ἀνάγλυπτον καὶ τὸ Παράσημον τοῦ Παναγιωτάκη· τοῦτο δὲ εἶναι, ὡς τὸ Κηρύκειον τοῦ Ἑρμοῦ, τουτέστι, Ῥάβδος, ἔχουσα ἐκατέρωθεν δύο ὄφεις πτερωτοὺς, περιπεπλεγμένους καὶ ἀντιπροσώπους πρὸς ἀλλήλους. »

§. 37. «Εἰδοποιούμεν ἐνταῦθα τὸν ἀναγνώστην μας (λέγει ὁ μακαρίτης Βαρθολ.), ὅτι τὰ ἀνωτέρω εἰρημένα περὶ τε τοῦ τόπου, ἔνθα ὁ Παναγιωτάκης ἐτελεύτησε, καὶ περὶ τοῦ μεγαλοπρεποῦς αὐτοῦ ἐνταφιασμοῦ, εἶναι γνώμη τοῦ Παναγιωτάτου πρώην Κωνσταντινουπόλεως Κυρίου Κωνσταντίου τοῦ Α', ἀνδρὸς ἀρχαιολόγου καὶ πολυῖστορος· γνώμη ὁμῶς, βάσιν ἔχουσα τὴν μαρτυρίαν, ὃν αὐτὸς ἤκουσε γηραιῶν ἐπισήμων ἀνδρῶν, καὶ τὴν Ὀθωμανικὴν Ἱστορίαν, τὴν ὑπὸ τοῦ ἀοιδίμου Αὐθέντου Μολδαυῖας, Δημητρίου τοῦ Καντεμρίου, συμφώνως λεγόντων τὰ αὐτά...»

§. 40. «Δύω ἔτη μετὰ τὴν ἀποβίωσιν τοῦ ἀοιδίμου Παναγιωτάκη, ἤγουν τῷ 1675 ἔτει, κατὰ τὸν Ὀκτώβριον, ἐπεσκέφθησαν τὴν Μονὴν ταύτην δύο περιηγηταί: Ἰάκωβος Σπών, Γάλλος τὸ γένος, καὶ Γεώργιος Οὐήλερος (Wehler), Ἄγγλος εὐγενής· ὁ μὲν πολυμαθὴς ἀρχαιολόγος καὶ ἱατρὸς, ὁ δὲ Ἄγγλος, ἀρχαιολόγος καὶ βοτανικός. Οὗτοι, ἀράξαντες εἰς τὴν νῆσον Χάλκην, κατέλυσαν εἰς τὴν Μονὴν μας, νεωστὶ ἀνακαινισθεῖσαν. Οἱ Καλόγηροι, διηγέονται ὁ Σπών (Περιηγ. ἐν τῇ Ἀνατολ. Τόμ. Α'. σελ. 274), ὑπεδέχθησαν αὐτοὺς μὲ εὐγένειαν, καὶ ἐχορήγησαν εἰς αὐτοὺς ἱκανὰ στρώματα καὶ σκεπάσματα τὸ ἐσπέρας. Ὁ αὐτὸς Σπών (Αὐτ. Τόμ. Γ'. σελ. 405.) ἀναφέρει καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Παναγιωτάκη προῤῥηθεῖσαν ἐπιγραφὴν, τὴν μεταξὺ τοῦ παρασήμου καὶ τοῦ ἐπιτυμβίου αὐτοῦ κειμένην, ἣγουν,

ΤΩ ΣΠΙ ΘΕΩ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ.

Περιγράφων δὲ καὶ τὸ παράσημον αὐτοῦ, λέγει ὅτι ἔχει ἄνωθεν ἐπικειμένην λεοπάρδου κεφαλὴν, τῆς ὁποίας μόλις διακρίνεται ἤδη ἡ περιφέρεια, ἐξίτηλος γινομένη καθ' ἐκάστην ἐκ τῆς τριβῆς τῶν ποδῶν τῶν εἰς τὸν Ναὸν εἰσερχομένων καὶ ἐξερχομένων (1).

ΣΗΜ. ΙΔ'. Σελ. 25—Περὶ Ἀριθμοῦ τοῦ ΣΤ'.

Ἀριθμὸς ὁ ΣΤ'. ἀπὸ Ἐφέσου προεβιβάσθη τῷ 1845 ἔτει εἰς τὸν Πατριαρχικὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως Θρόνον, ἐπωνυμούμενος ἀπὸ τῆς Πατρίδος Κουταλιανὸς, ἀνὴρ εὐπαίδευτος, εὐλαβὴς λίαν, δραστήριος καὶ ἱκανώτατος Πατριάρχης. Δις ἐπατριάρχευσεν, τὸ ἀ. τρία ἔτη καὶ μῆνας ἕξ, παυθεὶς τῇ 16 Ὀκτωβρίου τοῦ 1848, καὶ τὸ β'. τῷ 1853, δύο ἔτη, καὶ παυθεὶς τῇ 20 Σεπτεμβρίου τοῦ 1855 ἔτους, ἀπελθὼν κατώκησεν ἐν τῇ κατὰ τὸ Χάς-κιοὶ οἰκίαν αὐτοῦ. Ἦδη δὲ μονάζει ἐν τῷ τοῦ Ἄθωνος Ὄρει. Ἐν τῇ δευτέρᾳ αὐτοῦ Πατριαρχείᾳ, Ἀραβὰ τινὰ Οὐνίτην, Ἀρχιερέα τοῦ Πάπα, γεννηθέντα ἐξ Ὀρθοδόξων γονέων, εἰδήμονέστατον τῆς Ἀραβικῆς γλώσσης, καὶ λίαν ἐντρίβῃ εἰς τὰ τῆς Θεολογίας, κατηχήσας καὶ διδάξας, ἔσχυσεν ἐπαναγαγεῖν εἰς τὸ Πατρῶον Ὀρθόδοξον δόγμα. Διὸ καὶ μετὰ τὴν μύρωσιν χειροτονήσας αὐτὸν ἰδίαις χερσὶν ἐν τρισὶν

(1) Ἰδ. ἀριθμ. ΚΒ'. τῶν μετὰ τὴν ἄλ. ἐκ τοῦ Κλ. διαπρ. Σημ. Ἐκδ.

(1) Ἰδ. Καὶ Κωνσταντινιάδ. ἔκδ. Β'. σελ. 214 ἐν ὑποσημ. Καὶ Κωνσταντινουπόλ. Τόμ. Β'. σελ. 305. σημείωσ. 1. (Σημ. Ἐκδ.)

ἡμέραις Διάκονον, Πρεσβύτερον καὶ Μητροπολίτην Ἀμίδης, Μακάριον, ἀπέστειλε, μισθοδοτούμενον παρὰ τῶν τριῶν Πατριαρχῶν Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων, εἰς Ἀμίδα (Διάρ-Μπεκίρ), ἐπὶ κατηχήσει τῶν ἐκεῖσε ὁμοπατρίων αὐτοῦ Οὐνιτῶν, ἐξ ὧν τοὺς πλείονας ἐπανεκάλεσεν εἰς τὴν Ὀρθόδοξον θρησκείαν.

ΣΗΜ. ΙΕ'. Σελ. 26.—Περὶ Ἀθανασίου τοῦ Ἡροφίλου.

Ἀθανάσιος ὁ Ἡρόφιλος, ἱατρὸς ἐπίσημος, τὴν πατρίδα Βυζάντιος, ἐξ ἐντίμου Φαναριωτικῆς οἰκογενείας, υἱὸς Σταύρου χ. Χρίστου, ἐξεπαιδεύθη τὰ Γραμματικά καὶ τῶν μαθημάτων τὰ ἐγκύκλια παρὰ Νικολάῳ τῷ Λογάδῃ ἐν τῇ Πατριαρχικῇ τοῦ Γένους Σχολῇ, ἐγκρατὴς γενόμενος εἴτα καὶ τῆς Τουρκικῆς καὶ Γαλλικῆς Γλώσσης. Ὅτε δὲ ἐν τῷ Ῥοδοκήπῳ ἐκηρύχθη ἡ περίφημος ἐκείνη Νομοθεσία (Τανζιμάτι) ὑπὸ τοῦ μεγαλεπιδόλου τότε Πρωθυπουργοῦ Ρεσίτ Πασᾶ, ὁ Ἀθανάσιος στέφανον ἐγκωμίων πλέξας, ἐξύμνησε, στιχουργήσας Ἑλληνιστὶ καὶ Γαλλιστὶ, τὴν τε Νομοθεσίαν καὶ τὸν Νομοθέτην. Τὸ ποίημα τοῦτο, ἀγαθῇ τύχῃ, περιῆλθεν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Ἡγεμόνος τῆς Σάμου Στεφάνου τοῦ Βογορίδου, ὅστις ὑπερθαυμάσας τὴν τε εὐφυΐαν τοῦ Ποιητοῦ, τὴν καλλιέπειαν καὶ τὸ ἀνθηρὸν τῶν λέξεων ἐπ' ἀμφοτέρας τὰς γλώσσας, τὴν ἐπιούσαν παρουσίαν αὐτοῦ, ὡς ἀριστοῦργημα, πρὸς τὸν Ἱψηλότατον Πρωθυπουργὸν, ὅστις εὐαρεστηθεὶς ἐπὶ τούτῳ τὰ μέγιστα, ἀποστέλλει προσκαλὼν τὸν Ἀθανάσιον εἰς τὸ Μέγαρον αὐτοῦ, ἔνθα καὶ ἀπελθόντος, ἐκ πρώτης ὕψεως ἔτι μᾶλλον εὐηρεστήθη ὁ Ἱψηλότατος ἰδὼν τὸ σεμνοπρεπὲς καὶ ταπεινὸν τοῦ σχήματος τοῦ Ἀθανασίου, καὶ εὐμενῶς ὑποδεξάμενος αὐτὸν, ἐρωτᾷ « Ποῦ ἐδιδάχθητε τὴν Τουρκικὴν καὶ Γαλλικὴν; » τοῦ δὲ ἀποκριθέντος, « Ἐν Κωνσταντινουπόλει » — « Εἰς τὸ ἐξῆς, εἶπε, σᾶς ἀποκαθιστῶ Διερμηνέα μου καὶ Διδάσκαλον τῶν τέκνων μου εἰς τὴν Γαλλικὴν. » Ἐκτοτε οὖν ὁ Ἀθανάσιος ἔμεινε παρὰ τῷ Ἱψηλοτάτῳ Πρωθυπουργῷ καὶ ἐδίδαξε τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ τὴν Γαλλικὴν τὸν Ἱψηλότατον Τζεμίλ Πασᾶν, εἰς Παρισίους τὸ τρίτον ἤδη Πρεσβευτὴν, τὸν Ἱψηλότατον Ἀχμέτ Πασᾶν, τὸν Αὐτοκρατορικὸν γενόμενον Γαμβρόν καὶ παρ' ἐλπίδα εἴτα πνιγέντα, Ἀλῆ-Γαλίπ Πασᾶν, τὸν Μασᾶρ Πασᾶν καὶ τὸν μικρότερον Σαλίχ-μπεην. Ἐπὶ τοσοῦτον δὲ ἐφείλχυσεν ὁ Ἀθανάσιος εἰς ἑαυτὸν τὴν εὐνοίαν τοῦ Ἱψηλοτάτου διὰ τὰ χρηστὰ αὐτοῦ ἦθη, ἃ καὶ μετέδωκε τοῖς υἱοῖς ἐκείνου, ὥστε, ὅτε ἀπεστάλη Πρεσβευτὴς εἰς Παρισίους, συμπαρέλαθε μεθ' ἑαυτοῦ ὡς Διερμηνέα καὶ τὸν Ἀθανάσιον· ἔνθα δι' ἐξόδων τοῦ ἰδίου Πρέσβεως ἐξέμαθε τὴν

ἱατρικὴν. Ἐπανακάμψας δὲ μετὰ ταῦτα εἰς Κωνσταντινούπολιν, μεγίστην ἐκτήσατο φήμην, ὡς ἔξοχος ἱατρὸς, παρὰ τε τοῖς Μεγιστάσι καὶ τῷ κοινῷ, ἐξαιρέτως δὲ παρὰ τῷ ἀοιδίμῳ Κωνσταντίῳ, ὅστις διὰ τὴν παιδείαν καὶ τὸ χρηστὸν τῶν τρόπων, οὐμόνον ἐν μεγίστῃ εὐνοίᾳ εἶχεν αὐτὸν καὶ ὑπολήψει, ἀλλὰ καὶ διεξαγωγέα τῶν μεγάλων αὐτοῦ ὑποθέσεων παρὰ τῷ Ἱψηλοτάτῳ Ρεσίτ Πασᾶ, ὡς ἐκ τῶν πρὸς αὐτὸν καὶ πρὸς τὸν Αὐτάδελφον αὐτοῦ Ἐπιστολῶν τῆς Α. Παναγιότῃτος καταφαίνεται. Ὑπηρέτησε τὴν Βασιλείαν ἐπὶ δεκατέσσαρα ἔτη, οἷς ἐπέζησε, διορισθεὶς κατ' ἀρχὰς μὲν ἱατρὸς εἰς τὸ Ἀρχιστρατηγεῖον, εἴτα εἰς τὸ Νοσοκομεῖον τοῦ Ναυστάθμου, καὶ ὕστερον εἰς τὸ Πολυτεχνικὸν Σχολεῖον, Ἰδαδιὲ-Μεκτεπὶ καλούμενον. Ἀλλ' ὑποπεσὼν ἐσχατῶς δεινῇ καὶ ἀνιάτῳ νόσῳ, μετήλλαξεν ἅωρὶ τὸν βίον, τῇ 25 Δεκεμβρίου τοῦ 1864 ἔτους, εἰς ἡλικίαν τεσσαράκοντα ἑτῶν, καταλιπὼν τοῖς μὲν οἰκείοις πένθος ἄληκτον, τοῖς δὲ γνωστοῖς καὶ φίλοις λύπην ἀπαραμύθητον. Καὶ τὸ μὲν κοινὸν ἐστέρηται Ἐξοχωτάτου, τῷ ὄντι, ἱατροῦ καὶ φιланθρωποτάτου· ὁ δὲ ἱατρικὸς ἐν Κωνσταντινουπόλει Σύλλογος, μέλους σοφοῦ καὶ τὰ μέγιστα συντελέσαι μέλλοντος εἰς τὴν πρόοδον αὐτοῦ.

Ὁ Συντάκτης καὶ Ἐκδότης.

Θ. ΑΡΙΣΤΟΚΛΗΣ.

ΤΕΛΟΣ ΤΩΝ ΣΗΜΕΙΩΣΕΩΝ.

Α'. ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑΙ.

ΥΠΟΜΝΗΜΑ (1)

Περὶ τῆς τῶν Ἀρμενίων μετὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθο-
δόξου Ἐκκλησίας ἀσυμφωνίας.

ΤΙ οὖν εἴπωμεν περὶ τῆς τῶν Ἀρμενίων Ἐκκλησίας διαστάσεως, διὰ τοσούτων ἤδη αἰώνων, ἀπὸ τῆς τῶν Ὁρθοδόξων; εἰμὶ ὅτι ἐκουσίως αὐτοὶ οὐκ ἠθέλησαν εἰσχωρῆσαι εἰς τὸ βάθος τῆς περὶ τοῦ δόγματος ἐννοίας, ἐπιλαθόμενοι καὶ οὐδὲ μνημονεύοντες τῶν σοφῶν λόγων τοῦ ἐπισημοτέρου παρ' αὐτοῖς Ἀρχιεπισκόπου τῆς κατὰ Κιλικίαν πόλεως Ταρσοῦ Νερσῆ Λαμπρονησιού. «Τίνος ἔνεκα (ἔλεγεν ἐν μέσῳ τῆς τῶν Ἀρμενίων τότε Συνόδου ὁ τῆς ἀληθείας κήρυξ σοφὸς οὗτος ἀνὴρ) διαχωρίζομεθα; Ἡμεῖς μὲν λέγομεν τὸν Χριστὸν Θεάνθρωπον, οἱ δὲ Ὁρθόδοξοι Ἀνατολικοὶ λέγουσιν αὐτὸν δύο φύσεις ἔχοντα· ἄρα ἡ διαφορὰ ἐν λόγοις καὶ οὐ τῷ πράγματι. Διὸ καὶ ἐὰν παρατηρήσωμεν τὸ περὶ τούτου, οὐδένα πάντως λόγον βάσιμον ἔχομεν πρὸς ἀντίρρησην· αἱ ἐορταὶ καὶ τᾶλλα ἔθιμα καρπὸς ἐστὶ τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης, διὰ δὲ τοῦτο καὶ ἀπρεπὲς ὄλως, πρὸς διατήρησιν τῶν παρ' ἡμῖν τούτων ἐθίμων, καταργῆσαι τὴν ἐν Χριστῷ ἀγάπην, ἧς χάριν ταῦτα συνεστήθησαν. Ἡ Ἀνατολικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ὑπάρχει ἡ πηγὴ καὶ ἀρχὴ τῆς Χριστιανικῆς Πίστεως, ἐξ ἧς οἱ Ἀρμένιοι παρέλαβον πάντα ὅσα ἂν ἔχωσιν, ἥτις καὶ διετήρησεν ἐπ' ἀκριβείᾳ πάντα ἀμετάβλητα. Δεξώμεθα γοῦν τὰ παρ' αὐτῆς ἡμῖν προβαλλόμενα ἐν ἀγάπῃ, ὥς ἄλλην ἱεράν Δια-

(1) Προστυπώθη τῷ φων' ἔτει· εἴτα μεταφρασθὲν εἰς τὴν Τουρκικὴν γλῶσσαν γράμμασιν Ἀρμενικοῖς ἐξεδόθη τῷ 1857.

θήκην τῶν προγόνων ἡμῶν, καὶ οὐχὶ ὥς προσφερόμενα ἡμῖν παρ' ἄλλοτρίων.» Τοιοῦτοτρόπως ἐκφωνῶν ἔλεγεν ὁ ζηλωτὴς οὗτος τῆς εἰρήνης καὶ ἐνώσεως ῥηθεὶς Ἀρχιεπίσκοπος, λήγοντος τοῦ ΙΒ' αἰῶ- νος, ἐνώπιον τῶν συναθροισθέντων Ἀρμενίων Ἐπισκόπων ἐπ' εἰρήνῃ τῆς Ἐκκλησίας, κατὰ πρόσκλησιν τοῦ τότε Καθολικοῦ τῶν Ἀρμε- νίων Γρηγορίου τοῦ Δ'. Ἀλλ' οὐχ οὕτως ἔκριναν οἱ πρῶτοι βιασταὶ πρὸς ῥῆξιν, κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα καὶ ἐφεξῆς, τῆς εἰρήνης, καὶ οὐ πάν- τοτε τοιοῦτοτρόπως κρίνουσι μέχρι τούτου οἱ μὴ θέλοντες ἐσκεμ- μένως ἀκοῦσαι τῶν εἰρηνοποιῶν λόγων τοῦ ῥηθέντος Νερσῆ Ἀρχιε- πισκόπου, ὥς προσέχοντες μᾶλλον εἰς τοὺς σκληροὺς λόγους τοῦ κατὰ τὸν ς' αἰῶνα γενομένου Καθολικοῦ Μωϋσέως τοῦ Β', τοῦ καὶ διαβιώσαντος ἄχρι τοῦ 594 ἔτους· ὅστις ἐν τῇ γενομένῃ παρὰ Μαυρικίου τοῦ Αὐτοκράτορος πρὸς αὐτὸν, εἰρήνης ἕνεκα καὶ συνε- νώσεως, προσκλήσει ἐλθεῖν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἰταμῶς ἀπε- κρίνατο. «Τοῦτο οὐδέποτε γενήσεται, ἵνα περαιωθῶ τὸν ποταμὸν Ἀζάτ (εἰσβάλλοντα εἰς τὸν Ἀράξην), καὶ μεταλάβω εὐχαριστίαν τελειοποιουμένην δι' ἐνζύμου, καὶ μεμιγμένον ὕδατι τὸν οἶνον.» Ὡς πόσον ἀφεςῆκασιν ἀπ' ἀλλήλων οἱ ἰταμοὶ οὗτοι λόγοι τοῦ Μωϋ- σέως ἀπὸ τῶν ἐν πλήρει χριστιανικῇ ἀγάπῃ λόγων τοῦ Ἀρχιεπι- σκόπου τῆς Ταρσοῦ Νερσῆ Λαμπρονησίου! Λόγοι οἱ τοῦ Μωϋσέως συγγνωστέοι μὲν κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον, ἀλλ' οὐχὶ τανῦν.

Τότε δὲ διὰ τὰς δεινὰς περιστάσεις ἐν Ἀρμενίᾳ, τῇ καταπορθη- θείσῃ ὑπὸ τοῦ τῶν Περσῶν Ἰσδεγέρδου, καὶ δουλαγωγηθείσῃ, καὶ τοῦ τε Καθολικοῦ Ἰωσήφ τοῦ Α' μετὰ τοῦ Κλήρου εἰς Περσίαν ἀπα- χθέντος αἰχμαλώτου, καὶ, ὥς μὴ θελήσαντος πυρολατρεῖται, μαρτυ- ρικῶς θανατωθέντος, οἱ τῶν Ἀρμενίων Ἀρχιερεῖς οὐδὲ ἡδυνήθησαν παρῆναι ἐν τῇ κατὰ Χαλκηδὸνα συγκροτηθείσῃ τετάρτῃ Οἰκουμε- νικῇ ἀγίᾳ Συνόδῳ. Μετὰ δὲ τὰ λυπηρὰ ταῦτα συμβάντα ἐν Ἀρμε- νίᾳ, καὶ τὴν τετάρτην Σύνοδον, τὸ κατ' αὐτῆς ἐναντίον φρόνημα τῶν Ἀρμενίων ἐξ ἀπάτης ἤρξατο αὐξάνειν ἀπὸ τε τοῦ ἐκδοθέντος καὶ διασπαρέντος πανταχοῦ Ἐνωτικοῦ τοῦ τὴν αἵρεσιν τοῦ Εὐτυ- χοῦς νοσοῦντος Αὐτοκράτορος Ζήνωνος, καὶ ἀπὸ τοῦ θεσπίσματος τοῦ διαδεξαμένου αὐτὸν Ἀναστασίου τοῦ Δικόρου, τοῦ αὐστηρῶς κωλύοντος οὐδὲ τοῦ ὀνόματος ταύτης τῆς Συνόδου ὅλως μνησθῆναι, ἐφ' οἷς προσετέθη καὶ τὸ τῶν Σύρων Ἐπισκόπων, τῶν σχέσιν ἐχόν- των μετὰ Ἀρμενίων, ἀποστατικὸν φρόνημα κατὰ τῆς Συνόδου ταύ- της, ὥς Εὐτυχοφρονούντων.

Πέτρα οὐχ ἦττον σκανδάλου τοῖς Ἀρμενίοις ἐγένετο καὶ τὸ, ὅτι οἱ ἐν Χαλκηδόνι τῆς Συνόδου Πατέρες προσοχὴν ἀτενῆ οὐκ ἔστησαν δῆθεν ἐν τοῖς τρισὶ λεγομένοις Κεφαλαίοις, τουτέστι, Θεο-

δώρου τοῦ Μοψουεστίας καὶ τῶν αὐτοῦ Συγγραμμάτων, Ἰβ' Ἐπι- σκόπου Ἐδέσσης καὶ τῆς Ἐπιστολῆς αὐτοῦ πρὸς Μάρην τὸν Πέρσην, καὶ τῶν συγγραφέντων παρὰ Θεοδωρήτου Κύρου κατὰ τῶν δώδεκα Κεφαλαίων τοῦ θείου Κυρίλλου, ὥς Νεστοριαζόντων καὶ τῶν ῥη- θέντων τριῶν φανέντων. Ταύτης δὲ τῆς σκανδαλώδους προφάσεως κακόβουλοί τινες δραξάμενοι, ἐνέπνευσαν τοῖς Ἀρμενίοις, ὅτι ἡ τε- τάρτη Ἱερὰ Σύνοδος κατέκρινε μὲν τὴν τοῦ Εὐτυχοῦς αἵρεσιν, ὑπέ- πεσε δὲ εἰς τὴν τοῦ Νεστορίου. Καὶ ὁ μὲν ἐπάρατος Εὐτυχὴς κακο- φρόνως συνέχευεν ἐπὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τὴν τε Θεό- τητα αὐτοῦ καὶ ἀνθρωπότητα ἐν μιᾷ φύσει, πάθει ὑποβαλὼν τὴν Θεότητα, ὁ δὲ θεοσυγῆς Νεστόριος τὸν Χριστὸν τὸν ἕνα Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, εἰς δύο πρόσωπα διεμέριζε, καὶ ἄλλον μὲν εἶναι ἔλεγε τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, ἄλλον δὲ τὸν τῆς Μαρίας Χριστὸν, καὶ τὸν μὲν φύσει Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός, τὸν δὲ χάριτι Υἱὸν ἀσεβῶς δο- ξάζων· διὸ καὶ τὴν Αἰσιπάρθενον αὐτοῦ Μητέρα οὐκ ἤθελεν ὁ ἐμβρόν- τητος ὀνομάσαι Θεοτόκον. Ἀλλ' ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἀποστρε- φομένη ἀμφοτέρως τὰς βλασφημίας, ὁμολογεῖ, ὅτι ἐν τῇ Παρθε- νικῇ νηδύϊ τῆς Παναχράντου αὐτοῦ Μητρὸς ὁ Λόγος Σάρξ ἐγένετο, καὶ ἐγεννήθη ἐξ αὐτῆς τέλειος Θεὸς καὶ τέλειος ἄνθρωπος, συνενῶν ἐν τῷ αὐτῷ προσώπῳ ἀσυγχύτως καὶ ἀδιαιρέτως δύο φύσεις, Θεό- τητος καὶ ἀνθρωπότητος. Τὸ οὖν στενὸν τῆς τῶν Ἀρμενίων γλώσ- σης, τῆς μὴ ἐχούσης τὴν τῆς Ἑλληνικῆς πλουσιότητα πρὸς ἐκ- φρασιν θεολογικῶν λέξεων, οὐχ ἦττον κενώλυκε τὴν τῆς ἀληθείας κατανόησιν· διότι ἀδύνατον ἐν τῇ γλώσσῃ αὐτῶν διασαφηθῆναι ὠρισμένως τὴν διαφορὰν τῆς λέξεως ὑποστάσεως, ἥτοι προσώπου, ἀπὸ τῆς λέξεως φύσεως. Τοιοῦτοτρόπως δὲ, ὅταν οἱ ἡμέτεροι ἔλε- γον, ὅτι ἐν τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ δύο φύσεις εἰσὶν, οἱ Ἀρ- μενιοὶ ὑπελάμβανον ταύτας ὥς δύο πρόσωπα· καὶ θέλοντες ἔμπα- λιν, ἵνα ἐκφρασθῶσιν ἐπὶ Χριστοῦ ἐν πρόσωπον, ἐξέφραζον μίαν φύσιν πρὸς σκάνδαλον τῶν ἡμετέρων.

Ἀλλ' ἐπειδὴ οὐδέποτε διαμένει ἀβλαβὴς ἡ κοπὴ τῶν κλάδων ἀπὸ τῆς ρίζης τῆς αὐτοῦς αὐξανούσης, οὕτω καὶ ἡ διάρρηξις τῆς τῶν Ἀρμενίων Ἐκκλησίας ἀπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ συνδέσμου τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν Κωνσταντινουπόλεως, Ἱερουσαλὴμ καὶ Και- σαρείας, ἐξ ὧν παρέλαβον τὰ πνευματικὰ φῶτα, ἤνεγκε τέως ἐπ' αὐτὴν τὰ τοσαῦτα σφάλματα, παραδεχθεῖσαν κατ' ἀρχάς τῆς δια- στάσεως αὐτῆς παρὰ τοῦ Πέτρου Κναφέως, (1) τοῦ ἀνόμως ἐπὶ Ζήνωνος ἐπιπηδήσαντος ἐπὶ τὸν τῆς Ἀντιοχείας Θρόνον, τὴν βλά-

(1) Ἰδ. Περὶ τῶν ἐν Ἀντιοχ. Πατριαρχευσ. ἀριθ. 52. (Σημ. Εκδ.)

σφημον δοξολογίαν, ἥτις καὶ ἀπέδωκε καὶ ἀποδίδωσι μέχρι τούτου πρὸς μόνον τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Τρισάγιον ὕμνον, ὃν ἡ Οἰκουμενικὴ Ἐκκλησία ἅπασα, καὶ αὐτὴ ἡ τῆς Ῥώμης, ψάλλει πρὸς δόξαν τῆς Θεαρχικῆς Τριάδος. Ἡ δὲ τοιαύτη παρεξήγησις τῆς λέξεως καὶ τῆς προσθήκης «ὁ σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς» καὶ τᾶλλα ἔτι τῶν καινοτομιῶν, δεικνύουσι τὴν τῶν Ἀρμενίων ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς Οἰκουμενικῆς συμφωνίας, καὶ τὴν ἐντεῦθεν μορφήν, ὡς τῆς αἱρέσεως ὄντων τοῦ Εὐτυχοῦς, πάθος προσαπτόντων τῇ Θεότητι (1). Ἐπὶ δὲ τούτῳ καὶ αἱ αὐτῶν ἴδιαι νηστεῖαι, ἑορταὶ καὶ τελεταὶ ὑπαρξίν προσελάβοντο ἐκ τῆς μακρᾶς διασχίσεως καὶ ἀποστάσεως τῆς αὐτῶν Ἐκκλησίας, τῆς ἀπορφανισθείσης καὶ λησμονηθείσης ἐν μέσῳ τῶν τοσούτων κατ' Ἀσίαν πολιτικῶν ἀναστατώσεων καὶ σφοδρῶν πολεμικῶν καταιγίδων. Ἡ κατ' ἀρχὰς μικρὰ τοῦ διαχωρισμοῦ διάστασις ἠϋξήσεν ἐπομένως κατὰ βραχὺ μέχρι τοσούτου, ὥστε ἡ τοῦ Ἀρμενικοῦ Γένους ὀνομασία ἐλογίζετο ὡς ἐτέρου θρησκεύματος, καὶ ὡς βεβλαμμένων αὐτῶν καὶ διὰ τοῦ διηγήματος τοῦ Ἀρτζιβουρίου (2) ὑπὸ παντοίων αἱρέσεων, ὅθεν καὶ τὴν ἐκ μέρους αὐτῶν ἀμοιβαίως πρὸς ἡμᾶς ἔχθραν ἀπεκύησεν.

(1) Καί τοι τῶν Ἀρμενίων ἐναντίων φαινομένων τοῦ Εὐτυχοῦς, καὶ ἀναθεματίζόντων αὐτὸν μετὰ τοῦ Νεστορίου καὶ ἄλλων, ἀλλ' ὅμως ἐξ ἀντιφάσεως ἀντιθέτου παραδόξου, ἀποστρεφόμενοι καὶ καταδικάζοντες, ἀποβάλλουσι τὴν Τετάρτην Οἰκουμενικὴν Σύνοδον τῇ αὐτῇ θερμότητι, δι' ἧς αὕτη ἡ Σύνοδος κατεδίκασε τὸν Εὐτυχέα. Παράδοξος, καὶ αὖθις λέγομεν, ἀντίφασις καὶ ἀπερινόητος!

(2) Καθ' ὅλην τὴν τοῦ Τελώνου καὶ Φαρισαίου ἑβδομάδα νηστεύουσιν ἀνέκαθεν ἐκ παραδόσεως οἱ Ἀρμένιοι, ὡς προηγουμένην προπαρασκευὴν πρὸς τὴν Τεσσαρακονθήμερον· ἦν νηστεία καθώρισεν ὁ θεὸς Γρηγόριος καὶ ὡς προσεῖδεν ταύτης, καὶ ὡς προκαθάρτηριον, προετοιμάζων τὸ ἔθνος αὐτοῦ ὅλον πρὸς τὸ Βάπτισμα ἢ γὰρ λέξις Ἀρατζιβούρ καὶ οὐχὶ Ἀρτζιβούρ, δηλοῖ Ἀρμενιστὶ, Προηγουμένην (νηστείαν). Τὸ δὲ διήγημα, τὸ πρὸ τοσούτων αἰώνων ἐπαναλαμβάνομενον, παραξύνει ἔτι μᾶλλον τὸ γένος αὐτὸ εἰς παροργισμὸν ἄνευ μηδεμιᾶς ὠφελείας. Ἦν γὰρ δυνατόν, ὅτι εἰ εἰς τὸν Σωτῆρα Χριστὸν πιστεύσαντες, ἵνα φθάσωσι μέχρι τοσαύτης ἐσχάτης παραφροσύνης, ὥστε συμφώνως πάντες καθορίσαι νηστείαν κυνὸς χάριν, πρὸ τῆς μεγάλης ἀγίας Τεσσαρακοστῆς, ἦν ἐπίσης μεθ' ἡμῶν διακρατοῦσι καὶ οἱ νηστεύοντες; Αὐτοὺς δὲ δυνάμεθα δικαίως ἐλέγχειν, ὅτι αὐθαίρετως μετέλλαξαν τὰς ἀρχαίας ταχθείσας νηστείας· τούτῃσιν συνέτεμον (καὶ τοῦτο ἀρκούντως ἀλλόκοτον) τὴν πρὸ τῶν Χριστοῦ Γεννῶν νηστείαν, ἐναλλάξ μίαν ἑβδομάδα ἐν ταύτῃ νηστεύοντες, τὴν δ' ἄλλην καταλύοντες, ὃ καὶ ἐξακολουθοῦσι μέχρι τῶν Θεοφανείων, καθ' ἣν ἡμέραν συνεορτάζουσι καὶ τὴν τοῦ Χριστοῦ Γέννησιν. Ἐτι δὲ τὴν πρὸ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου νηστείαν, μίαν μόνην ἑβδομάδα νηστεύουσι, καὶ οὐ δύο, ὡς ἡμεῖς. Αὐτοὶ ἔτι νηστείαν ἄγουσι πενταήμερον κατὰ τὰς τέσσαρας τροπὰς τοῦ χρόνου, ὡς καὶ οἱ Λατίνοι, παρ' ὧν, κατὰ Κιλικίαν, ἐπὶ τῆς θρησκομανοῦς ἐκείνης Σταυροφορίας, διὰ τῆς ἐν διαστήματι 180 ἑτῶν ἀγαμίξεως αὐτῶν καὶ συμβιώσεως μετ' ἐκείνων, πολλὰ ἔθιμα παρέλαβον. Ἀπὸ δὲ τοῦ Πάσχα μέχρι τῆς Ἀναλήψεως, καταλύουσιν εἰς πάντα τεσσαρακονθήμερον ἄγουσι, καὶ αὐτὰς δὴ τὰς Τετράδας καὶ Παρασκευὰς τῶν τεσσαράκοντα αὐτῶν ἡμερῶν ἀνεξαίρετως καταλύοντες.

Ἰσχυρογνωμόνως αὐτοὶ ἀπώσαντο τὴν ἐν Χαλκηδόνι Τετάρτην Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, μὴδ' ὅλως θελήσαντες εἰσδύναμι εἰς τὸ βάθος τῆς ἐννοίας τῶν αὐτῆς Δογμάτων, καὶ δι' ἐπονειδίστου ὀνόματος κατέστιξαν τοὺς εὐδιαθέτους ἐξ αὐτῶν Ἐπισκόπους τοὺς καθαρῶς ἐπιγινόντας τὴν ἀλήθειαν, προστρίψαντες αὐτοῖς τὸ λοῖδορον ἐπίθετον *Χαλκηδόνης*. Τούτων δὲ τὸ μᾶλλον ἀσύγγνωστον, ὅτι μετὰ τὴν Πέμπτην Οἰκουμενικὴν Σύνοδον οὐδεμία πρόφασις αὐτοῖς παρελείφθη, ἵνα ἀπομακρυνθῶσι τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας· διότι ἐπὶ τοῦ Μεγάλου Ἰουστινιανοῦ, μετὰ παρέλευσιν 82 χρόνων ἀπὸ τῆς τετάρτης Συνόδου, ἀποφαντικῶς κατεκρίθησαν ἐν τῇ συναθροισθείσῃ πέμπτῃ Οἰκουμενικῇ Συνόδῳ παρὰ τῶν Πατέρων τὰ ῥηθέντα τρία Κεφάλαια, τὰ πρόφασιν παρασχόντα τοῖς Ἀρμενίοις πρὸς διάρρηξιν τῆς μετὰ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐνώσεως, ὡς βλάβη, καὶ ἀναθεματίστησαν. Ἀναφορικῶς δὲ ὡς πρὸς τὴν ΣΤ' καὶ τὴν Ζ' τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, οἱ τούτων Κανόνες σύμφωνοι εἰσι κατὰ τὰ Δόγματα τῇ αὐτῶν Ἐκκλησίᾳ περὶ τε τῶν δύο θελήσεων καὶ τῶν δύο ἐνεργειῶν τῆς Θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος ἐπὶ τοῦ προσώπου τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ περὶ τῆς πρὸς τὰς Ἱερὰς Εἰκόνας εὐσεβῶς ἀποδιδομένης τιμῆς.

Συνέβη δὲ κατὰ καιροὺς τὴν τῶν Ἀρμενίων Ἐκκλησίαν συγκοινωνῆσαι αὖθις μετὰ τῆς Ὀρθοδόξου, διότι οἱ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Αὐτοκράτορες ἐνθέρμως ἐφρόντιζον περὶ ἀποκαταστάσεως τῆς διασπαλεθείσης εἰρήνης καὶ ἐνώσεως· καὶ ἐὰν ἐκ τῶν Καθολικῶν Ἀρμενίων τινὲς ἐφάνησαν εὐδιάθετοι καὶ συνεννοήθησαν μετὰ τῶν ἡμετέρων Αὐτοκρατόρων καὶ τῶν Πατριαρχῶν, ἀλλ' ὁ τῶν Ἀρμενίων ὄχλος ἐρεθιζόμενος ὑπὸ θρησκομανῶν, καὶ ἐπὶ μικρᾶς ἀναφαινομένης ἐλπίδος πρὸς ἐνότητα, βιαίως αὖθις ἀπεσπάτο ταύτης. Οὐδὲν ὠφέλησε τὸ ἀγαθὸν παράδειγμα τῆς γείτονος τῶν Ἀρμενίων τῶν Γεωργιανῶν ἢ Ἰβήρων Ἐκκλησίας, ἥτις ἀπαρασαλεύτως καὶ ἰσχυρῶς διεκράτει τὴν μετὰ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐνότητα. Ὁ δὲ Καθολικὸς ταύτης Κύριος ἢ Κυρίων τῷ 580 ἔτει, ἰδὼν τὸ ὑπὸ πεισμονῆς ἀμετάτρεπτον φρόνημα τῶν προκατεκλημμένων τῇ τοῦ Εὐτυχοῦς αἱρέσει, καὶ ἀποβαλλομένων ἀθέσμως τὴν Τετάρτην Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, ἐκπεφασμένως ἀνωμολόγησε ταύτην καὶ ἀνεκῆρυξε τὰ αὐτῆς Δόγματα ὑπὸ ζήλου θεοῦ ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἀναφλεγόμενος· διότι ἐπὶ τοῦ συστάντος τότε Συνεδρίου ἐν τῇ Πόλει Τοβὶν (Δούβιον ἢ Τιβίον, κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς Ἱστορικοὺς), ἀραιὰ τολμηρῶς ἐξεφωνήθησαν κατὰ τῆς Τετάρτης Συνόδου παρὰ τοῦ Καθολικοῦ ῥηθέντος Μωϋσέως τοῦ Β', τοῦ λέξεσιν ἀνοικεῖσις πωσαμένου τὴν τοῦ Αὐτοκράτορος Μαυρικίου πρόσκλησιν, τοῦ καὶ

δόντος ἐξ ἀξιοκατακρίτου ἰδιοτροπίας τοῖς Ἀρμενίοις χρονολογίαν νέαν (1).

Τῆς αὐτῆς ἐμπαθοῦς διαθέσεως ὥφθη καὶ ὁ τὸν Μωϋσέα διαδεξάμενος Ἀβραάμ ὁ Α΄, ὅστις βλέπων τὸν τῶν Ἰθήρων Καθολικὸν Κύρον μὴ ὁμοδοξοῦντα τοῖς Ἀρμενίοις ἀλλ’ ἐμμένοντα ἀδιάσειστον ἐν τῷ ὀρθοδόξῳ αὐτοῦ φρονήματι, καὶ χωριζόμενον ἀπ’ αὐτῶν, ὀργῇ ἐκκαυθεὶς, συνιστᾷ καὶ τὸς δεύτερον Συνέδριον ἐν τῇ ῥηθείσῃ Πόλει, βασιλευούσῃ τῆς Ἀρμενίας, Τοβὶν, ὑπὸ δέκα Ἀρμενίων Ἐπισκόπων συνιστάμενον, καὶ ἐκφωνεῖ ἀνάθεμα μὲν κατὰ τῆς Τετάρτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἀφορισμὸν δὲ κατὰ τῶν βοηθούντων τοῖς αἰρετικοῖς (ἡμετέροις), ὡς λέγει ὁ ἐνθερμος πρόμαχος τῶν διαφωνούντων Ἰωάννης ὁ Ἱστορικὸς [Βαδμαπάν], ὁ καὶ Καθολικὸς γενόμενος κατὰ τὸν Θ΄ αἰῶνα), καὶ κατὰ τῶν κοινωνοῦντων ἐν οἰωδῇποτε λόγῳ, καὶ δι’ ἐμπορικῶν καὶ γαμικῶν συναλλαγμάτων μετὰ τῶν ὀρθοδόξων, ἵνα μὴ τῇ μετ’ αὐτῶν ἀναμιῇ διαφθορῇ ἡ αὐτῶν ὀρθοδοξία, καὶ καταστραφῇ τὸ Ἀποστολικὸν μεσότοιχον τὸ περιφράττον αὐτοὺς (2). Ἐπὶ τούτου, οἱ Ἐπίσκοποι τῆς Ἀρμενικῆς Ἐπαρχίας Δαρῶν, μυσταττόμενοι τὴν κατὰ τῆς Δ΄ Συνόδου ἐχθροπάθειαν τῶν δύο Καθολικῶν τοῦτε Μωϋσέως καὶ τοῦ Ἀβραάμ, καὶ

(1) Ὁ Μωϋσῆς οὗτος, ἐν τῇ συνέστησε τῷ 551 ἔτει Τοπικῇ Συνόδῳ ἐν τῇ Πόλει Τοβὶν, πρὸς ταῖς ἀραίς, ἃς ἀπεχρέμψατο κατὰ τῆς Δ΄ Ἀγίας Συνόδου ἀδίκως, θέλων (πρὸς αὐξήσιν τῆς πρὸ τούτου γενομένης ἐπὶ Νερσῇ τοῦ Β΄, πρώτης διαστάσεως, διὰ τῶν τοσούτων εἰσαχθεῖσιν καινοτομιῶν τῇ αὐτῶν Ἐκκλησίᾳ, τῶν καὶ μέχρι τούτου διαμενουσῶν παρ’ αὐτοῖς), ἵνα στηρίξῃ τὴν τοῦ γένους αὐτοῦ ἀτομικότητα, ἐκκώψῃ πᾶν τὸ ἔχον σχετικὸν ὁμοίωμα μετὰ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, καὶ οὕτως ἡ τῶν Ἀρμενίων σχῆ καὶ ἰδίαν χρονολογίαν, προσετάξατο τὴν τῆς χρονολογίας ἀναμέτρησιν ἐξαριθμεῖσθαι τοῦ λοιποῦ, οὐχὶ ἀπὸ τῆς ἐναάρχου Οἰκουμένης, ἢ ἀπὸ Κτίσεως, ἀλλ’ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς συστάσεως παρ’ αὐτοῦ τῷ 551 ἔτει ταύτης Συνόδου. Ταύτῃ δὲ τῇ μεμπτῇ χρονολογίᾳ ἐπόμενοι μέχρι τῆς σήμερον οἱ Ἀρμένιοι, ἐπιβραδύνουσι 551 χρόνους τὴν τοῦ Κυρίου κατὰ σάρκα Γέννησιν. Ὁ δὲ μεταχρονισμὸς οὗτος, ὡς ὅλως ἀσύμφωνος τῇ τῶν λοιπῶν χριστιανῶν χρονολογίᾳ, οὐ μικρὰν αὐτοῖς παρέχει ἀταξίαν καὶ σύγχυσιν.

(2) Μεταξὺ τῶν ὧν ἄλλων ἀξιοκατακρίτων τὰ τοῦ Συνεδρίου τούτου ἀνειλήφθη, τὰ διαφέροντά εἰσι, τό τε ἐν μέσῳ τῆς τῶν Ἀρμενίων καὶ τῆς τῶν Ἰθήρων Ἐκκλησίας γενομένου σχίσμα, διὰ τὸ ἐκχωρηθὲν ἀνάθεμα, ὡς μὴ συγκατατεθέντων τῶν τῆς Ἰθήρων, κατὰ τὰς προτάσεις τοῦ τε Καθολικοῦ Ἀβραάμου καὶ τοῦ περὶ αὐτὸν Συνεδρίου, φανῆναι καὶ αὐτῶν, ὡς ἐκεῖνοι, ἀποτακτῶν καὶ ἀποστακτῶν τῶν ὀρθῶς δογματισθέντων ὑπὸ τῶν Πατέρων τῆς Δ΄ Συνόδου περὶ τῶν δύο ἐπὶ Χριστοῦ φύσεων, καὶ οὕτως ἐστερήθησαν οἱ Ἀρμένιοι, ἐν πολλαῖς αὐτῶν χαλεπαῖς περιστάσεσιν, ἔθλους γείτονος πιστοῦ συμμάχου καὶ τὸ αὐστηρῶς ἐτι ἀπεμπεδίσει τὴν τῶν Ἀρμενίων ἐδοικονίαν εἰς Ἱερουσαλὴμ, πρὸς προσκύνησιν τῶν Ἀγίων Τόπων, ἕνεκα τοῦ οὐ εἶχον φόβου, ὡς ἀντιδογματίζοντας εἰδότες τοὺς περιωνύμους τότε κατὰ Παλαιστήνην, καὶ ἐπικρότους ἐπ’ ἀρετῇ καὶ ἀγιότητι Ἱεροῦς Κοινοβιάρχας, καὶ προμάχους τῶν Δογμάτων τῆς ἐν Χαλκηδόνι Οἰκουμενικῆς Τετάρτης Συνόδου, Εὐθύμιον, Σάββαν καὶ Θεοδοσίον.

μὴ ἀνεχόμενοι τὰς τοῦ Ἀβραάμου μᾶλλον ὕβρεις κατὰ τῶν ὀρθοδόξων, τοῦ καὶ τὸ σχίσμα ὑπὸ τῶν ἐμπαθῶν τρόπων αὐτοῦ κραταιώσαντος, ἐξελέξαντο αὐτοῖς ἕτερον Καθολικὸν Ἰωάννην τὸν Γ΄, τὸν ἐκ Πόλεως Πακκάρν τῆς Ἐπαρχίας Πακρεβάν ὀρμώμενον. Καὶ αὐτὸς μὲν μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ Ἐπισκόπων μεταβάς διέτριβεν Ἀρχιερατεύων ἐν τῇ Ἀρμενίᾳ, τῇ ὑπὸ τῷ κράτει τῶν Ῥωμαίων, ὁ δ’ Ἀβραάμ ἐν τῇ Περσαμενίᾳ ὡσαύτως καὶ ὁ διαδεξάμενος τὸν Ἀβραάμ Καθολικὸς Κομιδᾶς τῇ αὐτῇ δυσμενείᾳ τοῦ Προκατόχου αὐτοῦ χρώμενος, βιβλίον ψευδώνυμον συνετάξατο τῶν κακῶν αὐτοῦ φρονημάτων περὶ μιᾶς ἐπὶ Χριστοῦ φύσεως, καὶ οὐχὶ δύο, κατὰ τὴν ὀρθοτάτην διδασκαλίαν, Θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος, ἐπ’ ὀνόματι τοῦ ἀπογόνου τοῦ Ἱεροῦ φωταγωγοῦ τῶν Ἀρμενίων Γρηγορίου, Καθολικοῦ Ἰσαὰκ τοῦ μεγάλου (Μεδζ) καὶ εὐσεβοῦς, τοῦ κατ’ ἀρχὰς τοῦ Ε΄ αἰῶνος ἀκμάσαντος.

Ἐπὶ τοιαύτης γοῦν καταστάσεως τῆς ἀτομικῆς μερικότητος τυγχανούσης τῆς τῶν Ἀρμενίων Ἐκκλησίας, κεχωρισμένης πάσης κοινωνικῆς σχέσεως μετὰ τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, καὶ διασειομένης ὑπὸ σφοδρῶν καταιγίδων πολιτικῶν τε καὶ θρησκευτικῶν, πρῶτον παράδειγμα τῆς κατὰ πόθον εἰρήνης καὶ ἐνώσεως αὐτῆς δέδωκεν ὁ Καθολικὸς Ἑσδρας (Ἐζρ) κατὰ τὸ 628 ἔτος, παραγενόμενος εἰς Θεοδοσιούπολιν, τὴν νῦν Ἑρζ-ρόυμ, κατὰ πρόσκλησιν τοῦ Αὐτοκράτορος Ἡρακλείου, νικητοῦ ἐπανακάμπτοντος ἀπὸ τοῦ κατὰ Περσῶν πολέμου, μετὰ πολλῶν Ἐπισκόπων Ἀρμενίων ὅστις ἐν τῇ συναθροισθείσῃ ἐκεῖσε Συνόδῳ, ἥς προήδρευεν, οὐ δυνάμει τῶν ὀπλῶν κατεπίσθη, ἀλλὰ ζητήσας παρὰ τοῦ Αὐτοκράτορος τὴν ἐκθεσιν τῆς Πίστεως τῆς Δ΄ Συνόδου καὶ συνειδὼς τὴν ἀλήθειαν, ἀπέπτυσε τὰ τε πρότερον ἐπὶ Νερσῇ τοῦ Β΄ καινοτομηθέντα, καὶ τὰ ἐπομένως ὑπὸ τῶν δύο Καθολικῶν Μωϋσέως τοῦ Β΄ καὶ Ἀβραάμου τοῦ Α΄, ἐπὶ δύο Συνεδρίων, ὑπὸ πάθους ἀπερισκέπτου νεωτερισθέντα, καὶ εὐσεβῶς πιστεύσας εἰς τὸ ὀρθὸν τῶν Δογμάτων, ἐδέχθη τὴν Οἰκουμενικὴν ταύτην Σύνοδον. Ἀπὸ δὲ τοῦ χρόνου ἐκείνου πολλὰ χιλιάδες τῶν Ἀρμενίων, οἱ περὶ τὰ ὅρια τῆς Ῥωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας κατοικοῦντες, ἐδέχθησαν τὰς τε τελετάς, τὰ ἔθιμα, τὰς ἐορτάς καὶ τὰς νηστείας τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, τελούντες τὰ τῆς Ἱερᾶς Μυσταγωγίας δι’ ἐνζύμου ἄρτου, καὶ μιγνύοντες ἐν τῷ Ποτηρίῳ ὕδατι τὸν οἶνον. Τὰ δὲ ὑπολείμματα τῶν Ὀρθοδόξων τούτων Ἀρμενίων ὑπάρχουσι μέχρι τῆς σήμερον ἐν τῇ Ἀνατολῇ κατὰ τὴν Σατραπείαν τῆς Σεβαστείας (Σιδᾶς), ἅτινα συγκροτοῦσιν ὑπὲρ τὰ δώδεκα χωρία, ὧν ἡ κομόπολις καλεῖται Ἐγκλιν, καίμενα πρὸς δυσμὰς οὐ μακρὰν τοῦ Εὐφράτου. Γνωστοὶ οὖν οἱ Ὀρθόδοξοι οὗτοι

ἐπ' ὀνόματι Χαίχοροϋμ (Ἀρμενορωμαῖοι), πνευματικῶς διοικούμενοι ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου Θεοδοσιουπόλεως, ὑπὸ τὸν Θρόνον τοῦ Πατριάρχου Ἀντιοχείας τελούντος.

Ἀλλ' ἡ ἐν Θεοδοσιουπόλει αὕτη ἔνωσις οὐ διήρκεσε διὰ πολλοῦ, καὶ ὁ Εὐσεβὴς Ἑσδρας κατεδικάσθη ὡς μερολήπτης, διὰ τὴν πρὸς Ῥωμαίους κλίσιν αὐτοῦ, παρὰ τοῦ Κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ τῆς Περσμενίας, μηδὲν δὲ δεχθέντων τὰ ἐν Ἑρζ-ρόυμ πραχθέντα κατὰ τὴν Δ' Σύνοδον. Τὰ αὐτὰ ὑπέστη καὶ ὁ τὸν Ἑσδραν διαδεξάμενος Καθολικὸς Νερσῆς ὁ Γ', καὶ Σσινὸν καλούμενος, ἥτοι Φιλοικοδόμος, ὅστις, κατ' ἀπόφασιν τοῦ ἐγγόνου τοῦ Ἡρακλείου Αὐτοκράτορος Κώνσταντος, Σύνοδον ἐν Τοβὶν τῷ 648 ἔτει συνήθροισεν ἐπὶ τῷ παραδεχθῆναι ὀριστικῶς τὴν Δ' Σύνοδον· ἀλλὰ μὴ δυνηθεὶς καταπεῖσαι τοὺς ἰσχυρογνώμονας ἀντιπάλους ταύτης, τοὺς δραστηρίως κινουμένους κατὰ τὸ τοῦ Καθολικοῦ αὐτοῦ, τοῦ δμοφρονος αὐτῷ Κλήρου καὶ τῶν ἀρχόντων Ἀρμενίων, καὶ στάσιν γενικὴν διενεργούντας, δι' ἣν ταραχὴν τῶν πραγμάτων, ὡς μὴ δυνάμενος ὁ Νερσῆς οὗτος ἐπενεγχεῖν οὐδεμίαν θεραπείαν, ἀφήσας τὴν πόλιν Τοβὶν ἀπεμακρύνθη εἰς τὴν Ἐπαρχίαν Δατκ τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα· τούτου δὲ Τοποτηρητῆς κατέστη ὁ Βαρταπιὲδ Ἰωάννης ὁ ἐκ Μαναζγέρ, μαθητευθεὶς παρὰ τῷ ἐπισήμῳ τότε διδασκάλῳ Γρηγοραδούρ. Οὗτος δὲ ὁ σκληρὸς τὴν γνώμην Ἰωάννης, ἐν ᾧ διετρίβεν ἐν Τοβὶν, ὑπεκρίνετο ἑαυτὸν σύμφρονά τῆς ἐνότητος, ἀλλὰ λαθραίως φυγὼν εἰς Μαναζγέρ τὴν πατρίδα αὐτοῦ, ἀνεκάλυψε τὸ ὃ ἔτρεφε καὶ αὐτὸς δυσμενὲς φρόνημα. Καὶ δὴ ψευδοσύνοδον συστήσας τῷ 651 ἔτει, ἀνεθεμάτισε τὴν Τετάρτην Ἀγίαν Σύνοδον (1) καὶ τοὺς ὀπαδοὺς ταύτης δι' ἀπρεπεστάτων λέξεων, ἐπίσης δὲ καὶ τὴν ὑπὸ Ἑσδρα ἐν Θεοδοσιουπόλει συστάσαν. Περὶ δὲ τῆς τοῦ Χριστοῦ ὑποστάσεως, ἡ ψευδοσύνοδος αὕτη προσεπεκύρωσε τὴν βλάσφημον ὁμολογίαν περὶ μιᾶς ἐπὶ Χριστοῦ φύσεως ἀσυγχύτως· αἵρεσιν, ἣν, ὡς τὴν τοῦ θεηλάτου Εὐτυχοῦς, καίτοι δοκοῦντες ὡς ἀποφεύγοντες διὰ τοῦ ἐκφωνουμένου κατ' αὐτοῦ ἀναθέματος παρ' αὐτῶν, ἀλλ' ὅμως ἀκράτως ὅλως ὑποπίπτουσιν εἰς αὐτὴν οἱ Ἀρμένιοι, ὡς ἀποβάλλοντες καὶ μὴ παραδεχόμενοι τὴν Δ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, τὴν τὰς δύο φύσεις ἐπὶ Χριστοῦ ἀτρέπτως καὶ ἀδιαιρέτως δογματίσασαν.

Ἀλλ' οὐχ οὕτω προσεφέρθη ὁ πραῦς διάδοχος καὶ μιμητὴς τῶν δύο Προκατόχων Ἑσδρα καὶ Νερσῆ, Ἰωάννης ὁ Δ', ὁ ἐπικληθεὶς φιλόσοφος (Ἰμαζδαζέρ). Ὅστις συγκαλέσας τῷ 720 ἔτει Σύνοδον ἐν Τοβὶν, ἀποκατέστησε μὲν τὴν εὐταξίαν τῆς τῶν Ἀρμενίων Ἐκκλη-

σίας καὶ τᾶλλα ἔθιμα, ἀλλ' οὐδόλως προσήγγισεν εἰς τὰ τῆς Δ' Συνόδου, ἣ ἀνέτρεψε τὰ δογματικῶς ἐν αὐτῇ ἀποφανθέντα, διότι αὐτὸς ἀνετράφη παρὰ τῷ ὁσίῳ Ἀναχωρητῇ Θεοδώρῳ τῷ Τριχηναί. Παρεισδυσάσης δὲ τὴν καὶ αὐτὰ εἰς Ἀρμενίαν παρὰ τῶν μαθητῶν Ἰουλιανοῦ τοῦ Ἀλικαρνασέως τῆς τῶν Φανταστικῶν αἱρέσεως τῆς ληρούσης, ὡς ἐν φαντασίᾳ τὴν σάρκα φορέσαι τὸν Κύριον· καὶ τὸ μὲν σῶμα αὐτοῦ, εἰ καὶ ἐνεχόμενον ὑπάρξαι τοῖς πάθεσιν, ἀλλ' ὅπως ταῦτα ἦν ἐξεικαστὰ καὶ φανταστά· ἠγέρθη ὁ Καθολικὸς Ἰωάννης αὐτὸς κατὰ τῆς τοιαύτης αἱρέσεως, καὶ γενναίως κατ' αὐτῆς συνέγραψεν, ἐν ᾧ Συγγράμματι διαρρήδην ἀνομολογεῖ τὰς δύο ἐπὶ Χριστοῦ φύσεις.

Τοσαύτη δὲ ἦν σφοδρὰ καὶ ἀκάθεκτος ἡ τῶν Ἀρμενίων προκατάληψις, ὥστε εἰς ἐκ τῶν Συγγραφέων Βαρδάνης καλεῖ μὴ Ὀρθόδοξους πάντας τοὺς ἀπὸ τοῦ ρηθέντος Ἑσδρα μέχρι τοῦ Ἰωάννου τούτου τοῦ φιλοσόφου Καθολικοῦ τῶν Ἀρμενίων, διὰ τὴν ἣν ἐνεδείξαντο πρόθυμον κλίσιν πρὸς ὁμόνοιαν καὶ εἰρήνην τῶν δύο διίσταμένων Ἐκκλησιῶν. Δι' οὗ δὲ ὁ κατήγορος οὗτος δείκνυσι μίσους βεβαιοῖ μᾶλλον τὸ τῶν Καθολικῶν αὐτῶν Ὀρθόδοξον φρόνημα. Οἱ δὲ μετὰ Ἑσδραν σύμφωνοι τοῖς Δόγμασι τῆς Δ' Συνόδου καὶ τῇ ἐνώσει, μέχρι τοῦ ρηθέντος Ἰωάννου, εἰσὶ Νερσῆς ὁ Γ', Ἀναστάσιος, Ἰσραήλ, Σάγ ὁ Γ', καὶ Ἡλίας. Ἀλλ' ἀπατᾶται ὡσαύτως ὁ ρηθεὶς Βαρδάνης συμφύρων τὰς τοῦ ἐκ Μαναζγέρ ὕβριστοῦ Ἰωάννου πράξεις μετὰ τῶν τοῦ Φιλοσόφου Ἰωάννου πράξεων· διὸ οὐδὲ πρέπον τοῖς ἱστορικοῖς Ἀρμενίοις, ἢ ἐξ ἀπάτης, ἢ ἐπιτήδες συγχέειν τὸν μνησθέντα Φιλόσοφον μετὰ τοῦ ἄλλου Καθολικοῦ ρηθέντος Ἰωάννου τοῦ ΣΤ', ἐχθροῦ καὶ αὐτοῦ φανέντος τῇ Ὀρθόδοξῳ Πίστει τῶν Δογμάτων· ὅς τις ἔζη κατ' ἀρχὰς τοῦ ἐννάτου αἰῶνος, καὶ γνωστὸς ἐπ' ὀνόματι Ἰστορικοῦ (Βαδμαπάν). Σημειωτέον δ' ὅτι ἐν τε τῇ Ἑκτῇ καὶ Ἑβδόμῃ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων παρῆσαν, ὡς μαρτυροῦσιν αὐτοὶ οἱ Ἀρμένιοι, τινὲς τῶν αὐτῶν Ἐπισκόπων· ἄρα οὐδὲ πρόφασιν ἔχουσιν, ἵνα μὴ ἀποδέχωνται τὴν Οἰκουμενικὴν αὐτῶν ἀξίαν καὶ τὰ παρ' αὐτῶν θεσπισθέντα.

Ὁ δὲ ὅσος τε καὶ ἡλικὸς τὴν σοφίαν ἱερὸς Φώτιος οὐδὲν παρέλιπε τῶν ὅσα γε συντελεῖν ἐδόκει, ὥστε τοὺς Ἀρμένιους ἐπὶ τὴν εἰρήνην καὶ ἐνότητα ἀνακαλέσασθαι, καὶ δι' ἐπιμελείας ἔσχεν ἀποστεῖλαι εἰς τὴν βασιλεύουσαν αὐτῶν τότε Ἄνι (Ἄνιον) τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Νικαίας Ἰωάννην, ὅστις ἐκεῖσε παραγενόμενος εὗρεν αὐτῷ συναγωνιστὴν τὸν τὴν καὶ αὐτὰ Καθολικὸν Ζαχαρίαν τῷ 864 ἔτει. Τῶν δ' Ἀρμενίων Ἐπισκόπων, καίτοι τῇ συνήθει δοκοφροσύνῃ καὶ πεισμονικῇ προκαταλήφει ἐνισταμένων, ἀντιλεγόντων καὶ ἀντενερ-

(1) Ἀλλ' ἐπὶ τὴν χάραν τούτου ἐπιπεσὼν μεγέτω τὸ ἀνάθεμα.

γούντων, ὁ Νικαίας ὁμῶς ἀναπτύξας καὶ διασαφηνίσας πρὸς αὐτοὺς τὰ τῆς Τετάρτης Συνόδου Δόγματα, κατέπεισε τέως παραδεχθῆναι αὐτὰ, ἐν τοιαύτῃ ὁμῶς αὐτῶν συμφωνίᾳ. « Ὅστις ἂν ταῦτα ὑποθείη ταῖς Ἀποστολικαῖς παραδόσεσιν ἀντιλεγόμενα, καὶ ἐν οἰαδῇ ποτε ἐνοχῇ οὐκ ἀποβάλλοι αὐτὰ, ἔστω ἀπόβλητος· ἐναλλάξ δὲ, ἐάν τις γινώσκῃ μὲν τὴν τε ἐν Χαλκηδόνι καὶ τὰς μετὰ ταῦτα τρεῖς Οἰκουμενικὰς Συνόδους, συμφώνους τοῖς Δόγμασι τῶν τριῶν πρώτων, αὐθαδεῖα δὲ φερόμενος συκοφαντῇ ταύτας καὶ καταρᾶται, ἔστω κατηραμένος ». Ἀλλ' αὕτη, ἡ μὴ ὀριστικῶς ἐν εὐθύτητι, ἀλλ' ἐν συνθήκῃ καὶ συμφωνίᾳ περὶ ἐνώσεως διαπραγματεύσεις, φρουρῇ ἀπέβη. Μετὰ δὲ ἑκατὸν χρόνους ταύτης τῆς μὴ ἐν ἀγαθῇ τῇ πίσει ἐνώσεως, ἄλλος Καθολικὸς Βαγὰν ἢ Βαγανὶρ ὀρθοδοξίας ὥφθη ζηλωτής, ἧς ἐνεκα κριθεὶς ὑπὸ τῶν ἰδίων αὐτοῦ Ἐπισκόπων καὶ κατακριθεὶς ὡς ὀρθοφρονῶν, ἀπεβλήθη τοῦ Θρόνου τῷ 970 ἔτει· κατέφυγε δὲ αὐτὸς πρὸς τὸν τοῖς Καλίφαις τοῦ Βακτατίου ὑποκείμενον Ἀρμένιον Πρίγκιπα τῆς Ἀρμενικῆς μεγάλης Ἐπαρχίας Βασβουραγὰν Ἀβουσάγλ, ὅστις φιλοφρόνως ὑπεδέχθη αὐτόν.

Ἄξιον παρατηρήσεως, ὅτι ὁ φωταγωγὸς εἰς τὴν τοῦ Χριστοῦ πίστιν τῶν Ἀρμενίων, καὶ πρῶτος αὐτῶν ἱεράρχης ἱερὸς Γρηγόριος, παρέλαβε πάντα παρὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, καὶ οἱ μετ' αὐτόν, ὡς εἰπεῖν, σχεδὸν πάντες, οἱ τε ἐκ τοῦ γένους αὐτοῦ καὶ οἱ μετὰ τούτους ἐπομένως διαδεξάμενοι τὸν τοῦ Καθολικοῦ τῶν Ἀρμενίων Θρόνον, πιστῶς διεφύλαξαν τάτε ἱερά, ἃ ἀλληλοδιαδόχως παρέλαβον δόγματα καὶ τὰς παραδόσεις· ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 454 ἔτους, μετὰ τὴν Δ' Σύνοδον καὶ ἐφεξῆς, τοῦ Γένους ὅλου τῶν Ἀρμενίων καταδιωκομένου σκληρῶς τῆνικαῦτα, αἰχμαλωτιζομένου, ὠμότατα φονευομένου παρὰ Περσῶν, καὶ καταβιαζομένου πρὸς ἐξάρνησιν τῆς τοῦ Χριστοῦ Πίστεως καὶ εἰς λατρείαν τοῦ πυρὸς, ἐπὶ τοιοῦτου κραταιοῦ σάλου τῆς Ἀρμενίας, μακρὰν καὶ ὁ τῶν Ἀρμενίων Κλῆρος, ὁ ἐν μέσῳ σκιᾶς θανάτου πρὸ πάντων σαλευόμενος, ἀπείχε νοῦν στῆσαι ἐπὶ δογματικῶν συζητήσεων. Ἀλλ' ὅτε ὁ ἀνδρεῖος Πρίγκιψ Δαρῶν, Βαγὰν ὁ Μαμιγονιήνσιος, παρὰ τοῦ τῶν Περσῶν Βασιλέως Βαλᾶς (Ἀρμενιστὶ Βαγάρσ), καθωρίσθη τῆς Ἀρμενίας γενικὸς Διοικητής (Μαρχβάν) τῷ 485 ἔτει, ἐπὶ τῆς διοικήσεως τούτου, παραταθείσης ἄχρι τοῦ 514 ἔτους, ἐφησυχασάντων τῶν πολιτικῶν κατὰ Ἀρμενίαν σπαραγμῶν, ἀμέσως ἤρξατο ἡ τοῦ Εὐτυχοῦς αἵρεσις νομὴν λαμβάνειν καὶ διεξαπλοῦσθαι ἐν Ἀρμενίᾳ ὑπὸ τε τῶν ἀπελαυνομένων τῆς Αὐτοκρατορίας ὀπαδῶν ταύτης, καὶ ὑπὸ τῶν Σύρων ἔτι Εὐτυχιανῶν Ἐπισκόπων, τῶν παρασυστάμενων αὐτῶν μάλα τὸν τῶν Ἀρμενίων Κλῆρον διὰ τῶν κατὰ

τῆς Δ' Συνόδου κακολογιῶν αὐτῶν, ὡς τὰ τοῦ Νεστορίου δὴθεν ταύτης προστατευσάσης, καὶ μὴ κατακρινάσης τὰ τρία Κεφάλαια, εἰς τὸ περὶ μιᾶς μόνης φύσεως ἐπὶ Χριστοῦ κακοδοξίας βάραθρον. Ἐνθεν τοι καὶ οἱ πρὸ τοῦ μνησθέντος Μωϋσέως τοῦ Β' ἑπτὰ τῶν Καθολικῶν, οἶον Σαμουήλ, Μουσῆς, Σάγ ὁ Β', Χριστόφορος ὁ Β', Γεβὼν ἢ Λεόντιος, Νερσῆς ὁ Β' καὶ Ἰωάννης ὁ Β', εἰσὶ τὴν ὀρθοδοξίαν ὑποπτοι. Μετὰ δὲ τούτους εἶδομεν, ὡς ἀνωτέρω εἴρηται, ἐπὶ πόσον ἐξεκαύθη πεπαρρησιασμένως τὸ δυσμενὲς φρόνημα τοῦ τε ὑπερθέρου Μωϋσέως τοῦ Β', καὶ τοῦ κεκαυτηριασμένου μᾶλλον Ἀβραάμ τοῦ Α', καὶ τῶν ἐφεξῆς αὐτῶν διαδόχων μέχρι τοῦ Καθολικοῦ Ἐζρ ἢ Ἐσδρά. Καὶ ἐὰν οἱ διαφωνοῦντες τῶν Καθολικῶν καὶ στόματι, καὶ δι' ἐγκυκλίων κατέκριναν τὰ μὴ ἐν τῇ Δ' Συνόδῳ κατακριθέντα τρία ἀνωτέρω ρηθέντα Κεφάλαια, ἅτινα ἐκπεφασμένως κατεκρίθησαν καὶ ἀνεθεματίσθησαν ἐν τῇ Ε' Οἰκουμενικῇ Συνόδῳ, βαρέως αὐτοὶ ἡμαρτον, καὶ ἁμαρτάνουσιν ἔτι οἱ τῶν Ἀρμενίων, ὡς μὴ προσεκτικώτερον καὶ ἀτενέστερον ἐμβασθύνοντες εἰς τὸ πρᾶγμα, ἀλλ' ὑπολαμβάνοντες τὴν Τετάρτην Σύνοδον ὡς πέτραν σκανδάλου, ἢ μᾶλλον πρόφασιν ῥήξεως.

Ὁ ἐκ τοῦ Βασιλικοῦ τῶν Ἀρμενίων οἴκου Παγλαβουνὶ ἢ τῶν Ἀρσακίδων καταγόμενος Μάγιστρος Γρηγόριος λαμβάνει παρὰ τῶν Αὐτοκρατόρων, Δουξ ἀναγορευθεὶς, τὴν τῆς Μεσοποταμίας Διοίκησιν διὰ τὸ ὀρθόδοξον αὐτοῦ φρόνημα. Ὁ τούτου δ' ἀνεψιὸς Γρηγόριος ὁ Β', καὶ ἐπωνυμούμενος Φιλομάρτυς (Βγαΐασερ), ἤρθη ἐπὶ τὸν τοῦ Καθολικοῦ Θρόνον τῷ 4065 ἔτει τοῦ Ἀγίου αὐτοῦ Προγόνου Γρηγορίου· ἐκλήθη δὲ Φιλομάρτυς, ὡς συναθροίσας τοὺς βίους τῶν Μαρτύρων καὶ τὰ ὅσα. Ἡ δόξα τούτου περὶ τῶν δύο ἐπὶ Χριστοῦ φύσεων ἦν τοσοῦτον εὐσεβῆς, ὥστε περὶ τούτου ἰδιοχείρως ἐσημειώσατο ἐν τῷ Βιβλίῳ, τῷ συγγραφέντι παρὰ τοῦ προῤῥηθέντος Καθολικοῦ Ἰωάννου τοῦ Φιλοσόφου, κατακρίνων τοὺς ἄλλως πῶς περὶ Χριστοῦ σοφιστευομένους. Ἐπέζησε δὲ αὐτὸς μέχρι τοῦ 4085 ἔτους· μετὰ δὲ τοὺς τοῦτον διαδεξαμένους βραχυβίους τρεῖς, προήχθη εἰς τὸν τοῦ Καθολικοῦ Θρόνον ὁ τοῦ Γρηγορίου Β' ἀπ' ἀδελφῆς ἀνεψιὸς Γρηγόριος ὁ Γ', Βαγλαβουνῆς ἐπωνυμούμενος, ὡς ἐκ τῆς σειρᾶς τῶν Ἀρσακίδων καὶ τὸς ἐρμώμενος τῷ 4113 ἔτει. Ἰθύνε δὲ τὴν τῶν Ἀρμενίων Ἐκκλησίαν ὑπὲρ τὰ πεντήκοντα ἔτη, ὅστις βλέπων τὴν τοῦ Κλήρου αὐτοῦ διαίρεσιν αὐξανομένην, ἔγραψε πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα Μανουήλ τὸν Κομνηνὸν περὶ ὁμοφροσύνης καὶ ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν τῷ 4148 ἔτει· ἀλλὰ τελευτήσαντος, τὸν ἐκείνου Θρόνον διέπειν ἐκ διαδοχῆς λαχὼν, τῷ 4166 ἔτει, ὁ τούτου ἀδελφὸς Νερσῆς ὁ Δ', ἐπωνυμούμενος Χαρίεις (Σνοργάλι), ἀπεφάσισεν, ἵνα ἐπιφέρῃ τὴν ὑστάτην

πληγὴν κατὰ τῆς τοσαύτης διαιρέσεως τῆς διασχιζούσης τὴν τῶν Ἀρμενίων Ἐκκλησίαν. Διὸ καὶ ἐξηκολούθησε σπουδαιότερον τὰς αὐτοῦ διακονώσεις μετὰ Μανουήλ τοῦ Αὐτοκράτορος διὰ τριῶν περὶ Πίστεως ἐκθέσεων αὐτοῦ, ἐν αἷς ἠγωνίσθη, ἵνα δικαιώσῃ ἑαυτὸν ἐνώπιον τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἐκφραζόμενος ὀρθῶς περὶ τῶν δύο ἐπὶ Χριστοῦ φύσεων. Ἐκ τῶν διαφωνούντων Ἀρμενίων τινὲς μέμφονται αὐτὸν ὡς φιλόδοξον, καὶ θηρεύοντα διὰ τῶν μετὰ τοῦ Αὐτοκράτορος αὐτοῦ σχέσεων τὸ τοῦ Πατριάρχου ὄνομα· ἀλλ' εἰ καὶ οὐτ' αὐτὸς οὔτε οἱ Προκάτοχοι αὐτοῦ ἔφερον τὸν τοιοῦτον τίτλον, ἢ τοῦ Καθολικοῦ ὅμως ἀξία, τουτέστι Κεφαλὴ αὐτονόμου Ἐκκλησίας, οὐκ ἀναδείκνυσιν ἄρα αὐτὸν τοῖς Πατριάρχαις ἰσότημον; Οἱ τοῦ Νερσῆ σύγχρονοι ἄμεινον ἔκριναν περὶ τῶν περὶ ἐνώσεως ἀγαθῶν αὐτοῦ σκοπῶν, ἀποδόντες αὐτῷ αὐτοὶ οἱ τῶν Ἀρμενίων φιλαλήθεις τὴν τοῦ χαρίεντος προσηγορίαν, καὶ κατατάξαντες αὐτὸν μεθ' Ἀγίων.

Μετὰ θάνατον τούτου, ὁ τούτου ἀπ' ἀδελφοῦ ἀνεψιὸς, οὐ μόνον τοῦ Θρόνου, ἀλλὰ καὶ τοῦ αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως ζήλου διάδοχος, Γρηγόριος ὁ Δ', καὶ ἐπωνυμούμενος Παιδίον (Δέγα καὶ Κλαῖεστι), ὁμοῦ καὶ ὁ τότε πεπαιδευμένος προῤῥηθεὶς Ἀρχιεπίσκοπος Ταρσοῦ, ὁ ἐκ τῆς πόλεως κατὰ Κιλικίαν Λαμπρῶν καταγόμενος, καὶ Λαμπρονήσιος ἐκ τῶν αὐτοῦ Συγγραμμάτων καλούμενος (1), ἐσφράγισαν τὸ τῆς εἰρήνης ἄθλον ἐν ταῖς συστάσιν ἐν τε Ταρσῷ καὶ Ροῦμ-καλὲ, τῷ 1179 ἔτει, ἐν ὅλῃ τῇ ἀντιστάσει τῶν διαφωνούντων Ἐκκλησιαστικῶν τινῶν καὶ Κοσμικῶν. Ἐν ταύταις δὲ ταῖς Συνόδοις διελύθησαν τὰ ἀμφίβολα, καὶ τρεῖς πρὸς τοῖς τριάκοντα Ἐπίσκοποι τῆς τε μεγάλης καὶ μικρᾶς Ἀρμενίας, καὶ αὐτὸς ὁ Καθολικὸς τῆς Ἀλβανίας τῆς κατὰ τὰ Καυκάσια ὄρη, ὁμοφύχως ὑπέγραψαν καὶ ἐκύρωσαν, ὡς Συνοδικὸν ὅρον, τὸν συνενώσαντα τὴν τῶν Ἀρμενίων Ἐκκλησίαν μετὰ τῆς Ὀρθοδόξου. Ἄριστα δὲ τὸ πρᾶγμα τοιουτοτρόπως προεχώρει, καὶ κατ' εὐχὴν ἦκεν ἂν εἰς τέλος ἀγαθόν· ἀλλ' ἐν δὲ τούτῳ ὁ θάνατος Μανουήλ τοῦ Αὐ-

(1) Καλὸν δὲ καὶ τὰ παρ' αὐτῶν τῶν Ἀρμενίων Πατέρων περὶ Πίστεως τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος Ἐκπορεύσεως συμφώνως τοῖς Ὀρθοδόξοις θεολογηθέντα ἐνταυθὶ παραθέσθαι. Ὁ μὲν Γρηγόριος ὁ Ναριεκηνσίος, ἀνὴρ ἐνάρετος, « Τὸ Πνεῦμα, φησὶ, τὸ Ἅγιόν ἐστι πνεῦσις παρὰ τοῦ Πατρὸς ἀρρήτως, οὐ κατὰ γέννησιν ὡς ὁ Υἱός, ἀλλὰ κατ' ἐκπόρευσιν ἐκ τῆς ἐκείνου οὐσίας ». Ἐπόμενος δὲ τούτῳ καὶ ὁ Καθολικὸς Νερσῆς ὁ Δ' καὶ Κλαϊήνσιος ἐπάγει. « Τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιόν ἐστιν Ἐκπόρευσις (ἢ τοῦ Ἐκπορεύεσθαι) παρὰ τοῦ Πατρὸς ». Ἐπίσης καὶ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ταρσοῦ Νερσῆς ὁ Λαμπρονήσιος συνεῖρει. « Τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιόν ἐστιν Ἐκπόρευσις ἐκ τοῦ Πατρὸς, ὡς ἐκ Πηγῆς ». Οὕτως οὖν τῶν Ἀρμενίων περὶ τοῦ Πνεύματος, οἷα δὴ καὶ πάλαι, διέξης ἔχουσιν ὀρθῆς. (Ἰωάνν. Ἰωακείμ ὁ Σχροδέρος ἐν τῷ Βιβλίῳ, ὃ ἐξέδωκεν ἐν Λονδίνῳ τῷ 1780 ἔτει, ᾧ καὶ ἐπέγραψε. Θησαυρὸς τῆς Ἀρμενικῆς διαλέκτου).

τοκράτορος τῷ 1180 ἔτει, ἀτελὲς τὸ ἐπίσημον τοῦτο ἔργον παρέλιπε· διότι μετὰ τὸν Μανουήλ, αἱ τε συμβᾶσαι παραχαί ἐν τῇ Αὐτοκρατορίᾳ, καὶ ἡ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἁλώσις ὑπὸ τῶν Λατίνων Σταυροφόρων, καὶ οἱ ἐκ διαφορῶν Ἀρμενίων γενεῶν γενομένοι Καθολικοὶ, ἀπεμάκρυναν τὴν τῶν Ἀρμενίων Ἐκκλησίαν καὶ ἀπὸ τῆς Ὀρθοδοξίας, καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν ἰδίων αὐτῆς κατὰ μέρος παραδόσεων, καὶ προσήγγισαν αὐτὴν εἰς τὴν Λατινικὴν ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῶν Σταυροφόρων, καὶ διὰ συμμαχίας τῶν κατὰ Κιλικίαν Ἀρμενίων Βασιλέων μετὰ τε τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ καὶ Συρίᾳ Σταυροφόρων, καὶ διὰ γαμικῶν συναλλαγμάτων μετ' αὐτῶν, καὶ τῶν τῆς Κύπρου Λουζιανῶν Βασιλέων. Ὅθεν καὶ διὰ τὴν πολυχρόνιον ἀνάμιξιν καὶ συμβίωσιν τῶν Ἀρμενίων μετὰ τῶν Λατίνων ἀπὸ τοῦ 1198 ἔτους, καὶ τοῦ Λέοντος τοῦ Β', ὃν ἀδεία τοῦ Πάπα, ἔσπεψε Βασιλέα τῶν Ἀρμενίων ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Μογουντίας (Μαῦ-ἀνς), μέχρι τοῦ 1365 ἔτους, καὶ τοῦ Λέοντος τοῦ ΣΤ' καὶ Ὑστάτου τῶν Ἀρμενίων Βασιλέως, μετήλλαξεν ἡ αὐτῶν Ἐκκλησία οὐ μόνον τὴν ἱερατικὴν αὐτῆς στολὴν σχεδόν, ἀλλὰ καὶ τὴν τάξιν αὐτῆς, πρὸς εὐχαρίστησιν τῆς Ρώμης, ὡς ἐφεξῆς ρηθήσεται. Ἀλλ' ἐν ὅλῃ ταύτῃ τῇ ἡ εἴλοντο κατὰ Λατίνους ἱερατικῇ μεταμφιάσει, τὴν Πίστιν δ' ὅμως εἰς κοινωνίαν τῶν τῆς Ρώμης καινοτομημάτων ἐπισπάσασθαι τὸν Κλῆρον καὶ ὅλον τὸ Γένος τῶν Ἀρμενίων, τοσάκις ἀγωνισαμένη ἡ Ρώμη, οὐδόλως κατίσχυσεν· ἐκτὸς, πολλοστὸν τι μέρος τοῦ Γένους τούτου, κατὰ καιροὺς ἄλλοτε ἄλλο συναρπασθὲν, τοῖς δυτικοῖς δόγμασι προσκεχώρηκεν.

Αἱ περὶ Ἐκκλησιαστικῆς εἰρήνης διαπραγματεύσεις καὶ προσοχῆς ἄξια τοῦ Μανουήλ Αὐτοκράτορος μετὰ τῶν εὐδιαθέτων, καὶ τῶν ὑπὲρ τοὺς πρὸ αὐτῶν ἀναντιρρήτως καὶ λόγοις καὶ πράξεσιν ὑπὲρ ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν μᾶλλον ἀγωνισαμένων, Νερσῆ τοῦ Δ', καὶ Γρηγορίου τοῦ Δ', ἐξεδόθησαν Ἑλληνιστὶ καὶ Λατινιστὶ ἐν τῷ περὶ τῶν ἀρχαίων Συγγραφέων βιβλίῳ (veterorum Scriptorum). Καὶ ἤδη αὐταὶ συνεπληρώθησαν μετὰ προσθήκης Πρακτικῶν, ἐκδοθέντων ἐν Ρώμῃ παρὰ τοῦ Καρδινάλιου Ἀγγέλου Μαΐου. Εἰ καὶ αἱ προσθήκαι αὐταὶ εἰσι περίεργοι (ὡς ἡ τοῦ χαρίεντος Νερσῆ Ἐγκύκλιος), ἀλλὰ λυπηρὸν, ὅτι ἐν ταῖς ἐκδοθείσαις ταύταις, παρελείφθησαν μὴ τυπωθεῖσαι αἱ συνδιαλέξεις Λυσίου Μαγίστρου Θεωριανοῦ τοῦ Φιλοσόφου μετὰ τοῦ ρηθέντος Καθολικοῦ Νερσῆ τοῦ Χαρίεντος, αἵτινες ἐπ' ἀκριβεῖα ἐκθετικῇ διασαφουσίᾳ ὅλην τὴν σειρὰν ἐξ ἀρχῆς τοῦ πράγματος. Ταύτας δὲ, ὡς κατὰ τάξιν καὶ εἰρμὸν βαινούσας τοῦ παρόντος Ὑπομνήματος, καὶ ἀπαραιτήτους, ὡς οἶόν τε ἐν συνόψει ὧδε ἡδέως προστήσομεν.

Κατὰ προτροπὴν Γρηγορίου τοῦ Γ', ὁ αὐτάδελφος αὐτοῦ Νερσῆς ὁ Χαρίεις Ἐπίσκοπος ὢν, ἀνελάβετο, ἵνα διαλλάξῃ τὸν κατὰ Κιλικίαν Βασιλέα τῶν Ἀρμενίων Θῶρον ἢ Θεόδωρον μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ὁλὶν Πρίγκιπος Λαμπρῶν, ὅστις ἀπεποιεῖτο, ἵνα ἀναγνωρίσῃ τὴν τοῦ ἀδελφοῦ Βασιλείαν, προκρίνων τοῦ εἶναι αὐτὸν μᾶλλον ὑπὸ τὸν Μανουὴλ Αὐτοκράτορα. Παραγενόμενος γοῦν ὁ Νερσῆς ἐν τῇ Πόλει Μοφουεστία συνέτυχεν ἐκεῖσε παρεπιδημοῦντι τῷ ἀπ' ἀνεψιάς γαμβρῷ τοῦ Αὐτοκράτορος Μανουὴλ, Ἀλεξίῳ τῷ Πρωτοστράτορι, ὅστις ἐζήτησε παρὰ τοῦ Νερσῆ ἑγγράφως Σαφήνειαν τῶν ὑπαρχουσῶν ἐν μέσῳ τῆς τε τῶν Ἀρμενίων καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἐκκλησίας δογματικῶν διαφορῶν καὶ ἄλλων ἐθίμων, τουτέστι περὶ τῶν δύο ἐπὶ Χριστοῦ φύσεων, περὶ τοῦ Τρισαγίου ὕμνου, περὶ τῆς ἐορτῆς τῆς τοῦ Χριστοῦ Γεννήσεως τῆς ἐν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ τῶν Θεοφανείων τελουμένης, περὶ ἀζύμων καὶ οἴνου μὴ ἀναμιγνυομένου ὕδατι ἐν τῷ ποτηρίῳ, περὶ ἐψήσεως Μύρου ἐξ ἐλαίου σησάμου, καὶ περὶ νηστειῶν τῶν διαφερουσῶν τῶν Ὁρθοδόξων. Λαβὼν δὲ ὁ Ἀλέξιος τὴν ἐν ταῖς προτάσεσιν αὐτοῦ ἑγγράφον ἔκθεσιν τοῦ Νερσῆ, καὶ ἐπανελθὼν εἰς Βυζάντιον ἐπέδωκε ταύτην τῷ Αὐτοκράτορι ὅστις ἀναγνοὺς ταύτην ἡρεθίσθη ὑπ' ἄκρας ἐφέσεως πρὸς ἔνωσιν τῆς τῶν Ἀρμενίων Ἐκκλησίας μετὰ τῆς Ὁρθοδόξου· καὶ δὴ σπεύσας ἔγραψε περὶ τούτου πρὸς τὸν Καθολικὸν Γρηγόριον τὸν Γ', τῷ 1166 ἔτει, ἀξιῶν ἐπὶ τέλους, ἵνα πέμψῃ τὸν Νερσῆν πρὸς διαπραγματεύσιν τῶν περὶ εἰρήνης καὶ ἐνώσεως.

Ἡ τοῦ Αὐτοκράτορος ἐπιστολὴ κατέλαβε τὸν μὲν Γρηγόριον τεθνηκότα, τὸν δὲ Νερσῆν Καθολικὸν προχειρισθέντα· ὅστις καὶ ἔγραψεν ἀποκρινόμενος πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα δευτέρως τὰ αὐτὰ, ὅσα καὶ πρότερον δι' Ἀλεξίου τοῦ Πρωτοστράτορος ἐξέθετο δι' ἐκφράσεων κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον συμφώνων τε καὶ μὴ ἐντελῶς τῇ Ὁρθοδόξῳ ὁμολογίᾳ· διότι περὶ τοῦ τῆς ἐνανθρωπήσεως Δόγματος ἐξεφράζετο ὁ Νερσῆς κατὰ τὴν ἐσφαλμένην αὐτῶν ἰδέαν. Τοῦτο δὲ μᾶλλον ὑπερέθισε καὶ ἐξέκαυσε τὸν ζῆλον τοῦ εὐσεβοῦς Ἀνακτοῦ διὰ καὶ πρὸς ἄμεσον μετὰ τοῦ Καθολικοῦ συνδιάλεξιν περὶ τῆς ὀρθότητος τοῦ Δόγματος, ἐξαπέστειλε τὸν ποτὲ μὲν Μάγιστρον Λυσίαν, εἶτα δὲ τὴν κόμην κειράμενον καὶ τὸν μοναστικὸν ὑπελθόντα βίον, Θεωριανὸν, ὃς περὶ τὴν ἔσω καὶ ἔξω μάθησιν τῷ τότε κλειζόμενον πρὸς θν δέδωκε συνοδοιπόρον καὶ ἐρμηνέα μοναχὸν τινα Ἀρμένιον Οὐτμανὸν τὸ ὄνομα, καὶ εἰδήμονα τῆς Ἑλλάδος φωνῆς, τὸν ἐκ τοῦ Μοναστηρίου τοῦ περὶ τὴν Φιλιππούπολιν Ἰβηρικοῦ, ὃ ἔκτισε Γρηγόριος ὁ Μάγιστρος ἐξ Ἀρμενίων, μεταπεμφθέντα. Οἵτινες παρὰ γενόμενοι εἰς τὴν κατὰ Κιλικίαν πόλιν Ροῦμ-καλὲ, (Ρωμαίων

Κουλα καλεῖ ταύτην ὁ Θεωριανός) καὶ εὐρόντες ἐκεῖ τὸν Καθολικὸν Νερσῆν, καὶ περὶ αὐτὸν ἱκανὴν ὁμήγυριν Ἐπισκόπων Ἀρμενίων, Σύρων τινῶν, καὶ διδασκάλων, ἐπέδωκαν αὐτῷ τὴν βασιλείον Ἐπιστολὴν, εἰπόντες τὴν ἣν ὁ Αὐτοκράτωρ ἐφίσταται καὶ περὶ πολλοῦ ἡγεῖται τοῦτε Καθολικοῦ καὶ τῶν περὶ αὐτὸν μετὰ τῆς Ἀγίας Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας ἔνωσιν.

Ὁ Θεωριανὸς ἀποβλέπων εἰς τὰ κυριώτερα αἷτια τῆς διαιρέσεως, ἔθετο ὡς βάσιν τῶν διαλέξεων αὐτοῦ τὴν πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα ἐπιστολὴν τοῦ Νερσῆ, καὶ ἤρξατο ἐκ τοῦ περὶ τῶν δύο ἐπὶ Χριστοῦ φύσεων, τοῦ παρὰ τῶν Ἀρμενίων ἀποβαλλομένου. Ἐν ταύτῃ δὲ τῇ ἐπιστολῇ ὁ Νερσῆς ἐξεφράζετο οὕτω. «Λέγομεν μίαν φύσιν ἐπὶ Χριστοῦ, οὐ κατὰ τὸν Εὐτυχέα συγχέοντες, οὔτε κατὰ τὸν Ἀπολλινάριον ἐλαττοῦντες, ἀλλὰ κατὰ τὸν Ἀλεξανδρείας Κύριλλον, τὰ ἐν τῷ βιβλίῳ κατὰ Νεστορίου γεγραμμένα, «μία ἐστὶν ἡ τοῦ Λόγου φύσις σεσαρκωμένη». Εἰς δὲ τὸ ἐν τῇ Ἐπιστολῇ γεγραμμένον τοῦτο παρὰ τοῦ Νερσῆ ὁ Θεωριανὸς ἀντέλεξεν· «ὅτι οὐδόλως αὐτὸ τὸ περὶ μιᾶς ἐπὶ Χριστοῦ φύσεως τοῦ θεοῦ Κυρίλλου συντελεῖ πρὸς βοήθειαν τῆς τῶν Ἀρμενίων ἰδέας, ἀλλὰ τὸναντίον ἐστὶν ἐντελῶς σύμφωνον τῇ τοῦ Εὐαγγελίου ῥήσει «ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο»· τουτέστιν, ἡ θεία φύσις προσλαβοῦσα τὴν ἀνθρωπίνην σεσάρκωται· καὶ οὐδόλως σημαίνει, κατὰ τοὺς Ἀρμένιους, φύσις ταῦτὸν Χριστοῦ, καὶ φύσις τοῦ Λόγου σεσαρκωμένη· τὸ γὰρ ὄνομα Χριστὸς, δηλοῖ κυρίως τὸ συναμφοτέρον, Θεὸν ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπον· διὰ δὲ τοῦτο καὶ οὐκ ἐρρέθη, ὁ Χριστὸς, ἀλλ' ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο. Δύο φύσεις ὁμολογοῦμεν ἀλλήλαις συνελθούσας καθ' ἔνωσιν ἀσυγχύτως καὶ ἀτρέπτως· καὶ ἡ μὲν σὰρξ, σὰρξ ἐστὶ καὶ οὐ Θεότης, εἰ καὶ γέγονε Θεοῦ σὰρξ· ὁ δὲ Λόγος, Θεὸς ἐστὶ καὶ οὐ σὰρξ, εἰ καὶ ἰδίαν ἐποιήσατο τὴν σάρκωσιν οἰκονομικῶς.»

Ὁ Θεωριανὸς, μετ' ἄλλας πεύσεις τοῦ Καθολικοῦ, καὶ ἐνδεικτικὰς αὐτοῦ ἀποκρίσεις περὶ τῶν δύο ἐπὶ Χριστοῦ φύσεων ἀπὸ ῥητῶν Βασιλείου τοῦ Μεγάλου, Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ, Ἀθανασίου καὶ Κυρίλλου μᾶλλον, οὐ τοὺς λόγους περὶ πολλοῦ ποιοῦνται οἱ Ἀρμένιοι σεβαζόμενοι εἰς ἄκρον τὸν θεὸν ἄνδρα, καὶ περὶ τοῦ τί ἐστὶν οὐσία, καὶ τί φύσις, τί ὑπόστασις, καὶ τί πρόσωπον, περὶ ὧν καὶ τούτῳ σύμφωνον τοῖς Πατράσιν ὦφθη ὁ Καθολικὸς, καὶ τὴν μὲν οὐσίαν καὶ φύσιν ἐπὶ τῶν καθόλου λαμβάνων, τὸ δὲ πρόσωπον καὶ τὴν ὑπόστασιν ἐπὶ τῶν κατὰ μέρος· ἀλλ' ἐπέφερε λέγων ὁ Θεωριανὸς πρὸς τὸν Καθολικὸν καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν Ἐπισκόπους, ὅτι οὐδεμία ὑπάρχει συμφωνία ἐν μέσῳ τῶν Ὁρθοδόξων Δογμάτων τῆς ἐν Χαλ-

κηδόνι Τετάρτης Οικουμενικῆς Συνόδου, τῆς διαρρήδην δογματισάσης ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν Χριστὸν, Υἱὸν, Κύριον, Μονογενῆ, ἐν δύο φύσεσιν ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, ἀδιαιρέτως, ἀχωρίτως γνωριζόμενον, καὶ τῆς αἰρετικῆς φρενοβλαβείας τοῦ Νεστορίου τοῦ τὰς δύο φύσεις λέγοντος κεχωρισμένας καὶ οὐχ ἡνωμένας εἰς πρόσωπον ἓν. Καὶ ἐπειδὴ ὁ Καθολικὸς ἀντέφησεν, ὅτι τὸ λέγειν δύο φύσεις, τοῦτο εἰσάγει διαίρεσιν, καὶ ὅτι δειλιά, ἵνα μὴ οἱ Ἀρμένιοι φεύγοντες τὸ τοῦ Εὐτυχοῦς τοῦ μίαν φύσιν λέγοντος, εἰς τὸ τοῦ Νεστορίου ἐμπέσωσι βάρβαρον, τοῦ δύο φύσεις καὶ δύο πρόσωπα παρεισάγοντος· ἀντέλεξεν ὁ Θεωριανὸς εἰς ταῦτα, ἐπάγων τὰ τοῦ Θεοῦ Κυρίλλου ἐν τῇ πρὸς Εὐλόγιον ἐπιστολῇ ταῦτα· «κὰν λέγη ὁ Νεστόριος δύο φύσεις, σημαίνων τὴν διαφορὰν τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου, (ἐτέρα γὰρ ἡ τοῦ Λόγου φύσις καὶ ἐτέρα ἡ τῆς σαρκὸς,) ἀλλ' οὐκ ἔτι τὴν ἑνωσιν ὁμολογεῖ μεθ' ἡμῶν· ἡμεῖς γὰρ ἐνώσαντες ταύτας, ἓνα Χριστὸν, ἓνα Υἱὸν, ἓνα Κύριον ὁμολογοῦμεν, καὶ μίαν φύσιν τοῦ Λόγου σεσαρκωμένην.» Ἐπὶ μὲν τῆς Τριάδος μίαν φύσιν ὁμολογοῦμεν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ μίαν ὑπόστασιν, ἐπὶ δὲ τοῦ Χριστοῦ μίαν μὲν ὑπόστασιν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ μίαν φύσιν· καὶ ἔμπαλιν, ἐκεῖ μὲν μία φύσις καὶ τρεῖς ὑποστάσεις, ἐνταῦθα δὲ, μία ὑπόστασις καὶ δύο φύσεις· καὶ ἐπειδὴ ἡ φύσις ἐπὶ τῶν καθόλου καὶ κοινῶν λέγεται, καὶ μερικευθῆναι ἀδύνατον, ὁ δὲ Χριστὸς οὐκ ἔστι καθόλου, οὐδὲ κοινόν, διὰ τὸ εἶναι μιᾶς ὑποστάσεως, ἐνὸς προσώπου, καὶ ἀτόμου, οὐ γὰρ εἰσι Χριστοὶ ἄλλοι ἐκ Θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος, ἵνα κατ' ἐκείνων κατηγορηθῇ· καὶ ἐπειδὴ καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων, καὶ παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων τοῦ τε ἱεροῦ Ἀμβροσίου Μεδιολάνων, τοῦ ἐν τῷ κατ' Ἀπολλιναρίου λόγῳ διαρρήδην λέγοντος, «ἀνεφάνησαν ἕτεροι, τὴν σάρκα τοῦ Κυρίου καὶ τὴν Θεότητα μιᾶς εἶναι φύσεως λέγοντες· ποῖος ἄδης τὴν τοιαύτην βλασφημίαν ἐξήμεσε;» Γρηγορίου τοῦ Νύσσης ὡσαύτως βοῶντος ἐν τῷ κατ' Ἀπολλιναρίου, «εἰ οὖν ἐν τοῖς ὑπεναντίοις ἰδιώμασιν ἡ θατέρου τούτων θεωρεῖται φύσις, τῆς σαρκὸς, λέγω, καὶ τῆς Θεότητος, πῶς μία αἱ δύο εἰσίν;» Ἐπίσης καὶ ὁ Θεὸς Χρυσόστομος ἐν τῇ πρὸς Ἀκάκιον τὸν Μοναχὸν φησιν, «ἓνα Υἱὸν, ἐν πρόσωπον τὰ συναμφότερα, γνωριζόμενον μέντοι ἀσυγχύτως, ἀδιαιρέτως, λέγω, οὐκ ἐν μιᾷ μόνῃ φύσει, ἀλλ' ἐν δυοῖ τελεαίαις· τί πρὸς ταῦτα φῆς;» Ἀποτόμως οὖν ἐκ τῶν ρηθέντων τούτων πάντων παρὰ τῶν Πατέρων διότι κεκώλυται, τολμηρὸν ἄρα ἐνίστασθαι, μίαν φύσιν λέγειν ἐπὶ Χριστοῦ. Ἀλλ' ὁ Καθολικὸς ἰσχυρῶς ἐξεχόμενος τῶν λόγων τοῦ Θεοῦ Κυρίλλου, ἀπεκρίνατο· «εἰ μὴ ἐβούλετο ὁ θεσπέσιος ἀνὴρ δηλῶσαι,

ὅτι τοῦ Λόγου καὶ τῆς σαρκὸς μία φύσις ἐστὶ καὶ μετὰ τὴν ἑνωσιν, οὐκ ἂν τοῦτο ἔλεγε, «μία φύσις τοῦ σαρκωθέντος Λόγου»· διὸ καὶ ἡ τοιαύτη ῥῆσις κλονεῖ τὸν νοῦν μου.»

Τότε ὁ Θεωριανὸς ἀπέδειξεν αὐτῷ, ὅτι τοῦτο λέγων ὁ μακάριος Κύριλλος βάσιν εἶχε τοὺς λόγους τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου κατὰ τοῦ Ἀρείου, ὅς τις δύο φύσεις ἐφλυάρει τοῦ Λόγου, τὴν μὲν ἄκτιστον καὶ φύσει ἰδίαν τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, τὴν δὲ κτιστὴν καὶ ἀρχὴν ἔχουσαν τοῦ εἶναι, ὡς οὕτως ἐδόξαζε τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ὁ ἐμβρόντητος. Πρὸς τὴν δόξαν οὖν ταύτην διαμαχόμενος ὁ μέγας Ἀθανάσιος, ἔφη μίαν φύσιν σεσαρκωμένην, καὶ οὐχὶ μίαν μὲν ἄκτιστον καὶ ἰδίαν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἄλλην δὲ κτιστὴν καὶ ἄλλοτριάν· τὴν χρῆσιν τοίνυν ἐκ τούτου λαβὼν καὶ ὁ ἱερὸς Κύριλλος, μίαν φύσιν, ἔφη, τοῦ Λόγου σεσαρκωμένην. Ἡ δὲ ἀπόδειξις αὕτη τοῦ Θεωριανοῦ τοσαύτην πεποίηκεν ἐντύπωσιν τῷ Καθολικῷ, ὥστε ἀνεβόησε· «νῦν ἠρέμησεν ὁ νοῦς μου, τὰ ῥήματα ἀκούσας τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου, διότι ἔμαθον τὰ τῆς ἀρχῆς αἷτια τῶν λόγων τούτων, ὧν ἠγνόουν.» Μετὰ δὲ ταῦτα, ἐλθὼν ὁ Σύρος Ἐπίσκοπος Ἰωάννης ἐπέπληξε τὸν Καθολικόν, ὡς πεισθέντα τοῖς λόγοις τῶν Ῥωμαίων, τῶν τὰ τοῦ Νεστορίου φρονούντων· ὅστις ἀπεκρίθη· «ἐγὼ Ῥωμαῖοις οὐ πείθομαι, οὔτε τῷ Πατριάρχῃ Κωνσταντινουπόλεως, οὐδ' αὐτῷ τῷ Αυτοκράτορι, ἐὰν μὴ ἐγὼ ἔγνωκα τὸ ἀληθές· τὴν δ' ἀλήθειαν οὐδὲ ἰσχύω ἀρνήσασθαι, οὐδὲ τοῖς ἁγίοις Πατράσιν ἀντιπεῖν δύναμαι.» Ὡς πόσον εὐχῆς ἔργον ἦν ἂν ἡ τηλικαύτη τοῦ Καθολικοῦ Νερσῆ ταπεινοτάτη ἐπίγνωσις καὶ ὁμολογία, εἴγε ἐτύγχανε καὶ τανῦν μιμητὰς παρὰ τοῖς ὁμογενέσιν αὐτοῦ Ἀρμενίοις, εἰρήνης καὶ ὁμονοίας τῆς Ἐκκλησίας ἕνεκα!!!

Ἰν' ὅλως διαλύσῃ ὁ Θεωριανὸς πᾶσαν ἀμφιβολίαν, προέτεινεν, ἵνα ἀναγνωσθῇ ὁ τῆς Πίστεως ὅρος τῆς ἐν Χαλκηδόνι τετάρτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου μετὰ τῆς διδασκαλίας τῶν πρὸ αὐτῆς τῆς Συνόδου ἁγίων Πατέρων, καὶ ἐκ ποίων ρητῶς τούτων ἐκάστη λέξις τοῦ ὅρου ἐλήφθη· καὶ αἱ πλείους αὐτῶν, ὅψεσθε, ὅτι ἐκ τοῦ μακαρίου Κυρίλλου ἐλήφθησαν, πρὸς ὃν ὑμεῖς οἱ Ἀρμένιοι μᾶλλον τῶν ἄλλων ἀκολουθεῖν θέλετε. Ἀναγνωσθέντος οὖν τοῦ ὅρου, καὶ εὗρεθέντων τοῦ τε Ἑλληνικοῦ καὶ Ἀρμενικοῦ ἀπαράλλάκτων, εἶπεν ὁ Καθολικὸς τῷ Θεωριανῷ. «Τοῦτον ἐγὼ ἀναγνοὺς τὸν ὅρον οὐδὲν ἐναντίον τῇ Ὁρθοδόξῳ Πίστει διέγνων, καὶ θαυμάζω πῶς οἱ πρὸ ἡμῶν ἀναιδῶς τοῦτον ἐσυκοφάντησαν καὶ ἀκρίτως κατέκριναν· διὸ καὶ φρονῶ ὅτι, ἐπειδὴ κατὰ πολλῶν αἱρέσεων ἡ ἁγία αὕτη Σύνοδος παρετάχθη, πολλοὺς κατ' αὐτῆς ὁ τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων πολέμιος συκοφάντας ἐξήγειρεν, ἀντὶ τῶν ὧν πολλῶν κατὰ μέσσην

καρδίαν πληγῶν παρ' αὐτῆς ἐδέξατο.» Οἱ εἰλικρινεῖς καὶ εὐσεβεῖς οὗτοι λόγοι, οἱ τυχόν οὐ κείμενοι ἐν τοῖς Ἀρμενικοῖς χειρογράφοις, ἀλλὰ μαρτυρούμενοι ὑπ' αὐτοῦ τοῦ αὐτηκόου Θεωριανοῦ καὶ ἄλλων ἐγγράφων συγχρόνων Πρακτικῶν, ἐάν εἰκάζωνται αὐτοῖς ἀμφίβολοι, οἱ διστάζοντες διελθέτωσαν αὐθις πρὸς πληροφορίαν αὐτῶν τὴν τοῦ Νερσῆ ἐκθεσιν τῆς Πίστεως, ὅστις ἐκπεφασμένως ὁμολογεῖ δύο φύσεις ἐπὶ Χριστοῦ ἐν μιᾷ ὑποστάσει· καὶ εἰ οὕτως ἐπίστευεν αὐτός, παραλείπεται λυπεῖσθαι περὶ τῆς μακρᾶς διαρρήξεως καὶ τοῦ ἀνωφελοῦς ὑπὸ πεισμονῆς σχίσματος μέχρι τούτου. Τὴν γὰρ αὐτὴν Πίστιν περὶ τῶν δύο ἐπὶ Χριστοῦ φύσεων συνείδον καὶ ἀνωμολόγησαν, καθὰ προεῖρήθη, καὶ προγενέστεροι ἄλλοι τοῦ Νερσῆ τῶν Ἀρμενίων Καθολικῶν, ὅτε κατὰ τὸν Η' αἰῶνα ἀκμάσας Ἰωάννης ὁ ἐπωνυμούμενος Φιλόσοφος, εἶτα ὁ κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα Γρηγόριος ὁ καλούμενος Φιλομάρτυς, ὁ τὸ τοῦ ρηθέντος Ἰωάννου Σύγγραμμα κατὰ Μονοφυσιτῶν, τὸ πολλαῖς Γραφικαῖς μαρτυρίαις ἐμπεπυκνωμένον ἐπικυρώσας, ἐπομένως καὶ ὁ πρὸ τοῦ Νερσῆ Καθολικὸς Γρηγόριος ὁ Γ', καὶ ἀνεψιὸς τοῦ Φιλομάρτυρος συνεπικυρώσας τὸ περὶ τῶν δύο φύσεων ρηθὲν Σύγγραμμα, ἔγραψε περὶ τὸ τέλος τούτου ταῦτα· «οὕτω πιστεύω καὶ γὼ, ὡς ὁ ἁγιώτατος Ἰωάννης Καθολικὸς ἐνταυθοῖ γέγραφε, καὶ τοὺς μὴ οὕτω πιστεύοντας ἀναθεματίζω.»

Τοιοιουτρόπως οὖν διαλυθείσης, ὡς διείληπται, τῆς περὶ τῶν δύο φύσεων ἀμφιβολίας, οὐ κόπους παρέσχε τῷ Θεωριανῷ, ἵνα διαλύσῃ καὶ τὴν περὶ τῶν δύο θελήσεων πρότασιν, τοῦ πῶς λέγειν ταύτας φυσικὰς ἢ ὑποστατικὰς; Ἐναπέδειξε δὲ τοῖς Ἀρμενίοις ὅτι, «ἐὰν ὑποστατικὰς ταύτας εἰπώμεν, ἀποδώσομεν ἐπὶ τῆς Ἀγίας Τριάδος τρεῖς θελήσεις, διότι τρεῖς ὑποστάσεις εἰσὶ· καὶ καθὼς περ μία θέλησις ἐπ' αὐτῆς, διότι μία φύσις, οὕτω δύο θελήσεις ἐπὶ Χριστοῦ, διότι δύο φύσεις ἐπ' αὐτοῦ Θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος.» Τὸ Δόγμα τοῦτο οὐ συνήντησε πολλὰς ἀντιφάσεις, ὡς τὸ περὶ τῶν δύο φύσεων, καθὰ συνομολογησάντων τῶν Ἀρμενίων, τὰς τε δύο θελήσεις καὶ τὰς δύο ἐνεργείας ἐπὶ Χριστοῦ, διότι τῶν Ἀρμενίων Ἐπίσκοποι τινες παρῆσαν ἐν τῇ ἑκτῇ Οἰκουμενικῇ Συνόδῳ, ἐν ᾗ ἀνεκηρύχθησαν καὶ ἀνωμολογήθησαν αἱ δύο ἐπὶ Χριστοῦ θελήσεις τε φυσικαὶ καὶ ἐνεργεῖαι ἀδιαιρέτως, ἀτρέπτως καὶ ἀσυγχύτως, καὶ κατὰ τῶν μὴ οὕτω δοξαζόντων, ὡς αἰρετικῶν, ἐξεφωνήθη καθαιρέσεις μὲν πρὸς τοὺς ἐκ τοῦ Κλήρου, ἀνάθεμα δὲ πρὸς τοὺς ἄλλους· ἡ γὰρ τῶν Ἀρμενίων ἐκ συναρπαγῆς καὶ ἀπάτης προκατάληψις ἐσθίρκεται κατὰ τῆς Τετάρτης Ἀγίας Συνόδου, τῆς τοὺς μίαν φύσιν ἐπὶ Χριστοῦ πρεσβεύοντας καταδικαζούσης.

Περὶ δὲ τοῦ Τρισαγίου ὕμνου, τοῦ ἐν ταῖς Πράξεσι τῆς Τετάρτης Ἀγίας Συνόδου αὐτοῦ ἀναφερομένου, δυσχερὲς πάνυ ἐγένετο τὸ καταπεισθῆναι τὸν τε Καθολικὸν καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν ἐπὶ τῷ ἀποβαλεῖν τοῦ ὕμνου τὴν ἄτακτον προσθήκην «ὁ σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς»· ὁ γὰρ Νερσῆς ἐδικαιολογεῖ τὸ ἔθος (4), ὅτι ἡ τῶν Ἀρμενίων Ἐκκλησία ἀνάγει τὸν ὕμνον, οὐχὶ εἰς τὴν Ἀγίαν Τριάδα, ἀλλ' εἰς μόνον τὸ τοῦ Χριστοῦ πρόσωπον, ἐνθεν τοι καὶ ἡ προσθήκη οὐδεμίαν αἵρεσιν ἐμπεριέχει. Ὁ δὲ Θεωριανὸς παρέστησεν ἐξ ἐναντίας αὐτῷ τὸ τῶν Ἀγίων Πατέρων παράδειγμα, καὶ τὸ ἀρχαῖον πάσης τῆς Οἰκουμενικῆς Ἐκκλησίας ἐπικρατῆσαν ἔθος, καὶ ὅτι ἡ τοῦ Κναφέως αὕτη προσθήκη στυγερά τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ ἀπόβλητος. Ἀπεκρίνατο δὲ ὁ Νερσῆς· «ἡμῖν μὲν εὐχερὲς τὸ μεταβαλεῖν ἔθνη τινὰ καὶ ὁμολογῆσαι καὶ τὰς δύο φύσεις ἐπὶ Χριστοῦ, ἀλλ' ἀποβαλεῖν τὴν ἐν τῷ Τρισαγίῳ ὕμνῳ προσθήκην οὐ δυνάμεθα.»

Καὶ ἐὰν τὸ παρ' αὐτοῖς ἔθος, ἢ μᾶλλον ὁ εἰς λόγος, ἐπιφέρῃ αὐτοῖς τὴν τῶν Θεοπασχιτῶν ὑποψίαν, καὶ ὡς σκάνδαλον, διαταράττει ὅλην τὴν Ἐκκλησίαν Ἀνατολικὴν τε ἐπίσης καὶ Δυτικὴν, αἰτίνες ἀρχαίῳθεν παρέλαβον τὸ ψάλλειν τὸν ὕμνον τοῦτον πρὸς τὴν Ἀγίαν Τριάδα, πρέπον ἄρα μόνοις τοῖς Ἀρμενίοις, διὰ τὸ τοιοῦτον αὐτῶν ἔθος καὶ τὸν ἕνα μόνον λόγον, ἵνα ἐξέχωνται ταύτης τῆς προσθήκης ἐν ἐπιμονῇ τοσαύτῃ, ἥτις πρόκειται ὡς πέτρα σκανδάλου βαρυτάτου; Παραιτούμεθα τοῦ παραιτέρω χωρῆσαι εἰς διενέξεις περὶ τοῦ ποία ἡ τοῦ Τρισαγίου χρῆσις ἢ ὀρθοτέρα, ἐνώπιον τῆς διαπρυσίου μαρτυρίας τῶν τοσούτων αἰώνων καὶ τῶν μεγάλων Ἐκκλησιῶν, ἥτις σαφῶς δείκνυσιν ἐν ποίῳ μέρει ἡ ἀλήθεια. Καὶ ἐὰν, κατὰ τοὺς λόγους τῶν Ἀρμενίων, τὸ πρᾶγμα ὑφίσταται οὐκ ἐν δόγματι, ἀλλ' ἐν λόγῳ, ἁμαρτάνοντες αὐτοὶ ἐνώπιον τῶν ἄλλων χριστιανῶν, κατὰ τὸν θεσπέσιον Παῦλον, οὐχ ἁμαρτάνουσιν ἄρα ἐνώπιον καὶ αὐτοῦ τοῦ Κυρίου; Ὁ γὰρ Ἀπόστολος οὐχ οὕτω προσεφέρετο πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς ἀγάπης καὶ ἐν αὐτοῖς ἔτι τοῖς ἐλαχίστοις. Τί δὲ αὐτὸς ἔγραψε πρὸς Κορινθίους; «Εἰ βρῶμα σκαν-

(4) Οὐ μόνον τότε, ἀλλὰ καὶ μέχρι τούτου λέγουσιν οἱ Ἀρμενιοὶ, ὅτι πρὸς τὸ δεύτερον πρόσωπον αὐτοὶ ἀνάγοντες τὸν Τρισαγίον ὕμνον, καὶ οὐχὶ εἰς ὅλην τὴν Ἀγίαν Τριάδα, οὐδὲως δοξάζουσι τὴν Θεότητα πάσχουσαν, πιστεύοντες, ὅτι ἡ ἀνθρωπότης μόνη τοῦ Χριστοῦ τὸ δι' ἡμᾶς πάθος ὑπέμεινεν. Ἀλλ' ἡ τῶν Ἀρμενίων Ἐκκλησία, ἰδέτωσαν, ὅτι κατ' ἀρχὰς τοῦ τετάρτου αἰῶνος ὑπαρξὶν συστάσεως ἔλαβε, καὶ ἥτις θέλουσα, ἵνα καὶ κατὰ τοῦτο διαφέρῃ ἀπὸ τῶν μεγάλων καὶ ἀρχαίων ταύτης Ἐκκλησιῶν καὶ μητέρων αὐτῆς, τῶν ἀποδιδουσῶν ἐκ συμφώνου τὸν ὕμνον τῇ Παναγίᾳ Τριάδι, διὰ τῆς τοιαύτης προσθήκης «ὁ σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς», ἣν ἀπὸ Πέτρου τοῦ Κναφέως καὶ τῶν Σύρων εἶτα παρέλαβεν, οὐχ ὑπόκειται ἄρα τῇ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ Οὐαὶ κατακρίσει τοῦ Κυρίου, διὰ τὸ ὃ παρέχει σκάνδαλον; κρινάτωσαν.

δαλίζει τὸν ἀδελφόν μου, οὐ μὴ φάγω κρέας εἰς τὸν αἰῶνα, ἵνα μὴ τὸν ἀδελφόν μου σκανδαλίσω» (Α΄ πρὸς Κορινθ. κεφ. Η΄.) Ἀλλ' ἐνταῦθα τὸ πρᾶγμα οὐχὶ περὶ φθαρτοῦ βρώματος, ἀλλὰ περὶ ἐνό- τητος καὶ δόξης τοῦ ὀνόματος Θεοῦ. Ὅθεν καὶ εἰσχωρεῖ ἄρα ἐν τούτῳ φιλαυτία ἢ ἰσχυρογνωμοσύνη, ἐξ ἧς ὁ χιτῶν τοῦ Ἰησοῦ Χρι- στοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν διήρηται, ὅταν ἡ ἀποβολὴ ἐνὸς λόγου, μὴ βλάπτοντος τὸ Δόγμα, δύναται συνάψαι τὰ διεστῶτα;

Οἱ Ἀρμένιοι οὐ δύνανται ἀρνηθῆναι ταύτην τὴν ἀλήθειαν, ὅτι ἡ μόνη τῷ ὄντι αἰτία, ἥτις ἐνέβαλε τὸν Νερσῆν εἰς ἀμνηχανίαν, ἵνα ἀποβάλῃ τὴν ἐν τῷ Τρισαγίῳ ταύτην προσθήκην, καλῶς ἐννοεῖται. Τὸ περὶ τῶν δύο φύσεων μὲν Δόγμα ἦν, καὶ ἔστιν ἀνώτερον τοῦ πνεύματος τοῦ πλείστου μέρους τοῦ λαοῦ τῶν Ἀρμενίων, ἀπ' ἐναν- τίας δὲ ὁ Τρισάγιος ὕμνος, ὃν οὕτω πανδῆμως ψάλλουσιν ἐν τῇ Λειτουργίᾳ οἱ Ἀρμένιοι, ἐν τῷ στόματί ἐστι κοινῶς ἐκάστου. Τοῦτο δὲ τὸ διὰ τῆς συνεχείας εἰς ἕξιν χωρῆσαν ἔθος, καὶ βαθέως ἐν τῷ νοῦ αὐτῶν ῥιζωθὲν, κατέστη δυσαπάλειπτον. Ὁ Νερσῆς δ' ὅμως ἐν τῇ πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα Ἐπιστολῇ ἔγραφεν, ὅτι, ἐάν ποτε ἀπο- κατασταθῇ ἡ ἐν μέσῳ τῶν δύο Ἐθνῶν ὁμόνοια, καὶ τούτου αὐτοῦ δύναται γεννηθῆναι ἡ διόρθωσις.

Προεβλήθη καὶ τὸ διαφιλονεικούμενον περὶ τῶν ἑορτῶν τῆς Χρι- στοῦ Γεννήσεως καὶ τῶν Θεοφανείων, τῶν τελουμένων παρ' Ἀρμε- νίοις ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ. Περὶ οὗ ὁ Καθολικὸς ἔφη, ὅτι οὕτω κατ' ἀρχαῖον ἔθος παρελάβομεν, καὶ ἐνίστατο ἀποδείξαι τὴν τῶν ἡμερῶν ἀπαρίθμησιν ἀπὸ τῶν λόγων τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ, ὅτι ἐν τῇ ἑορτῇ τοῦ Ἰλασμοῦ, τῇ τελουμένῃ τῇ δεκάτῃ τοῦ παρ' Ἑβραίοις μηνὸς Τισρόν, τῇ συμπιπτούσῃ τῇ ΚΖ' Σεπτεμβρίου, εἰσῆλθεν ὁ Ζαχαρίας ἐν τῷ Ναῷ καὶ εἶδε τὴν τοῦ Ἀγγέλου ὄρασιν. Ὁ δὲ Θεωριανὸς ἀπέδειξε τοὺς Ἑβραϊκοὺς μῆνας μὴ ἀκολουθοῦντας τοῖς ἡμετέροις ἡλιακοῖς, καὶ ὅτι ἐκεῖνοι σεληνιακοὶ ὄντες, ἤπτονες εἰσι τῶν ἡμετέρων μηνῶν. Ὅθεν ἕνεκα ταύτης τῆς ἀνισότητος τῶν παρ' ἡμῖν καὶ τῶν παρ' Ἑβραίοις, λανθάνεται ὁ Καθολικὸς, μὴ εἰδὼς βεβαίως, ἐάν ἡ δεκάτῃ τοῦ Τισρόν ἐστὶν ἡ τοῦ Σεπτεμβρίου εἰκοστὴ ἐβδόμη· καὶ εἰ τοῦτο ἄγνοεῖ, οὐ δὲ τὴν τοῦ Ἰωάννου σύλ- ληψιν οἶδεν, ἵνα κατὰ τὸν ἕκτον μῆνα ἐκ ταύτης εὕρῃ καὶ τὴν ὑπερκατανόητον τοῦ φρικτοῦ μυστηρίου Σύλληψιν τοῦ προαιωνίου Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ ἐθεμελιούτο ὁ Θεωρια- νὸς μάλιστα ἐπὶ τοῖς λόγοις τοῦ θείου Χρυσοστόμου (Ὁμιλ. ΛΑ΄), τοῖς εἰς τὴν Γενέθλιον ἡμέραν τοῦ Χριστοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν ἐκ- φωνηθεῖσιν. Ἐξάγει γοῦν ὁ ἱερὸς Πατὴρ τὴν τε τῶν ἡμερῶν ἐπαρί- θμην καὶ τὸν τοῦ θείου τοκετοῦ χρόνον ἀπὸ τῶν ἀρχαίων δημο-

σίως κειμένων ἐν Ῥώμῃ Κωδίκων, τῶν σημειούντων τὴν δόγματι τοῦ μοναρχοῦντος Αὐγούστου γενομένην πανταχοῦ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ Κράτους πρώτην τῶν ὑπηκόων ἀπογραφὴν, καθ' ἣν καὶ ὁ Ἰωσήφ ἀναβὰς ἀπὸ Ναζαρέτ εἰς Βηθλέεμ πόλιν τῆς Ἰουδαίας, ὅθεν κατή- γετο, ἀπεγράφῃ καὶ αὐτὸς μετὰ Μαριὰμ τῆς αὐτοῦ μνηστῆς καὶ τοῦ ἀρτιγεννηθέντος Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν. Καὶ προστίθουσιν ἔτι ὁ μακάριος ἀνὴρ λέγων· ὅτι παρὰ τῶν τὴν Ῥώμην οἰκούντων καὶ ἀκριβῶς ταῦτα εἰδόντων περὶελήφαμεν τὴν ἡμέραν τῆς τοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ πάντα λόγον Γεννήσεως (1). Πρὸς ταῦτα ὁ Καθολικὸς ἀπε- κρίνατο. « Ἐγὼ τὸν τοῦ Ἱεροῦ Χρυσοστόμου λόγον τοῦτον, τὸν πότε δεῖ τὴν τῆς Χριστοῦ Γεννήσεως ἑορτὴν πανηγυρίζειν, μέχρι τούτου οὐχ ἐώρακα, ἀλλ' ἐμνήσθην ὅτι, ἐν τῇ περὶ διαφιλονεικίας τοῦ Πάσχα ὑποθέσει τῇ προξενησάσῃ τοσαύτας ποτὲ διενέξεις, οἱ τῆς Ἀσίας Ἐπίσκοποι, ἀφέντες τέως τὸ περὶ τούτου ἐκ μακρῶν χρόνων παρ' αὐτοῖς ἔθος, ἠναγκάσθησαν ὑποκύψαι τῇ τῆς Οἰκου- μενικῆς Ἐκκλησίας κοινῇ τάξει. Ὅθεν καὶ τούτου ἡ διόρθωσις γενή- σεται σὺν Θεῷ, εἴ γε διορθωθῇ τὰ κυριώτερα. »

Ἐξητάσθη καὶ τὸ περὶ τῆς κατασκευῆς τοῦ Μύρου· ὁ δὲ Νερσῆς ἀπελογήθη, ὅτι τὸ Μύρον ἡμῶν κατασκευάζεται ἀπὸ ἐλαίου σησά- μου, καὶ οὐκ ἀπὸ δένδρων ἐλαιῶν, διότι ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Ἀρμενίων ἐλαιῶνες οὐχ ὑπάρχουσι διὰ τὸ ψυχρὸν τοῦ κλίματος, ὅτι ἀνάγκη τὸ ἐλαιον, ὅπερ ἐν τῇ χώρᾳ εὐρίσκεται, ἐκεῖνο καὶ λαμβάνειν εἰς κατασκευὴν τοῦ Μύρου, καὶ ὅτι ἐν τούτῳ οὐ συνεῖδε σφάλμα πνευ- ματικὸν μέγα. Ὁ δὲ Θεωριανὸς ἀπεκρίνατο, ὅτι ἐγὼ βλέπω (τὴν Κιλικίαν ἐννοῶν) πολλοὺς ἐλαιῶνας ἐνταῦθα καὶ ἐλαιον ἱκανόν· ἀλλ' ἐν τῇ δευτέρᾳ Ἀνατολῇ, ἔφη ὁ Καθολικὸς, (δηλὼν τὸ Ἐτζιμιαδζίν, τὴν ἀρχαίαν Καθέδραν ἀπὸ τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου μέχρι ταύτης τῶν Ἀρμενίων Καθολικῶν, ὅπου ἡ τοῦ Μύρου αὐτῶν ἔψησις ὀρι- στικῶς μέχρι τούτου τελεῖται,) ἐλαιῶνες ὅλως οὐκ ὑπάρχουσι· διὸ καὶ ὁ παρελάβομεν, διαφυλάττομεν ἕως νῦν· ἀλλὰ καὶ τοῦτο ῥᾶρον διορθωθῆναι δύναται.

Ἀπορίας ἄξιον, ὅτι ἐν τῇ συνδιαλέξει τοῦ Θεωριανοῦ μετὰ τοῦ Καθολικοῦ Νερσῆ οὐδὲ ἀναφέρθη, οὐδὲ διεφιλονεικῆθη, τὸ ὅτι οἱ

(1) Παρίδμεν ἦν τὸ πρᾶγμα, διότι καὶ ὁ θεὸς Ἰουστίνος ἐν τῇ πρὸς τὸν Αὐτο- κράτορα Ἀντώνιον τὸν Εὐσεβῆ ἀπολογία αὐτοῦ τῇ Β' φησί. «Κώμη δέ τις (Βηθλέεμ) ἐστὶν ἐν χώρᾳ τῶν Ἰουδαίων, ἀπέχουσα σταδίους τριάκοντα πέντε Ἱεροσολύμων, ἐν ᾗ ἐγεννήθη Ἰησοῦς Χριστὸς, ὡς καὶ μαθεῖν δύνασθε ἐκ τῶν ἀπογραφῶν, τῶν γενομένων ἐπὶ Κυρηνίου τοῦ ὑμετέρου ἐν Ἰουδαίᾳ πρώτου γενομένου Ἐπιτρόπου». Τὰ αὐτὰ ἐκθέτει καὶ ὁ Τερτυλλιανὸς κατὰ Μαρτίωνος Βιβλ. Α' κεφ. Ζ'. οἵτινες παραπέμπουσι τοὺς Ἑθνικοὺς καὶ αἵρετικοὺς εἰς τοὺς ἐν Ῥώμῃ δημοσίους Κώδικας, καὶ ἐπὶ τότε διασώζομένους, πρὸς πληροφορίαν αὐτῶν καὶ βεβαίωσιν.

Ἀρμένιοι ἐν τῇ Μυσταγωγίᾳ οἶνον μόνον προσάγουσιν, ὕδωρ αὐτῷ μὴ μιγνύντες, καὶ τὸ ὅτι ἔτι, δι' ἄζυμων λειτουργοῦσι. Καὶ περὶ μὲν τοῦ πρώτου, προβάλλουσιν αὐτοὶ τὴν ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον ἐρμηνείαν τοῦ Χρυσοστόμου, πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ τοιούτου αὐτῶν ἐθίμου. Ἀλλ' ἀκουσάτωσαν τὰ τῆς Ἑκτῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου διὰ τοῦ ΑΒ' Κανόνος (1) ἀνακηρυχθέντα παρὰ τῶν Πατέρων ταῦτα. « Ὡς ἂν μὴ καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν κατέχονται, οἱ Ἀρμένιοι, τῇ ἀγνοίᾳ, τὴν τοῦ θείου Πατρὸς διάνοιαν ἀποκαλύπτουμέν' τῆς γὰρ πονηρᾶς τῶν ὕδροπαραστατῶν αἱρέσεως παλαιᾶς ὑπαρχούσης (ἀπὸ Τατιανοῦ μαθητοῦ Ἰουστίνου τοῦ Φιλοσόφου καὶ Μάρτυρος), οἱ ἀντὶ οἴνου μόνῳ τῷ ὕδατι ἐν τῇ οἰκείᾳ θυσίᾳ κέχρηται, ἀνασκευάζων οὗτος ὁ Θεοφόρος Ἄνθρωπος τὴν παράνομον τῆς τοιαύτης αἱρέσεως διδασχὴν, καὶ δεικνὺς ὡς ἐξ ἐναντίας τῆς Ἀποστολικῆς ἵενται παραδόσεως, τὸν εἰρημένον κατεσκεύασε λόγον. Τίνος ἕνεκεν, λέγει ὁ Ἱερὸς Πατήρ ἐν τῇ Ἑρμηνείᾳ εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον, οὐχ ὕδωρ ἔπιεν ἀναστὰς, ἀλλ' οἶνον »; Ἀλλ' ὁ φωστὴρ τῆς Ἐκκλησίας διὰ τῆς τοιαύτης κατασκευῆς τοῦ λόγου, ὡς οἱ τῆς Ἑκτῆς Συνόδου Πατέρες ἀνεκήρυξαν, ἄλλην αἵρεσιν τῶν ὕδροπαραστατῶν πρόβριζον ἀνασπᾶσαι ἐβούλετο· ὅστις ἐν τῇ αὐτοῦ Λειτουργίᾳ, ὕδωρ τῷ οἴνῳ μιγνύναι ἐν τῷ Ποτηρίῳ τῇ Ἐκκλησίᾳ παρέδωκε, πρὸς παράστασιν τοῦ ἀπὸ τῆς τιμίας πλευρᾶς τοῦ Σωτῆρος ἐξεληθέντος αἵματος ὁμοῦ καὶ ὕδατος· καὶ γὰρ καὶ Ἰάκωβος ὁ Ἀδελφόθεος, καὶ ὁ Ἱερὸς Κλήμης καὶ ὁ Μέγας Βασίλειος ἐγγράφως πρὸς ἡμᾶς παρέδωκαν, οὕτω τελειοῦν ἐν τῇ θείᾳ Λειτουργίᾳ ἐξ ὕδατος καὶ οἴνου τὸ Ἱερὸν Ποτήριον. Ἀλλὰ καὶ ἡ κατὰ τὸ 418 ἔτος ἐν Καθαργένῃ συγκροτηθεῖσα Σύνοδος, Κανόνι ΜΑ', ῥητῶς οὕτως ἐθέσπισεν· « ἵνα ἐν τοῖς Ἁγίοις μηδὲν πλέον τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου προσεναχθῇ, ὡς ὁ Κύριος παρέδωκε, τουτέστιν ἄρτου καὶ οἴνου ὕδατι μεμιγμένου, καὶ πρὸς τοὺς οὕτω μὴ ποιοῦντας, κατὰ τὴν παραδοθεῖσαν παρὰ τῶν Ἀποστόλων τάξιν, Ἐπισκόπους τε καὶ Πρεσβυτέρους καταίρεσιν ἐξεβόησε. »

Περὶ δὲ τῆς παρ' Ἀρμενίοις χρήσεως τῶν ἄζυμων ἐν τῇ οἰκείᾳ αὐτῶν μυσταγωγίᾳ, δείκνυται καὶ αὕτη ὡς καινοτομία, καὶ τοι αὐτῶν ἐνισταμένων, ὅτι ἡ τοιαύτη χρῆσις ἐστὶ παρ' αὐτοῖς ἀρχαία. Ἀλλὰ τίς πιστεύσειεν, ὅτι ὁ θεῖος Γρηγόριος τῆς Ἀρμενίας, καὶ οἱ ἐφεξῆς ἐκ τοῦ γένους αὐτοῦ ἀλληλοδιαδόχως μέχρις Ἰσαὰκ Α' τοῦ

(1) Πρὸ γὰρ ταύτης τῆς Συνόδου δείκνυται, ὅτι εἰσῆλθον παρ' Ἀρμενίοις ἡ καινοτομία· εἰ γὰρ ἦν αὕτη πρότερον, οὐκ ἂν αἱ πρὸ ταύτης Οἰκουμενικαὶ τῶν Συνόδων ἐδύναντο τῇ σιωπῇ παρελθεῖν ταύτην, καθὼς περ καὶ τὰ παρ' αὐτοῖς ἄζυμα.

μεγάλου (Μεδζ) δέκα τὸν ἀριθμὸν Καθολικοὶ, οἱ ἀπὸ τοῦ 306, μετὰ θάνατον τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου, καὶ ἐφεξῆς τὴν τῆς Ἀρμενίας Ἐκκλησίαν Ἀρχιερατικῶς ἰθύναντες, καὶ παραλαβόντες ὅλην τὴν τῆς θείας Ἱεουργίας διατύπωσιν (τὴν μεταδοθεῖσαν καὶ τοῖς αὐτῶν διαδόχοις), τὴν τότε ἤδη ἐντελῶς καθορισθεῖσαν, διότι ὁ τηνικαῦτα αἰὼν ἦν Βασιλείου καὶ Χρυσοστόμου, ἐδύναντο ἄρα τόσον ταχέως καὶ παραυτίκα ἀποχωρισθῆναι τῶν μακαρίων αὐτῶν Διδασκάλων, καὶ δεχθῆναι, παρὰ τὴν διδασκαλίαν αὐτῶν, πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν θείων Μυστηρίων, τὰ τῆς παλαιᾶς Διαθήκης ἄζυμα, ἀντὶ τοῦ τῆς καινῆς Διαθήκης ἄρτου, ὃν ὁ Κύριος ἐν τῷ Μυστικῷ Δείπνῳ εὐλόγησε; Τὰ ἄζυμα εἰσῆχθησαν ἐν τῇ τῶν Ἀρμενίων Ἐκκλησίᾳ κατὰ τὸν Ἱεροσολύμων Δοσίθεον (Βιβλ. ΙΒ'. Περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις Πατριαρχευσάντων), τῷ 5' αἰώνι, ἐπὶ τῆς ἐν τῇ πόλει Τοβὶν ἢ Τίβιον συστάσης ὑπὸ Νερσῆ τοῦ Β' Συνόδου, ἐν ᾗ, μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν τε τοῦ Τιμοθέου Αἰλοῦρου καὶ τῶν Σύρων γεγραμμένων κατὰ τῆς Τετάρτης ἐν Χαλκηδόνι Συνόδου, ἀναθεματίζουσιν αὐτὴν καὶ δέχονται τὴν μονόφυσιν, τὸ τοῦ Κναφέως, ὁ σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς, ἐν τῷ Τρισαγίῳ, καὶ δὴ καὶ τὰ ἄζυμα· καθορίζουσι τῇ εἰσηγήσει τῶν Σύρων γίνεσθαι τὴν τῆς Χριστοῦ Γενήσεως καὶ τῶν Θεοφανείων ἑορτὴν ὁμοῦ τῇ ἑκτῇ Ἰανουαρίου, καὶ διατάττουσι μετὰ ἀναθέματος ἀποστῆναι τοῦ λοιποῦ τῆς κοινῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, Ἱερουσαλὴμ καὶ Καισαρείας καὶ ἀπλῶς τῶν Ῥωμαίων, ὡς Νεστοριαζόντων. Τοιουτοτρόπως οὖν, διὰ ταύτης τῆς Συνόδου καὶ τῶν ἐφεξῆς δύο ἐπὶ Μωῦσέως τοῦ Β', καὶ Ἀβραάμ τοῦ Α' μάλιστα, διὰ τὸ ἐκφωνηθὲν ἀνάθεμα κατὰ τῶν ὁπαδῶν τῆς Τετάρτης Συνόδου, καὶ τὰς εἰσαχθείσας καινοτομίας, ἀποχωρισθέντες οἱ Ἀρμένιοι τῶν μεγάλων Ἐκκλησιῶν, εὐρέθησαν ἐγκαταλελειμμένοι, καὶ ἐν μόνῳ τῷ κύκλῳ τῆς ἰδίας ἀτομικότητος περιορισμένοι.

Ἐν δὲ τούτῳ, ἐξακολουθεῖσιν τῶν ἐν μέσῳ τοῦ Καθολικοῦ Νερσῆ καὶ τοῦ Θεωριανοῦ συνδιαλέξεων, τὸ ἐκ περιστάσεως συμβάν, ἀφορμὴ ἐγένετο νέας ἐρωταποκρίσεως. Οἱ τῶν Ἀρμενίων Ἱερεῖς ἤρξαντο ψάλλειν τὴν τοῦ Ἑσπερινοῦ Ἀκολουθίαν ἔξω τῆς Ἐκκλησίας, κατὰ τὴν αὐτῶν συνήθειαν· ὁ Καθολικὸς ἐξεφράσθη πρὸς τὸν Θεωριανὸν, ὅτι κατὰ τὴν πρὸς αὐτοὺς τῶν διδασκάλων αὐτῶν παράδοσιν, μόνον τὴν Λειτουργίαν ἔνδον τοῦ Ναοῦ ἐπιτελεῖν παρέλαβον, τοῦ λαοῦ παντὸς ἔξω ἐστάναι ἀεὶ ὀφείλοντος, διὰ τὸ πρὸς τὸν ἅγιον τόπον σέβας καὶ πρὸς ἐπίγνωσιν τοῦ ὅτι πλήρεις ἁμαρτιῶν ἐσμέν. Ὁ δὲ Θεωριανὸς προτείνας τὸν τῆς ἐν Νικαίᾳ πρώτης Οἰκου-

μενικῆς Συνόδου ΙΑ' Κανόνα περὶ τῶν παραπεσόντων, ἀπέδειξεν ἐκ τῶν Πατέρων, ὅτι κατὰ τὸ βάρος τῶν ἁμαρτημάτων, ἦν καὶ ὁ βαθμὸς τῆς ἐν ἐπίτιμίῳ στάσεως, τῶν μὲν ἔξω τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῷ Νάρθηκι τριετίαν ἱσταμένων καὶ τῶν θείων ἀκροάζεσθαι Γραφῶν, τῶν δὲ ἐντὸς μὲν τῆς Ἐκκλησίας εἰσέρχεσθαι, ἀλλ' ἐξίεναι μετὰ τῶν Κατηχομένων δι' ἐνιαυτῶν δύο. Πρὸς ταῦτα ὁ Νερσῆς ἀπεκρίνατο· «καὶ αὕτη ἡ παράβασις εὐχερὴς πρὸς διόρθωσιν, εἰ μόνον περὶ τὴν Πίστιν ὁμοφρονήσομεν.»

Μετὰ δὲ τὰς διαλέξεις ταύτας ὁ Νερσῆς περιπαθῶς ὠμίλησε τῷ Θεωριανῷ· ἐν δὲ ταῖς λέξεσιν αὐτοῦ ἐμφαίνεται καὶ ἡ συμφωνία τῶν αὐτοῦ εἰλικρινῶν αἰσθημάτων, καὶ μᾶλλον ἐν τῇ πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα Μανουὴλ Ἐπιστολῇ αὐτοῦ. «Ἡ Χριστιανικὴ Αὐτῆς ψυχὴ, ἔγραφεν, ἄκρως ἐπιθυμεῖ τὸ τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας πέρας, καὶ ἐν τῇ πρὸς ἀλλήλους τῶν Αὐτῆς τέκνων ὁμονοίᾳ, τὴν τῆς Θεαρχικῆς Τριάδος δόξαν, ἀντὶ τοῦ ὑφισταμένου περὶ τε τὰ τῆς Πίστεως καὶ τῶν παραδόσεων ἀμοιβαίου ψόγου καὶ κατακρίσεως. Ἡμεῖς δὲ, ὅσον τὸ παρ' ἡμῖν, τοσοῦτόν ἐσμεν πρόθυμοι ἐν τούτῳ, ὥστε οὐ μόνον ἀποτεινόμεθα πρὸς τοὺς ζῶντας, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτοὺς ἔτι τοὺς ἐν τοῖς τάφοις, εἴγε ἦν τοῦτο δυνατόν, ἵνα ἀναφανῶσιν, ὡς περ ὁ Λάζαρος, εἰς τὴν φωνὴν τῆς παρακλήσεως ἐπὶ τηλικαύτης θεοφιλοῦς πράξεως, (οὕτω ῥητῶς κεῖνται οἱ λόγοι οὗτοι ἐν τῷ Ἀρμενικῷ Πρωτοτύπῳ), ἀλλὰ δειλιῶ ἐπὶ τοῦ νῦν καιροῦ, ἵνα μὴ ἡ ἐνθερμος ἐμὴ προθυμία συναντήσῃ σπουδαῖόν τι πρόσκομμα φοβοῦμαι· γὰρ, μὴ ἡ νῆσος ἡμῶν, ἡ περικυκλουμένη ἀλμυροῖς κύμασιν ἀπιστίας, καταποντισθῇ εἰς διαφόρους σκευωρίας· ἀλλὰ πιστεύω εἰς τὸ τοῦ Θεοῦ ἔλεος, διότι βλέπω ἐν Αὐτῇ ἀναζωοπυρούμενον τὸν ζῆλον τῶν Αὐτῆς προγόνων τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τοῦ Θεοδοσίου, οἵτινες οὐ τοσοῦτον ἐφρόντιζον περὶ τῆς προσκαίρου αὐτῶν Βασιλείας, ὅσον περὶ στερεώσεως τῆς Πίστεως. Ὑπὲρ τοὺς ἑξακοσίους ἤδη χρόνους εἰσὶν, ἐξ ὅτου τὰ τοῦ Χριστοῦ μέλη διηρέθησαν, καὶ ἀνάγκη τανῦν χρήσεως πολλῶν πνευματικῶν ἱατρικῶν πρὸς ἐξομάλυνσιν τῶν σκληρυνθέντων· καὶ τοῦτο πάντως γενήσεται, ἐὰν ἐν τῷ Αὐτῆς Κλήρῳ καὶ τῷ λαῷ ἐμπνεύσῃ τοῦτο αὐτὸ, ἵνα ἀφήσωσι τὸ καθ' ἡμῶν ἐχθρικὸν φρόνημα, καὶ πάσαν κατηγορίαν καὶ ὕβριν, καὶ ἐπιτάξῃ πρὸ πάντων ἐπὶ τῷ γενέσθαι καθ' ὅλην τὴν Αὐτοκρατορίαν ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις δέησιν κοινὴν πρὸς Κύριον ὑπὲρ ἀγαθοῦ ἔργου, ἀγαθὸν τέλος, ὡς καὶ ἡμεῖς ἐν πάσαις ταῖς ἡμῶν Ἐκκλησίαις τοῦτο διετάξαμεν. Δὲν δὲ ὁ Θεὸς, μετὰ τοσαύτην μακρὰν διαίρεσιν, τὸ ἔλεος αὐτοῦ ἄφθονον.»

Τοιουτοτρόπως μὲν ἔγραφεν ὁ Καθολικὸς πρὸς τὸν Ἀνακτα, πρὸς δὲ τὸν Θεωριανὸν μετὰ πολλῆς κατανύξεως εἶπε ταῦτα. «Ἐβολουμένην αὐτὸς ἐγὼ, κατὰ τὸν Ἀπόστολον Παῦλον, ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ Χριστοῦ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου, μόνον ἵνα σωθῶσι. Τοῦτο λέγω καὶ γὰρ ὑπὲρ τοῦ ἐμοῦ Γένους· διότι καὶ ἀποθανεῖν ὀφείλει ὁ Ποιμὴν ὁ καλὸς ὑπὲρ τῶν προβάτων αὐτοῦ, ἵν' οὕτω δυνηθῶ εἰπεῖν θάρρουντως· «ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παιδία, ἃ μοι ἔδωκεν ὁ Θεός.» Ἐγραψα οὖν πρὸς τοὺς ἐμοὺς πανταχοῦ γῆς Ἀρμενίων Ἐπισκόπους, καλῶν αὐτούς· καὶ μετὰ τὴν συγκρότησιν τῆς Συνόδου ἐκθήσω εἰς μέσον τὰς ἃς χρήσεις ἔχουσιν οἱ Ἀρμένιοι δεχούσας αὐτοῖς βοηθεῖν· παραδείξω δ' εἶτα καὶ ὅσας αὐτὸς παρήγαγές μοι μαρτυρίας Γραφικάς· καὶ πρῶτον μὲν ἔσομαι ἐκ τοῦ μέρους τῶν Ἀρμενίων ἀντιφερόμενος καθ' ἡμῶν, εἶτα δ' ἡρέμα καὶ κατὰ βραχὺ, ἐν ὅσῃ προσοχῇ ἄρξομαι· ἀποκαλύπτειν τὴν μέχρι τούτου διακρατοῦσαν πλάνην τῶν Ἀρμενίων, καὶ ἐλπίζω ἐπὶ Θεόν, ὅτι τὰ ἐμὰ πρόβατα τῆς φωνῆς μου ἀκούσει καὶ ἀκολουθήσει μοι. Καὶ ἐὰν μὴ πάντες οἱ Ἐπίσκοποι συνέλθωσι, μετὰ τῶν ὁμοφρονούντων μοι κυρώσαντες τὸ Δόγμα τῆς ἀληθείας, ἀποστελοῦμεν τῶν Ἐπισκόπων τινὰς φέροντας ἐγγράφως αὐτὸ εἰς τὴν τῶν Πόλεων Βασιλεύουσαν, πρὸς ἔνωσιν ἡμῶν μετὰ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας.» Καὶ ταῦτα εἰπὼν ἐξέβαλε πάντας τοὺς ἄλλους, καὶ ὥρκισε μετὰ δακρύων τὸν Θεωριανόν, ἵνα καταπείσῃ τὸν Αὐτοκράτορα, καὶ ὑποχρεώσῃ τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην, ὥστε μετὰ τὴν ἄφιξιν τῶν αὐτοῦ Ἐπισκόπων ἐνδυσθῆναι αὐτὸν τὴν Ἀρχιερατικὴν στολὴν, ἀναβῆναι εἰς τὸν Ἄμβωνα κρατοῦντα μετὰ χειρὰς Σταυρὸν τῶν τιμίων Εὐλῶν, καὶ ἐκφωνῆσαι ἐν μέσῳ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας ἐπ' ἀκροάσει πάντων εὐχὰς ἱλαστηρίους ὑπὲρ σωτηρίας τῶν Ἀρμενίων ζώντων τε καὶ τεθνεώτων, ἵν' οὕτω καταρβᾷ τὸ τῆς ἔχθρας μεσότοιχον, καὶ διαλυθῶσιν αἱ τοσοῦτων αἰῶνων ἀραι. Ἐπὶ τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ Θεωριανοῦ ἐνεχείρισεν ὁ Καθολικὸς αὐτῷ δύο Ἐπιστολάς, τὴν μὲν μυστικὴν πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα Μανουὴλ, ἐν ἣ ἐξέφραζεν αὐτὸς τὰ τῆς εἰλικρινοῦς αὐτοῦ ἐφέσεως περὶ ἐνώσεως μετὰ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἀποδεχόμενος τὴν ἐν Χαλκηδόνι Τετάρτην Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, ἐξίσου μετὰ τῶν τριῶν προτέρων Οἰκουμενικῶν, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ δογματισθέντα· τὴν δ' ἄλλην δέδωκεν ἀσφράγιστον. Ἐν ταύτῃ δὲ ὁ Νερσῆς ἐπειρᾶτο τοῦ μετριάσαι τὰς ἐν μέσῳ Ῥωμαίων τε καὶ Ἀρμενίων περὶ Δόγματος, ἐθίμων τε καὶ τελετῶν διαφοράς, ὑπερασπιζόμενος φρονήματά τινα καὶ ἔθιμα αὐτῶν, καὶ λέγων, ὅτι αὐτοὺς μέχρις ἐκείνου διήρει μᾶλλον ὁ δισταγμὸς, ἢ ἡ τῷ ὄντι διαφορά. Ἐν δὲ τῇ περὶ τοῦ περὶ τῶν δύο φύσεων Δόγματος ἐξηγήσει, ἀπέφευγεν ὠρι-

σμένως εκφρασθῆναι, πιθανόν, ἵνα φανῇ καὶ ἐν τῇ ἐπιστολῇ σύμφωνος τῷ ῥηθέντι πρὸς τὸν Θεωριανὸν τρόπον, ὃν ἔμελλε μετελθεῖν ἐν τῇ τῶν Ἀρμενίων Συνόδῳ, ὡς ὑπερασπιζόμενος κατ' ἀρχάς τὸ ἐκείνων φρόνημα καὶ τὰ ἔθνη ὑπὸ φόβου ῥαδιουργιῶν· διὰ δὲ τοῦτο καὶ τῇ σιωπῇ παρῆλθε τὸ σαφῶς καὶ καθαρῶς εκφρασθῆναι περὶ τῶν δύο φύσεων, καὶ ἐδείκνυεν ἐν τῇ ἐπιστολῇ ὡς ὁμολογῶν μίαν φύσιν, κατὰ τοὺς τοῦ Ἱεροῦ Κυρίλλου λόγους, « μία ἡ φύσις τοῦ Λόγου σεσαρκωμένη », πρὸς ἡσυχίαν τῶν Ἀρμενίων Ἐπισκόπων τῶν τὴν ἀσφράγιστον ταύτην ἐπιστολὴν ἀναγνόντων. Καὶ ὁ μὲν Καθολικὸς ἐπ' ἀγαθῷ σκοπῷ προσεφέρθη οὕτως, ἀλλὰ τὰ μετὰ ταῦτα οὐκ ἐδικαίωσαν τὸν οἰκονομικὸν αὐτὸν, ὃν μετῆλθε τρόπον, διότι ἐν τοῖς περὶ Πίστεως δέον καὶ λέγειν καὶ πράττειν ὀρθῶς ἄνευ διπλόης.

Ἐπανελθόντος τοῦ Θεωριανοῦ εἰς Βυζάντιον, οὐδόλως ἐπίστευον τὸν Καθολικὸν εἰλικρινῶς κλίνοντα εἰς τὴν τῶν ἱερῶν Δογμάτων ὀρθότητα, ὑποπτευόμενοι, ὅτι ἐν μόνοις τοῖς λόγοις δεικνύει ὅτι συνεφώνει. Ἀλλ' ὁ Αὐτοκράτωρ θέλων ἵνα δικαιοῦσῃ τὸν ἄνδρα ἐνώπιον τοῦ Κλήρου, ἀνεκάλυψε τὴν εἰλικρινῇ καὶ ἀληθῇ τοῦ Νερσῆ ἔφεσιν, παρῤησιάζας πρὸς τὸν Πατριάρχην καὶ τὴν Σύνοδον τὴν ἦν πρὸς αὐτὸν ἔγραψε μυστικὴν ἐπιστολήν· διὸ καὶ ἄνευ ἀναβολῆς ὅτε Αὐτοκράτωρ καὶ ὁ Πατριάρχης ἔγραψαν ἀποκρινόμενοι εἰς τὰς δύο ῥηθείσας ἐπιστολάς τοῦ Καθολικοῦ. Καὶ ἐν μὲν τῇ μυστικῇ ὑπερεπήγουν τὸν περὶ τὰ ὀρθόδοξα δόγματα ἐνάληθον ζῆλον αὐτοῦ, ἐν δὲ τῇ ἄλλῃ κοινῇ καὶ ἀσφραγίστῳ ἀποκρινόμενοι ἡξίουσαν αὐτὸν, ἵνα ἐκκλίνῃ ἀποφεύγων, ἐπὶ ἐρμηνείας τῶν δογμάτων τῆς Πίστεως, τὰ ἀόριστα ἔτι καὶ ἀναποφάσιστα. Ὁ δὲ Πατριάρχης ἰδιαιτέρως ἔγραψεν, ὅτι καίτοι ἡ τοῦ Νερσῆ περὶ Πίστεως ἐκθεσις πλήρης φρονήσεως καὶ οὐκ ἄλλοτρία ταύτης, ἀλλ' ἐκφράσεις τινὲς ἐν αὐτῇ σκανδάλου πρόξενοι καθίστανται τοῖς ἀναγινώσκουσι, καὶ ὅτι εὐχῆς ἔργον, ἵνα λείψωσιν αἱ ἐπαμφοτερίζουσαι ἐκφράσεις, καὶ τρανῶς ὁμολογηθῶσιν αἱ ἀληθεῖς καὶ ἀπαράλλακτοι τῆς ἐν Χαλκηδόνι Τετάρτης Συνόδου· ἐφ' οἷς ἐζητήθη ῥητῶς παρὰ τῶν Ἀρμενίων· ἀνάθεμα κατὰ τοῦ Εὐτυχοῦς, Σεβήρου, Τιμοθέου, Αἰλίου καὶ τῶν ὁπαδῶν αὐτῶν· ἡ ἐν ἀποφάσει ὁμολογία τῶν δύο φύσεων ἐν τῷ ἐνὶ προσώπῳ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἡ παραδοχὴ τῆς Τετάρτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἐν ἴσῃ τάξει μετὰ τῶν λοιπῶν ἁγίων Οἰκουμενικῶν· ἡ ἀποβολὴ ἀπὸ τοῦ Τρισαγίου ὕμνου τῆς ἀτάκτου προσθήκης « ὁ σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς »· ἡ τῆς Μυσταγωγίας ἐκτέλεσις δι' ἐνζύμου ἄρτου· ἡ μίξις ἐν τῷ Ποτηρίῳ ὕδατος ἐν τῷ οἴνῳ· ἡ χρῆσις ἐν τῷ Μύρῳ ἐλαίου· ἡ τῶν Ἀκολουθιῶν ἐκτέλεσις ἐντὸς τοῦ Ναοῦ καὶ ἐπὶ

παρουσίᾳ τοῦ λαοῦ· καὶ τὸ ἑορτάζειν τὴν Γέννησιν τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τῇ εἰκοστῇ πέμπτῃ Δεκεμβρίου (1).

Ἀναπεισθεὶς παρὰ τοῦ Αὐτοκράτορος ὁ Θεωριανὸς ἐπανέκαμψε δευτέρως πρὸς τὸν Καθολικὸν τῷ 4472 ἔτει· ἀλλὰ τῶν Ἐπισκόπων οὐπὼ ἔτι συνελθόντων, κατὰ τὴν γενομένην πρόσκλησιν, ὁ Νερσῆς ἔκρινεν, ἵνα μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν Ἐπισκόπων ἄρξῃται τῆς συνδιαλέξεως, καὶ κατὰ τὸ ῥηθὲν τῆς συνθήκης σχέδιον ἤρξατο ὑπερασπίζεσθαι πρῶτον τὴν μίαν ἐπὶ Χριστοῦ φύσιν κατὰ τὴν αὐτῶν δοξασίαν. Ὁ δὲ Θεωριανὸς αὐθις ἰσχυροῖς λόγοις ἀνέτρεψε τὴν τοιαύτην τῶν Ἀρμενίων διδασκαλίαν, καὶ ἐκάτερα τὰ μέρη μετ' ἰσχυρογνώμονος ἐνστάσεως διεμάχοντο προστατεύοντα τὴν αὐτῶν γνώμην· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Νερσῆς ἀπροσέκτως ἐφέρετο, οὐκ ἔλαθε τοῖς Ἀρμενίοις ἡ ἐνδόμυχος αὐτοῦ διάνοια· καὶ γὰρ πρὸ τῆς συνελεύσεως καὶ συνδιαλέξεως λόγος ἦν διαδεδομένος, ὅτι ὁ Καθολικὸς σύμφωνός ἐστι, καὶ συγκατατίθεται ἐπὶ τὸ μεταβῆναι εἰς τὴν τῶν Ῥωμαίων Ἐκκλησίαν, καὶ ὅτι περὶ τούτου ἔγραψε τῷ Αὐτοκράτορι. Ἐν δὲ τούτῳ, καὶ ὁ συνοδοιπὸρος τοῦ Θεωριανοῦ Μοναχὸς Ἀρμένιος Ἰωάννης ἔσφαλε τὰ μέγιστα, ὡς ἀναμνήσας ἐν μέσῳ τῆς τῶν Ἐπισκόπων συνελεύσεως πρὸς τὸν Καθολικὸν τὸ πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα αὐτοῦ γράμμα, καὶ εἰπὼν, ὅτι αὐτοὶ πρὸς αὐτὸν παρεγένοντο οὐχὶ δι' ἀμφισβητήσεις καὶ ἔριδας, ἀλλὰ δι' ὀριστικὴν τοῦ πράγματος ἀπόφασιν.

Τότε δὴ καὶ οἱ οὕτω δυσηρεστημένοι Ἐπίσκοποι ἐπανέστησαν παρῤησιάζα κατὰ τοῦ Καθολικοῦ αὐτῶν, ὁ δὲ ὑπὸ τῆς σφοδρᾶς προσβολῆς συνεταράχθη ὅλως καὶ ἐξηλλοιώθη· ὅθεν καὶ ἡ περὶ τῶν δύο φύσεων διαφωνία ἀνεβλήθη μέχρι τῆς πληρεστέρας Συνόδου, καὶ ἤρξαντο ὁμιλεῖν περὶ τῶν μὴ τοσοῦτον σπουδαίων, οἷον περὶ τῆς διαφορᾶς τῶν ἑορτῶν, περὶ τῆς ὕλης τοῦ Μύρου, καὶ περὶ τοῦ ὅτι οἱ Ἀρμένιοι ἐν τῇ Μυσταγωγίᾳ οὐ μιγνύουσι τῷ οἴνῳ ὕδωρ. Ὁ δὲ Νερσῆς ὑπεδείκνυεν ὡς ὑπερασπιζόμενος τὸ τοιοῦτον παρ' αὐτοῖς ἔθος, στηριζόμενος ἐπὶ τοὺς οὖς προείπομεν λόγους τοῦ θείου Χρυσόστομου, τοῦ κατὰ τῆς αἱρέσεως τῶν ὑδροπαραστατῶν λεχθέντας. Ἐναπέδειξε δ' αὐθις ὁ Θεωριανὸς τῆς τοιαύτης παρεξηγήσεως τὸ

(1) Καιρὸς, ἵνα συναισθανθῶσιν οἱ τοῦ Κλήρου τῶν Ἀρμενίων προέχοντες, ὅτι ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ τελούντες τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ Γέννησιν καὶ τὴν Βάπτισιν, καὶ διαχωριζόμενοι τοις αὐτοτρόπως ἀπὸ τῶν λοιπῶν πάντων Ἀνατολικῶν τε καὶ Δυτικῶν Χριστιανῶν, ἀδικοῦσιν αὐτοὶ ἑαυτοὺς καὶ ὅλον τὸ Γένος αὐτῶν, μέμψιν ὑπαμένοντες αἱρέσεως, ἣν παρὰ τῶν κακοφρόνων Σύρων διὰ τὰς μετ' αὐτῶν ποτε σχέσεις αὐτῶν παρέλαβον, καθὼς περὶ καὶ τὴν ἐν τῷ Τρισαγίῳ ὕμνῳ προσθήκην, παρὰ τοῦ τῆς τοῦ Εὐτυχοῦς κακιδόξου φάλαγγος Σημειοφόρου, Θεοσταυροῦς Πέτρου τοῦ Κναφέως.

σφάλμα, ἐπαναγαγὼν εἰς μαρτυρίαν τὴν τοῦ Ἀδελφοθέου Ἰακώβου ἀρχαιοτάτην Λειτουργίαν, ἐν ᾗ διαρρήδην διδάσκεται ἡ μιγνύουσα ὕδωρ τῷ οἴνῳ παράδοσις. (1)

Ἡ συνδιάλεξις αὕτη οὐδὲν ἀποτέλεσμα ἔφερεν· ὁ δὲ Νερσῆς μὴ παραιτούμενος τοῦ ἀγαθοῦ αὐτοῦ σκοποῦ, μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν Ἐπισκόπων, ἔγραψεν αὐτῇ πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα καὶ τὸν Πατριάρχην παρακαλῶν, ὅπως ἐν τῇ διαφορᾷ τῶν παρ' Ἀρμενίοις ἐθιμῶν φανῶσι συγκαταβατικώτεροι, ὥς μὴ συνιστώντων τούτων τὴν πραγματιώδη ὑπαρξίν τῆς Πίστεως· ἰδίως δὲ ἔγραψε τῷ Πατριάρχῃ Μιχαήλ ἀξιῶν, ἵνα ἀναπεμφθῶσιν ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις ἱκεσίαι πρὸς Θεὸν περὶ εἰρήνης τῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ ὅτι μὴ θέλων αὐτὸς ἀναλαβεῖν τὴν τοσούτων ἐπανορθώσεων εὐθύνην, προσεκαλέσατο πάντας τοὺς καθ' ὅλην τὴν Ἀρμενίαν Ἐπισκόπους πρὸς συγκρότησιν πληρεστάτης Συνόδου.

Ἀλλὰ κρίμασιν, οἷς οἶδε Θεὸς, οὐ συνεχωρήθη Νερσῆ αὐτῷ τῷ Χαρίεντι ἰδεῖν, κατὰ τὸν διάπυρον αὐτοῦ πόθον, τὴν τῶν Ἀρμενίων μετὰ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας συνένωσιν, ὑπὲρ ἧς ἡγωνίσθη τοσοῦτον, τελευτήσαντι τῷ 1173 ἔτει, ἐβδομηκοστὸν πέμπτον ἔτος ἄγοντι τῆς ζωῆς αὐτοῦ. Ἡ τοῦ θανάτου τούτου εἰδήσις σφόδρα κατελύπησε μὲν τὸν Αὐτοκράτορα, ἀλλὰ τὰς ἐλπίδας αὐτοῦ οὐκ ἐνάρκωσε. Πρὸς δὲ αἰσίαν ἀποπεράτωσιν τοῦ οὐ ἥρξατο θεοφιλοῦς ἔργου, ἔγραψε πρὸς τὸν διαδεξάμενον τὸν τοῦ Καθολικοῦ Θρόνον, ἀνεψιὸν τοῦ τελευτήσαντος, Γρηγόριον Δ', συλλυπούμενος ἐπὶ τῇ ᾗ ὑπέστησαν στερήσει τοιοῦτου Ποιμένος πάντες οἱ Ἀρμένιοι, καὶ ἰδίᾳ ὁ Γρηγόριος τηλικούτου Θεοῦ, καὶ παρορμῶν ἐπὶ τὸ μὴ ἐλαττωσαὶ καὶ αὐτὸν τὴν αὐτοῦ προθυμίαν πρὸς ἐπίτευξιν τῆς κατ' ἔφεσιν εἰρήνης.

Συνῆλθον τέως, μετὰ τοσαύτην ἀναβολὴν ἐτῶν πέντε, ἕνεκα τῶν διατρεχόντων τότε κατὰ Κιλικίαν ἐμφυλίων κακῶν ὑπὲρ διαδοχῆς τῆς μικρᾶς ἐκείσε ὑστάτης τῶν Ἀρμενίων δυναστείας, διὰ τῆς ἐν-θέριμου φροντίδος τοῦ Καθολικοῦ Γρηγορίου, οἱ τε Ἐπίσκοποι καὶ οἱ

(1) Οἱ τὴν θείαν ταύτην τοῦ ὕδατος ἐν τῷ Ποτηρίῳ ἀποβάλλοντες Ἀρμένιοι παράδοσιν, φόβον ἄκριτον προβάλλουσιν, ἵνα μὴ τοῦτο ποιοῦντες τῇ τοῦ Νερσῆος κακοδοξίᾳ ἐμπέσωσιν· ὁ γὰρ δυσσεβὴς αὐτὸς εἰς δύο ὑποστάσεις, ἢτοι Πρόσωπα, τὸν ἕνα διήρει ἑαυτὸν δὲ, ἀντὶ προσώπου τὸ ὕδωρ ἐν τῷ Ποτηρίῳ ὑπολαμβάνοντες, καὶ ὡς Νεστοριανὸν τοῦτο ἀποβάλλοντες, εἰς τὸ ἀντικείμενον καὶ μεμπτὸν κατηνέχθησαν φρόνημα τῆς μιᾶς φύσεως. Πρὸς αὐτὴν, ὅτι ἐπὶ τῇ καινοτομίᾳ αὐτῶν καὶ ταύτῃ, τὰ τοῦ θείου Χρυσόστομου ἐν τῇ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου Ἑρμηνείᾳ προβάλλουσι ῥήματα ταῦτα. «Τίνος ἕνεκεν οὐχ ὕδωρ ἔπιεν ἀναστάς, ἀλλ' οἶνον»; Ἀλλ' ὁ μακάριος Πατὴρ τὴν τῶν ὑδροπαραστατῶν πονηρὰν αἴρεσιν, τὴν ὕδατι μόνῳ χρωμένῃ ἐν τῇ αὐτῶν θυσίᾳ, βουλόμενος, ὥς ἐρρέθη, ἀνασπᾶσαι πρόρριζον, τὸν τοιοῦτον ἐπίτηδες κατεσκεύασε λόγον· ὅστις ἐν τῇ θείᾳ αὐτοῦ Λειτουργίᾳ, ὕδωρ τῷ οἴνῳ μιγνύναι ἐν τῷ Ποτηρίῳ τῶν μυστηρίων, ἐκπεφασμένως καὶ τὴν διατάξας.

πεπαιδευμένοι τῶν Ἀρμενίων εἰς τὴν πόλιν Ροῦμ-καλὲ τῷ 1179 ἔτει. Ἦσαν γοῦν οἱ συνελθόντες Ἐπίσκοποι ἐξ ἀπάσης τῆς Ἀρμενίας τρεῖς πρὸς τοὺς τριάκοντα, καὶ ἄλλοι ἔτι Ἐκκλησιαστικοὶ καὶ λαϊκοί. Ὁ μὲν τῶν Συριάνων Ἀρχιεπίσκοπος ἀπέστειλεν ἀντιπροσώπους, ὁ δὲ τῆς Ἀλβανίας (χώρας πρὸς Ἀνατολὰς κειμένης τῆς Γεωργίας, ὅπου τὸ Δερπέν,) Ἀρχιεπίσκοπος παρῆν αὐτοπροσώπως. Ἐν τῇ Συνόδῳ ταύτῃ ἀνεζητήθησαν αἱ ῥηθεῖσαι ἐννέα προτάσεις, αἱ διαχωρίζουσαι τὴν τῶν Ἀρμενίων ἀπὸ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, καὶ προβληθεῖσαι πρὸς ἑνώσιν παρὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Συνόδου. Αὗται δὲ, διὰ τε τὴν ἣν ἐκέκτητο ἐκ πολλῆς ὑπολήψεως ἐπιρροὴν παρ' Ἀρμενίοις ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ταρσοῦ Λαμπρονήσιος, καὶ διὰ τὴν πειθᾶ τῶν αὐτοῦ λόγων, δεχταὶ μετὰ πολλὰ ἐγένοντο. Οὕτω μὲν διατρανοῦσιν ἡμῖν αἱ τῶν ἡμετέρων περὶ τούτου Πράξεις, σύμφωνοι οὖσαι καὶ τῇ πορείᾳ ὅλου τοῦ πράγματος, καὶ τῇ τῶν Ἀρμενίων Καθολικῶν μετὰ τε τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ τοῦ Πατριάρχου ἀνταποκρίσει· ἀλλ' οὐχ οὕτω παριστῶσι τὸ πρᾶγμα αἱ Ἀρμενικαὶ Πράξεις συγγραφεῖσαι, κατὰ τὴν ἰδέαν Ἀρμενίων τινῶν, παρ' ἀγνώστου χειρὸς μετὰ θάνατον τοῦ ῥηθέντος Νερσῆ Λαμπρονηνσίου, ὃς ἡ ἀγνώστος χεὶρ αὕτη αὐτῷ ἀποδίδωσι· περὶ ἧς ἐκθέσεως καὶ τῶν ἀφηγουμένων ἐν αὐτῇ ἐπομένως ἐροῦμεν.

Ὁ Καθολικὸς Γρηγόριος διὰ τοῦ Θεωριανοῦ ἔγραψεν, ὅτι ἡ τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ τῆς Συνόδου περὶ τῶν ἐννέα προτάσεων ζήτησις ἀπαντᾷ δυσχερείας, ὥς ἀπομακρυνομένων τινῶν τῆς εἰρήνης, ἕνεκα τῶν ριζωθέντων ἐν αὐτοῖς ἐθιμῶν· καὶ ἐκτὸς τούτου, πολλοὶ εἰσιν, οὓς ἀδύνατον κρίνειν ὡς ἱερωμένους, διότι ἀνάγκη ἔτι γάλακτι τραφῆναι, ὥσπερ τὰ νήπια· διὰ δὲ τούτους παρεκάλει ὁ Γρηγόριος, ἵνα ἐκ τῶν προβληθέντων τινὰ μετριασθῶσι. Καὶ τοῦτο μὲν ἔχεται ὁμοιοληθείας· ἀλλ' ἐν τῇ ῥηθείᾳ ἐκθέσει τοῦ ἀνωνύμου Ἀρμενίου ἐμφέρεται ἐν τι παράδοξον ὅλως, ὥς δῆθεν καὶ τὰ προβληθέντα ἐννέα, τὰ τοὺς Ἀρμενίους διασχίζοντα τῆς Ὀρθοδοξίας, ἀφέθησαν αὐτοῖς καὶ παρεχωρήθησαν. «Ὁ Καθολικὸς, λέγει ὁ Ἀνώνυμος αὐτὸς, ἐχάρη τὰ μέγιστα ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ ἀποκρίσει τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ τῆς Συνόδου, (τοῦτο δὲ τὸ τῆς ὑποτιθεμένης ἀποκρίσεως γράμμα, πρὸς δεῖξιν τῆς ἀληθείας, οὐδὲ κατεχώρησεν ἐν τῇ αὐτοῦ ἐκθέσει ὁ Ἀνώνυμος,) διότι ἀντὶ τῶν προβληθέντων ἐννέα Ἀρθρῶν, περὶ ὧν ὁ λόγος ἦν παρὰ τῷ Καθολικῷ Νερσῇ, ὡς βαρυτάτων ἡμῖν φανέντων, περιωρίσθησαν ἐν τούτῳ μόνῳ, τῷ ζητῆσαι παρ' ἡμῶν πραγματιώδη ὁμοφωνίαν Πίστεως, ἣν, κατὰ τὴν γενομένην ἐρευναν εὖρον Ὀρθόδοξον, καὶ τοῖς Ἁγίοις Πατράσι τὴν πίστιν ἡμῶν σύμφωνον.»

Ἐάν οὖν τοιαύτη ὑπῆρχεν ἡ γνώμη τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας περὶ ἀπολύτου συγκαταβάσεως, περιττὴ ἦν ἂν ἡ τοσαύτη περὶ οὐδενὸς μακρὰ διαφιλονεικία, αἷ τε προσκλήσεις πρὸς σύστασιν Συνόδων, καὶ αἱ προτάσεις τῶν Συνθηκῶν πρὸς ἔνωσιν. Ὁ Θεωριανὸς, ὡς ἐκ τῶν προῤῥηθέντων δηλοῦται, παραχωρῶν μὲν τὰ ἥττον σὺβαρά, μετ' ἐνστάσεως δ' ὕψους ἐζήτει παρ' Ἀρμενίων τὴν τῶν δύο φύσεων ἐπὶ Χριστοῦ ὁμολογίαν, καὶ τὴν ἐπισήμως ἀναγνώρισιν τῆς τετάρτης Οἰκουμενικῆς Ἀγίας Συνόδου· διότι, μετὰ τὴν δι' ἐξακοσίων (τότε) χρόνων διαφωνίαν, ἐπάναγκες ἦν τοὺς ἡμετέρους γενέσθαι ἀτενῶς προσεκτικωτέρους ἐν τοῖς βαδίσμασιν αὐτῶν, καὶ εὐκόλως καὶ ὑποκούφως μὴ εἰπεῖν « διαλαττόμεθα », μηδὲ ἐξηγηθῆναι καὶ δηλώσαι, τίνος ἕνεκα διὰ τοσούτου μακροῦ χρόνου διεφίλονεσκον περὶ Δογμάτων διαμαχόμενοι, καὶ τίνι τρόπῳ διηλλάγησαν εἰρηνεύσαντες.

Ἀλλ' ἀντὶ τούτου, ἐκ τῶν Ἀρμενικῶν ἐκθέσεων συνάγεται, ὅτι ἐν τῇ Συνόδῳ ταύτῃ τοῦ Ροῦμ-καλὲ, μετὰ τὴν γενομένην ἀνάπτυξιν τῶν ἐν τοῖς γράμμασι τοῦ τε Αὐτοκράτορος καὶ τοῦ Πατριάρχου περιεχομένων ῥηθειςῶν προτάσεων, πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς ἐνεκρίθησαν ὀρθόφρονα καὶ ὀρθόδοξα ὡς πρὸς τὸ τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως Δόγμα, καὶ πάντες οἱ συνελθόντες Ἐπίσκοποι προθύμως ὑπέγραψαν, ἀποδεχόμενοι τὰ ἐν τούτοις ἐκτιθέμενα, καὶ ὑποσχόμενοι τὴν τούτων διατήρησιν ἀμετάβλητον, καὶ οὕτω πέρας ἡ δυσάρεστος ἔρις αὕτη εἴληφε, καὶ ἐκ μέρους τῆς Συνόδου ταύτης ἐγένετο ἡ τῶν γραμμάτων ἀπάντησις τῆς ἄνευ πάσης ἀντιλογίας συμφωνίας, καὶ τῆς ἐκδηλώσεως τῆς περὶ τὴν Πίστιν ὁμολογίας τῶν Ἀρμενίων.

Ἀλλὰ τί ἐκ τούτων προκύπτει; Ἐν τῇ πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα ἀποκρίσει, παραπέμπονται πρὸ πάντων εἰς τὴν τοῦ τελευτήσαντος Καθολικοῦ Νερσῆ Ἐπιστολὴν πρὸς αὐτὸν τὸν Μανουήλ, ἐπαριθμοῦντες τὰς τρεῖς πρώτας τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, μετ' ἁρῶν κατὰ Ἀρείου, Μακεδονίου, Νεστορίου, καὶ αὐτοῦ ἐπίσης τοῦ Εὐτυχοῦς, καθ' οὗ καὶ συνηθροίσθη ἡ ἐν Χαλκηδόνι Τετάρτη Οἰκουμενικὴ, ἣν τῇ σιωπῇ παρερχόμενοι, οὐδὲ λόγον περὶ ταύτης ἀναφέρουσι, καὶ τοι ἡ ταύτης ἀναγνώρισις παρ' Ἀρμενίων ῥητῶς ἦν τὸ τῆς εἰρήνης θεμελιῶδες καὶ κύριον. Ἐπομένως ἐν τῇ ἀποκρίσει ἐκτίθεται κατ' ἕκτασιν ἡ τῶν Ἀγίων Πατέρων διδασκαλία περὶ τῆς Θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος τοῦ Κυρίου, ἀλλ' ἐν τοιαύταις ἐκφράσεσι μὴ ἀναγομέναις ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν τοῦ πράγματός ὀντότητα· ἐν δὲ τῷ αὐτῷ πνεύματι καὶ τὰ τῆς θείας Γραφῆς ῥητὰ παράγονται. « Προσαρμόζοντες (λέγουσιν οἱ τῆς Συνόδου τῶν Ἀρμενίων) πάντα ταῦτα τὰ ἐπιχειρήματα παρατηροῦμεν, ὅτι οἱ Ἅγιοι Πατέρες εἶπον, οὐ

περὶ μιᾶς φύσεως ἐπὶ Χριστοῦ, ἀλλὰ περὶ δύο συνημμένων, τῶν ἐνεργείᾳ καὶ θελήσει ἐκπληρουσῶν ποτὲ μὲν τὰς τῆς Θεότητος, ποτὲ δὲ τὰς τῆς ἀνθρωπότητος πράξεις ἐν ἐνὶ προσώπῳ· διὰ δὲ τοῦτο, καὶ ἔστω ἡμῖν γνωστὸν, ὅτι οὐ διίστάμεθα ἐκκλίνοντες τῆς τῶν Ἀγίων Πατέρων διδασκαλίας. » Καὶ τοῦτο μὲν Ὁρθόδοξον, ἀλλὰ παρατηρεῖται ἡ ἐν τοῖς ῥηθείσι παρέγκλισις, ἐάν μὴ ἡ τοῦ Δόγματος, ἀλλ' ἡ παρὰ τῆς Ἐκκλησίας καθορισθεῖσα τῶν ἐκφράσεων ἀκρίβεια, καίτοι τὴν ἀπόκρισιν αὐτῶν ταύτην πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα οὕτως ἐπισφραγίζουσι· « πιστεύομεν καρδίᾳ μὲν εἰς τὴν ὀρθότητα, χεῖλεσι δὲ ὁμολογοῦμεν τὴν ἀλήθειαν ἐνώπιον ὅλης τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας περὶ τῆς τοιαύτης ὁμολογίας πάσης τῆς ἡμῶν Ἐκκλησίας. »

Ἐν δὲ τῇ ἀποκρίσει τῆς Συνόδου ταύτης πρὸς τὸν Πατριάρχην Θεοδοσίον Α' τὸν Βοραδιώκτην, τὸν μετὰ θάνατον τοῦ τε Μιχαήλ Γ' τοῦ ἐξ Ἀγγιᾶλου, καὶ τοῦ μετὰ τοῦτον μόγις ἔτος ἐν Πατριαρχεύσαντος καὶ θανόντος καὐτοῦ Χαρίτωνος, τὸν Θρόνον διαδεξάμενον, αἱ αὐταὶ ἐπίσης ἐμπεριείχοντο περὶ τοῦ κυριωτέρου Δόγματος ἀκαθόριστοι φράσεις, ἔτι δὲ καὶ μακρολογίαι περὶ εἰρήνης καὶ ἀγάπης, καὶ ἔπαινοι πρὸς τε τὸν Αὐτοκράτορα καὶ πρὸς τὸν θανόντα Πατριάρχην Μιχαήλ ὑπὲρ τοῦ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν αὐτῶν ζήλου. « Ἀνάθετε τὴν ἡμῶν ἀπόκρισιν, ἔγραφον οἱ τῶν Ἀρμενίων Ἐπίσκοποι, τόσον ὑμεῖς οἱ τῆς Συνόδου, ὅσον καὶ ὁ νεύσει θεῖα ἐκλεχθεὶς Σὺ ἐπὶ τὸν Οἰκουμενικὸν Θρόνον. Ἐκ τῆς Ὁρθοδόξου ὑμῶν Ἐπιστολῆς καθαρῶς ἐννοήσαμεν, ὅτι οὕτως ἔδοξε τῷ Κυρίῳ καὶ Θεῷ, ἵνα δι' ἡμῶν, ἐπὶ τοῦ ἐνεστώτος καιροῦ, τὴν γηράσασαν ἐν μέσῳ τῶν Ἐκκλησιῶν ἔχθραν εἰς εἰρήνην μεταβάλλῃ· διὸ καὶ παρ' ἡμῶν πάντων ἀποδίδεται ἡ δέουσα τιμὴ πρὸς τὰς θεολογικὰς ὑμῶν ἐναλλήτους σκέψεις καὶ κρίσεις, ὡς συμφώνους ταῖς τῶν Ἀγίων Πατέρων παραδόσεσι. Τοιοῦτοτρόπως γοῦν οἱ ἐκ τῶν διαβολῶν λογισμοὶ ἡμῶν ἐθεραπεύθησαν, καὶ ἀγκάλαις ἀναπεπταμέναις ἀγάπης ἐδέχθημεν τὴν ὑμῶν Ἐπιστολὴν. Οἶδαμεν, ὅτι περιττὴ μὲν πᾶσα ἄλλη πλατυτέρα διασάφησις, ἀλλὰ πρὸς βεβαίωσιν τοῦ, ὅτι ἐφίεμεθα δοῦναι τῇ Σοφίᾳ σοφὸν ἐνδόσιμον, ἵνα δι' οὗ κρίνῃ αὕτη τὴν περὶ τῆς ὀρθῆς ὁμολογίας συμφωνίαν ἡμῶν καὶ σύμπνοιαν. » Ἀλλ' ἐν τῇ ὁμολογίᾳ αὐτῶν ταύτῃ παρατηρεῖται ὡσαύτως πολυλογία, ἀφορῶσα ἐπὶ τὸ ἐκκλίνειν καὶ ἀποφυγεῖν τὰς περὶ τοῦ Δόγματος ζητηθείσας σαφεστέρας ἀποδείξεις. Σιωπῶντες μὲν οἱ τῆς Συνόδου ταύτης κυριολεκτικῶς ἐκφρασθῆναι περὶ τῆς ἐν τῷ Τρισαγίῳ προσθήκης, ὁμολογοῦσι δὲ, ὅτι διὰ τοῦ Τρισαγίου ὑμνεῖται ἡ Τριάς ὅλη· οὐδόλως ἀναφέροντες τὴν ἐν Χαλκηδόνι Τετάρτην Σύνοδον, λέγουσιν, ὅτι ὁμολογοῦσι συμφώνως τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ τὴν

ἐπὶ Χριστοῦ ἄρρητον συνένωσιν τῶν τε δύο φύσεων καὶ τῶν δύο θελήσεων· περὶ δὲ ἑορτῶν, νηστειῶν, ἀζύμων, καὶ τῆς μὴ κράσεως ἐν τῷ Ποτηρίῳ τῷ οἴνῳ ὕδατος, οὐδὲ λόγον, σιωπῇ ἄκρα τὸν περὶ τούτων παρέρχόμενοι. Τέως δὲ οἱ τῆς Συνόδου ἐπισφραγίζουσι τὴν ἑαυτῶν πρὸς τὸν Πατριάρχην καὶ τὴν περὶ αὐτὸν Σύνοδον ἀποκριτικὴν ἐπιστολὴν οὕτως. « Ἐάν τις βουλευθῇ εἰπεῖν ὑμῖν ἀνόμοιον τι καὶ ἀσύμφωνον περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς ἡμῶν Πίστεως, τὸν τοιοῦτον ἀποστράφητε ὡς παραβάτην τῆς ἀληθείας· διότι ἡμεῖς μὲν καυχώμεθα ἐν τῇ μαρτυρίᾳ τῆς ἡμῶν συνειδήσεως, ὑμεῖς δὲ τὴν γενηρακυῖαν ἀπέχθειαν ἐπιστρέψατε πρὸς τὸν ἀρχέκακον ἐχθρὸν καὶ μισάνθρωπον· πρὸς δὲ τοὺς συναδέλφους ὑμῶν στηρίζατε τὴν εἰρήνην καὶ ἀγάπην. Ὁ δὲ Θεὸς τῆς εἰρήνης ταύτης καὶ ἀγάπης εἴη μεθ' ὑμῶν. »

Οἱ ἐν ταύταις ταῖς ἀποκρίσεσιν ὑπογεγραμμένοι τῶν Συνοδικῶν ἀριθμοῦνται τρεῖς πρὸς τοῖς τριάκοντα μετὰ τοῦ Καθολικοῦ Γρηγορίου, καὶ τοῦ τῆς Ἀλβανίας Ἀρχιεπισκόπου Στεφάνου· ἐν ᾗ Συνόδῳ ὁράται, ὅτι παῖσαν πασῶν τῶν τῆς Ἀρμενίας βασιλευουσῶν ποτε Πόλεων Ἄνι, Τοβὶν, Εἰδέσσης, Κάρς, τῶν τῆς Κιλικίας, καὶ τῶν περὶ τὴν Καισάρειαν, τουτέστιν, ὅλης τῆς τῶν Ἀρμενίων Ἐκκλησίας οἱ Ἐπίσκοποι. Αὕτη δὲ ἡ πλήρης αὐτῶν ὑστάτη περὶ συνενώσεως Σύνοδος τῷ 1179 ἔτει, καί τοι μὴ ἐντελῶς αὐτοῖς λόγοις ἀπηκριβωμένοις, ἀλλ' εὐδιαθέτῳ πνεύματι, ἐναπέδειξε τὴν πρὸς τὴν Ὁρθοδόξιαν ῥοπὴν αὐτῆς καὶ κλίσιν· τὸ δ' ἀφηρημένον καὶ μὴ ἀποφαντικὸν ὀριστικῶς τῶν αὐτῆς ἐξηγήσεων, διασαφεῖται παρὰ τῶν ῥηθέντων ὑπὸ τοῦ Καθολικοῦ Γρηγορίου λόγων· « ἕνεκα τῶν βαθέως ριζωθείσων συνηθειῶν, πολλοὶ ἀποστρέφονται τὴν ἀποκατάστασιν τῆς εἰρήνης, οὓς δεόν μετελθεῖν ὡς παῖδας ». Δεῖ οὖν χάριν εἶδέναι καὶ τῇ ἀπὸ τοῦ Ἀρμενικοῦ μεταφράσει τῶν πράξεων τούτων, διότι διὰ ταύτης πολλαὶ ἀμφιβολίαι ἀνεπτύχθησαν, διελύθησαν καὶ συντελοῦσι πρὸς ἀμοιβαίαν σύναψιν τῶν διεστῶτων. Εὐχῆς δ' ἔργον, ὅπως ἡ τῶν πρᾶχθέντων τούτων ἐκθεσις γένοιτο μᾶλλον καὶ μᾶλλον γνωστὴ καὶ ἐκδηλὸς τοῖς τε Ὁρθοδόξοις καὶ τοῖς Ἀρμενίοις, ὥς καρποὺς ἀγαθοῦς, εἰ δοίη Θεὸς, δυναμένη φέρειν.

Ὡς δ' ἐν ἐπιθήκῃ μοίρα ἐπισφραγίζοντες τὴν γενομένην κατὰ καιροὺς διαπραγματεύσιν περὶ συμφωνίας καὶ ἐνώσεως μετὰ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς τῶν Ἀρμενίων, καὶ μάλιστα τὴν ἐν τῇ Ροῦμ-καλὲ Συνόδῳ, ὑποτιθέμεθα τὰ τοῦ πολλάκις μνησθέντος Ἀρχιεπισκόπου τῆς Ταρσοῦ Νερσῆ τοῦ Λαμπρονησιῦ ἐπὶ ταύτης τῆς Συνόδου ἐκφωνηθέντα, ὡς ἐκθέσαντα τὰ ἐκ τῆς διαιρέσεως ὀλέθρια ἀποτελέσματα, καὶ διεγείραντα τότε τοὺς τῆς Συνόδου πάντας εἰς

εἰρήνην τῆς Ἐκκλησίας· ὅθεν καὶ ἡ προσλαλία αὐτοῦ αὕτη κρίνεται ἀσπαστὴ παρὰ πᾶσι τοῖς ἐν πνεύματι εἰρήνης καὶ ἀγάπης ταύτην διερχομένοις. « Ἐάν ἀπαθῶς τὸ πρᾶγμα παρατηρήσωμεν (λέγει ὁ Νερσῆς), οὐδεμίαν αἰτίαν ἔχομεν τοῦ διαφιλονικεῖν. Ὁ Χριστὸς ἐστὶ Θεάνθρωπος, ταυτόν ἐστι καὶ εἰπεῖν δύο φύσεις ἐπὶ Χριστοῦ· ἀλλὰ διὰ τί μέχρι τούτου τοιοῦτοτρόπως οὐ διεσάφησαν; διὰ τί ἡμῖν εἶπον πᾶν τὸ ἐναντίον; Θεῷ δὲ μόνῳ ἀνήκει ἡ περὶ τούτου κρίσις. Ἀλλ' ὅμως πολλοὶ ἐκ τῶν ἡμετέρων οὕτως ὀρθῶς, κατὰ τὸ τῶν Ἀγίων Πατέρων παράδειγμα, ὡμολόγησαν. Τίνος ἕνεκα ἡμεῖς ἐνταῦθα ἐπελαθόμεθα καὶ οὐδὲ ἐμνήσθημεν ἀπροσέκτως τῶν λόγων τοῦ Καθολικοῦ Ἰωάννου καὶ φιλοσόφου, τοῦ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν Πατέρων ἐκπεφασμένως ἐπικυροῦντος τὸ ὀρθὸν τῆς ὁμολογίας τῆς Πίστεως; Τίνος ἕνεκα παρείδομεν τὸ μετὰ τῆς διδασκαλίας ταύτης σύμφωνον τοῦ Καθολικοῦ Ἑσδρά, καὶ τῆς τούτου ἐν Θεοδοσιουπόλει Συνόδου; Ἔτι δὲ, διὰ τί ἐσιωπήσαμεν καὶ τὴν μετὰ τῆς Μεγάλης Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας συμφωνίαν τοῦ Καθολικοῦ Βαγᾶν καὶ τῶν ἀρχόντων Ἀρμενίων καὶ διδασκάλων, τῶν πρὸς τὸ ὀρθόφρον τούτου τοῦ Καθολικοῦ ταχθέντων μέρος, ὧν ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν διδασκάλων τούτων καὶ πεπαιδευμένων εἰς ἣν ὁ Θεὸς καὶ ἐν μέσῳ πολλῶν διαφέρων, ἄγγελος ἐν μορφῇ ἀνθρώπου, Γρηγόριος ὁ Ναριεκήνσιος; (1) Διὰ τί τέως οὐδὲ τὴν τυχοῦσαν ὑπόμνησιν ἐποίησάμεθα τῶν γενομένων διακοινώσεων μετὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως περὶ συναθροίσεως τῆς προκειμένης ταύτης ἡδὴ Συνόδου τοῦ ἁγίου Πατρὸς ἡμῶν Καθολικοῦ Νερσῆ, ὃν αὐτοῖς ὀφθαλμοῖς ἴδετε, καὶ γνήσιοι ὑμεῖς αὐτοῦ μαθηταὶ ἐστε, οἰκοδομηθέντες ἐπὶ τῷ ᾧ αὐτὸς κατέβαλε θεμελίῳ; Πάντες οἱ ῥηθέντες ἄνδρες ἡγωνίζοντο πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ ἐνεστῶτος σχεδίου, ὅπερ ὀφείλετε, ἵνα κατὰ σκοπὸν εἰς ἐκβασιν ἀγαγόντες, χαροποιήσητε τὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν ».

« Ἐγένοντο μὲν πρὸς τὸ μέρος ἡμῶν κλίνοντες καὶ ἄλλοι πολλοὶ Πατέρες καὶ ἀρχηγοὶ τοῦ ἡμετέρου Γένους, ἀποχρώντως ὄντες αὐτοῖς γνωστοὶ τοῖς πεπαιδευμένοις ἐκ τῶν αὐτῶν Συγγραμμάτων· ἀλλὰ συγχρόνως ἐγένοντο καὶ τοιοῦτοι, οἵτινες πρὸς ἡμᾶς διεμάχοντο· οἶδα γὰρ αὐτοὺς, ἐννοῶ τὴν τῶν λόγων αὐτῶν δύναμιν, οὓς

(1) Ὁ ἐνάρετος οὗτος ἀνὴρ ἦνθει κατὰ τὸν δέκατον αἰῶνα, ἡγούμενος χρηματίας τῆς κατ' Ἀρμενίαν Μονῆς Ναριεκήνσης, ἐξ ἧς καὶ Ναριεκήνσιος ἐπωνομάσθη. Ἐπίσημος αὐτὸς παρ' Ἀρμενίοις ἐγένετο ἐπ' εὐσεβείᾳ, ἀρετῇ καὶ παιδείᾳ· ὑπέμεινε πολλὰ παρὰ τῶν ὁμογενῶν αὐτοῦ καὶ ἐναντίων τῆς Τετάρτης Οἰκουμένης Συνόδου, ὡς προσκείμενος ὅλως εἰς τὰ ἱερὰ ταύτης Δόγματα, καὶ καταδιωχόμενος, φυγὰς λάθρα ᾤχετο τῆς πόλεως Ἄνι (Ἀνιον), καὶ ἐκ θαύματος ἐβρύσθη τοῦ κινδύνου.

καίτοι δυνάμενος ὀνομάσαι καὶ σοφοὺς καὶ ἁγίους, οὐ δύναμαι ὅμως συγκατατεθῆναι, ὅτι αὐτοὶ ὁπαδοὶ ἐγένοντο τοῦ τῆς ἀγάπης νόμου. Κατὰ τὰς φαντασιώδεις ἀπατηλὰς αὐτῶν ιδέας, οὐδὲ ἐλογίζοντο παράβασιν τὴν διάρρηξιν τῆς ἐνότητος τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, ἔνθεν τοὶ καὶ τῇ αὐτῶν πεισμονῇ ἡμαρτον χαλεπώτατα ὁ δὲ Θεὸς συγχωρήσαι εἶθε αὐτοῖς, ταῖς εὐχαῖς ὑμῶν, τὰ βαρύντα ταῦτα ἁμαρτήματα ἐκ παραφροσύνης, καὶ μὴ μνησθεῖν αὐτῶν τὴν ἁμαρτίαν, διότι αὐτοὶ τὸ τῆς διαιρέσεως κακὸν ἐπὶ πλεόν προσηύξησαν καὶ ἐκρατείωσαν ».

« Ἀρδευομένη ἡ Ἑλλάς τῇ τοῦ Παύλου διδασκαλίᾳ, ἤκμασε κληθεῖσα τῆς Σοφίας μήτηρ· ἃς δ' ἔχομεν ἁγίας Γραφὰς ἐξ αὐτῶν καὶ τῶν Πατέρων αὐτῶν εἰς ἡμᾶς περιῆλθον. Χριστὸς ὁ Θεὸς τὴν αὐτῶν Βασιλείαν στύλον στηρίγματος ἔθετο τῆς τῶν Χριστιανῶν Πίστεως· ἀλλ' εἰ καὶ τὸ αὐτῶν κράτος ὡς πρόσκαιρον ἐξησθένησε, τὸ τοῦ Χριστοῦ δ' ὅμως διαμενεῖ ἀπαρασάλευτον. Αὐτοὶ αὐστηρῶς καὶ ἀμεταβλήτως διαφυλάττουσι τὴν τῶν πνευματικῶν διατυπώσεων ἀξίαν· καὶ ἐάν ποτε ἐξ οἰκονομίας τινὰ παραχωρῶσιν, ἀλλὰ τὰ εἰς δόξαν Θεοῦ πρόποντα. Ἡμεῖς δ' ἐξ ἐναντίας, ὡς δῆλον ἐκ τῆς Ἱστορίας, ἐσχομέν ποτε κατὰ δυστυχίαν ἀβούλους τινὰς καὶ ἀπερισκέπτους ἡγουμένους. Δεξώμεθα οὖν ἐκ τῶν προτιθεμένων Κεφαλαίων, ἅπερ δυνάμεθα· δεξώμεθα δὲ ταῦτα ἐν ἀγάπῃ, ὡς ἄλλας διαθήκας τῶν ἡμῶν προγενεστέρων, καὶ οὐχὶ ὡς προσφερόμενας ἡμῖν παρ' ἄλλοτρίων· δεξώμεθα τοιγαροῦν ταύτας πρὸς δόξαν Θεοῦ μεθ' ὅσης προθυμίας καὶ πρᾶότητος ἀσμένως ».

Πρὸς δὲ ταῖς ἄλλαις προτροπαῖς περὶ ἐνώσεως, ὑποβάλλει τέως ὑπ' ὅψιν ὁ Νερσῆς καὶ τὴν τῆς πατρίδος αὐτοῦ ἀθλίαν κατάστασιν. « Μνησθητε, λέγει, ὅτι ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία διασάλευομένη καὶ διακλονομένη ἐξέχεται ἀπὸ λεπτοῦ μίτου· ἐπὶ δὲ τοιαύτης ἐλσινότητος, ἀνάγκη πᾶσα, ὅπως ἐπικαλεσθῶμεν τὴν τοῦ Κόσμου Βασιλεύουσιν πρὸς βοήθειαν. Πιστεύσατε, ὅτι ἐπὶ τῆς παρούσης πλήρους ταραχῆς ἐξ ἀμνηχανίας ἡμῶν θέσεως, ληψόμεθα πάντως ἐκ τῶν Αὐτοκρατορικῶν οἰκτιρμῶν παραμυθίαν, καὶ οὕτως ὁ ἀλήτης καὶ κυματούμενος αὐτὸς ἡμῶν βίος εὐρήσει ἐκ τῆς ζάλης τέως ἡρεμίαν ἐν σωτηρίῳ λιμένι. »

Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Αὐτοκράτορος Μανουήλ, τοῦ μὴ ἰδεῖν φθάσαντος τὴν κατὰ τὸν ἐνθερμον αὐτοῦ πόθον πρὸς ἔνωσιν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν ἀπάντησιν τῆς ἐν Ρώμᾳ καλῆ Συνόδου, ἥ τε τεταραγμένη Βασιλεία τοῦ ἀνηλίκου αὐτοῦ υἱοῦ, καὶ ἡ ἐφοδος ἐπομένως τῆς ἐκπορθήσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως παρὰ τῶν ὡς ἄλλων Βανδάλων, δι' ὅσα ἐπραξάν, Σταυροφόρων, ἐφ' οἷς τὰ κατὰ Κιλι-

κίαν ἐμφύλια τότε κακὰ τῶν ἐκ τῆς τετάρτης τῶν Ἀρμενίων δυναστείας, τῆς τῶν Ρουπενίων καλουμένης, βασιλευόντων ἐκείσε, καὶ τελευταῖον ἡ ἀποβίωσις τῶν δύο ἐσχάτων διαπύρων καὶ λόγοις καὶ πράξεσιν, ὑπὲρ ἐνώσεως τῶν διεστώτων, συνεργῶν τοῦ τε Ἀρχιεπισκόπου Ταρσοῦ Νερσῆ τοῦ Λαμπρονησιῦ, καὶ τοῦ Καθολικοῦ Γρηγορίου τοῦ Δ', ἐνέκρωσαν τὰ ἐκ τῶν περιστάσεων ἄλλεπάλληλα ταῦτα πᾶσαν ἐλπίδα τῆς ἐπὶ τοσοῦτον σπουδαζομένης ἐνώσεως. Σβεσθέντων γοῦν τῶν τῆς Ἀρμενικῆς Ἐκκλησίας δύο ἐσχάτων μνησθέντων φώτων, ἀποχωρισθέντος τοῦ ἔθνους τούτου ὅλως τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, καὶ περιορισθέντος ἐν μόνῃ τῇ αὐτοῦ ἀτομικότητι, ἡ μόνωσις αὕτη ἐβλάψεν αὐτὸ, διότι τόνον πολὺν παρέσχετο αὕτη ταῖς προκαταλήψεσιν ὀργίλων τινῶν καὶ ἐμπαθῶν, τῶν ἀντὶ εἰρήνης καὶ ἀγάπης ἀκονησάντων τὰς γλώσσας αὐτῶν εἰς ὕβρεις, καὶ ὧν τὸ κυριώτερον ἐπιχείρημα ἦν, ὅτι ἡ ἄλλότριος αὕτη Ἐκκλησία, ἐπὶ τῷ τῆς ἐνώσεως προσχήματι, χαλκεύει, ὅπως ἀφαρπάσῃ τὸ τῆς Ἐκκλησίας αὐτῶν ἀνεξάρτητον, καὶ καταστρέψῃ τοὺς τε νόμους καὶ τὰ θεμελιώδη ταύτης ἔθιμα.

Τοῦτο δὲ αὐτὸ ἐγένετο καὶ μετὰ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας. Οἱ τῶν Ἀρμενίων Βασιλεῖς κατὰ Κιλικίαν, διὰ τε συμμαχιῶν, ὡς ἐρρέθη, γαμικῶν συναλλαγμάτων, καὶ τῶν ἐντεῦθεν στενῶν αὐτῶν σχέσεων μετὰ τε τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ καὶ τῶν ἐν Κύπρῳ βασιλέων Λατίνων, ὑπαγόμενοι παρ' αὐτῶν, σπουδῇ πολλῇ ἐσπευσαν πρὸς συνένωσιν τῆς αὐτῶν Ἐκκλησίας μετὰ τῆς Δυτικῆς. Καὶ δὴ συνήθροισαν, ληγούσης τῆς ΙΒ' ἑκατονταετηρίδος καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς ΙΓ', ἐν ταῖς πόλεσι τῆς τε Σις καὶ τῆς Ταρσοῦ διαφόρους ἔνεκα τούτου Συνόδους· ἀλλ' ὁ τῶν Ἀρμενίων Κλῆρος, καίτοι γε πολλὰ προτραπείς καὶ βιασθεῖς, τὴν μετὰ Ρωμαίων ἔνωσιν οὔτε προσήκατο, οὔτε προσέσθαι ἠξίωσε τὸ σύνολον. Ἀλλ' ἄπορον, πῶς ὁ στοιχῶν οὗτος Κλῆρος τοῖς ἀπὸ τοῦ θεοῦ τῆς Ἀρμενίας Γρηγορίου καὶ τῶν ἐφεξῆς ἐθίμοις καὶ τάξεσι τῆς Ἀνατολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἐπιτελῶν ἐνέδωκε καὶ ἐνεστερνίσατο τὰς τῆς Ρώμης ἐθιμοταξίας, στολὰς καὶ ἄλλα. Καὶ δὴ πρῶτον, ἱερεῖς καὶ Διακόνους, ἐναντίον τῶν ἱερῶν Κανόνων, χειροτονοῦσιν ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ Λειτουργίᾳ, κατὰ τὸ ὃ παρέλαβον τῆς Ρώμης ἔθος. Παρέλαβον ἔτι καὶ τὰς ἃς φέρουσιν ἐπὶ κεφαλῆς, ἐπὶ τῶν τελετῶν, Καθολικοὶ τε καὶ Ἐπίσκοποι ἐπίσης, πιννοσιδεῖς Λατινικὰς μίτρας εἰς ὁξὺ ληγούσας, παραχωρήσαντες τὸ ἀρχαῖον στρογγύλον εἶδος τῶν μιτρῶν εἰς τε τοὺς ἱερεῖς καὶ εἰς αὐτοὺς ἔτι τοὺς Διακόνους αὐτῶν. Πρώτην δὲ τοιούτου εἶδους Λατινικὴν εἰς δύο διασχιζομένην πιννοσιδῇ μίτραν ὁ Πάπας Δούκιος ὁ Γ', διὰ τὰς κοινωνικὰς στενὰς σχέσεις τῶν Ἀρμενίων με-

κατὰ τῶν Στραυροφόρων, ὡς ἐρέθη, ἀπέστειλε δῶρον τῷ 1482 ἔτει πρὸς τὸν τότε Καθολικὸν Πατριᾶν ἢ Βασιλεῖον, ἣν μίτραν, ἐπιθελῶν, διὰ τὸ κωνσταντῖνον σχήματος, ἀσμένως ἐδέχθη· καὶ ἐκτοτε παρὰ τοῖς προεσταμένοις τοῦ Κλήρου τῶν Ἀρμενίων παρεισήχθη καὶ αὕτη ἡ καινοτόμος Λατινικὴ χρῆσις, καθὼς περ καὶ τὸν ὃν φέρουσι, κατ' ἔθος Παπικὸν, δακτύλιον· Καθολικοὶ τε καὶ λοιποὶ τῶν Ἀρμενίων· Ἐπίσκοποι, ὡς ἄλλαν ἐπιτερεπὴ αὐτοῖς διαδοχικὴν κληρονομίαν. Οὕτως οὖν ἡ Ἀρμενικὴ Ἐκκλησία θέλουσα ἵνα ἐμμένῃ ἐν τῇ αὐτῆς ἀτομικότητι, παρήλλαξε καὶ τὴν ἱεραρχικὴν αὐτῆς ἀρχαίαν στολὴν (ἐκτὸς τοῦ Διμοφορίου) τὸ γὰρ Φελώνιον αὐτῶν μεταποιήθην, προσελάβετο καὶ τὸ τοῦ Λατινικοῦ σχήματος εἶδος (pluvial), ἐγκολαπτόμενον ἐπὶ τοῦ στήθους διὰ πόρπης, ὃ καὶ φέρουσιν ἀνεξαίρετως καὶ οἱ Καθολικοὶ καὶ πάντες οἱ Ἐπίσκοποι ἱερουργούντες, κατὰ μίμνησιν Παπικὴν· διότι τοῖς Ἀρμενίοις οὐκ ἦν γνωστὸν τὸ μετὰ ταῦτα ἔθος τοῦ ἱεραρχικοῦ Σάκκου, ὃ κατ' ἀρχὰς ἐχρῶντο μόνοι οἱ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Πατριάρχαι.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν καὶ τῆς ὑσάτης Βασιλείας κατὰ Κιλικίαν τῶν Ἀρμενίων ὑπὸ τῶν Μαμλούκων τῆς Αἰγύπτου, καὶ τῆς μετασσεως τῆς τῶν Καθολικῶν Καθέδρας ἐπὶ τοῦ Καθολικοῦ Γρηγορίου τοῦ Θ', ἀπὸ τῆς κατὰ Κιλικίαν Πόλεως Σίς, αὐθις εἰς Ἐδσχυμαδζὶν ἀρχαίας πόλεως ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ Γρηγορίου τῶν Καθολικῶν, τῷ 1441 ἔτει, ἡ Παπικὴ σπουδὴ οὐκ ἐξέλιπε πειρωμένη τοῦ τῶν Καθολικῶν καὶ τῶν Ἀρμενίων φρονήματος διὰ τῶν αὐτῆς Μισσιοναρίων καὶ κατ' αὐτὸν ἔτι τὸν 12 αἰῶνα, καθ' ὃν πρὸς τὸν τότε Καθολικὸν Ἰάκωβον Δ' ὁ Πάπας Ἰννοκέντιος ὁ ΙΑ' ἀπέστειλε δῶρον, τῷ 1678 ἔτει, μίαν πλουσίαν Καθέδραν ἐκ ξύλου τιμωμένου, γλαφυρῶς τετορνευμένην, ἐν ἣ καὶ μέχρι ταύτης ἐν τῷ Ναῷ τοῦ Ἐδσχυμαδζὶν, τοῦ Μονογενοῦς, ἵστανται οἱ Καθολικοὶ ἐπὶ τῆς Λειτουργίας.

Τελευταῖον δὲ, ἔργον ποιοῦντες Εὐαγγελιστοῦ, ἐξεθέμεθα ἐν εἰρηνικῇ καὶ πραεὶ διαθέσει ψυχῆς εὐσεβοῦς πάντα ταῦτα τὰ τῶν Ἀρμενίων Ἐκκλησίαν ἀπὸ τῆς Ὀρθοδόξου Μητρὸς αὐτῆς λυπηρῶς διαχωρίζοντα, οἰκτείροντες τὴν μακρὰν αὐτῆς διάστασιν, καὶ λέγοντες, ὅτι ἐν τοιαύτῃ μετεώρῳ, ἀμφίδολῳ καὶ ἀναποφασίστῳ γνώμῃ ἡ Ἐκκλησία αὕτη μέχρι τοῦτου ταλαντεύεται, ὡς ἐπὶ πλάστιγγος ἀρρεπῆς μένουσα καὶ ἀπέχουσα, καὶ τοὶ αἰσθανομένη τὴν πρὸς ἡμᾶς αὐτῆς ἐγγύτητα. Ἐκ στόματος γὰρ τῶν αὐτῆς μελῶν πολλάκις ἐξερεῖνεται καὶ ἀδουλητῶς ἢ ἐπιγνώσις, ὅτι μίᾳ καὶ ἡ αὕτη αὐτῶν Πίστις μετὰ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἀλλ' ἐκλείπει αὐτοῖς ἡ στηρίξις ἡγεμονικῆς, κατὰ τὸν Δαβὶδ, πνεύματος, ὅπως ἀποφαντικῶς εἰπωσιν. « Ἀποδεχόμεθα καὶ συνταττούμεθα. » Ὁ δὲ

τῆς Πίστεως ἀρχηγὸς καὶ τελειωτὴς Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ Κύριος ἡμῶν, ὃ θέλων πάντας σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἔλθειν, εἶθε τὴν κατ' εὐχὴν καὶ πόθον διαλλαγὴν καὶ ἐνωσιν, πρὸς δόξαν τοῦ ἁγίου αὐτοῦ ὀνόματος, κατὰ τῆς ἐκείνης. Γένοιτο!

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΥΣΑΝΤΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΣΗΜΕΡΟΝ. (1)

1. Πέτρος ὁ Ἀπόστολος τὴν τῆς Ἀντιοχείας Ἐπισκοπὴν ἐν ἔτεσιν ὀκτὼ πρῶτος διετήρησεν. Ἐῖτα καταλειπὼν διάδοχον ταύτης τὸν Εὐδόδιον, ἀπῆλθεν εἰς τὴν ἄνω Ἀσίαν πρὸς τοὺς ἐν τῇ διασπορᾷ Ἰουδαίους, ἵνα διαδώσῃ αὐτοῖς τὸ κήρυγμα. Καὶ ἐπειδὴ ἡ Ἀντιόχεια ἐδέξατο τὸν Κορυφαῖον Ἐπίσκοπον πρῶτον, ἄρα αὕτη μᾶλλον ἔξει τὸ Πρωτεῖον, ὡς πρὸ τῆς Ῥώμης ἐν αὐτῇ τοῦ Πέτρου ἐπισκοπήσαντος.

2. Εὐδόδιος, κατ' ὃν χρόνον, (τὸ 53, τὸ Σωτήριον) τοῖς ἐξ Ἑβραίων πιστεύουσιν Ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας ὑπὸ Πέτρου προχειρίσθη ἐπὶ Κλαυδίου Καίσαρος, ὅτε χριστιανοὶ ἐν Ἀντιοχείᾳ πρῶτον μετωνομάσθησαν οἱ πάλαι λεγόμενοι Ναζωραῖοι καὶ Γαλιλαῖοι. Οὗτος ἐφ' ὅλοις δέκα πρὸς τοῖς πέντε ἔτεσιν ἐπισκοπήσας, τέως τῷ Σωτηρίῳ 68 ἔτει μαρτυρικῶς τῷ στέφει κεκόσμηται.

3. Ἰγνατίος ὁ Θεοφόρος αὐτὸν διεδέξατο, Ἐπίσκοπος προχειρίσθεις τοῖς ἐξ Ἑθνῶν πιστεύουσι. Ποιμάνας δὲ τὴν τῆς Ἀντιοχείας Ἐκκλησίαν ἔτη δύο πρὸς τοῖς τριάκοντα, ἐπὶ Τραϊανοῦ θηριομαχῆσαι κελευσθεὶς, εἰς Ῥώμην στέλλεται δέσμιος. Παροδικῶς δὲ διὰ τῆς Σμύρνης ἀπαγόμενος, ἔγραψε διαφόρους ἐπιστάλας (ἦν αἱ ἐπτὰ γνήσιαι), στηρίζων τοὺς πιστοὺς εἰς εὐσέβειαν. Εὐρισκόμενος τοίνυν ἐν Ῥώμῃ καὶ τοῦ βρυγμοῦ τῶν λεόντων ἀκούσας, πόθῳ τοῦ παθεῖν φλεγόμενος, ἔφη, « σίτος Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰμι, καὶ εὐχομαι τοῖς ὁδοῦσι τῶν θηρίων ἀλεσθῆναι, ἵν' ἄρτος καθαρὸς εὑρεθῶ. » Καὶ οὕτω βοᾷ τῶν λεόντων γενόμενος, τὸ μακάριον τέλος ἐδέξατο. Μετὰ τινῶν μηνῶν χρεῖαν, ἀνάγεται.

(1) Μέχρι Μεθοδίου Προκατόχου τοῦ ἡδὴ Πατριάρχοντος Ἀρμενίας. Σημ. Ἐξδότη.